T.C.

ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

MEDYA VE KÜLTÜREL ÇALIŞMALAR ANABİLİM DALI

6112 SAYILI KANUN ÇERÇEVESİNDE YAYIN HİZMETİ İLKELERİ VE İHLALLERİ: MUKAYESELİ BİR YAKLAŞIM

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ECEM EZGİ YILDIZ

Tez Danışmanı

Dr.Öğr.Üyesi Kemal Cem BAYKAL

ÇANAKKALE – 2021

T.C.
ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

MEDYA VE KÜLTÜREL ÇALIŞMALAR ANABİLİM DALI

6112 SAYILI KANUN ÇERÇEVESİNDE YAYIN HİZMETİ İLKELERİ VE İHLALLERİ: MUKAYESELİ BİR YAKLAŞIM

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ECEM EZGİ YILDIZ

Tez Danışmanı
Dr.Öğr.Üyesi Kemal Cem BAYKAL

ÇANAKKALE – 2021

ETİK BEYAN

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Tez Yazım Kuralları'na uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmasında; tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, tez çalışmasında yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi, kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı, bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu, bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi taahhüt ve beyan ederim.

Ecem Ezgi YILDIZ

ÖNSÖZ

Mevcut çağa adını da veren bilgi kavramı, paylaşılabilme yeteneği ile doğru orantılı biçimde geliştirilebilen, iyileştirilebilen ve çoğaltılabilen bir unsurdur. Doğru ve faydalı bilginin paylaşılabilmesi ve akabinde geliştirilebilmesi, bu bilgiden doğrudan ya da dolaylı olarak etkilenen her bireye olumlu katkı sağlamaktadır. Ancak her bilgi, ifade ya da beyanın yararlı olmadığı aşikârdır. Buradan hareketle yapılabilecek en genel çıkarım ise yararlı bilginin paylaşım hızı, kitlelerin sağlayacakları yararı daha etkili kılacak olmakla beraber doğru olmayan bilginin paylaşım hızı da kitlelere aynı oranda zarar sağlama kapasitesine sahiptir.

İletişim teknolojileri ve kitle iletişim araçlarında yaşanmış gelişmelere paralel biçimde, bireyler, gruplar ve toplumlar düşüncelerini küresel çapta ifade etme ve aktarma imkânı bulmuşlardır. Ancak radyo ve televizyon burada birkaç özelliği ile diğer kitle iletişim araçlarından ayrılmaktadır. Radyo ve televizyon, kolay ulaşılabilmeleri ve kullanımında ek bir teknolojik donanım gerektirmemeleri sebebiyle her yaş ve kesimden büyük bir çoğunluğa hitap etmektedirler.

Bu yüksek lisans tezinde, hitap alanı oldukça geniş olan bu iki kitle iletişim aracı için bireyin ifade özgürlüğü kısıtlanmadan, toplumsal faydayı gözetmenin mümkün olacağı bir yayın sisteminin ihtimalleri sorgulanmıştır. Hem medya hizmet sağlayıcılar için eşit şartların hem de bu hizmeti alan toplum için maksimum faydanın birleştiği ortak yarar alanı istatistiksel veriler ile betimlenmeye çalışılmış, RTÜK'ün bu amaç doğrultusunda verdiği hükümler de yine istatistiksel oranlar ile ortaya konulmuştur. Bu bağlamda tezin amacı, mevcut durumun kuramsal altyapılar ile desteklenerek açıklanması ve nicel veriler ile desteklenerek güncel tartışmalara akademik bir çalışma ile ışık tutarak katkıda bulunmaktır.

Bu çalışmanın başarıya ulaşması için ilk günden bu yana desteklerini esirgemeyen hem bilimsel hem de motivasyonel bağlamda eksiklerimi tamamlamama yardımcı olan hocam Dr.Öğr.Üyesi Kemal Cem BAYKAL'a teşekkürlerimi sunarım.

Yüksek lisans eğitimine başladığım ilk günden bu yana, tüm süreçlerde her soru ve sorunumda desteklerini esirgemeyen Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Web Sorumlusu Eray ÇALIŞIR'a teşekkürlerimi sunarım.

Kendimi hem akademik hem sektörel hem de kişisel anlamda aynı anda geliştirmeye çalıştığım son yıllar içerisinde, ellerini hep omzumda desteklerini hep yanımda hissettiren sevgili dostlarım Minel UYANIK, Elif BEKCİ, Nihal PARLAK, Mustafa KILIÇ ve hocam Dr.Öğr.Üyesi Arif YILDIRIM'a teşekkür ederim.

En mühimi, bana doğruyu yanlışı öğreten, bugüne değin ne doğrularından ne de benden hiç şüphe duymadan ayrım yapmaksızın kararlarımı hep destekleyen sevgili annem Birgül YILDIZ ve sevgili babam Murat YILDIZ'a en içten teşekkürlerimi sunuyor ve bu çalışmayı onlara armağan ediyorum.

Ecem Ezgi YILDIZ

Çanakkale, Temmuz 2021

ÖZET

6112 SAYILI KANUN ÇERÇEVESİNDE YAYIN HİZMETİ İLKELERİ VE İHLALLERİ: MUKAYESELİ BİR YAKLAŞIM

Ecem Ezgi YILDIZ
Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
Medya ve Kültürel Çalışmalar Anabilim Yüksek Lisans Tezi
Danışman: Dr.Öğr.Üyesi Kemal Cem BAYKAL
25/08/2021, 159

İlk insanlardan bu yana var olmuş ifade kavramı, ardından kazanılması adına her dönemde farklı formlarda karşılaşılan ifade özgürlüğü mücadeleleri ve kitle iletişim araçları ile birlikte gündelik pratikleri yönlendirme potansiyeli kazanmış iletişim teknolojileri ile birlikte iletişim, önemini hiç kaybetmeden aksine sürekli arttırarak tarihe yön vermiştir.

Bu çalışma içerisinde öncelikle kitle iletişim özgürlüğü tarihsel altyapısı ile açıklanmış akabinde bu bağlamda uygulanmış kitle iletişim sistemleri, içerisinde keşfedilmiş veya geliştirilmiş kitle iletişim araçları ile birlikte aktarılmıştır. Ardından tarih sahnesindeki ana kuramlardan başlanarak kuramsal bir altyapı oluşturulmuş, toplumsal faydanın korunmasını ve herkes için eşit özgürlük adına denetimli özgürlüğü savunan Toplumsal Sorumluluk Kuramı dâhilinde radyo ve televizyonların önemi ve denetiminin mecburi olmasını gerektiren sebepler açıklanarak ve mevcut durumda yürürlükte olan 6112 sayılı Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayın Hizmetleri Hakkında Kanun yürürlüğe girene değin geçen dönemde yayıncılık alanını etkilemiş gelişmelere ve hukuki düzenlemelere kategorize edilerek yer verilmiştir. Son bölümde ise, ilk iki bölümde mukayeseye temel oluşturması için aktarılan verilerden yola çıkılarak gerçekleştirilen istatistiksel derlemeler okuyucuya sunularak çalışmanın sonuçları aktarılmıştır.

Çalışmanın mukayese üzerine kurulu olmasının sebebi ise öncesinde deneyimlenmiş doğru hamlelerin veya yapılmış yanlışların okuyucuya süreçleri ile birlikte iletilerek sonuçların paylaşılması, bu sonuçların analizler ile desteklenmesi ve nihayetinde ortak faydayı hedefleyen çözüm önerilerine varılmasıdır.

Anahtar Kelimeler: Radyo ve Televizyon Yayıncılığı, Yayın Hizmeti İlkeleri, Denetim, 6112 Sayılı Kanun, RTÜK, Yaptırım

ABSTRACT

BROADCASTING SERVICE PRINCIPLES AND VIOLATIONS IN THE CONTEXT OF LAW NUMBERED 6112: A COMPARATIVE APPROACH

Ecem Ezgi YILDIZ
Çanakkale Onsekiz Mart University
School of Graduate Studies
Master of Arts Thesis in Media and Cultural Studies
Asst.Prof.Dr. Kemal Cem BAYKAL
25/08/2021, 159

In this study, freedom of mass communication is explained with historical background, then the mass communication systems which were applied in this context are conveyed in chronological order together with the mass media that have been discovered in it. Afterward, theoretical infrastructure was created with main theories, the importance and the reasons for the obligatory of supervision of radio and televisions were explained within the scope of the Social Responsibility Theory which advocates the protection of social benefit and supervised freedom on the purpose of equal freedom for all.

The developments and legal arrangements that have been affected the workstream of broadcasting until the Law No. 6112 came into force were categorized and explained. In the last part, the results of the study were presented to the reader by submitting the statistical compilations based on the data conveyed in the first two parts.

The biggest factor underlying the fact that the study is based on comparison is to share the results of the previous and current attitudes that have been experienced before and support these results with statistics.

Keywords: Radio and Television Broadcasting, Broadcasting Service Principles, Audit, Law No. 6112, RTÜK, Sanction

İÇİNDEKİLER

Sayfa No

JÜRİ ONAY SAYFASI……..... i
ETİK BEYAN…… ii
ÖNSÖZ……... iii
ÖZET ……..…….. v
ABSTRACT …….. vii
İÇİNDEKİLER ……..…… viii
SİMGELER ve KISALTMALAR…….....……. xi
TABLOLAR DİZİNİ…….…. xii
ŞEKİLLER DİZİNİ……..……...…….….. xiv

BİRİNCİ BÖLÜM
GİRİŞ

1.1. Genel Olarak…….. 9
1.1.1. Özgürlük ve Adalet…… 10
1.1.2. İfade Özgürlüğü……. 12
1.1.3. Kitle İletişim Özgürlüğü…… 15
1.2. Kitle İletişim Özgürlüğünü Açıklayan Temel Kuramlar……... 17
1.2.1. Otoriter Kuram……... 19
1.2.2. Liberal Kuram…… 25
1.2.3. Toplumsal Sorumluluk Kuramı……. 31
1.2.4 Sovyet-Totaliter Medya Kuramı…… 37
1.2.5 Gelişme Aracı Medya Kuramı……... 39
1.2.6. Katılımcı Demokratik Medya Kuramı……... 40
1.3. Toplumsal Sorumluluk Kuramı Bağlamında Temel Düzenlemeler…….. 42
1.3.1. Uluslararası Düzenlemeler……. 42
1.3.2. Türkiye'de Gerçekleşmiş Düzenlemeler – 1982 Anayasası…….. 45
1.4. Genel Değerlendirme…… 46

İKİNCİ BÖLÜM

6112 SAYILI KANUN YÜRÜRLÜĞE GİRENE DEĞİN GEÇEN DÖNEMDE YAYINCILIK ALANINI DÜZENLEYEN İLKELER

2.1. İlk Dönemde Yayıncılık Alanını Düzenleyen İlkeler (1927-1964)…….. 49

2.1.1. İlk Dönemde Yayıncılığın Yapısı…….. 50

2.2. Türkiye Radyo Televizyon Kurumu ve Öngörülen Yayın Esasları…….. 51

2.2.1. TRT'nin Yapısı…….. 52

2.2.2. 359 Sayılı Türkiye Radyo-Televizyon Kurumu Kanunu'nda Yer Alan Yayın Esasları…… 59

2.2.2.1. Esasların Kategorileri ve Yapısal Dağılımı……. 60

2.2.3. 2954 Sayılı Türkiye Radyo ve Televizyon Kanunu'nda Yer Alan Yayın Esasları……... 62

2.2.3.1. Esasların Kategorileri ve Yapısal Dağılımı……. 64

2.3. Radyo ve Televizyon Üst Kurulu ve Öngörülen Yayın İlkeleri……..... 67

2.3.1. Radyo ve Televizyon Üst Kurulu'nun Yapısı…… 68

2.3.1.1. 2002 Öncesi RTÜK'ün Yapısı…… 68

2.3.1.2. 2002 Sonrası RTÜK'ün Yapısı…… 70

2.3.2. 3984 Sayılı Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayınları Hakkında Kanun'da Yer Alan Yayın İlkeleri……. 72

2.3.2.1. 3984 Sayılı Kanun'un İlk Metninde Yer Alan Yayın İlkeleri… 72

2.3.2.1.1. İlkelerin Kategorileri ve Yapısal Dağılımı…… 75

2.3.2.2. 3984 Sayılı Kanun'da Yapılan Değişiklikler Sonrası Öngörülen Yayın İlkeleri……... 77

2.3.2.2.1. İlkelerin Kategorileri ve Yapısal Dağılımı…… 80

2.4. Genel Değerlendirme…… 83

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MEVCUT DURUM; ÖNCEKİ DÖNEMLERLE MUKAYESELİ OLARAK 6112 SAYILI KANUN ÇERÇEVESİNDE YAYIN HİZMETİ İLKELERİ, İHLALLERİ VE İSTATİSTİKSEL ANALİZLERİ

3.1. Nedenler ve Veriler ile Mevcut Durum…… 85

3.1.1. Kamuoyu Verileri…….. 86

3.2 6112 Sayılı Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayın Hizmetleri Hakkında Kanun…….. 89

3.3. Önceki Dönemlerle Mukayeseli Olarak 6112 Sayılı Kanun Çerçevesinde Yayın Hizmeti İlkeleri, İhlalleri ve İstatistiksel Analizleri…….. 93

3.3.1. 6112 sayılı Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayın Hizmetleri Hakkında Kanun'da Yer Alan Yayın Hizmeti İlkeleri…….. 93

3.3.1.1. İlkelerin Kategorileri ve Yapısal Dağılımı…….. 97

3.3.2. Yayın İlkeleri Bağlamında 6112 Sayılı Kanun İçerisinde Yer Alan Yaptırımlar……. 104

3.3.3. İstatistiksel Veriler İle Yayın Hizmeti İlkeleri İhlalleri ve Yaptırımlar: 2020 Yılı Örneği…… 108

3.3.3.1. Toplantı Verileri…….. 109

3.3.3.2. Yaptırım Verileri……. 113

3.3.3.3. Medya Hizmet Sağlayıcı ve Kanal Verileri…… 124

3.3.3.4. Program Verileri……. 128

3.3.3.5. İhlale Konu Yayın Hizmeti İlkeleri Verileri…… 137

3.3.3.6. Saptama Biçimi Verileri…….. 141

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

SONUÇ

SONUÇ…… 143

KAYNAKÇA ..…… ……. 155

ÖZGEÇMİŞ ….……..... I

SİMGELER VE KISALTMALAR

AİHS	Acrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
A.Ş.	Anonim Şirketi
ASTS	Avrupa Sınırötesi Televizyon Sözleşmesi
BM	Birleşmiş Milletler
BBC	British Broadcasting Company
Dk.	Dakika
FCC	Federal Communication Commission
GIMHY	Görsel İşitsel Medya Hizmetleri Yönergesi
ITV	Independent Television Authority
İTÜ	İstanbul Teknik Üniversitesi
m.	Madde
M.Ö.	Milattan Önce
NBC	National Broadcasting Company
PTT	Posta, Telgraf ve Telefon Umum Müdürlüğü
R.G.	Resmi Gazete
RTÜK	Radyo ve Televizyon Üst Kurulu
RTYK	Radyo ve Televizyon Yüksek Kurulu
T.C.	Türkiye Cumhuriyeti
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TGM	Telsiz Genel Müdürlüğü
TRT	Türkiye Radyo Televizyon Kurumu
TTTAŞ	Türk Telsiz Telefon Anonim Şirketi
TV	Televizyon
TWF	Television without Frontiers Directive
www	World Wide Web

TABLOLAR DİZİNİ

Tablo No	Tablo Adı	Sayfa No
Tablo 1	Tüm yayın ilke ve esaslarının kategoriler arasında sayısal dağılımları	100
Tablo 2	Tüm yayın ilke ve esaslarının kategoriler arasında yüzdelik dağılımları	101
Tablo 3	Kategoriler bağlamında 6112 sayılı Kanun içerisinde yer alan yayın hizmeti ilkelerinin önceki ilkeler ile mukayesesi	103
Tablo 4	Üst kurul toplantılarında alınmış karar ve verilmiş hüküm sayıları	112
Tablo 5	Yaptırımların sayısal dağılımı - televizyon	114
Tablo 6	Hüküm sayılarının medya hizmet sağlayıcılar arasındaki dağılımı – televizyon	115
Tablo 7	En çok uygulanan yaptırımların medya hizmet sağlayıcılar arasındaki dağılımı ve idari para cezası toplamları – televizyon	118
Tablo 8	Ödenen idari para cezaları bağlamında ilk beş medya hizmet sağlayıcı – televizyon	122
Tablo 9	Yaptırımların sayısal dağılımı - radyo	122
Tablo 10	Hüküm sayıları, türleri ve idari para cezaları toplamlarının medya hizmet sağlayıcılar arasındaki dağılımı – radyo	123
Tablo 11	Hükümlerin en çok uygulandığı medya hizmet sağlayıcılar ve tüm medya hizmet sağlayıcılar içerisindeki oranı - televizyon	126
Tablo 12	Hükümlerin en çok uygulandığı medya hizmet sağlayıcılar ve tüm medya hizmet sağlayıcılar içerisindeki oranı – radyo	128
Tablo 13	Hükümlerin program türlerine göre sayısal dağılımı	129
Tablo 14	Dizi film türü için uygulanan yaptırımların yüzdesel dağılımı	130
Tablo 15	Haber türü için uygulanan yaptırımların yüzdesel dağılımı	130
Tablo 16	Program türü için uygulanan yaptırımların yüzdesel dağılımı	130
Tablo 17	Reklam türü için uygulanan yaptırımların yüzdesel dağılımı	131
Tablo 18	Sinema filmi türü için uygulanan yaptırımların yüzdesel dağılımı	131

Tablo 19	Spor programı türü için uygulanan yaptırımların yüzdesel dağılımı	131
Tablo 20	Ticari iletişim yayını türü için uygulanan yaptırımların yüzdesel dağılımı	132
Tablo 21	Video klip yayını türü için uygulanan yaptırımların yüzdesel dağılımı	132
Tablo 22	Yarışma programı türü için uygulanan yaptırımların yüzdesel dağılımı	132
Tablo 23	Dizi film türü dâhilinde ihlal edilen yayın hizmeti ilkelerinin yüzdesel dağılımı	134
Tablo 24	Haber türü dâhilinde ihlal edilen yayın hizmeti ilkelerinin yüzdesel dağılımı	134
Tablo 25	Program türü dâhilinde ihlal edilen yayın hizmeti ilkelerinin yüzdesel dağılımı	135
Tablo 26	Reklam türü dâhilinde ihlal edilen yayın hizmeti ilkelerinin yüzdesel dağılımı	135
Tablo 27	Sinema filmi türü dâhilinde ihlal edilen yayın hizmeti ilkelerinin yüzdesel dağılımı	135
Tablo 28	Spor programı türü dâhilinde ihlal edilen yayın hizmeti ilkelerinin yüzdesel dağılımı	136
Tablo 29	Ticari iletişim yayını türü dâhilinde ihlal edilen yayın hizmeti ilkelerinin yüzdesel dağılımı	136
Tablo 30	Video klip yayını türü dâhilinde ihlal edilen yayın hizmeti ilkelerinin yüzdesel dağılımı	136
Tablo 31	Yarışma programı türü dâhilinde ihlal edilen yayın hizmeti ilkelerinin yüzdesel dağılımı	137
Tablo 32	Yayın hizmeti ilkeleri ihlalleri bağlamında 2020 içerisinde alınmış karar ve içerisinde verilmiş hüküm sayıları	138
Tablo 33	Yayın hizmeti ilkeleri ihlallerinin içerisinde yer alan maddelere göre dağılımı - televizyon	138
Tablo 34	Yayın hizmeti ilkeleri ihlallerinin içerisinde yer alan maddelere göre dağılımı – radyo	140

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil No	Şekil Adı	Sayfa No
Şekil 1	359 sayılı Kanun'da öngörülen yayın esasları	62
Şekil 2	2954 sayılı Kanun'da öngörülen yayın esasları	66
Şekil 3	3984 sayılı Kanun'un ilk halinde öngörülen yayın ilkeleri	76
Şekil 4	3984 sayılı Kanun'da yapılan değişiklikler sonrası öngörülen yayın ilkeleri	82
Şekil 5	6112 sayılı Kanun'da öngörülen yayın hizmeti ilkeleri	99
Şekil 6	RTÜK'ün kamuoyu ile paylaştığı toplam kararlar içerisinde yayın hizmeti ilkeleri ihlallerinin oranı	110
Şekil 7	RTÜK'ün kamuoyu ile paylaştığı yayın hizmeti ilkeleri ihlallerinin radyo ve televizyon arasındaki dağılımı	110
Şekil 8	Yaptırımların yüzdesel dağılımı - televizyon	115
Şekil 9	Yaptırımların sayısal dağılımı - radyo	123
Şekil 10	2020 yılı içerisinde yayın hizmeti ilkeleri ihlali bağlamında ceza alan ve almayan medya hizmet sağlayıcıların oranı – televizyon	125
Şekil 11	2020 yılı içerisinde yayın hizmeti ilkeleri ihlali bağlamında ceza alan ve almayan medya hizmet sağlayıcıların oranı – radyo	125
Şekil 12	Hükümlerin program türlerine göre yüzdesel dağılımı	129
Şekil 13	Yayın hizmeti ilkeleri ihlallerinin saptanma biçimlerine göre dağılımı	141

BİRİNCİ BÖLÜM
GİRİŞ

Mikro seviyede birey yaşamında etkisi bulunan ve makro seviyede küresel düzenin yeniden inşasında pay sahibi olan kitle iletişim araçlarının doğru kullanımı ve denetimi hassasiyetle yaklaşılması gereken bir konudur. Kitle iletişim araçlarının önemi, kitle iletişiminin varlığından bu yana artarak devam etmiştir.

İletişimin araç kullanılan ya da kullanılmayan, tarih öncesi ve sonrası her formunda, en temel bileşen ifadedir. Öncelikle kişiler ardından kurum, kuruluş ve toplumlar; hayatta kalmak, kendilerini açıklamak, gelişmek, iyileşmek, ilerlemek ve kalkınmak adına yapmaları gereken her hamlede ifadelerini beyan etmek mecburiyetindedirler. Fikirlerin ve akabinde kişilerin, toplumların, teknik ve teknolojilerin gelişmesi ancak düşüncenin herkes için özgür beyan edilebilmesine bağlıdır. Ancak herkesin eşit ve özgür olabilmesi için, özgürlüğün de sınır ve sınırlılıklarının belli kurallar ile çizilmesi gerekmektedir.

İfadenin özgürlüğü ve bu bağlamda verilmiş eşit haklar, tarihsel süreç içerisinde de birçok mücadelenin çıkış noktasını oluşturmuştur. Antik dönemde yaşayan filozofların otoriteye karşı söylemleri, orta çağda kilisenin iradeyi ve düşünceyi baskı altında tutmasına bir tepki olarak başlayan aydınlanma hareketleri, belli etnik kökenlerin susturulmasını hedefleyen ırkçılık temelli gerçekleşmiş toplumsal eylemlerin önüne geçmek için meydana gelmiş hümanist hareketler, kadınların ikinci sınıf insan statüsüne konularak beyanlarının değersizleştirilmesi yönündeki algı yönetimine karşı gerçekleşmiş feminist hareketler ve daha niceleri ifade özgürlüğü temellidir. Bu hareketler yalnızca belli kişi ya da grupların özgürlüklerini kazanmalarını sağlamamış, aynı zamanda küresel çapta bir iyileşme ve kalkınmaya destek olmuştur.

Yine aynı şekilde ifade özgürlüğüne dayanan kitle iletişim özgürlüğü de, bireylerin/toplumların düşüncelerini daha büyük topluluklara ya da daha büyük topluluklarla birlikte ifade etme hürriyetidir. Bu hürriyetin de yine herkes için eşit olması ve toplumsal fayda gözetilerek kullanılması zaruridir, zira "her hak gibi iletişime dair hakların da sahipleri tarafından kötüye kullanımının önlenmesi zorunludur" (İçel, 2017: 104). Tarihsel süreçte ifadenin de kitle iletişiminin de ne kadar özgür olduğu genellikle içerisinde bulunulan döneme dair kültürel, sosyolojik ve coğrafi birçok faktörün birleşiminin yansıması olan yönetimin biçimine bağlı olarak değişmiştir. Bireylerin ve toplumun ifadeleri, isteyerek ya

da istemeyerek, içinde bulundukları yönetim biçimine ve yöneticilerin uyguladıkları politikalara paralel oranda özgür olmuştur. Çalışma içerisinde de detaylı olarak incelenmiş olmakla birlikte, başlıklardan dahi net olarak anlaşılacaktır ki, kitle iletişim kuramlarının isimleri aynı zamanda birer yönetim biçimini ifade etmektedir. Özetle bireyin ifadesi, içerisinde bulunduğu politik sistemde bireyin özgür olduğu kadar özgürdür ya da başka bir deyişle birey, ifadesi kadar özgürdür.

Mevcut durumda bireyi fizyolojik sınırlarından arındıran iletişim teknolojileri, kişiye sesinin erişemeyeceği büyüklükte topluluklara seslenebilme ve fiziksel olarak bulunması mümkün olmayan coğrafyalarda yaşanan olaylara müdahil olabilme yeteneğini kazandırmıştır. Burada belirtilmesi gereken en önemli detay ise bu fırsat, belli bir eğitim seviyesi, zümre ya da gelir düzeyindeki kişilere değil iletişim aracına ulaşma/kullanma imkânı olan herkesin erişimine eşit ölçüde açıktır. Bu durum, ifadelerin doğru yanlış gözetmeksizin hızlı bir şekilde beyanını ve çok sayıda insana ulaşmasını sağlamakta, olumlu veya olumsuz sonuçları da yine aynı hızda bilgiye ulaşan kişiler üzerinde gözlemlenebilmektedir. Ancak kitle iletişim aracı dendiğinde akla ilk gelen araçlar olan radyo ve televizyon için durum biraz daha farklıdır. Radyo ve televizyon, herhangi bir teknolojik bilgisi olmayan kişiler için de okuma yazma gerektirmemesi, görsel ve işitsel duyularını aktif kullanabilen her yaştan birey için kullanılabilir olması açısından daha büyük kitlelere hitap etmekte ve etki alanı da kitlenin büyüklüğüyle doğru orantılı olarak artmaktadır. Ek olarak ülkemizde radyo ve televizyon, kanunlarla sınırları çizilmiş, doğru bilgi temelli hareket etmesi gereken ve aksi durumlarda cezai müeyyideler ile sınırlar içerisinde kalmasının zorunluluğu hatırlatılan kurumlardır. İnternet temelli kullanılan kitle iletişim uygulamaları, radyo ve televizyona göre gündelik yaşamda yeni sayılabilecek mecralardır ve oturmuş bir denetim sistemi bulunmamaktadır. Buna istinaden radyo ve televizyon aracılığıyla güvenilir bilgiye ulaşmanın daha kolay olduğu kanısı hâkimdir. Buradan hareketle radyo ve televizyon için hem güvenilirliğini koruyan hem bireyin ifade özgürlüğünü maksimize eden hem de toplumsal faydayı gözeten bir yayın anlayışı benimsemek ilk hedef olmalıdır. Yayıncılar ve denetimi gerçekleştiren kurum ve kuruluşlar, ifade özgürlüğünü ön planda tutarken, aynı zamanda toplumsal sorumluluğun gereklerini de gözetmelidir. Herkes için eşit bir ortak fayda alanı ancak bu koşulla sağlanabilir.

Tarih sahnesinde de farklı coğrafyalarda hem kitle iletişimi hem de kitle iletişim araçlarının kullanımları için farklı birçok kuramsal yaklaşım ve siyasi yönetim biçimi

deneyimlenmiştir. Tüm bu sistemler ve içinde geliştiği siyasi yönetimler incelendiğinde, Toplumsal Sorumluluk Kuramı ilkelerinin radyo ve televizyon yayıncılığı sistematiği içerisinde uygulanmasının, aynı anda hem ifade özgürlüğünün devamının sağlanması hem de toplumun zararlı yayınlardan, yanlış bilgiden ve olumsuz yönlendirmelerden korunması adına izlenebilecek en doğru yol olduğu düşünülmektedir. Ancak Türkiye'de radyo ve televizyon yayıncılığının ilk zamanlarından bu yana birçok sistematik denenmişse de hiçbirinde tam olarak toplumsal sorumluluk kuramı ilkeleri tümüyle uygulanmamıştır ve bu sebeple otoriteler ve kamuoyu tarafından radyo ve televizyon yayıncılığına yönelik yapılan eleştiriler hiçbir zaman tam olarak son bulmamıştır. Radyo ve televizyon yayıncılığı ülkemizde oturmuş kurumsal bir düzen ve gerekli teknolojik altyapı içerisinde başlatılmadığı için ülkenin siyasi karmaşasından doğrudan etkilenmiştir ve sistemin yerleşmesi uzun yıllar almıştır. Henüz oturmamış bir sistem için, sınırlılıkları, amaçları ve iyileştirme temelli yöntemleri belli bir denetim sisteminin var olmasının beklenmesi de mümkün değildir.

Ülkemizde radyo yayıncılığı, dünyadaki ilk yayınlardan 6-7 yıl gibi kısa bir süre sonrasında başlamış ve bu durum, henüz Cumhuriyet'in ilk yıllarına denk gelmesi sebebiyle inkılapların halka açıklanması açısından da büyük yararlar sağlamıştır. İlk olarak devlet eliyle Ankara'da başlanan radyo yayınları, 1926 yılının Eylül ayında Türk Telsiz Telefon Anonim Şirketi'nin radyo yayını yapma haklarını 10 yıllığına devralması ile özel bir teşebbüse devredilmiştir. Radyo yayıncılığı yapma hakkı, 1938 yılında o zamanki adı Posta, Telgraf ve Telefon Umum Müdürlüğü olan PTT'ye verilerek "Devlet Radyoculuğu" dönemi başlatılmış ve bu dönem, 1961 Anayasası'nda radyonun tarafsızlığı ilan edilene değin devam etmiştir. 1961 Anayasası hükümlerine dayanarak 24 Aralık 1963'te kabul edilen 359 sayılı Türkiye Radyo Televizyon Kurumu Kanunu ile Türkiye Radyo Televizyon Kurumu (TRT) kurularak, radyo yayıncılığı bu özerk olduğu kanun ile belirtilen bu kuruma devredilmiştir. 20 Eylül 1971'de çıkarılan 1488 sayılı Kanun ile özerkliği kaldırılan TRT, özerkliğini 1982 Anayasası ile de kazanamamış ve ek olarak 1983'te çıkarılan 2954 sayılı Türkiye Radyo ve Televizyon Kanunu ve ilgili kanunun 5. maddesi ile kurulan Radyo ve Televizyon Yüksek Kurulu (RTYK) ile ilk kez kurum dışı bir organ tarafından denetlenmeye başlamıştır. Aynı dönemlerde dünya genelinde yaşanan teknolojik gelişmeler neticesinde başlayan özel radyoculuk ülkemizi de etkilemiş ve 1990'larda tekel yapı 2954 sayılı Kanun'un ihlaliyle fiilen delinmiş ve özel radyolar yayın hayatlarına başlamıştır. 1993 yılında kabullenilen bu duruma istinaden önce Anayasa'nın ilgili maddesi olan madde 133 değiştirilmiş; ardından 1994 yılında 3984 sayılı Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayınları Hakkında Kanun

çıkarılmıştır ve kanunun beşinci maddesi ile Radyo ve Televizyon Üst Kurulu (RTÜK) kurulmuştur. İlgili kanunla hem özel teşebbüslere izin verilmiş hem TRT özerkliğini yeniden kazanmış hem de denetimler kanuni bir temel ve ilkelere dayalı olarak yapılmaya başlanmıştır. Daha anlaşılır ve detaylı olması bağlamında kronolojik sıralama ile Türkiye'de radyo ve televizyon yayıncılığı ile ilgili gelişmeler şu şekildedir (Baykal, 2008: 87; Cankaya, 2015: 417-421; Coşkun, 2018: 77-90, 103; Işık, 2017: 180-181)

- 6 Mayıs 1927, Türkiye'de ilk radyo yayını
- 28 Ekim 1938, Ankara radyosunun yayına başlaması
- 31 Mayıs 1940, Matbuat Umum Müdürlüğü Kanunu'nun yürürlüğe girmesi ve radyonun bu örgüte bağlanması
- 1 Ocak 1963, "Türkiye'nin Sesi" adıyla başlayan yurt dışı yayınları
- 1961 Anayasası
- 24 Aralık 1963, 359 sayılı Türkiye Radyo-Televizyon Kanunu'nun kabul edilmesi
- 1 Mayıs 1964, TRT'nin kurulması
- 20 Eylül 1971, TRT'nin özerkliğinin kaldırılması
- 9 Eylül 1974, Türkiye Radyoları'nın TRT-1 adıyla 24 saat kesintisiz yayına geçmesi
- 5 Ocak 1978, TRT'den sorumlu bir Devlet Bakanlığının kurulması
- 1982 Anayasası
- 14 Kasım 1983, 2954 sayılı Türkiye Radyo ve Televizyon Kanunu'nun Resmi Gazete'de yayımlanması ve yayınla ilgili kısmının yürürlüğe girmesi
- 1 Ocak 1984, 2954 sayılı Türkiye Radyo ve Televizyon Kanunu'nun tümünün yürürlüğe girmesi ve "Radyo ve Televizyon Yüksek Kurulu"nun kurulması
- 1980'lerin sonu, özel radyo yayıncılığı girişimleri
- 8 Temmuz 1993, 1982 Anayasası'nın 133. maddesinin değiştirilerek devlet tekelinin sona ermesi

- 20 Nisan 1994, 3984 sayılı Radyo ve Televizyonların Kuruluşu hakkında Kanun'un yürürlüğe girmesi, RTÜK'ün kurulması ve TRT'nin özerkliğini geri kazanması
- 15 Mayıs 2002, Avrupa Birliğine (AB) uyum bağlamında çıkarılan 4756 sayılı Kanun yürürlüğe girmiş, 3984 sayılı Kanun'un 33. maddesinde yapılan değişiklik ile RTÜK'ün TRT yayınları üzerindeki yetkisine son verilmesi
- 15 Şubat 2011, 6112 sayılı Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayın Hizmetleri Hakkında Kanun'un kabul edilmesi

Radyonun aksine televizyon yayıncılığı, ülkemizde dünyaya kıyasla çok geç ve eğitim amacıyla başlamıştır. Tek kurum olan TRT'nin haftanın 7 günü yayın yapması 1974 yılında başladıysa da devlet tekeli, kanunen 1971 yılında ilan edilmiştir. Televizyon yayınları için yasal süreç, ilk televizyon yayınlarının ardından radyo ile paralel ilerlemiş ve ek olarak yine televizyon yayınları için de özel yayıncılık, radyo gibi 1990'ların başında devlet tekelinin fiilen delinmesi ile illegal olarak başlamıştır. 1994'te AB'ye giriş için bir gereklilik olarak kabul edilen ve tüm televizyon kurum ve kuruluşlarını kapsayacak şekilde kabul edilen Avrupa Sınırötesi Televizyon Sözleşmesi (ASTS) ve 2002 yılında yine AB'ye uyum sürecinde yapılan yasal düzenlemeler Türkiye'de radyo ve televizyon yayıncılığını toplumsal sorumluluk ilkelerine yakınlaştıran ilk adımlardır. Türkiye'de televizyon yayıncılığı için yaşanan gelişmeler de yine kronolojik açıdan aşağıdaki şekildedir (Baykal, 2008: 87; Cankaya, 2015: 417-421; Coşkun, 2018: 97-99, 104);

- 9 Temmuz 1952, Türkiye'de ilk televizyon yayını
- 1961 Anayasası
- 24 Aralık 1963, 359 sayılı Türkiye Radyo-Televizyon Kanunu'nun kabul edilmesi
- 1 Mayıs 1964, TRT'nin kurulması
- 31 Ocak 1968, TRT Ankara Televizyonu'nun deneme yayınlarına başlaması
- 6 Şubat 1968, İlk televizyon oyunu olan "Şair Evlenmesi" nin canlı olarak yayını
- 20 Eylül 1971, TRT'nin özerkliğinin kaldırılması
- 1 Aralık 1971, İstanbul Televizyonu'nun merkez televizyon şebekesine bağlanması

- 3 Mart 1972, Televizyonda reklam yayınlarının başlaması
- 6 Nisan 1973, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nden (TBMM) ilk kez naklen televizyon yayını
- 12 Mayıs 1976, TRT'nin İslam Ülkeleri Zirvesi'nden ilk renkli naklen yayının yapılması
- 5 Ocak 1978, TRT'den sorumlu bir Devlet Bakanlığının kurulması
- 17 Nisan 1979, 23 Nisan Uluslararası Çocuk Şenliği'nin ilk kez Avrupa ülkelerine naklen verilmesi
- 1982 Anayasası
- 14 Kasım 1983, 2954 sayılı Türkiye Radyo ve Televizyon Kanunu'nun Resmi Gazete'de yayımlanması ve yayınla ilgili kısmının yürürlüğe girmesi
- 1 Ocak 1984, 2954 sayılı Türkiye Radyo ve Televizyon Kanunu'nun tümünün yürürlüğe girmesi ve "Radyo ve Televizyon Yüksek Kurulu"nun kurulması
- 1 Temmuz 1984, Televizyon yayınlarının tümünün renkli yayınlanmaya başlaması
- 1990'ların başı, Özel televizyon yayıncılığı girişimleri
- 7 Mayıs 1990, Star 1'in yayın hayatına başlaması
- 8 Temmuz 1993, 1982 Anayasası'nın 133. maddesinin değiştirilerek devlet tekelinin sona ermesi
- 20 Nisan 1994, 3984 sayılı Radyo ve Televizyonların Kuruluşu hakkında Kanun'un yürürlüğe girmesi, RTÜK'ün kurulması ve TRT'nin özerkliğini geri kazanması
- 1 Mayıs 1994, ASTS'nin yürürlüğe girmesi
- 15 Mayıs 2002, Avrupa Birliğine uyum bağlamında çıkarılan 4756 sayılı Kanun yürürlüğe girmiş, 3984 sayılı Kanun'un 33. maddesinde yapılan değişiklik ile RTÜK'ün TRT yayınları üzerindeki yetkisine son verilmesi
- 15 Şubat 2011, 6112 sayılı Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayın Hizmetleri Hakkında Kanun'un kabul edilmesi

Hem radyo hem televizyon yayıncılığında yaşanan bu karmaşık süreçler, 15 Şubat 2011 tarihinde kabul edilen 6112 sayılı Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayın Hizmetleri Hakkında Kanun ile noktalanmıştır. 2002'de RTÜK denetiminden çıkarılan TRT, 2011 yılında tekrar RTÜK denetimine yeniden dâhil edilmiştir. 6112 sayılı Kanun her anlamda diğer kanunlardan daha kapsamlı ve denetimin temel dayanağını oluşturan yayın ilkeleri açısından daha gelişmiştir. 6112 sayılı Kanun içerisinde yer alan ilkeler, önceki ilkelerden farklı olarak "yayın hizmeti ilkeleri" başlığı altında yer almıştır. Eklenen "hizmet" unsuru, radyo ve televizyon yayıncılığının bir kamu hizmeti olarak ve kamu yararı gözetilerek yürütülmesi gerekliliğine vurgu yapan önemli bir kavramdır. Ancak yine de 6112 sayılı Kanun içerisinde eleştiriye açık ve hem uygulamada hem denetim anlamında toplumsal sorumluluk kuramı ilkelerinden uzak birçok noktası mevcuttur.

Radyo ve televizyon yayıncılığına dair belli başlı temel gelişmeler ve anahtar kavramlar yukarıda açıklanmış olmakla beraber çalışmanın konusu amacı ve önemi, varsayımları, kapsam ve sınırlılıkları, yöntemi ve planı aşağıdaki gibidir.

Konu

Bu çalışmanın konusu, Toplumsal Sorumluluk Kuramı bağlamında Türkiye'de radyo ve televizyon yayıncılığını düzenleyen yayın hizmeti ilkelerinin önceki ilkeler ile mukayeseli olarak incelenmesi ve ihlalleri oluşturan ana sebeplerin istatistiksel veriler ile aktarılmasıdır.

Amaç ve Önem

Bu çalışmanın amacı, radyo ve televizyon yayıncılığı için hem yayın hizmeti ilkelerinin uygulaması bağlamında hem de denetiminde var olduğu düşünülen sistematik yanlışları ve pratikte yaşanan sorunları saptamak ve önceki dönemlerle mukayese ederek istatistiksel verilerle ortaya koymaktır. Buradan hareketle mevcut durumun betimlenerek düzeltilmesi için çözüm önerilerinin paylaşılması ve bu alanda gerçekleşecek iyileştirme çalışmalarına akademik anlamda katkıda bulunulması amaçlanmıştır. Sosyal bilimlerin çalışma alanına giren bu tezde elde edilen bilgiler mümkün olduğunca istatistiksel verilere dönüştürülmeye çalışılmış ve bu sayede gündelik hayatta aktif tartışılan bir konuya hem tarihsel süreçler hem de sayısal veriler ile ışık tutulması hedeflenmiştir.

Varsayımlar

Bu çalışmanın temel varsayımları aşağıdaki gibidir:

6112 sayılı Kanun'un sekizinci maddesinde yer alan yayın hizmeti ilkelerinin radyo ve televizyon yayıncılığı yapan medya hizmet sağlayıcı kuruluşlar tarafından çokça ihlal edilmektedir. Uygulanan yaptırımlar ihlali gerçekleştiren medya hizmet sağlayıcı kuruluşlar için yeterince caydırıcı değildir. Hem ilkelerin ve yaptırımların kendisinde hem de yaptırım sürecinde mevcut sorunlar, ihlallerin gerçekleşmesinde önemli bir etkiye sahiptir.

6112 sayılı Kanun'un sekizinci maddesinde yer alan yayın hizmeti ilkelerinin ihlali halinde öngörülmüş yaptırımlarda yoruma açık ibareler bulunmaktadır. Buna ek olarak hem radyo ve televizyon yayıncıları arasında hem de televizyon yayıncılarının kendi arasında haksız rekabete yol açması muhtemel ibareler de mevcuttur. Bu durum uygulamada adaletsizliğe sebep olarak bazı medya hizmet sağlayıcıları avantajlı konuma getirmekte ve yaptırımların caydırıcılığını azaltmaktadır.

6112 sayılı Kanun'un sekizinci maddesinde yer alan yayın hizmeti ilkelerinin ihlalleri bağlamında RTÜK'ün gerçekleştirdiği denetim tüm medya hizmet sağlayıcı kuruluşlar ve tüm program türleri için eşit değildir. Yaptırımlar belli başlı kuruluşlar çevresinde toplanmıştır.

Kapsam ve Sınırlılıklar

Bu tez çalışmasının kapsam ve sınırlılıklarını, tezin konusu göz önüne alındığında 6112 sayılı Kanun'un sekizinci maddesinde yer alan yayın hizmeti ilkeleri ve bu ilkeler bağlamında 1 Ocak 2020 ve 31 Aralık 2020 tarihleri arasında RTÜK tarafından verilmiş ve yine RTÜK tarafından kendi sitesinde kamuoyu ile paylaşılmış yaptırım kararları oluşturmaktadır.

2020 içerisinde yaşanmış ancak 2021 yılı içerisinde karara bağlanmış ihlaller, 2020 içerisinde karara bağlanmış yaptırımlar için uygulanmış şerhler ve yaptırımların yargı boyutu, bu tezin kapsamı dâhilinde değildir.

Yöntem

Bu tez çalışmasının temel veri toplama tekniği "literatür taraması"dır ve bu bağlamda "kütüphane taraması", "internet taraması" ve "arşiv taraması" gerçekleştirilmiştir. Güncel veriler RTÜK'ün kendi sitesinden elde edilmiştir. Yöntem olarak "Betimleyici Araştırma

Yöntemi" uygulanmıştır. Bu bağlamda öncelikle çalışmanın konusunun ve varılan sonuçların okuyucu tarafından net olarak anlaşılabilmesi için gereken tarihsel, kavramsal ve kuramsal altyapı oluşturularak genel bir çerçeve çizilmiştir. Ardından veriler gruplandırılarak mukayeseye temel hazırlanmış ve son olarak araştırmalar sonucu elde edilen tüm veriler değerlendirilerek mevcut durum analizler ışığında betimlenmiş ve aktarılmıştır.

Plan

Bu tez çalışması üç bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde iletişim biliminin temelini oluşturan ifade özgürlüğü ve kitle iletişim özgürlüğü gibi anahtar kavramlara tarihsel süreçleri ile birlikte yer verilmiş ve yayın hizmeti ilkelerinin temelini oluşturan kitle iletişim sistemleri aktarılarak bu sistemlerin içerisine doğduğu süreçler incelenmiştir. Çalışmanın kuramsal altyapısını oluşturan Toplumsal Sorumluluk Kuramının neden tercih edildiği ve diğer kuramlardan farkları aktarılmıştır. Ek olarak Toplumsal Sorumluluk Kuramı bağlamında gerçekleşmiş ulusal ve uluslararası temel düzenlemelere yer verilmiştir.

İkinci bölümde 6112 sayılı Kanun yürürlüğe girene değin Türkiye'de radyo ve televizyon yayıncılığı alanında gerçekleşmiş gelişmelere ve bu süreçte yayıncılık alanını düzenleyen ilke ve esaslara yer verilerek mukayeseye temel hazırlanmıştır. RTÜK ve TRT'nin yapısı ve aralarındaki ilişki de yine bu bölüm içerisinde aktarılmıştır.

Üçüncü ve son bölümde ise Türkiye'de radyo ve televizyon yayıncılığının güncel durumu paylaşılarak 6112 sayılı Kanun'un 8. maddesi içerisinde yer alan ilkeler incelenmiş ve önceki dönemlerde uygulanmış ilkeler ile mukayese edilerek sonuçları aktarılmıştır. Ek olarak ilkelerin ihlalini konu alan ve 1 Ocak 2020 ve 31 Aralık 2021 tarihleri arasında hükme bağlanmış yaptırımlar istatistiksel olarak aktarılarak varsayımların doğrulanması ve çözüm önerilerinin altyapısı için gereken veriler ortaya konmuştur.

1.1. Genel Olarak

İnsanlık tarihinin başlangıcından bu yana bireylerin, kültürlerin, teknik ve teknolojilerin gelişim sürecinde gözlemlenen en büyük sıçramalar iletişim teknolojilerindeki sıçrayışlar ile paralel biçimde gerçekleşmektedir. İletişimin, enformasyon paylaşımının, ulaşım imkânlarının ve dolayısıyla küreselleşmenin artması sayesinde toplumlar, var olan bir teknolojiyi eski kabile toplumları pratiğinde yeniden keşfetmek yerine mevcut teknolojileri geliştirerek medeniyetin ilerleyişine hız kazandırmaktadırlar. Enformasyon ya da bilgi toplumu olarak nitelendirilen modern toplumlar, adından da anlaşılacağı üzere

gücünü sahip olduğu bilgi ve teknolojiden almaktadır. Bir toplumun bağımsızlığının devamı ve küresel konumu açısından sahip olması beklenen tüm imkân ve güçlerin, mevcut durumda iletişim altyapısı olmaksızın sürdürülmesi ve geliştirilmesi olası gözükmemektedir. Bilgi ve teknolojinin gelişmesi ise global iletişim, bu iletişimi sağlayan iletişim araçları ve onların yayılımını sağladığı bilinç ile mümkündür. Ne var ki bu denli önemli olan iletişim araçları, iletimine aracılık edeceği bir fikir ya da düşünce olmaması halinde hiçbir anlam ifade etmemektedir. Bu sebeple ifadenin varlığı, gelişimi ve özgürlüğü ise üzerinde durulması gereken önemli hususlardan bir diğeridir. Tarihsel süreç içerisinde ifadenin ne kadar özgür olduğu, hükümdarların ya da hükümetlerin bu özgürlüğe ne ölçüde fırsat verdiği, bireylerin ifade bağlamında ne denli özgür olması gerektiği çokça tartışmaya sebep olmuş, bu konular hakkında döneme ve coğrafi koşullara bağlı olarak farklı görüşler benimsenmiştir. Tarih boyunca sürekli gündemde kalmış, önemli tartışmalara ve gelişmelere sebep olmuş ilgili konuların, toplumlar adına belli tehlikeler barındırdığını da belirtmek gerekmektedir. Kişisel ve toplumsal gelişim adına bu denli önemli rolleri olan ifade olgusu, iletişim araç ve teknolojileri yanlış kullanıldığı takdirde sağladığı yarara denk ölçekte zarar verebilme ihtimalini de bünyesinde barındırmaktadır. Bu sebeple bireyi fizyolojik sınırlarından arındırarak, bireye sınır ötesi mesafelere, büyük kitlelere hatta toplumlara hitap edebilme kabiliyeti kazandıran kitle iletişim teknolojilerinin bir denetime tabi olması gerekmektedir. Aksi halde yanlış kullanımının önüne geçilmesi mümkün olmayacaktır. Kitle iletişim araç ve teknolojilerinin eğilimleri, düşünceleri ve bilinci yönlendirme konusunda çok etkili bir araç olduğu düşünüldüğünde denetimin elzemliği daha net anlaşılmaktadır.

Bu düşüncelerden hareketle, mevcut duruma ışık tutması ve ilerleyen bölümlere temel oluşturması bağlamında Birinci Bölüm içerisinde sırasıyla ifade özgürlüğü bağlamında kitle iletişim özgürlüğü, kitle iletişim kuramları ve buradan hareketle ilgili konu üzerinde yapılmış uluslararası ve ulusal yasal düzenlemeler incelenmektedir.

1.1.1. Özgürlük ve Adalet

Tüm canlıların ve özellikle bireylerin yaşamlarına sorunsuz ve huzurla devam edebilmeleri için sağlanması gereken en önemli şartlar kuşkusuz özgürlük ve adalettir. Tarihsel süreç içerisinde her coğrafyadan insan, birtakım özgürlüklerini kazanmak ve adil bir yaşam sürmek adına farklı mücadeleler vermişlerdir. Yalnızca yakın tarih ve yaşadığımız coğrafya ile sınırlı olmayan özgürlük ve adalet mücadelelerinin, içinde bulunulan yaşam pratiklerine bağlı olarak birçok farklı dışavurumu da mevcuttur.

Örneğin Avusturya, İsviçre ve Fransız Alplerinde tarihöncesi çağlarda gerçekleşmiş yerleşimler hakkında çok az şey bilinmesine karşın tarım ve hayvancılıkla geçinen bu toplulukların olumsuz şartlara rağmen niçin orayı tercih ettiği hakkında düşünüldüğünde, en olası kuram daha güçlü komşuların boyunduruğuna girmek yerine güvensizliğe ve tehlikelere rağmen yaban hayatını tercih ederek özgürlüğü seçmiş olmalarıdır. Günümüze biraz daha yaklaşıldığında Yunan filozoflarından Demokritos'un (aktaran Popper, 2017: 125, 138). "Demokrasinin yoksulluğu, aristokrasi veya bir kişinin hükümdarlığı altındaki zenginliğe yeğdir, çünkü özgürlük kölelikten iyidir." ifadesi özgürlüğün zamanaşımına uğrayacak ilkel bir dürtü olmadığını göstermektedir. Aynı zamanlar içerisinde, özgürlükten bağımsız düşünülemeyecek olan adalet kavramı da düşünürlerce çokça tartışılmıştır. Ahlak felsefesinin kurucusu olarak kabul gören ve ilk düşünce suçlusu olarak anılan Sokrates'in adalet konusundaki felsefi düşüncelerin temel taşlarını oluşturduğu görülmektedir zira Sokrates toplumsal yaşam içerisinde ve politikada adalete dayalı bir sistem kurulmasını amaçlamıştır. Sokrates'in hem özgürlük hem de adalet bağlamında sıklıkla üzerinde durduğu bir diğer konu da erdem olmuştur. Erdemi yalnızca kendi şahsına değil topluma faydalı olabilmekte gören ve herkese karşı adaletli olma gücü olarak nitelendiren Sokrates, ahlaki gerçeği de toplumsal ilişkilerde ölçülü ve uyumlu olmakla temellendirmiştir. Sokrates iyilik ve adaletin yasalara uymakla sağlanabileceğini savunmasına rağmen, bireyin özerkliğine ve kendisine ait özel bir alanın varlığına vurgu yapmış ve adaletin kişilerin vicdanında olduğu fikrini ileri sürmüştür. Sokrates'in öğrencisi Platon ise adaleti bulmak için adaletsizliğe bakılması gerektiği zira doğada her şeyin zıttı ile var olduğu görüşündedir. Yine Platon da, kabul edilen dört ana erdem olan bilgelik, adalet, cesaret ve kendine hâkim olma olgularını yorumlarken adalet olgusunu öncelikli erdem olarak nitelendirmekte ve adaleti ilk önce devlette aramaktadır. Platon'a göre devlet bir sınıfın mutluluğu için değil bütün toplumun mutluluğu için vardır ve devlet için en sarsıcı durum ise sınıfsal farklılığa sahip bireylerin, diğerlerinin iç işlerine karışmasıdır (Karagöz, 2002: 268-270; Platon, 1993:134-135, 172-173; Platon, 1995: 27-30).

Kendi dönem ve coğrafyasındaki düşünürleri destekler nitelikte, adaleti en çok yöneticide bulunması gereken bir erdem olarak tanımlayan bir diğer düşünür ise Aristoteles'tir. Aristoteles bunun sebebini yöneticinin başkalarıyla ilişki içerisinde bulunması ve adaletin başkalarının iyiliği için olması gereksinimine bağlı olarak açıklamıştır (Aristoteles, 2014). Bu sebeple yalnızca adalet ve bununla birlikte adil bir özgürlüğün bulunduğu toplumlarda refah ve gelişmişlik düzeyinin de yüksek olması beklenebilir

sonucuna varılması mümkündür zira böyle toplumlarda bireyler yapacakları iyi eylemlerin mükâfatlarını sahiplenmekte bir zorlukla karşılaşmazlarken, yapacakları kötü eylemlerin getireceği sonuç ve sorumluluklardan da kaçamayacaklardır. Bu durum doğası gereği bireyleri iyi olana yönlendirecek ve kötü olandan uzak tutacaktır fakat bundan da önce özgürlük bir haktır.

Özgürlük ve adalet kavramlarının önemi bağlamında daha yakın tarih ve daha uzak bir coğrafyadan verilebilecek başka bir örnek ise 1940 yılında İngiltere'nin özgürlük savaşı olarak nitelendirilen savaşında Churchill'in "Size kan ve gözyaşından başka bir şey vaat edemem" sözleridir. Bu cümle, özgürlük adına göze alınabilecek risklerin zaman ve mekân gözetmeyeceğini gözler önüne seren önemli bir örnektir (Popper, 2017: 127). Yaşadığımız coğrafya adına verilebilecek en değerli ve anlaşılabilir örnek ise kuşkusuz Kurtuluş Savaşı olacaktır. Toplumlar ve elbette bireyler geçmişten bu yana özgür olmak ve adil bir yaşam sürmek adına birçok mücadele vermişlerdir zira adil bir özgürlük kanunların hatta yazının olmadığı zamanlarda da en temel ve kıymetli haklardan biriydi ve uğruna savaşılmaya değerdi.

Sartre (1960: 33'ten aktaran Ak, 2015: 38) "İnsan, hür olmaya mahkûm edilmiştir." söylemiyle de açıkça desteklemiştir ki belli özgürlüklerini elde edememiş bir bireyin kazanacağı hiçbir mülkün veya zaferin bireye tam bir tatmin sağlaması mümkün değildir. Herkesin özgür olabilmesi ve bazı birey ve zümrelerin özgürlüğünün diğer kişi ve grupların özgürlüğünü kısıtlamaması için gereken en önemli unsur olan adalet ise her dönem için önemi vurgulanmış bir diğer unsurdur. Ayrı düşünülemeyen bu iki kavram insanca yaşamak bağlamında mecburi ve diğer tüm hakların sağlanması, ardından korunması adına zaruridirler. Adalet mekanizmalarının işlediği ve özgürlüğün sağlandığı coğrafyalarda hem birey yaşamının kalitesi hem de toplum refahının artırılması adına bahsedilmesi gereken bir sonraki temel şart ise ifade özgürlüğüdür.

1.1.2. İfade Özgürlüğü

İfade özgürlüğü temel anlamda bireyin şahsi düşünce ve kanaatlerini, karşısındaki kişiye ya da gruba aktarması ve düşüncelerini karşısındaki birey ya da bireyler ile paylaşması eylemi olarak açıklanabilir. Mevcut durumda insan haklarını tanımlamak ve korumak adına imzalanmış uluslararası sözleşmelerde ve Anayasa'da yer alan temel birey haklarından biridir. İfade özgürlüğü; bireysel sosyal yaşam içerisinde olduğu kadar iletişim, hukuk, siyaset, psikoloji, felsefe gibi alanların bilimsel öğretilerinde de sıkça karşılaşılan bir

kavramdır. İletişim biliminin mihenk taşlarından sayılan ifade özgürlüğü siyasi tezlerde de çokça karşılaşılacak bir ilkedir. İfade özgürlüğü ilkesinin yanı sıra eşitlik, özgürlük, demokrasi ve kamu yararı ilkeleri gibi birtakım ilkeler de bilimsel siyasi çalışmalarda üzerinde durulan diğer ilkelerdir. Burada dikkat çekilmesi gereken ana husus, bireyin ifade noktasında özgürlüğü sağlanmadıkça eşitliğin kontrolü, özgürlüğün sorunsuz devamı, demokrasinin ve kamu yararının varlığı söz konusu değildir. Descartes'in tarihe mâl olmuş "Düşünüyorum öyleyse varım" (cogito ergo sum) söyleminden de yapılabilecek bir çıkarım olarak, insani var oluşun devamı adına gerekli bir eylem olan düşünmek aktarılamadığı müddetçe değer artırımını sağlayamayacaktır. Ham haliyle kalan düşüncenin, başka zihinler ve bakış açıları tarafından ilerletilmesi yalnızca ilgili düşüncenin değil içinde bulunan toplumun gelişmesi adına şarttır.

Bu bağlamda Ortaçağ'da kilisenin iradeyi ve düşünceyi baskı ve denetim altında tutma çabasına bir tepki olan Aydınlanma hareketleri, düşüncenin özgür olması gerektiğini savunan John Milton, Jean Jacques Rousseau, Hegel ve Locke gibi birçok önemli düşünürü barındırmaktadır. Liberalizmin fikir atalarından sayılan Locke, insanın doğası gereği vazgeçilmez haklara sahip olduğunu ve özgürlüğünün güvence altında tutulması gerektiği savunmuştur. Ayrıca yaşam ve mülkiyet haklarını, birey özgürlüklerini de vazgeçilmez olarak tanımlayan Locke anayasalcılığın özünü oluşturan "siyasi iktidarı sınırlama" ve "kuvvetler ayrılığı" kuramlarını da Ortaçağ'da ilk kez ortaya atan düşünür olmuştur. İktidarı, bireysel kabulü amaçlamakla mükellef tutan Locke, devleti ise bireyin özgürlüğünü korumak zorunda olan bir kurum olarak görmüştür. Emeği, emek verenin tartışma götürmez mülkü olarak nitelendiren ve emek veren birey dışında hiç kimsenin ilgili emek üzerinde bir hak iddia edemeyeceğini savunan Locke'a göre, her insanın bizzat kendi üzerinde bir hakkı vardır ve bu hak neticesinde her insanın şahsi eserleri de yalnızca kendine aittir. Bir şey, bir insan tarafından doğal yaratılışından ayrıldığı ve birey ona kendinden bir çaba yüklediği takdirde, insanlığın kalanının o şey üzerinde müştereken haiz oldukları hak ortadan kalkar. Fikir de üreten kişinin emeğinin ve çabasının sonucu ortaya çıkan bir ürün olarak düşünüldüğünde, güvence altında tutulması gereken bir olgudur (Eroğlu, 2010: 2-4, 7; Locke, 2003: 61-62, 318-319, 329; Yayla, 2000: 36-44).

İfade özgürlüğü için yaptığı savunması, tarih sahnesinde ahlaki argüman olarak adlandırılacak ölçüde önemli bir diğer düşünür John Stuart Mill'in de konu ile ilgili değinilmesi gereken önemli görüşleri mevcuttur. Mill'e göre toplumlarda bir hayat tarzının

ya da ideolojinin azınlıkta olması, o düşünce biçiminin yanlış olduğu anlamını taşımaz. Herkes bir diğerinin benimsediği yaşam biçimine saygı duymakla mükelleftir. Bu durum özellikle güçlü çoğunlukların, azınlıklara gösterdiği saygı bağlamında yer bulmalı ve en küçük azınlık da birey olduğu için bireyin ifade özgürlüğü engellenmemelidir. Mill'e göre bireyin fikrini susturmak sadece o fikrin sahibine değil, bütün insanlığa yapılmış bir yanlıştır. Bir toplumda yaşayan tüm insanlara karşı, farklı görüşe sahip tek bir kişi olması halinde ilgili kişinin diğerlerine zor kullanarak kendi fikrini benimsetme hakkı ne kadar ise çoğunluğun da o insana zor kullanma hakkı o kadardır diyen Mill'in ifade özgürlüğünü savunma bağlamında bugün hala aşılamamış bazı tezleri mevcuttur. İlk tezi, susturulan fikrin doğru olabileceği ve bu fikrin engellenmesinin insanların doğru fikirden yararlanmasını da engelleyeceğini belirtir. Fikri engelleyen ve kendilerinin yanılmaz olduğunu zanneden taraf ya da tarafların, kendi fikirlerinin de yanlış olabileceğini ve böyle bir durumda insanlığın yanlış fikri kabullenmeye mecbur bırakılacağı sorununu açar. İkinci tezi, susturulan fikrin birçok kanı önderince yanlış görülse bile bir parça doğru taşıyabileceğini ve fikrin tümü engellendiğinde içindeki doğrunun da kaybolacağını belirtir. Çoğunlukla fikirlerin tamamen yanlış ya da doğru olmaktan ziyade, kısmen doğru veya kısmen yanlış olduğun öne çıkarıldığı tezde ifade özgürlüğünün doğruların güçlendirilmesi ve yanlışların düzeltilmesi adına mecburi olduğu vurgulanmaktadır. Üçüncü tez, bir fikrin tamamen doğru olduğu varsayıldığında bile o fikrin eleştirilmesi, ona karşı çıkan görüşlerin de bulunması ve o fikre itiraz hakkının tanınması gerektiğini savunur. Aksi takdirde anlaşılarak benimsenmesi gereken fikirlere, kesin hükümlü bir inanç besleneceği belirtilir. Dördüncü tez ise, doğru olduğuna inanılan fikirlerin karşıt fikirlerce sınanmaya ihtiyacı olduğu, bu sayede fikirlerin zayıflamayacağı düşüncesiyle temellenir. Neticesinde bir fikir zaten doğru ise, yanlış fikirlerin özgürce ifade edilmesinin bir sakıncası olmayacaktır hatta karşıt fikirlerin çürütülmesi doğru fikrin güvenilirliğini tazeleyecek bir imkân olarak değerlendirilebilecektir. Her tezin özünde ifadenin özgürlüğü ve bir hak olduğu açıkça vurgulanmaktadır (Mill, 2009: 23, 29-35, 38-39, 129, 141-142; Yayla, 2008: 163-164).

İster ulusal ister uluslararası düzeyde olsun ifade özgürlüğünün her coğrafyadan, her yaştan ya da her zümreden insan için eşit ve adil işlemesi adına belli sınırlamalara tabi tutulması gerekmektedir. İnsanların düşünceleri yaşadığı ülkeye, içerisinde bulunduğu yaşa, eğitim seviyesine, inancına, sosyal yaşamına ve daha birçok etkene bağlı olarak şekillendiği için farklılıklar gösterebilir. Bireyin yaşam pratikleri değiştikçe zamanla önceki fikirlerine katılmayabiliyor iken, dünya üzerindeki milyarlarca insanın her konuda aynı düşünmesini

beklemek bir ütopyadır. Bu sebeple herkesin fikirlerini özgürce ifade edilebilmesi ya da eyleme dönüştürebilmesi adına belli sınırlamalar ve kurallar mevcut olmak zorundadır.

İnsan, doğası gereği teknik ve teknolojik bir yardım almadığı müddetçe ifadesini yalnızca fizyolojik sınırları elverdiği ölçüde özgür kılabilir. Tarihte özgür düşünme ve ifade edebilme adına verilen savaşların birçoğu da bu fizyolojik sınırlar içerisindeki hak arayışı adınadır ki bu durum, ifade özgürlüğünün insan yaşamı için ne derece önemli olduğunun da bir kanıtıdır. Mevcut durumda kitle iletişim araçları sayesinde birey, fizyolojik sınırlarından arınmış ve sınır ötesi mesafelere, büyük topluluklara hatta toplumlara hitap etme fırsatını yakalamıştır. Bu sebeple ifade özgürlüğünün ardından irdelenmesi gereken konu kitle iletişim özgürlüğü olacaktır.

1.1.3. Kitle İletişim Özgürlüğü

Özünde ifade özgürlüğünü içeren kitle iletişim özgürlüğü, düşüncelerin daha geniş kitlelere karşı ya da daha geniş kitleler ile birlikte ifade edilebilmesini sağlamaktadır. Mevcut durumda bireylerin düşüncelerini paylaştıkları kanalların bir getirisi olarak, küresel çapta alıcı kitleleri de vardır.. Bu durumun olumlu sonuçlar doğurabilmesi gibi olumsuz sonuçlara da yol açması muhtemeldir. Bu sebeple ifade özgürlüğü gibi kitle iletişim özgürlüğü de ulusal ve uluslararası belgelerle, belli sınırlamalar olmak koşuluyla güvence altına alınmıştır çünkü "her hak gibi iletişime dair hakların da sahipleri tarafından kötüye kullanımının önlenmesi zorunludur" (İçel, 2017: 104).

Kitle iletişim araçları sayesinde genişleyen iletişim kanalları, artan fikir ve enformasyon paylaşımı toplumlara çok büyük yararlar sağlamakla birlikte büyük ölçüde zarar verme yeteneğini de bünyesinde barındırmaktadır.

Kitle iletişim araçlarının ve dolayısıyla kitle iletişiminin bireylerin eğilimlerini, düşüncelerini ve bilinçlerini etkilemek hatta yönlendirmek için kullanılabilecek işlevsel araçlar olduğu göz önüne alındığında ikna, kışkırtma ve teşvik etme gibi kötüye kullanımı muhtemel güçlerin önüne geçilmelidir. Bu önlemler bütünü ve özgürlüğü zedelemeyen sistematik sınırlamalar ise ancak denetim ile mümkün olacaktır.

Birlikte yönetemeseler bile herkesin belli ölçüde hükümetten ve yapılanlardan sorumlu olduğunu söyleyen Popper (2017:179-181) hep birlikte sorumlu olmanın ifade özgürlüğü, bilgiye ulaşma özgürlüğü, bilgi verme özgürlüğü, basın özgürlüğü gibi birçok özgürlüğü de beraberinde getirdiğini ifade etmektedir. Devletin biraz "fazla"lığının özgürlüğün kısıtlanmasına yol açacağı gerçeğinin yanı sıra özgürlüğün de bir "fazla"sı

olduğunu ve özgürlüğün de kötüye kullanılmasının mümkün olduğunu belirten Popper "Devlet yetkisinin kötüye kullanılmasını engellemek için özgürlüğe, özgürlüğün kötüye kullanılmasını engellemek için devlete gereksinimimiz vardır" söylemini "bir yüce divana ve her şeyden de çok iyi niyete gerek vardır" diyerek sonuçlandırmıştır.

Kitle iletişim araçlarının denetimi, ülkeden ülkeye ya da denetlenecek araçlara göre değişim göstermekle birlikte tezin konusu olarak ülkemizde denetim en genel açıklamasıyla devletin öngördüğü kanunlar ve yetki verdiği kurumlar aracılığıyla gerçekleştirilmektedir. Buna ek olarak, kuruluşlar ve yayın organları kanun dışına çıkmadan kendi denetim mekanizmalarını ayrıca kurmakta ya da ek yayın ilkelerini ayrıca belirlemekte özgürlerdir. İlgili konu, ilerleyen bölümlerde detaylı incelenecektir lakin mevcut durum için yapılacak incelemenin daha net anlaşılabilmesi adına öncesinde tarihsel süreç içerisinde kitle iletişim sistemlerinin ve bu sistemler içerisinde yer alan denetim unsurunun irdelenmesi gerekmektedir. Kitle iletişim sistemleri de, kitle iletişim araçlarının yönetimi ve mülkiyeti bağlamında şekillenen ekonomik, siyasal ve toplumsal düzenleri barındırdığından kitle iletişim araçlarının kısa tarihine içerisinde geliştikleri kitle iletişim kuramları ile birlikte değinmek de yararlı olacaktır.

İfade özgürlüğünün, en belirgin ve sistematik öneme sahip olduğu alan kitle iletişimidir ve kitle iletişiminin aracıları olan kitle iletişim araçları kronolojik olarak yazı, yazılı basın, sinema filmleri, radyo, televizyon ve internet olarak sıralanabilir. Bu araçlar ile gerçekleştirilen iletişimin, haberleşmenin, yayınların, aktarılan her türlü kültür ögesinin değerlendirilmesi için ilgili araçların geçirdiği sürece kısa da olsa değinmek gerekmektedir. İnsanlığın ilk zamanlarında küçük nüfuslara ve ötesine geçilmesi pek mümkün olmayan sınırlı lokasyonlara bağlı olarak yeterli olan yüz yüze ve bireysel iletişim zamanla artan nüfus, gelişen toplumsal yapılar, belirginleşen devlet kavramı, ilerleyen teknolojiler ve global düzen içerisinde büyük bir gereksinim olarak kitle iletişimini ve dolayısıyla kitle iletişim araçlarını doğurmuştur. Her kitle iletişim aracının ayrı kanunlarla düzenlenmesi, her mecranın farklı dinamiklere sahip olmasından kaynaklanmaktadır fakat hepsinin ortak noktası düzenlendikleri kanunların, içine alındıkları sınırların, maruz kaldıkları denetimin yoğunluğunun benimsenen ideolojilere ve içerisinde bulundukları kuramsal düzene göre yapılanmasıdır. Bu sebeple kuramsal temelin oluşturulması adına kitle iletişim özgürlüğünü açıklayan kuramların incelenmesi zaruridir.

1.2. Kitle İletişim Özgürlüğünü Açıklayan Temel Kuramlar

Basının ve medyanın bir siyasi oluşum içerisindeki varlığı, devamlılığı ve işlevselliği o toplumda benimsenmiş siyasal yapılanmaya ve toplumun içselleştirdiği yönetim biçimine bağlıdır. Kitle iletişim araçlarının sosyal, ekonomik ve siyasi yapıyla olan ilişkisi bu araçların bulundukları konum ve zaman içerisinde durduğu yeri belirlemekte ve kitle iletişimini biçimlendirmektedir. Temelinde kitle iletişim araçları ve örgütlü toplum arasındaki her kuram, insan ve devlet üzerine bazı temel felsefi varsayımlarla ilişkilidir ve bu varsayımlar insanın doğası, toplumun ve devletin doğası, insan ve devlet ilişkisi ve bilgi ve hakikatin doğası hakkında oluşmuş bazı temel felsefi problemler olarak sıralanabilir. Ekonomik, sosyal ve siyasi sistemlerdeki değişiklikler iletişimi, iletişim ise ilgili sistemleri etkilemektedir. Bu sebeple iletişimi ve iletişim sistemlerini anlamak adına iletişim araçlarının içinde faaliyet gösterdiği toplumsal yapı ve sistemleri incelemek gerekmektedir. İncelemelerin özünde insan, toplum, devlet, bilgi ve gerçeğin doğaları ayrıca insan ve devlet ilişkisini kapsayacak biçimde şekillenmesi önemlidir. Bu bağlamda, iletişim olgusu kesinlikle ekonomik yapıdan ayrı düşünülmemelidir zira iletişim araçlarının kendileri de oluşturdukları pazar ve bu pazar içinde diğer sektörler ile girdiği etkileşim sebebiyle ticari bir unsurdur (Alemdar, 1999: 13; Işık, 2017: 10-11; Kaya, 1985: 18-20; Kaya, 1999: 23-24; Siebert, Peterson ve Schramm, 1984: 1-2, 10).

Gerek yöneticiler, gerek devletler, gerekse var olan ticari yapılanmalar medyanın gücünü bilgi alma ve bilgiyi yönetme, propaganda, reklam ve benzeri diğer sebeplerle kontrol etmek ve bu güçten faydalarını maksimize etmeye yönelik biçimde yararlanmak isterler. Böylesi istenilen bir güç olarak kitle iletişiminin, toplumu birleştirici ve bilinçlendirici özelliğinin kötüye kullanımının önüne geçmek, toplum çıkarı ile birlikte kişi hak ve hürriyetleri hiçe sayılarak haksız güç ve kazanç elde edilmesini önlemek adına denetimi son derece gereklidir.

Denetim; kişilerin, kurum ve kuruluşların ya da eylemlerin, öncesinde belirlenmiş kurallara uygunluğunun kontrol edilmesi işlemidir. Sözlükte "bir görevin yolunda yürütülüp yürütülmediğini anlamak için yapılan araştırma, bakı, murakabe, kontrol" anlamına gelen denetim/denetleme, disiplin içerisinde sürmesi gereken işlemlerin şeffaflığını ve hesap verme sorumluluğunu arttırarak kurallara uygun hareket edilmesini sağlamayı amaçlayan mekanizmadır (Coşkun, 2018: 121). Atay (1999: 20-21) ise denetimi "olması gereken ile

olan arasında yapılan bir karşılaştırma" olarak nitelemiş ve denetimin amaçlara ulaşmada yol gösterici bir kuvvet olduğunu belirtmiştir.

Denetim, birey ve kamu yararı için gerçekleştirilmesi gereken bir eylemdir. Bu sebeple ilerleyen bölümlerde detaylı açıklanacak olmakla birlikte denetimin asli amacı en genel biçimiyle yayınların; hukukun üstünlüğünü tanıyan, genel ahlaka uygun, toplumsal refaha ve düzene zarar vermeyen, birey hak ve özgürlüklerine saygılı, çocukların ve gençlerin zihin ve ruh sağlığını gözeten yayınlar olmasını sağlamaktır.

Öte yandan denetimi sansür ile karıştırmamak gerekir. Denetimi sansürden ayıran ana faktör, sansürün eylem gerçekleştirilmeden uygulanması lakin denetimin uygulanan eylemin nizami olup olmadığının kontrolünü sağlamak adına varlığını sürdüren bir mekanizma olmasıdır. Denetim mekanizmaları, istenmeyen olay ya da durumları belli cezai yaptırımlara tabi tutma hakkına sahip olmakla birlikte mekanizmaların asli misyonu yanlışların gerçekleşmemesi için gerekli şartları hazırlamak ve kuralları belirlemektir. Denetim için cezai yaptırımlar amaç değil araç konumundadırlar. Tezin iskeletini oluşturan konu olarak Türkiye'de radyo ve televizyon denetiminin incelenmesi adına, geçmişten bugüne benimsenmiş kitle iletişim sistemlerinin ve ilgili sistemlerin barındırdığı denetim unsurunun irdelenmesi elzemdir.

Basının dört farklı ana kuram ve sonrasında ortaya atılan iki kuram ile birlikte altı farklı kitle iletişim sistemi içerisinde incelenmesinin altında belli sebepler yatmaktadır. Bu ayrıma ihtiyaç duyulmasının başlıca sebeplerine ulaşmak için öncelikle medyanın içinde bulunduğu ve hizmet ettiği toplumsal yapı ve hizmet ettiği amaçlar arasında bulunan farklılıkların bilincinde olmak gerekmektedir. Basının maddi ve mekanik kaynakları, içinde bulunduğu ülkenin kentleşme ve modernizasyon düzeyi ve buradan hareketle medyanın yayılım ve bireylere ulaşım hızı önemli etkenlerdir. Toplumun ne okumak istediği de ilgili farklılıkların oluşmasında büyük bir rol oynamaktadır. Makro düzeyde bu ayrımın belirleyicilerini sosyal ve politik yapı olarak özetlemek mümkündür.

Bireylerin ve kurumların ilişkilerini belirleyen sosyal kontrol sistemlerine bakıldığında, toplumun sistematiği anlaşılabilir ve basının da ne yönde ilerleyeceği tahmin edilebilir. Basın sistemleri arasındaki farklılıkları tam perspektifte görebilmemiz için basının işlev gördüğü sosyal sistemler incelenmelidir. Sosyal sistemlerin de basınla ilişkisi ancak toplumun sahip olduğu temel inançlara, toplum içerisindeki bireylerin doğasına, devletin

örgütleniş biçimine, birey-devlet ilişkisine ve gerçeğin doğasına bakılarak kavranabilir (Siebert, Peterson ve Schramm, 1984: 1, 2). Zamanla değişen bu faktörler, yeni kitle iletişim sistemlerinin doğmasına sebep olmuş ve ilgili sistemler kendi içlerinde ayrı bir süreç ve yapısal değişim oluşturmuştur. Toplumsal yapı basını, basın ise toplumsal yapıyı karşılıklı olarak etkilemiş ve tarih sahnesi içerisinde değişim süreci kaçınılmaz olmuştur. İlgili değişim ise içinde bulunduğu tarihsel sürece doğrudan, mevcut durumda gündelik pratiğimiz içerisinde yer alan birçok olguya da dolaylı yoldan etki etmiştir.

1.2.1. Otoriter Kuram

Otoriter kuramın yapısal temeli olan; otoritenin varlığını ve devamlılığını kötü etkileyecek her türlü sistematik yapının ortadan kaldırılması ve iyi olan her şeyin öncelikle otoritenin hizmetine sunulması olgusunu yazının icadına kadar götürmek mümkündür.

Yaklaşık 5.000 yıl boyunca kullanılan jeton sisteminin ardından, yazılı tarih döneminin hemen başlarında "devlet" olgusu ile karşılaşılmış ve bu olgu "tahıl kralı" ve "savaş şefi" niteliklerini kendinde toplayan tek bir yönetici yani kral olarak somutlaştırılmıştır (Childe, 2018: 133; Poe, 2015: 113).

Kaynaktan kaynağa farklılık göstermekle birlikte milattan önce (M.Ö.) 3000'li yıllarda Sümer Uygarlığı içerisinde bulunan yazı; zamanın otorite sahiplerinden olan tapınak yöneticilerinin "Tanrı Hizmetçisi" vasfı ile yönetimde olmasının bir sonucu olarak yaptığı işlerin, tüm gelir ve giderlerin hesabını verebilmesi, ayrıca bu yolda tutulan kayıtların ileride gelecek diğer kimselerce de anlaşılabilir olması amacı ile başlayan bir çözüm arayışının eseridir. En eski tabletler üzerindeki işaretler, tapınak içerisindeki ekonominin yönetilmesi adına kendini açıklayıcı simgeler biçimindedir. Piktogram (resim yazı) olarak adlandırılan bu sistemin kullanıldığı yazı olan piktografik, zamanla yalnızca nesneleri değil düşünce ve sözcükleri de belirtmek için kullanılmaya başlayarak yerini ideografik yazıya bırakmıştır. Keşfedildiği coğrafyadan fazlasıyla olumlu etkilenen yazı, Sümer cins adlarının çoğunluğunun tek heceli olması sebebi ile zamanla düşüncenin sesleri temsil etmesine olanak sağlamıştır. İşaretler ilerleyen dönemlerde fonetik bir değer kazanmış, her yeni nesne için yeni ideogramların bulunmasına gerek kalmaksızın isimler okunmaya başlanmıştır. Otorite'nin yazı üzerindeki etkisinin en büyük kanıtı ise, M.Ö. 2500'den hemen sonra en son Sümer yazılarının, Sami Krallarının isimlerinin fonetik olarak yazıya dönüştürülmesi için kullanılmış olmasıdır (Childe, 2018: 137-139).

Yine milat öncesi dönemde var olan sanatsal bir kitle iletişim aracı olarak tiyatro da, otoriteden etkilenmiştir. Görsel işitsel medya çağının başlangıcı sayılan tiyatro için, mutlakiyetçi rejim etkisi altındaki dönemde yoğun bir denetim talep edilmiştir. M.Ö. 469-470 yılları arasında dünyaya gelen ve yazılı bir eseri olmamasına karşın etkisini yüzyıllardır sürdürmeye devam eden Sokrates, tiyatro dahil tüm sanatsal ve kültürel edinim ve eğitimlerin insanı ahlaklı kılacağını bu sebeple insanların eğitimlere ve gerçeklere ihtiyacı olduğunu savunmuşsa da; dinsizlik, gençlerin ahlakını bozmak ve kanunlara itaatsizlik suçlarından yargılanmış ve doğru bildiğini söylemeye devam edeceğini belirttiği için tarihteki ilk düşünce suçlusu olarak idam edilmiştir. Ünlü filozof Platon'un da hocası ve kahramanı olan Sokrates, inançları ve sözleri için öldürülmüş olmasına karşın, Platon sansürün ve otoritenin büyük bir savunucusu olmuştur. Hatta Platon'a göre tiyatro eninde sonunda insanları yozlaştıracak ve insanlar tiyatro izlemeye devam ederlerse münasebetsiz davranışlar sergileyeceklerdir ve bu sebeple çözüm yalnızca sansür olmamalı ve ahlaki çöküşün önlenmesi adına tüm oyuncuların devletten kovulması gerekmektedir. Platon dönemin hakim düşüncesine paralel olarak, seçkinciliği ve seçkinlerin yönetimde olduğu aristokratik otoriteyi savunmuştur ve halkın yapabileceği en erdemli davranışın itaat etmek ve yönetilmek olduğu fikrini benimsemiştir. Bu fikrin uygulamadaki geçerliliği için ise yine dönemin tiyatro oyunlarına bakmak yeterli olacaktır. Otoritenin ve seçkinlerin saltanatlarını büyük bir ivmeyle sürdürdüğü bu dönemlerde tiyatro, toplumun kalanına çok sınırlı bir biçimde ulaşabilmekte ve masraflı iyi oyunlar, maliyet ve lojistik sınırlama ile sınanmaktaydılar. Belli izleyici kapasitesine sahip stat, hipodrom ve amfitiyatrolar öncelikli olarak seçkinlerin hizmetine verilmekte ve halkın büyük bir bölümü oyunları izleme şansı bulamamaktaydı. Velhasıl izleme şanslarının bile olmadığı oyunlardan halkın zararlı düşüncelere kapılabileceği sonucu çıkarılmakta ve oyunlar sansürlenmekteydi (Arslan, 2017: 142; Çankaya, 2019: 22-25; Poe, 2015: 138, 246, 251). Ne var ki bu durum Platon'dan 2000 yıl sonra Shakespeare'in oyunları için de geçerli olmuş ve otoritenin mutlak hâkimiyetinin var olduğu her dönem içerisinde tiyatro oyunları, maskeli piyesler ve siyasi şarkılar iktidarın gazabına yol açacak bir sorun niteliği taşımıştır (Poe, 2015: 252).

15. yüzyıla gelindiğinde kapitalizm, bürokrasi ve okuma dininin erken modern Avrupa'da kesişimi, dünyanın ilk matbaa kültürünün doğuşuna yol açmış ve Gutenberg, Avrupa'da kayıtlı olan ilk matbaayı 1439 yılında kurmuştur. Matbaanın icadı, sonrasında birçok şeyi değiştirecek olsa da ilk dönemlerinde matbaa da otoritenin denetim ve sansüründen fazlasıyla etkilenmiştir. Matbaanın gelişimi o denli hızlı ilerlemiştir ki, Rusya

ve Osmanlı dahil edilmediğinde 1600'lü yıllarda Avrupa'da yaşayan her kişiye üç kitabın düşeceği ölçüde kitap basılmıştır. Ne var ki kitaplar, mutlakiyetçi bir siyasal yapının gereği olarak eşit dağıtılmamış ve büyük oranda seçkinlerin erişim alanında kalmıştır. Matbaa çağının başlarında seçkinler, siyasi ve dini meseleler üzerindeki egemenliklerini matbaayı denetleyerek korumak zorunda kalmışlardır (Poe, 2015: 180-182). 15. yüzyılda yaşayan ve otoriter kuramı destekleyen bir düşünür olan Machiavelli'ye göre yönetilen bireylerin doğası gereği kötü olmaları, devleti yöneten bireylerin devletin refahını korumak adına hileye, zora ve zulme başvurma haklarını elinde bulundurmaları için bir sebeptir. Ayrıca hükümdar, yalnızca gerekli durumlarda toplumu bilgilendirmeli, buna rağmen tartışmaların kendine zarar vermemesi adına toplumu sürekli bir denetim altında tutmalıdır (Machiavelli, 1998: 68-71, 130-133, 68-71). Bu düşünce yapısında önemli olan devletin gücü ve devamlılığı olduğu için akıllı bir hükümdarın halkına verilmiş bir sözü olsa bile zarar görme ihtimali varsa sözünü asla tutmaması gerekmektedir (Göze, 2011: 118-119). Devletin ve hükümdarın güçlerinin devamlılığı ve yükselişi yolunda her yolun mübah ve meşru kabul edilmesi sebebiyle de bireylerin hak ve çıkarlarının ikinci planda kalması oldukça doğaldır. Halkın bunu kabullenmesi ve emirlere kendiliğinden uyması ise hükümdarın erişilemez ve üstün bir varlık olduğunun kabul edilmesi ile mümkündür zira bu sayede hapishanelere ve katliamlara gerek kalmayacaktır (Sennett, 2011: 158-159).

15. ve 16. yüzyıllar arasındaki geçiş sürecini anlamak için incelenmesi gereken aralık, sansüre karşı açılan ilk bayrak olarak nitelendirilen John Milton'un Areopagitica'sında bahsedilen dönem olacaktır. Matbaanın İngiltere'ye gelmesinin ardından 1471-1557 yılları arası dönemde basın özgürlüğünün sınırları, kraliyetin belirsiz zaman aralıklarıyla yayımladığı bildiriler ile sürekli değişikliğe uğratılmaktaydı. Denetimin bir sisteme bağlanması adına 1557 yılında yayımlanacak her şeyi denetlemesi için Londra'da 97 kitapçıdan oluşan Kitapçılar Birliği kuruldu. Öyle ki Kitapçılar Birliği'nden özel bir lisans belgesi almadan resmi olarak hiçbir şeyin yayımlanması mümkün değildi zira birlik yayınları araştırma ve el koyma hakkına sahipti. Bir sonraki yıl Katolik Kraliçe I. Mary'nin yerine geçen Protestan I. Elizabeth, kraliyet içinde uygulaması beklenen değişimleri basına da yansıttı ve 1559'da Dinle İlgili Kararların Elli Birincisi ile denetimi sekiz aşamalı bir sisteme bağladı. Sonrasında dönemin İngiliz Ceza Mahkemesi (The Star Chamber) tarafından da onaylanan karar ile ilgili sekiz makam sırasıyla; Kraliçe, Kraliyet Danışma Meclisi, Oxford Üniversitesi Rektörü, Cambridge Üniversitesi Rektörü, Canterbury Başpiskoposu, York Başpiskoposu, Londra Başpiskoposu, yayımlanacak eserin ait olduğu

bölgedeki başpiskopos ve diyakoz şeklinde oluşturuldu. 1586'da kontrol yetkisi Canterbury Başpiskoposu ve Londra Başpiskoposu olmak üzere ikiye indirildi. Denetim ve sansür sistemi; 1627, 1637 ve sonrasındaki birçok yetki ve kurum değişikliğine uğramış olsa da değişmeyen tek unsur sansürün kendisi oldu (Milton, 2018: 27-33).

Merkezi devletlerin ve kilisenin etkisinin en yoğun olduğu 16. yüzyıl Avrupa'sında daha çok ataerkil toplum yapısıyla bağdaştırılması mümkün olan Otoriter Kuram, yönetici ve yönetilenler olarak ayrılmış toplum yapısını temsil etmektedir. Kuram, akıl ve yönetme güdüsü açısından ele alındığında toplumun genelinden üstün olduğu düşünülen bireylerin toplumun iyiliği için sıkı bir denetim sağlaması fikrine dayanmaktadır. Toplumsal yapının ekonomiye bağlı biçimde şekillenmeye başladığı bu dönemde ailede temellenen otoriter düşünce, yöneten-yönetilen ilişkilerinde de kendini açıkça göstermekte ve üst akıl sayılan yöneticinin toplumun kalanının yaşamını yönetmesi olağan karşılanmaktadır (Işık, 2017: 15; Vural, 1994: 9). Mutlakiyetçi rejimlerin ortak ve temel özelliği olarak, yayın araçları ile otoritenin eleştirilmesi, Tanrı'nın iradesine karşı gelmek olarak kabul edilmektedir. Bu dönem için örnek vermek gerekirse 16. yüzyılın başlarında Papa VI. Alexandre, yayınlandığı emirname ile kiliseye tüm kitaplar üzerinde kullanabileceği bir sansür yetkisi talep etmiş, 1515 yılında ise papanın izni olmaksızın yayınlanacak kitapların yakılıp, yazarların ise aforoz edileceği karara bağlanmıştır. 1559 yılına gelindiğinde ise kilise meclisi yasaklanan eser ve yazıları gösteren Index Librorum Prohibitorum'un (Yasak Kitaplar Dizini) çıkarılmasına karar vermiştir. (İçel, 2017: 60-61).

17. yüzyıla gelindiğinde kuramın, İngiltere'de geliştirilmesi ve geniş ölçüde benimsenerek birçok yerde uygulama alanı bulması kaçınılmaz olmuştur. Yüzyılın başlarında her üç kitaptan birinin yasak olduğu tahmin edilmektedir. Monarşinin mutlak gücünden destek alan kuramın ana amacı iktidar politikalarını desteklemek, ilerletmek ve bu politikalara hizmet etmektir. Medyayı kullanma ve yönetme hakkını kraliyete ve ondan alınan izinlere bağlayan sistem içerisinde medya, yine önce iktidar ardından iktidarın yetki verdiği kurum ve kuruluşlar tarafından denetlenmiştir. Politik mekanizmayı ve hatta bu mekanizma dâhilindeki görevlileri dahi eleştirmenin yasak olduğu sistem içerisinde, medya devlet politikaları için bir araç konumunda olmuş ve zorunlu olarak devlete bağlı kalmıştır. (Siebert, Peterson ve Schramm, 1984: 10). Özellikle İngiltere ve Fransa gibi ülkelerde iktidar, sansür ile ayakta kalmış; benzer biçimde Almanya'da Habsburg Hanedanı 1608 yılında Yüksek Sansür Merci'ni kurarak tüm basını devlet-kilise denetimine sokmuştur (İçel,

2017: 61). Gazetelerin de basılması ve yayılması bu dönemde olmuş ve gazeteler de denetimden paylarını almışlardır. Dönemsel ve düzenli basını başlatan ilk kitle iletişim aracı gazetedir. Gazetelerin Avrupa'daki doğum yılı kabul edilen 1609'da Augsburg'da yayımlanan "Der Aviso" ve Strasburg'da yayımlanan "Die Strassburger Relation" düzenli gazeteciliğin en önemli örnekleri olarak yayın hayatlarına başlamışlardır. İvmesi ve yayılma hızı artarak devam eden gazeteler toplumsal bilinci ve gündem bilincini artırması sebebi ile devletlerin denetim çemberinde hemen yerlerini almışlardır. Aynı dönemler içerisinde yaşamış ve kuramla paralel bir düşünce yapısına sahip olan Thomas Hobbes, 1651 yılında Londra'da yayımlanan Leviathan adlı eserinde mutlak monarşiyi "Homo homini lupus" (İnsan insanın kurdudur) söylemiyle savunarak bireylerin kendi güç ve yetkilerini bir egemen güce teslim etmeleri gerektiğini belirtmiştir. Treitshe'ye göre ise yurttaşların mutluluğu devlet eliyle güvende tutulabilir. Düşüncelerin çoğunluğu incelendiğinde hakim kanı devletin bireyden önce geldiği ve devlet yönetiminin en bilge bireye teslim edilmesi gerektiğidir. Genel çerçevede kuramın en iyi özeti, benimsediği devlet anlayışında yurttaşların devlet yönetimine karışmalarını imkansız olarak gören Alman düşünür Hegel tarafından "özgürlük insanın özgür olmadığını bilmesidir" söylemiyle yapılmıştır (Işık, 2017: 15-17; Mora, 2008: 8; Scheer, 1966: 22'den aktaran İçel, 2017: 128; Siebert, Peterson ve Schramm, 1984: 10-11).

İlgili rejim ve görüşlerin 18. yüzyılın toplumsal, ekonomik ve sosyal yapısıyla bütünleşmesinin bir getirisi olarak, yeni gelişmeye başlayan kitle iletişim araçları da siyasi yapının ve benimsenmiş olan kuramın etkisiyle iktidar kontrolü altında yayın yapmışlardır. İngiltere başta olmak üzere bir dönem pek çok Avrupa ülkesinde uygulanan Otoriter Kuram, halk üzerinde uygulanan sıkı denetimin medyaya yansıtılmış hali olarak düşünülebilir. Kitle iletişim araçları iktidara hizmet etmekle, mevcut ideolojiyi korumakla hatta gerekirse yeniden inşa etmekle yükümlüdür. Bu kuramda denetim mekanizması pozitif ve negatif denetleme olmak üzere iki şekilde ilerlemektedir. Pozitif yönlü denetimde kitle iletişim araçları hükümet tekelindedir ve ilgili araçlar hükümetin amaç ve politikalarına hizmet etmektedir. Negatif yönlü denetim ise medya hizmet sağlayıcıların özel sektör tarafından yönetildiği lakin tam anlamıyla bir bağımsızlığa sahip olmaksızın gerektiğinde hükümetin otoritesine bağlı kalmalarını gerektirecek biçimde şekillenmiştir.(Coşkun, 2018: 182; Işık, 2017: 17; Vural, 1994: 12-13).

"İletişim birimleri, hükümetin iktidardaki politikalarını desteklemeli ve ilerletmelidir" felsefesini başlangıcından itibaren asla kaybetmemiş olan kuramın yakın geçmişteki en büyük örnekleri ise elbette Mussolini ve Hitler'dir. Mussolini veya Hitler'in hem yayınlanmış ifadeleri hem de eylemleri, otoriter kuram doktrinlerinin biraz daha sapkın bir halinden başka bir şey değildir. Bununla beraber Hitler, faşist ya da totaliter devlet kuramının bileşik bir doğruluk ve propaganda kuramı olduğunu en az bir otoriter kuram düşünürü kadar net ifade etmekteydi. Alman devletinin sisteme ilgisini ilerleten ve dayanışmasını arttıran "bizim gerçeğimiz – bizim için gerçeklik" söylemi de bu durumun en açık örneği olarak nitelendirilebilir (Siebert, Peterson ve Schramm, 1984: 15,16,18).

Otoriter Kuram, başından bu yana aristokratik yönetim biçimini benimsemiş ve devletin varlığının ve bütünlüğünün korunması adına düşüncelerin ve tartışmaların bilge kişiler tarafından katı biçimde denetlenmesinin gerekli olduğunu savunmuştur. Otoriter Kuram, yazının bulunuşundan itibaren uygulanmış, kuramsal altyapı; otoriteyi tanımak, otoriteye yardım etmek, ahlaki değerlere saygı duyularak yapılacak yayınlarda denetimi, sansürü ve onların doğuracağı cezai yaptırımları kabul etmek üzerine kurulmuştur. Aydınlanma hareketleri ile sorgulanan birey-devlet ilişkileri, kişi hak ve özgürlükleri ile ekonomide belirginleşen kapitalist etkiler neticesinde güç kaybeden Otoriter Kuram, yazılı metin üretiminin dar boğazdan çıkması ile büyük bir darbe almış ve 19. yüzyıl ortalarından itibaren Avrupa'da terk edilmeye başlanmıştır. Ancak mevcut durumda doğrudan veya dolaylı yollar ile baskı ve sansürün uygulandığı rejim ve haller devam etmektedir (McQuail, 1994: 121-122; Işık, 2017: 17-19).

Yer ve zaman bağlamında farklılıklar barındırsa da görüşlerin ortak ve odak noktası, neredeyse sınırsız yetkiye sahip olan devletin bu yetkiyi daha fazla güç ve devamlılık amacı için istediği her şekilde kullanabilecek olmasıdır. Bu sebeple Otoriter Kuramın benimsendiği toplumlarda hür irade ve özgür düşünceden bahsetmek olanaksızdır zira kuram, karşıt kamuların varlıklarını sürdüremeyecekleri, siyasi iradenin amacına ve yararına hizmet eden bir toplum ve medya yapısını işaret eder. Kurama göre yönetim zaten yönetilenlerin iyiliğini ve devletin devamlılığını misyon edinmiştir, bu sebeple bireylerin de medyanın da bu amacın gerçekleştirmesine yönelik olarak büyük kişisel zararlar söz konusu olsa dahi yönetimi desteklemeleri ve sisteme karşı olmamaları gerekmektedir. Keza sisteme karşı olmaları bir seçenek değildir ve doğrudan suç teşkil etmektedir. Birey ve ifade özgürlüğünün yok sayıldığı bu sistem içerisinde, denetimin aşırılığı ve birey haklarının ihlali mevcut birçok

yanlış içerisinde başı çekmektedir. Haberleşme özgürlüğünü ve haberleşme araçlarını kişi veya toplumun yararına değil, yalnızca iktidar ve yönetici çıkarlarına hizmet için kullanan kuramın mevcut durumda demokrasi ve özgür düşünceyi benimsemiş sistemlerde kendine yer bulması mümkün değildir.

1.2.2. Liberal Kuram

Liberal kuramın ortaya çıkmasını sağlayan ve hızlandıran birçok farklı etken söz konusudur. Yalnızca ifade özgürlüğünü kullanmak, bilinçlenmek, öğrenmek ve öğretmek adına özgürlüğü talep eden bir kesimin yanı sıra ekonomik ve siyasi hedeflerine ulaşmak için iletişim araçlarını özgürce kullanmaya ihtiyacı olan bir kesimin varlığı da liberal kuramın ortaya çıkışında önemli bir paya sahiptir.

Martin Luther önderliğinde gelişen dinde reform hareketlerini takip eden hümanizm düşüncesi ve aydınlanma çağı; coğrafi keşifler ve haçlı seferleri ile birleşmiş ve bu birleşim feodal yapının yıkılmasına, merkezi devletlerin güçlenerek burjuva sınıfının ortaya çıkmasına yol açarak sosyal, ekonomik ve toplumsal yaşamda yeni gereksinimleri doğuracak bir çehre oluşturmuştur (Ateş, 1989: 23). Ticaretin yaygınlaşması ve ticari ağların genişlemesi ile birlikte kitle iletişim araçlarına yönelik gereksinim kendiliğinden doğmuştur. Öncesinde kilise tekelinde olan bilimin de adım adım halk tabanına inmesi, burjuvaziyi aydın ve liberal bir anlayışa iterken güç kaybeden aristokrasi muhafazakar bir yaklaşım sergilemek zorunda kalmıştır. Liberal anlayış doğrultusunda haklarını tanıyan ve savunan toplumun, devlet müdahalesine karşı koruduğu en önemli haklarından biri ise düşünce ve ifade özgürlüğü olmuştur (Işık, 2017: 20-21; Siebert, Peterson ve Schramm, 1984: 40).

Otoriter kuramın son dönemlerinde basın toplumsal bir kurum olma yolunda ilerlerken, kamusal iletişim alanı da adım adım devletin mutlak tasarrufunda tutulan bir alan olmaktan çıkmaya başlamıştır. Feodal-prekapitalist toplumsal biçimlenişin olduğu dönemler, otoriter kuramın kendini en rahat ve etkin gösterebildiği zaman dilimleriydi. Zira ekonomiyi, yönetimi ve diğer tüm güçleri elinde bulunduran bir kişi ya da kurumun, iletişim ağlarını da elinde bulundurması yadsınacak bir durum olarak görülmemekteydi. Ancak 17. ve 18. yüzyıllarda kendini iyice hissettirmeye başlayan siyasal ve ekonomik değişim hareketleri, feodal beylerin egemenliklerinin sarsılması ve neticesinde ticaretle uğraşan ve ekonomik olarak güçlü sınıfların doğması ile siyaseten pasif durumdan çıkan bazı toplumsal güçler oluşmuş ve ilgili güçler kral ve çevresindeki geleneksel aristokrasiye karşı bir mücadele başlatmıştır. Ekonomik yaşam içerisinde güç kazanan, siyasal yaşama da katılmak

hatta erki ele geçirmek isteyen yeni toplumsal kesimler iletişim araçlarını da amaçları doğrultusunda özgürce kullanmak istemişlerdir (Kaya, 2016: 52, 55, 86).

1688 yılında İngiltere'de tartışılmaya başlanmış olan Liberal Kuram, başka bölgelerde de kısa süre içerisinde adından söz ettirmeye başlamıştır. Milton, Locke, Mill ve diğer rasyonel düşünürlerin etkisiyle şekillenen kuramın ana amacı halkı bilgilendirmek, eğlendirmek, doğruların anlaşılmasına yardımcı olarak devletin denetlenmesi adına bir güç oluşturmaktır. Yeterli ekonomik güce sahip herkesin medyayı özgürce kullanmasında bir sakınca görmeyen kuram içerisinde denetim de serbest piyasa ekonomisi kuralları bağlamında şekillenmiş, doğrunun ve hakikatin doğal akışında kendiliğinden gerçekleşeceği düşüncesi hakim düşünce olarak kabul edilmiştir. Mahkemelerin yargı makamı olarak kabul edildiği ve müstehcen, uygunsuz, kışkırtıcı, isyana yönelik, karalama ve hakaret içeren içeriklerin yasaklandığı kuramda medya mülkiyeti ise çoğunlukla özel kişi ve kurumlardadır (Siebert, Peterson ve Schramm, 1984: 7). Liberal yaklaşımın benimsendiği toplumlarda ekonomi ve dolayısıyla özel sektörün işleyişine dâhil edilen kitle iletişim araçları özel mülkiyet ilişkileriyle yönetilir. Modern basının belirmeye başladığı 17. yüzyıl ortalarından itibaren matbaanın işletme biçiminin de özel mülkiyet mantığı çerçevesinde şekillendiği görülmektedir (Kaya, 1985: 45-47).

Medya'da liberal kuramın öncü düşünürü John Milton omuştur. Milton her türlü sansürün basına ve fikir özgürlüğüne zarar vereceğini, fikirlerin bir Pazar alanı gibi açıkça söylenmesini zira halkın iyi olanı kötü olandan ayırabileceğini ve bu sayede iyi olanın sistem içerisinde ayakta kalabileceğini savunmuştur. Fikirler için pazar yeri, fikirlerin herhangi bir engele takılmaksızın paylaşıldığı ve nihayetinde sağlanacak fikir birliğinin en sağlam temeli ve en yüksek verimi vermesinin hedeflendiği bir konsepttir (Milton, 2018: 99-102; Vivian, 2014: 16, 398, 419). Sansüre karşı ilk isyancı sayılabilecek Milton, ilk olarak boşanma lehinde yayımlandığı bir broşürü sansürden geçirmeden adıyla yayımlamış ve ceza almamıştır. Sonrasında bununla yetinmeyen Milton, 1644 yılında düşünceleri özgürce yayabilmek konusunda anıt eser sayılan Areopagitica'yı yayınlamıştır. Milton bu eserinde özetle iyi bir kitabı öldürmenin iyi bir insanı öldürmek kadar kötü olduğunu vurgulamış ve basın özgürlüğünün toplum için yararını altı noktada toplamıştır (aktaran Dönmezer ve Bayraktar, 2016: 62);

- Gerçeklerin serbest olarak yayılabilmesi, kötü ve yanlış düşünceleri yok edecek en güvenli yoldur.
- Yeni olması sebebiyle garip gelen iyi düşünceleri, kötü olarak mahkûm etmek tehlikelidir.
- Birçok kötülük kaynağı vardır, bunların insanlara ulaşması yalnızca basılmış eserleri sansür ederek engellenemez.
- Sansür görevini yapabilecek yetenek çok az insanda vardır ve bu azınlık ise bu tür bir işi kabul etmek istemez
- Çok az eser bütünüyle kötüdür. Toplum, az sayıda kötü kısımları dolayısıyla yasaklanan kitapların içerisindeki bütün iyi kısımlardan mahrum olmamalıdır.
- Kişinin, okuduğu eserde yer alan iyiyi ve kötüyü bizzat kendisinin ayırması, kişiye hayat deneyimi kazanmasında önemli yarar sağlar.

Bireyin düşüncelerini karşılaştırarak özgüvenini de kazanmasını hedefleyen kurama destek veren bir diğer düşünür olan John Stuart Mill, "On Liberty" (Hürriyet Üzerine) adlı eserinde, tüm fikirlerin yanlış olsalar bile söylenmek ve dinlenmek için aynı haklara sahip olması gerektiğini ve sınırların yalnızca bir fikrin bir diğer fikre zarar vermemesi üzerine çizilebileceğini savunmuştur (Işık, 2017: 22; Mill, 2009: 23).

Liberal düşünürlere göre insan, düşünen bir hayvandır ve nihayetinde insan kendi içinde bir sondur ve her şeyden önce kendi iyiliğini sağlamakla mükelleftir. Toplumun amacı, bireyin mutluluğu ve iyiliğidir; düşünen bir organizma olarak insan, etrafındaki dünyayı örgütleme ve onun ilgisini çekecek kararlar verme yeteneğine sahiptir. Buradan hareketle mühim olan, insanın ve insana dair her şeyin özgür olması ve devlet tarafından bireyin sahip olduğu potansiyelin gösterilebileceği özgür bir alanın oluşturulmasıdır. İnsan ancak bu sayede dini, politik ve sosyal tüm problemlerini çözebilecektir (Siebert, Peterson ve Schramm, 1984: 40-41-43). Bireyin merkeze alındığı bu sistem içerisinde devletin kontrolünün ise medyanın yardımı ile sağlanması düşünülmüştür. Buradan hareketle liberallerin "devleti kontrol etme" olarak adlandırdığı şeyi, otoriterlerin "devletin amaçlarını gerçekleştirmesini engelleme" veya "devlete müdahale etme" olarak addettiği girişimler olarak düşünmek mümkündür (Siebert, Peterson ve Schramm, 1984: 56).

İfade özgürlüğü başta olmak üzere birey özgürlüğünü kapsayan tüm pratiklerin uygulanmasına dayanan Liberal Kuram'ın getirdiği en büyük yeniliklerden biri yukarıda da

belirtildiği gibi, Otoriter Kuram içerisinde yeteneklerini, güçlerini ve iradesinin belli bir kısmını devlet otoritesine teslim eden bireyin tek başına da büyük bir önem ifade ettiği fikrinin altını çizmesidir. Bu düşünce, John Locke tarafından siyasal yapılanmanın da içine yerleştirilmiş; bireyin hak ve mülkiyet özgürlüğü fikri, Avrupa'yı ve Amerika'da gerçekleşen bağımsızlık hareketlerini etkilemiştir. Klasik liberalizmin öncüsü olan Locke'yi sonrasında 1776 yılında "The Wealth of Nations" kitabında yer alan "bırakınız yapsınlar bırakınız geçsinler" söylemiyle iktisatçı Adam Smith takip etmiştir. Liberal Medya Kuramı 17. yüzyıl itibariyle başta iktisat ve iletişim olmak üzere birçok disiplini etkilemiştir. Devlet tamamen hiçe sayılmamak ile birlikte, varlığı bireylerin mutluluğu için bir araç olmak ile sınırlandırılmıştır (Mora, 2008: 8-9). Aynı yıl içerisinde yaşanmış çok önemli diğer durumlar ise, 1776'da yayımlanan Amerikan Bağımsızlık Bildirisi ve Amerika'da yöneticilere karşı birey haklarını gözeterek, eşit özgürlüğe ve vazgeçilmez haklara atıfta bulunan yine 1776 tarihli Virginia Haklar Bildirisi'dir. 1776 tarihli Haklar Bildirisi içerisinde geçen "Tüm insanlar doğuştan eşit derecede özgür ve bağımsızdırlar. Doğar doğmaz edindikleri belli bazı hakları vardır…" şeklinde başlayan ve "… Yaşama ve özgürlük haklarıyla, mülk edinme ve sahip olma, mutluluk ve güvenlik arama ve kazanma olanağı da bunların arasındadır" ifadesiyle sonlanan madde de haklar bağlamında ilerleme çabasını gözler önüne sermektedir (Daban, 2019: 168; Hunt, 1917: 276-279).

Bu önemli durumun Avrupa'daki yansıması ve devamı ise 1789 Fransız İhtilali'ne eşlik eden "İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi" olmuştur. Konu ifade özgürlüğü olduğunda akla gelen metinler içerisinde ilk sıralarda yer alan Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi, detaylarıyla irdelenmesi gereken bir diğer gelişmedir. 26 Ağustos 1789 tarihinde bir giriş ve 17 madde olarak Kurucu Ulusal Meclis tarafından kabul edilen bildirinin ikinci maddesinde "özgürlük, mülkiyet, güvenlik ile baskıya direnme" biçiminde bahsedilen özgürlük kavramı, onuncu maddede inanç özgürlüğü ve açıklanması olarak ayrıca açılmış, on birinci maddede ise "insanın en değerli haklarından" öncüsüyle "düşüncelerin ve kanıların özgürce açıklanması" vurgusu yapılarak ifade özgürlüğünün bir hak olduğu belirtilmiştir. Ayrıca ikinci maddede geçen "Her siyasal topluluğun amacı insanın doğal ve zaman aşımına uğramaz haklarını korumaktır" ibaresinde yer alan "korumak" ifadesi meşru devletin insan haklarını tanıyıp adil biçimde koruması gibi bir yükümlülüğü olduğunu anlatmaktadır. Dikkat çekilmesi gereken önemli bir nokta ise dördüncü maddede geçen "Her insanın doğal

haklarının kullanımının toplumun diğer üyelerinin de aynı hakları kullanmasını sağlayan sınırlardan başka sınırı yoktur" ibaresidir (Ağaoğulları, 1989: 197-201).

Amerika Anayasası'nda yapılan ve 1776'da yayımlanan Amerikan Bağımsızlık Bildirisi içerisine dâhil edilmesi 1789'da teklif edilen lakin 1791'de dahil edilen ve Haklar Bildirgesi ya da İlk Değişiklik (First Amendment) olarak bilinen 10 yasa da, insan hakları bağlamında değinilmesi gereken bir konudur. İlgili 10 yasa içerisinde, herhangi bir eyaletin "hukuki usule" aykırı olarak kişileri yaşama ve mülkiyet hakkından, özgürlüklerinden yoksun bırakamayacağı belirtilmektedir. Yüksek mahkeme tarafından, yerel hükümetlere yapılmış bir kısıtlama olarak görülmüş bu değişikliklerin, insan hakları adına önemli bir gelişme olduğu ortadadır.

Basın ve konuşma özgürlüğünün koruyucusu olan değişiklik, özgürlüklerin hükümetler tarafından tanınmasına öncü olan tarihsel gelişmelerden biridir ve "Kongre'nin… söz ya da basın özgürlüğünü kısıtlayan hiçbir yasa" yapmayacağını kesin bir hükme bağlamıştır (Creech, 2000: 5'ten aktaran Işık, 2017: 21; Kaya, 2016: 90).

Devleti değil bireyi merkez alan Liberal Kuram'ın kitle iletişim araçlarına yönelik öncelikli ve yenilikçi ilkeleri; basılı yayın yapmanın ve dağıtmanın herhangi bir izne tâbi olmaksızın herkes için serbest olması, yayınlarda kısıtlılığa gidilmemesi, yayıncılık sektörünün üçüncü bir akıl tarafından denetlenmemesi, devletin güvenliğini tehlikeye atmak gibi hayati öneme sahip bir durum söz konusu olmadıkça yayınların cezai sorumluluk barındırmamasıdır (Vural, 1994: 22).

Bu bağlamda kamu adına yöneticileri, yöneticiler adına halkı izleyen ve taraflar arasında bilgi akışını sağlayan gözcüler olarak nitelendirilebilecek basının üç fonksiyonu öne çıkmaktadır. İlki gündelik yaşam pratiklerini konu alan kamu tartışmalarına bir platform sağlayarak kamuoyunun kendini ifade etmesine yardımcı olmaktır. İkinci olarak basın vatandaşlar adına hükümetin gayri resmi denetçisi görevini üstlenerek, toplumu etkileyen konuları gündemine alması adına devlete baskı kurmaktadır. Son olarak ise basın vatandaşları politik olarak eğiterek, haklarını özgürce kullanmaları için bireyin yanında yer almak durumundadır (Curran ve Seathon, 2003: 341; Güngör, 2016: 356; Işık, 2017: 23-24). Kitle iletişim araçlarının denetimi bağlamında, otoriter kuramda mevcut "devlet denetimi" liberal kuramda "yayıncının denetimi" ve "kamuoyunun denetimi" olarak değişim göstermektedir (Coşkun, 2018: 196).

Liberal Kuram ve Otoriter Kuram'ı arasındaki farklar bağlamında tam rekabet piyasalarına ve monopol piyasalara benzetmek mümkündür. Monopol ya da diğer adıyla tekelci piyasalarda, sektörün kontrolü tek bir kurum ya da kuruluşun elindedir ve piyasaya zaman içerisinde başka bir kurum ya da kuruluşun girmesi mümkün değildir zira böyle bir girişim, piyasayı elinde tutan gücün kolaylıkla yapabileceği manipülasyonlar ve kampanyalar ile başlamadan engellenecektir. Tam rekabet piyasalarında ise sektöre giriş, girişimcinin sermayesi izin verdiği müddetçe çok küçük şartlar dâhilinde tamamen serbesttir. Kimin kalıcı olacağını tüketici belirlemektedir. Bir firma yüksek kalite ve orta düzey fiyat ile rekabet ederken, bir diğeri düşük kalite ve en düşük fiyat ile rekabete dâhil olabilir. Burada belirleyici güç, hedef kitlenin tercihidir. Tercih edilmeyen firmalar ise, liberal düşünce içerisinde pazarda yer alan kötü fikirler misali zaman içerisinde kendiliğinden sektörden silineceklerdir.

Ekonomik yapılanmalar ile çok benzer olan bu iki kuram da önemli yanlışları bünyesinde barındırmaktadır. Liberal düşünce ele alındığında, tüm fikirlerin ya da malların ortada olduğu bir ortamın betimlendiği serbest pazar fikri irdelenmesi gereken bir konudur. Serbest pazar içerisindeki çeşitlilik, sebze almak için şehir merkezine inen bir bireyin fikrini değiştirdiği takdirde bunun bireye maliyeti bir günlük besin değeri olurken, iletişim kanalları içinde yanlış bir fikre ya da alışkanlığa yönelen bir bireyin bu yönelimi bireyin tüm hayatına mal olabilir. Çocuk ve ergen dönemdeki bireyler gibi zihinsel ve duygusal gelişimleri dış faktörler ile şekillenen kişilerin de tüm fikirlere ulaşmasında bir sakınca görmeyen Liberal Kuram içerisindeki "topluma her fikrin her zaman her şekilde aktarılabilmesi" mantığı eleştirilmesi gereken konuların başında gelmektedir. Buradan anlaşılmaktadır ki kitle iletişim araçları, ticari bir yapının sahip olduğu vergi gibi sorumluluklardan da önce toplumsal sorumluluk almalıdır ve bu sorumluluk çerçevesinde hareket etmek zorundadır. Otoriter Kuram'ın benimsediği ağır denetimlerin sonucu olarak cehalet ve özgürlüğünün kısıtlanması gibi zararlarla karşı karşıya kalan toplum, Liberal Kuram'ın getirisi olan neredeyse sınırsız özgürlük ve denetimsizlik sebebiyle de yanlış fikirlerin doğurduğu olumsuzluklardan zarar görmektedir. Buradan hareketle, iki kuramda da gereken ölçüde üzerinde durulmamış olan toplumsal sorumluluğun iletişim sistemleri içerisindeki önemi ise fazlasıyla öne çıkmaktadır.

1.2.3. Toplumsal Sorumluluk Kuramı

Liberal kuram içerisinde gelişmiş ve kuramın temelini oluşturmuş olan özgür ifade ve iletişim olgularının sınırsız kullanımı zaman içerisinde kuramın kendisini çıkmaza sürükleyen problemlerin de temelini oluşturmuştur. İfadenin ve iletişimin hür olması hali, tartışmasız bir hak iken bu hakkı herkes ve her şey için sınırsız hale getirmek büyük sorunlar doğurmuştur. Durumu en iyi açıklayan tarihsel örnekler olarak; liberal kuram içerisinde doğmuş olan radyoya ve kuram içerisinde altın çağını yaşamış gazetelere bakmak, sınır olgusunun öneminin anlaşılması adına yeterli olacaktır.

Birçok deneme, yanılma ve başarılı aşamanın ardından insan sesinin elektromanyetik dalgalar halinde alıcıya iletilmesi 19. yüzyılın sonlarında olmuş ve radyo, değişik ülkelerde aynı tarihlerde birbirinden habersiz biçimde keşfedilmiştir. Keşfedildiği dönemde çok yeni, kullanışlı ve yararlı bir teknoloji olan radyonun yayılması hem toplumsal hem de kamusal alan için çok hızlı gerçekleşmiştir. Radyonun sınır tanımaksızın düşünceleri ve ideolojileri çok uzaklara iletebilme gücü hükümetleri savaş öncesinde bu benzersiz imkândan yararlanmaya itmiş, bireyler ise amatör yayınlar ile yeni bir uğraş ve eğlenceye kavuşmuşlardır. Bu teknolojinin toplumsal bir fayda sağlaması bağlamında 1910'da tüm Amerika Birleşik Devletleri (ABD) yolcu gemilerinin birer radyo taşımasını zorunlu kılan bir düzenleme getirilmiş, yine aynı dönemlerde radyo askeri ve ticari amaçlarla da kullanılmaya başlanmıştır. Ne var ki sayısı hızla artan ve radyoyu kullanmalarının önünde yasal bir engel bulunmayan amatör radyo dalgalarının askeri yayınlara karışması ve ticari yayınlar için de belli engeller oluşturması büyük rahatsızlık oluşturmuş ve sorunlara yol açmıştır (Coşkun, 2018: 73-74; Kaya, 2016: 106-107).

Yine 20. yüzyılın başlarında gazetelerde fotoğraf gibi görsel malzemelerin kullanımı artmış, bu durum maliyeti çoğaltmış ve artan maliyetin karşılanması ve satışların çoğaltılması adına yayınların içeriği haber ve bilgi aktarımından uzaklaşarak eğlendirme amacına yoğunlaşmıştır. Sarı Basın olarak bilinen ve eğlendirmek adına sansasyona yönelen gazetelerin, günümüzde tabloid olarak adlandırılan içerik türünü benimsemesi kitlesel tirajlı basını doğururken fikir gazetelerinin yok oluşunu başlatmıştır. Sektörde hızlı bir yoğunlaşmanın getirdiği bir yarışın sonucu olan bu durum, iletişim sektöründe tekelleşme eğiliminin ivme kazanması gibi olumsuz bir gelişmeye de sebep olmuştur (Kaya, 2016: 104).

İletişim araçlarının sansürden ve otorite baskısından arındırılması mutlak şart olmasına karşın, ilgili durumlar neticesinde yayıncıların sınırsız hak ve yetkiye sahip olmaması ve başka birey/kuruluş ya da toplumun kamusal yarar olarak gördüğü durumlara yönelik eylemlerinden sorumlu tutulması gereksinimini ortaya çıkmıştır. Radyo adına çözüm 1912 yılında çıkan "Radyo Kanunu" ile bulunmuş ve bu kanun ile birlikte radyo vericisinin kurulumu ve işletmesi Federal Hükümet'in iznine ve vereceği lisansa bağlanmıştır. ABD'de 1920'li yıllarda yine frekansa bağlı farklı sorunların çıkması sebebiyle, 1927 yılında "Radyo Kanunu" kabul edilmiş ve ilgili kanunla kurulması öngörülen "Federal Radyo Komisyonu" doğrultusunda devletin radyo dalgaları üzerindeki hakları belirlenmiştir. Kanunun öngördüğü bir gereksinim olarak radyonun "kamu yararına, kamuya uygun olarak ve kamu gereklerine" göre kullanımı uygun görülmüştür. Gazeteler dahil diğer kitle iletişim araçları için ise çözüm "kamu yararı" kavramını iletişime uygulamakta bulunmuştur. Hem liberal kuramın vazgeçilmez bir öğretisi olarak ifade ve iletişim özgürlüğünü hem de gerekli durumlarda devlet müdahalesini bağdaştıran kavram olan "kamu yararı", ortak iyiyi gözeten ve iletişimin diğer ticari sektör faaliyetleriyle aynı kefeye konulmaması gerektiği fikrini destekleyen bir düşünce yapısıdır. Bu yapıda, iletişim alanı düzenlenirken yapılacak kamu yararını gözeten müdahaleler ile her fikrin ve ifadenin eşit derecede özgür olabilmesini en güvenli yoldan sağlamak hedeflendiğinden kamu yararı kavramı, liberal kuramın da desteklemesi gereken bir temele oturtulmaktadır (Coşkun, 2018: 74; Kaya, 2016: 97, 106, 107).

Bu çalışmanın kuramsal altyapısını oluşturan ve eşit ifade ve iletişim özgürlüğünün yanı sıra kamu yararını ve ortak iyiyi temel alan kuram "Toplumsal Sorumluluk Kuramı"dır. 20. yüzyılda, 1940'lı yılların sonunda Hutchins Komisyonu tarafından ortaya atılmış ve kanunlar içerisinde de kendine yer bulmuş kuram ilk olarak komisyonun da içerisinde bulunduğu Amerika'da benimsenmiştir. Ana hedefi bilgilendirmek, eğlendirmek, toplumsal sorumluluk bilinci dahilinde bir çekişme oluşturmak olan kuram, medyayı söyleyecek bir şeyi olan herkesin kullanımına sunmuştur. Toplumsal düşünce, tüketici hareketleri ve meslek etiği doğrultusunda medya hizmet sağlayıcılarının kendilerini şekillendirmesini ve denetimin de bu bağlamda yapılmasının gerekliliğini savunan kuram içerisinde tacize, kişisel haklara saldırıya ve yaşamsal herhangi bir etkinliğe müdahaleye izin verilmemektedir. Devletin kamu yararı adına yapacağı yayınlar haricinde özel mülkiyete tabi olan medya

içerisinde, toplumsal sorumluluğun ana hareket noktası olarak kabul edildiği takdirde bir yanlışa düşülmeyeceğini öngörmüştür (Siebert, Peterson ve Schramm, 1984: 7).

Basının sosyal sorumluluk kuramı altındaki işlevleri temelde özgürlükçü kuram altındakilerle aynıdır. Geleneksel kuram geliştikçe basına altı görev atfedilmiştir (Siebert, Peterson ve Schramm, 1984: 74). Bunlar;

- Halkla ilişkiler hakkında bilgi ve tartışma sağlayarak siyasi sisteme hizmet etmek,
- Kamuoyunu öz yeterliliğe sahip olabilecek şekilde aydınlatmak,
- Devlete karşı bir bekçi olup, bireyin haklarını korunmak,
- Mal ve hizmet alanlarındaki alıcı ve satıcıları reklam yoluyla bir araya getirerek, ekonomik sisteme hizmet etmek,
- Eğlence sağlamak,
- Özel çıkar gruplarının baskısından kurtulmak için kendi mali yeterliliğini korumaktır.

Toplumsal Sorumluluk Kuramı, yukarıda belirtilmiş görevleri bazı değişiklikler ile birlikte kabul etmektedir. Örneğin sağlanan eğlencenin yalnızca eğlence olmasını değil, iyi ve yararlı olmasını gözetmektedir. Ekonomik sisteme hizmet ederken, yine öncelikle bireylerin ve toplumun iyiliğini ön planda tutmaktadır. Her görevi toplumsal sorumluluk altında revize etmekte ve iyileştirmektedir; zira bu iyileştirmeler kuramın gördüğü yetersizlikler ve dolayısıyla ortaya çıkış sebebidir (Siebert, Peterson ve Schramm, 1984: 74).

Yukarıda da kısaca değinildiği üzere Toplumsal Sorumluluk Kuramı, medyanın halka karşı belli sorumlulukları olduğunu ve bu bağlamda önceki kuramların yetersiz kaldığını savunmaktadır. Kurama göre medya, kamu yararı sağlamak adına bazı yeniliklere gitmeli ve toplum görüşlerine yer vermelidir. Basın, toplumu birleştirici biçimde hareket etmeli ve toplum içerisindeki çeşitlilikleri bir bütün olarak aktarmalıdır. Bunları yaparken ise etik değerleri gözetmeli ve toplumda demokrasinin sorunsuz işleyebilmesi adına şiddet, suç ve kargaşa unsurlarına yalnızca gerekli durumlarda minimum yer vermelidir (Kaya, 1985: 52-55). Bu bağlamda gerektiğinde kitle iletişim araçları birbirlerini de denetlemelidir Bu duruma bir örnek olarak Auguste ve Louis Lumiere kardeşlerin "Cinematograph" aygıtı ile ilk gösterimi 1895'te Fransa'da gerçekleşen ve ilk salonu 1905'te ABD'nin Pittsburgh kentinde "Nickelodeon Tiyatrosu" ismiyle açılan sinema gösterilebilir. Sinemanın yeni bir teknoloji olarak büyük bir ilgiyle karşılandığı ilk dönemlerde gazeteler, gerekçe olarak suç,

komedi ve macera filmlerinin çocuklara yanlış örnek teşkil ettiğini ileri sürerek sinemayı acımasızca eleştirmiştir. Bu eleştirinin ticari kaygı taşımadığı varsayıldığında toplumsal sorumluluk olgusunun sektör içerisinde uygulanması bağlamında ilk örneklerden biri olarak değerlendirilmesi mümkündür (Barnouw, 1956: 13-20'den aktaran İçel, 2017: 443-444).

Tarihsel süreç içerisinde incelendiğinde Toplumsal Sorumluluk Kuramı, Liberal Kuram içerisinde doğan ve ona karşıt görüşler benimseyen bir kuramdır. Liberal Kuram ilkelerinin siyasal ve toplumsal temelleri olmadığına yönelik aldığı eleştiriler, çoğunluğun huzurunun tehdit altında olacağı bir süreci işaret ettiğinde Toplumsal Sorumluluk Kuramı tartışılmaya ve kurama ihtiyaç duyulmaya başlanmıştır. 20. yüzyılda radyo ve televizyon gibi iki etkili aracın kitle iletişimine eklenmesi ve yerleşen reklam olgusu özgür pazaryeri ilkelerine darbe vururken, sermayenin gövde gösterisi yapması adına geniş bir uygulama alanı oluşturarak tekelleşmelere yol açmıştır. Bu bağlamda sonuç, kitle iletişim araçlarının topluma değil sahiplerine ve reklam verenlerin çıkarlarına hizmet eden unsurlara dönüşmesi, kendini satın alınabilen standart bir mal ve hizmet statüsüne yerleştirmesi olmuştur. Yine aynı dönemlerde, medyanın kişisel yaşama nedensiz müdahalelerinin artması, siyasi haberlerde taraf olması gibi önemli eleştirilerin yükselmesi de Amerikan toplumunda basının sorgulanmasına, konu ile ilgili akademik çalışmaların yapılmasına zemin hazırlamıştır. Eleştirileri takiben Henry Luce adlı bir gazete patronu, Chicago Üniversitesi Rektörü Robert Hutchins'e Amerikan Basınını incelemesi adına iki yüz bin dolar hibe etmiş ve Hutchins bir komisyon kurarak "Hür ve Sorumlu Bir Basın" isimli bir rapor yayınlamıştır (Işık, 2017: 29-30; Vivian, 2014: 220-221).

Hutchins Komisyonu, Liberal Kuram içerisindeki aksaklıkları ve basın özgürlüğüne yönelik tehditleri konu aldığı raporunda Amerikan Basınını fazlasıyla eleştirmiştir. İlgili raporda günlük yaşamı doğru, akılcı, sorumluluk bilinci taşıyarak aktarması gereken basının bunun yerine sansasyonel haberleri öne çıkaran bir yayın anlayışı benimsediği belirtilmiştir (Grossberg, Wartella ve Whitney, 1998: 383'ten aktaran Işık, 2017: 30). Rapor ilk zamanlarında aşırı tepki ve düşmanca yaklaşımlar ile karşılaşsa da, Toplumsal Sorumluluk Kuramı 10 yıl içerisinde benimsenmiş ve aynı basın özgürlüğü ile kamunun bilgilenme hakkı gibi kutsallık kazanmıştır. Rapor ile birlikte "Sosyal Sorumluluk" yalnızca medya için değil, etik ve felsefi tartışmalar bağlamında da yeni bir soluk ve vazgeçilmez bir unsur olmuştur (Altschull, 1984: 181'den aktaran Işık, 2017: 31).

Liberal Kuram "bir şeye karşı özgürlük" gibi negatif özgürlük anlayışını benimserken, Toplumsal Sorumluluk Kuramı'nın "bir şey adına özgürlük" tavrı, amacı ana unsur olarak görerek pozitif özgürlüğü işaret etmektedir. Negatif özgürlüğü bir insanın engelli olup olmadığına bakmaksızın ona yürümekte özgür olduğunu söylemeye benzeten Toplumsal Sorumluluk Kuramı, özgürlük adına ilgili bireye yürümesi için gerekli araçların sağlanması gerektiğini ve bu sebeple hem pozitif hem negatif anlayışın benimsenmesi gerektiğini savunmuştur. Buradan hareketle kuramda özgür olmak beraberinde üç unsuru getirmekte ve gerektirmektedir; bireyin eylem gücü, eylemin gerektirdiği tüm araçlar, dışarıdan bir sınırlama ve denetimin olmaması. Her bireyin her şeyi doğru yapması düşüncesi hayalî olduğu için topluma karşı sorumluluklarını göz ardı etmemesi bağlamında kuram basına kontrollü bir özgürlük tanımaktadır. Kuram içerisinde; toplumsal amaç ve beklentileri iletmesi, politik meselelerde tarafsız ve dengeli bir duruş sergilemesi, sorumluluk ve bağımsızlığı bağdaştırması beklenen medyanın demokrasinin varlığını sürdürmesi noktasında da önemli sorumlulukları bulunmaktadır (Işık, 2017: 31-34; Siebert, Peterson ve Schramm, 1984: 93-94). Toplumsal Sorumluluk Kuramına göre medya; yükümlülüklerini kabul etmeli, yükümlülüklerini gerçeklik doğruluk ve denge gibi standartlar ile yerine getirmeli, yükümlülükleri esnasında kanun ve yerleşmiş kurumlar çerçevesinde kendi kendini düzenlemeli, kamu düzenini bozmaya yönelik yayınlardan kaçınmalı, çoğulcu anlayışla hareket etmesi gerekse de azınlıklara cevap haklarını tanımalı, kamu yararı söz konusu ise müdahaleyi kabul etmelidir (McQuail, 1994: 128).

Bu müdahalenin, günümüzde "Kamu Hizmeti Yayıncılığı" sisteminin temellerini oluşturan Toplumsal Sorumluluk Kuramı içerisinde uygulanış biçimini beş aşamalı bir denetim mekanizmasına bağlayan Agee, Ault ve Emery ilk basamağı; medya profesyonellerinin denetimi, kişisel ve mesleki standartlar ile ahlaki tecrübelerin getirdiği sorumluluklar olarak öngörmüştür. İkinci basamak, medya kuruluşlarının standartlarını ve etiğini kapsamaktadır. Üçüncü basamak; ülkede yerleşik mesleki ahlakı, özdenetim kuruluşlarının denetimini içermektedir. Dördüncü basamak devletin, toplumsal sistemin ve yayın ilke ve esaslarının bağlı olduğu hukuki yapının koyduğu sınırlamaları barındırırken beşinci yani son basamak ise kamuoyunun denetimidir. Kamuoyu yani halkın denetimi, halkın tolerans kriterlerine ve tepki eşiğine bağlıdır ve ilgili değişkenler toplumdan topluma farklılık göstermektedir. Bu beş aşamalı sistemin mevcut şartlarda; medya hizmet

sağlayıcının denetimi, özdenetim kuruluşlarının denetimi ve devlet denetimi olarak üç temel gruba indirilmesi de mümkündür (Coşkun, 2018: 201-203).

Bahsedilen kamu hizmeti yayıncılığı anlayışının radyo ve televizyon yayınları adına ilk kez ifade edilişi, ilerleyen yıllarda National Broadcasting Company'nin (NBC) başına geçecek olan David Sarnoff'un düzenli yayınların başladığı sene ifade ettiği "yayıncılık ulusu eğitme, bilgilendirme ve eğlendirme görevini temsil eder ve bundan dolayı kesin ve açık bir biçimde bir kamu hizmeti olarak görülmelidir" cümlesidir (Hutchinson, 1999: 21'den aktaran Kaya, 2016: 110). Öncesinde liberal kuramın beşiği sayılabilecek İngiltere'de ise ilk düzenli radyo yayınını 14 Kasım 1922'de ve ilk düzenli televizyon yayınını da 1936'da gerçekleştirecek olan British Broadcasting Company (BBC), 1922 yılında, finansmanı vergilerle karşılanan, kar amacı gütmeyen ve "bilgi, eğitim ve eğlence" sunmak göreviyle kurulmuştur. 1927 yılında BBC kamusal bir kuruluşa dönüştürülerek British Broadcasting Corporation adını almış fakat henüz özel bir kuruluş iken yüklenen görevlerine devam ederek kamu hizmeti yayıncılığının kavramsal çerçevesini oluşturmuştur. Bu çerçevede, radyo ve televizyon yayıncılığında yayıncı kuruluşun özetle:

- Haber verme, eğitme ve eğlendirme olan temel işlevlerini dengeli bir biçimde yerine getirerek buna göre içerikler oluşturması,
- Siyasi ve düşünsel akımlar bağlamında tarafsız ve dengeli olması,
- Yayın hizmetini herkese eşit ve tek bir kullanım harcı karşılığında sunması,
- Yayın alanını ülke içerisinde mümkün olan en geniş kapsama alanına ulaşacak şekilde belirlemesi,
- Eğer yayıncı kamu kurumu ise gelirini bağımsızlaştırması beklenmektedir (Kaya, 2016: 110,111).

Ek olarak bu anlayış çerçevesinde kamusal hizmet yükümlülüğünün sadece kamu kuruluşlarına özgü olmaması, hatta yayıncı kuruluş kamu mülkiyetinde ise özerk bir statüye sahip olması gerekli görülmektedir. İngiltere'de 1954 yılında Independent Television Authority (ITV) ile başlayan, ABD'de ise başından beri var olan özel sektör yayıncılık için ise, devletin kamu yararı adına düzenleme ve denetleme hakkı olduğu açıkça kabul edilmiş, ayrıca bu hükümler First Amendment ile getirilen hükümlere de aykırı sayılmamıştır (Kaya, 2016: 111, 112). Bu doğrultuda Amerika'da radyo yayınlarının düzenlenmesi için 1927'de kurulan Radyo Komisyonu, Haziran 1934'te Federal Communications Commission (FCC)

adıyla ABD'nin eyaletler arası ve uluslararası radyo, televizyon, telefon, uydu iletişimini denetleyen bağımsız bir devlet idaresi haline gelmiştir.

Genel ve kısa bir değerlendirme yapıldığında, "en çok kazanan hayatta kalır" mantığı her ne kadar acımasız olsa da yaşamın ve ticari işleyişin ilk zamanlarından bu yana var olan yadsınamaz bir gerçeğidir. Yasal yükümlülükleri yerine getirilmiş ticari bir ürün ve hizmetin; verdiği doyum, sağladığı kazanç, getirdiği memnuniyetsizlik ve benzeri birçok opsiyonu barındıran sonuç demeti içerisindeki her seçenek yalnızca tarafları (alıcı ve satıcı) bağlamaktadır. Temin edilen ürün ya da hizmetin sağlayabileceği maksimum zararın genel itibariyle ödenen tutar olduğu düşünülebilir. Buna rağmen tutarı ne olursa olsun hiçbir ürün ya da hizmet; kişileri, grupları ve toplumları kullanılmadığı süreçte bile yönlendirme ve kalıcı bir bilinç oluşturma yeteneğine sahip değildir. Böylesine büyük bir güce sahip medyanın asli misyonunu bazı ticari gereksinimler uğruna terk etmiş olmasının uyandırdığı kaygı sebebiyle ortaya çıkan Toplumsal Sorumluluk Kuramı, medyanın sahip olduğu gücün farkına varması ve bu gücü toplumsal yarar adına kullanması fikrini savunmuştur. Asli görevi halka doğruyu ve günceli aktarmak olan medyanın, sermaye etkisiyle doğruyu ve ticari getiri kaygısıyla gündemi aktarma görevini yerine getirememe noktasına gelmesi medyayı toplumun sesi olmaktan alıkoymuştur. Eksiklerin giderilmesi ve medyanın işleyişinin iyileştirilmesi adına gerekli olan ilkenin "toplumsal sorumluluk" olduğunu fark eden ve sistematiğini bu bağlamda kuran Toplumsal Sorumluluk Kuramı, daha önce de belirtildiği üzere bu çalışmanın da kuramsal altyapısını oluşturmaktadır.

1.2.4. Sovyet-Totaliter Medya Kuramı

Otoriter Kuram'ın bir uzantısı olarak nitelendirilmesi mümkün, kendine özgü bir sistem arayışı içinde olan Sovyet-Totaliter Medya Kuramı'nın uygulama alanı, adından da anlaşılacağı üzere Sovyetler Birliği'dir. 1917 Rus Devrimi'nin ardından ülkede, her alan gibi iletişimde de Marks, Lenin ve Stalin'in prensipleri ile Hegel ve 19. yüzyılda hakim Rus ideolojisinin bir karışımı olan düşünce doğrultusunda bir düzenlemeye gidilmiştir. Sovyet Sosyalist sistemin devamını ve bu sisteme katkıda bulunmayı amaç edinen kuramda, medyanın kullanımı da yine aynı hedef doğrultusunda yalnızca sadık ve Ortodoks parti üyelerine açıktır. Sovyet basın sisteminin temelini oluşturan Marksist düşünce, medyayı dördüncü güç olmaktan çıkararak Komünist Parti siyasetinin gerçekleşmesine yardım eden, işçi sınıfının çıkarlarını gözeten bir araç konumuna itmiştir. Devletin ekonomik ve siyasi

hamleleriyle gözetimi sağlanan medyanın mülkiyeti de, mülkiyet kavramının ideolojideki yeri gereğince kamuya verilmiştir. Kuram içerisinde yalnızca devletin bir kolu olarak kamuya ait olan medya, Otoriter Kuram'a benzer biçimde sıkı kontrole tabidir. Sovyet-Totaliter Medya Kuram'ı Otoriter Kuram'dan ayıran en önemli fark, Sovyet-Totaliter Medya Kuramı'nın iletişim araçlarının toplumsal rol ve işlevlerini daha olumlu ve belirgin bir biçimde tanımlıyor oluşudur. Ayrıca Otoriter Kuram içerisinde hükümet kontrolünde olmak şartı ile özel mülkiyete konu olabilen iletişim araçlarının Sovyet-Totaliter Medya Kuramı dahilinde özel mülkiyeti söz konusu değildir. Sovyet-Totaliter Medya Kuramı içerisinde, kitle iletişim araçlarının devlete karşı hiçbir özgürlüğü mümkün değilken, bireyin de devlet karşısındaki özgürlüğü şaibelidir. Buradan hareketle özgürlük kavramına yüklediği anlam açısından da Sovyet-Totaliter Medya Kuramı'nın Otoriter Kuram'dan ayrıldığını söylemek mümkündür. Kitle iletişim araçları için mutlak özgürlüğün bir ütopya olduğu ve özgürlüğün yalnızca Komünist Parti'nin doğru ve gerçek kabul ettiği şeylerin söylenmesi olarak sınırlandırıldığı bu sistem 1980'li yılların sonlarına doğru Sovyetler Birliği'nde yaşanan sarsıntılar ve ardından gelen yeniden yapılanma ilkeleri doğrultusunda gerçekleşen özgürlükçü hareketler doğrultusunda terk edilmeye başlanmıştır. Doğduğu ülke de terk edilen kuramın izlerine ise günümüzde Küba, Çin ve Kore gibi ülkelerde rastlamak mümkündür (Işık, 2017: 35-38; Siebert, Peterson ve Schramm, 1984: 7, 110, 111, 125-130).

Günümüzde hala etkileri görülmeye devam eden Sovyet-Totaliter Medya Kuramı'nın bakış açısı, birkaç madde altında özetlendiğinde kurama göre;

- Mutlak özgürlük mümkün değildir. "Hakikat partizandır",
- Değerli olan gerçek olduğunu düşündüklerini söyleme özgürlüğüdür,
- Kuramda devlete karşı özgürlüğe izin verilemez,
- Devlet, tesislere sahip olarak erişimi güvence altına alır ve gizli sınıf kontrollerini ortadan kaldırır,
- Özgürlük ve sorumluluk birbirinden ayrılamaz (Siebert, Peterson ve Schramm, 1984: 126-129).

1917 Bolşevik Devrimi'yle gelen sosyalist düzene uyum süreci dâhilinde ortaya çıkan kuram, Otoriter Kuram'dan belirgin izler taşısa da hizmet edilen hükümetin benimsediği sosyalist prensip sebebiyle tüm süreçlerin paralel olması mümkün değildir. Özel sektörün olmadığı sosyalist anlayış içerisinde tüm mülkiyet yapıları gibi iletişim sistemi de

kamu malı sayılmaktadır. Bu sebeple benimsenen rejimin bir getirisi olarak devlet denetiminde yapılan yayınların, hükümete karşı bir duruş sergilemesi söz konusu olmayacaktır. Sovyet-Totaliter Medya Kuramı içerisinde bir propaganda aracı olmaktan öteye gidemeyen medyanın hem mülkiyet bakımından hem de sıkı bir biçimde denetlenen bir kurum olması açısından, denetleyen statüsüne sahip olması mümkün değildir zira bu durum gerçekleşse dahi, anlam ve güven seviyeleri bağlamında bir geçerliliği olmayacaktır. Tarihsel ve diyalektik materyalizm öğretileri doğrultusunda şekillenen kuramın gerektiğinde devlet genelindeki tüm sistemlerin sağlıklı işlemesi adına şiddet kullanımını meşru bir eylem olarak görmesi, medyanın karşıt bir kamu oluşturması fikrini baskılayan bir başka unsurdur. Katı denetim mekanizması ve egemen anlayışın tekeline bağlılığı ile açıklanabilecek olan Sovyet-Totaliter Medya Kuramı, tüm bu denetimin ve yönlendirmelerin maksadını tarihte eşit bireyler ve daha adil bir dünya arayışı olarak açıklamakta lakin benimsediği diğer ilkeler doğrultusunda bireyi, birey ve ifade özgürlüğünü, özgür medyayı yok saymaktadır. Zira medyanın işlevi kültür ya da ideoloji üretmek değildir.

1.2.5. Gelişme Aracı Medya Kuramı

Gelişme Aracı Medya Kuramı, basının dört kuramını gözden geçirdikten sonra, mevcut durumda ülkelerin ekonomik, toplumsal ve siyasi alanlarda büyük ilerlemeler kaydettiğini ve bu gelişmelerin yeni bir kuramla açıklanmasını gerektiğini savunan Denis McQuail tarafından oratya atılan iki kuramdan biridir, diğeri ise bir sonraki başlıkta incelenecek olan Katılımcı Demokratik Medya Kuramı'dır (Işık, 2017: 38). Gelişmekte olan ülkeler içerisinde medyanın gelişme ve kalkınma amacıyla kullanılabileceği fikrine dayanan kuram, medyanın bilgi, haber, gündem aktararak toplumları birleştireceğini ve bilinçlendirebileceğini savunmaktadır. İletişimin ve iletişim araçlarının kullanım biçimlerine göre etkileri; siyasal, sosyal, ticari ve kamu hizmetlerine yönelik yapılmış yeniliklerin gelişmekte olan ülkelerde yayılması bağlamında önemlidir (Alemdar ve Kaya, 1983: 58).

Stratejik ve etkili bir gelişme için medyanın kullanılması gereken etkili bir güç olduğunu savunan McQuail'e (1994: 131) göre, gelişmekte olan ülkelerde diğer dört kuramın etkinliği azalırken Gelişme Aracı Kuramı'nın ortaya çıkmasına sebep olan dört unsur vardır. Bunlardan ilki gelişmekte olan ülkelerin, medyanın sorunsuz işlemesi için sahip olunması gereken temel maddi ve manevi sistematiklere sahip olmayışıdır. İkinci unsur, bu ülkelerin teknoloji ve kültür endüstrisi bağlamında gelişmiş ülkelere bağımlı

oluşudur. Üçüncü unsur, ilgili toplumların tüm kurumların katkısıyla her yönden geliştirilmesi gereksinimidir. Son unsur ise, gelişmekte olan ülkelerin sahip olduğu ortak çıkarlar doğrultusunda dayanışma eğilimi göstermeleri ve ortak hareket etme güdüsüne sahip olacakları beklentisidir. Kuramın ilkeleri de bu bağlamda şekillenmiştir.

McQuail'e (1994: 132-133) göre kuramın ilkeleri doğrultusunda kitle iletişim araçları, toplumsal gelişme adına hükümete destek olmalıdır. Kitle iletişim araçlarına verilecek özgürlükler ve yapılacak kısıtlamalar ülkenin olumlu ilerleyişi bağlamında gerekli öncelikler gözetilerek yapılmalıdır Medya mensupları özgürlüğü bir bahane olarak kullanmamalı ve sorumluluk bilinçlerini ön planda tutmalıdır. Yayınlar dilin doğru kullanılacağı ve kültürün zedelenmeyeceği biçimde yapılmalıdır. Gerekli görüldüğünde medyanın doğrudan veya dolaylı denetimi mümkündür.

Gelişmekte olan ülkelerin medyayı bu amaç adına kullanmasını öngören kuram, ilgili ülkeler üzerinde söz sahibi Batılı ülkelerin çıkarlarına ters düşmesi sebebiyle yoğun eleştirilere maruz kalmıştır. Medyanın her türlü kontrolünün sebepten bağımsız biçimde sansür sayılacağına ve medya mensuplarının tamamen özgür olması gerektiğine dayanan eleştiriler kuramı elbette yıpratmıştır (Işık, 2017: 40).

Gösterilen gerekçelerin dayanak noktalarında haklılık payı olmakla beraber, yöneltilen eleştirilerde asıl amacın gelişmiş ülkelerin çıkarlarını korumak ve kârlarını maksimize etmek olduğu aşikârdır. Gelişmekte olan ülkelerin medya rehberi olma niyetindeki kuramın yer yer ifade özgürlüğünü sınırlandırması, yer yer sansürü meşrulaştırması ve bütünden bireye bir anlayış izlemesi sebebiyle halkın kişisel olarak kuramı hızlı benimseyemiyor oluşu kuramı zayıflatmaktadır. Bu sebepler de kuramın, toplumsal refah adına tercih edilecek en etkili yöntem olmadığının göstergesi olup kuramın benimsenmemesi adına yeterli gerekçelerdir.

1.2.6. Katılımcı Demokratik Medya Kuramı

Anlatılan diğer kuramlara tepki niteliğindeki Katılımcı Demokratik Medya Kuramı yukarıdan aşağıya bir iletişim ağı yerine, yatay ve eşit bir iletişim sistemi öngörmüştür. Toplumun her seviyesinden ve statüsünden bireyin yönetime katılmasını ilke edinmiştir (Alemdar ve Erdoğan, 1990: 128-129). Katılımcı Demokratik Medya Kuramı her ne kadar Liberal Kuram ile temellendirilmiş ülkelerde uygulanması mümkün bir kuram olsa da,

toplum vurgusu ve eşitlikçi bir iletişim anlayışı benimsemesi sebebi ile Gelişme Aracı Kuramı'ndan da izler taşımaktadır (McQuail, 1994: 133).

Medyanın tekelleşme yönünde bir eğilim gösteriyor olmasının yayınların çeşitliliğinin azalmasına ve fikir özgürlüğünün kısıtlanmasına yol açtığını belirten ve bu durumu eleştiren kuram, her ne kadar çoğulcu anlayışla güçlendirilmeye çalışılmışsa da Liberal Kuram temelinde şekillenmiştir (Işık, 2017: 41-42). Kuramda savunulan çoğulculuk ve eşitlik anlayışı, "tüm çıkar gruplarını temsil etme" bağlamında Toplumsal Sorumluluk Kuramı'nın çıkış noktası ile benzerlik göstermektedir (Baykal, 2008: 29). McQuail'e (1994: 195) göre kuramın önermelerinin ana hatlarıyla özeti şu şekildedir: Tüm yurttaşların ve azınlıkların medyadan hizmet almaya hakkı vardır; medyanın işleyiş ve içeriğinin otorite baskısından bağımsız şekillenmesi gerekmektedir; varoluşu gereği medya ticari unsurlara değil izleyiciye hizmet eder; azınlıkların ve yerel grupların kendi medyalarına sahip olma hakkı vardır; etkileşim içeren küçük bir medya tek yönlü bir medya profesyonelinden iyidir ve iletişim medya mensuplarının vicdan ve sorumluluğuna terk edilecek kadar önemsiz değildir.

Determinist bir sorun saptama yöntemine sahip Kuram, medya içerisindeki yanlışların genelini tekelleşme ile açıklamakta lakin çözümü sorundan bağımsız ve kapsamsız bir biçimde izleyici katılımında bulmaktadır. Sermaye, yönetim bilimi ve meslek etiğini hesaba katmaması ve izleyicinin zihinsel sağlığını gözetmemesi sebebiyle kuramın uygulanması kadar bu çalışma içinde benimsenmesi de mümkün değildir.

İncelenen kuramlar içerisinde hem medya hizmet sağlayıcıların hem de hizmet alan bireylerin hakları, huzurları ve yararları doğrultusunda benimsenmesi gereken kuramın Toplumsal Sorumluluk Kuramı olduğu görülmektedir. Bir sonraki kısımda, dünya genelinde iletişim özgürlüğü bağlamında gerçekleşmiş önemli gelişmeler ve yapılmış hukuki düzenlemelerde de toplumun tümüne bir refah getirme amacı taşındığı açıkça ele alınacaktır.

Özgürlüğün herkes için bir hak olması ve herkesin özgürlüğünü yaşayabilmesi adına doğal sınırların çizilmesi gereksinimi "sorumluluk" olgusunu doğurmakta ve bu vaziyet Toplumsal Sorumluluk Kuramı'nın benimsenmesini zaruri kılmaktadır. Bu sebeple çalışma bu doğrultuda ilerleyecek, çalışma içerisinde bireysel hak ve özgürlükler ile birlikte toplumsal refahın önceliği gözetilecektir.

1.3. Toplumsal Sorumluluk Kuramı Bağlamında Temel Düzenlemeler

Bu bölüm içerisinde toplumsal sorumluluk kuramı dahilinde yapılmış, uluslararası ve ulusal öncü düzenlemelere yer verilecektir.

1.3.1. Uluslararası Düzenlemeler

Önceki bölümde açıklandığı üzere özgürlüklerin herkes için eşit ve adil bir biçimde dağılması, özgürlüğün varoluşsal bir getirisidir ve özgürlük ilkesi adaletten ayrı düşünülemez. Herkes için özgürlük, adil bir özgürlükten doğar ve bu durum özgürlüğün belli sınırlarının olması gereksinimini doğurmaktadır. Önceki kısımlarda ilk düzenlemelerin 1776, 1789 ve 1791'de yapıldığından bahsedilmişti, bu başlık altında ise Toplumsal Sorumluluk Kuramı bağlamında yapılmış temel düzenlemeler incelenmiştir

İkinci Dünya Savaşı esnasında dünya geneline yayılmış kaosun giderilmesi için savaş sonrasında 24 Ekim 1945'te Birleşmiş Milletler (BM) kurulmuştur. Kuruluşunun en temel amacı, uluslararası barış ve güvenliği sağlamak olsa da (Keskin, 1998: 16-17) makro düzeydeki refahı mikroya da indirmek adına büyük çalışmaları mevcuttur. Önemli bir detay olarak Türkiye BM'nin kurucu üyelerindendir. Güvenlik Konseyi, Genel Kurul, Ekonomik ve Sosyal Konsey, Vesayet Konseyi, BM Sekretaryası, Uluslararası Adalet Divanı olmak üzere 6 organı olan (Aral, 2013: 5) BM'nin kuruluşundan henüz 3 yıl sonra kabul ettiği 10 Aralık 1948 tarihli Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi henüz ilk maddesinde tüm insanların hür ve eşit olduğunu belirtir. Beyannamenin 18. maddesi olan "Her şahsın, fikir, vicdan ve din hürriyetine hakkı vardır; bu hak, din veya kanaat değiştirmek hürriyeti, dinini veya kanaatini tek başına veya topluca, açık olarak veya özel surette, öğretim, tatbikat, ibadet ve ayinlerle izhar etmek hürriyetini içerir." cümlesi doğrudan bireylerin düşünme ve düşüncelerini ifade etme özgürlüğünü güvence altına almıştır. Yine 19. maddede "Her ferdin fikir ve fikirlerini açıklamak özgürlüğüne hakkı vardır. Bu hak fikirlerinden ötürü rahatsız edilmemek, memleket sınırları mevzubahis olmaksızın malümat ve fikirleri her vasıta ile aramak, elde etmek veya yaymak hakkını içerir." ibaresi bireylerin fikirlerini ifade konusunda özgür olduklarının altını çizer. Bu hakka her ferdin sahip olması hali ise, Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi'nde olan sınırı bu beyannamede de çizmekte ve ifade özgürlüğünün doğal sınırlarını oluşturmaktadır.

Uluslararası düzeyde önemli bir diğer belge de Türkiye'nin 6366 sayılı Kanun ile 10 Mart 1954'te onayladığı Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS) olup, ülkemizin II. Dünya Savaşı'ndan sonra Avrupa ile kurduğu ilk kurumsal bağ olan Avrupa Konseyi tarafından 1952 yılında çıkarılmıştır. Kuruluş tarihi 5 Mayıs 1949 ve merkezi Strazburg olan Avrupa Konseyi, Londra Antlaşması ile kurulmuştur. Amacı insan hakları, hukukun üstünlüğü ve çoğulcu demokrasi ilkelerini korumak ve güçlendirmektir. Bu bağlamda AİHS 4 Kasım 1950'de Roma'da imzalanmıştır. Sözleşmenin dokuzuncu maddesi düşünce, vicdan ve din özgürlüğünü koruma altına almaktadır. Onuncu maddede ise ifade özgürlüğü "Herkes ifade özgürlüğü hakkına sahiptir. Bu hak, kamu makamlarının müdahalesi olmaksızın ve ülke sınırları gözetilmeksizin, kanaat özgürlüğünü, haber ve görüş alma ile verme özgürlüğünü de kapsar." ibaresiyle koruma altına alınmıştır. İlgili maddenin devamında bu özgürlüğün belli haklı gerekçelere dayanılarak sınırlamalara ve yaptırımlara tabi tutulabileceği yazmaktadır. Bu uluslararası metinde de açıkça görülmektedir ki herkesin adil bir biçimde özgür olabilmesi adına belli sınırlamalar şarttır.

Temel düzenlemeler içerisinde önemli bir yeri olan uluslararası bir diğer belge ise Avrupa Sınırötesi Televizyon Sözleşmesi'dir (ASTS). Avrupa Konseyi tarafından çıkarılan sözleşme; televizyon reklamları, haberleşme alanında kadın erkek eşitliği, benzeri sosyal ve teknik konularda Avrupa Konseyi'nin yürürlükteki tavsiyelerinde yer alan ilkelerin geliştirilmesini amaçlayan bir protokol olup, Türkiye tarafından 7 Eylül 1992'de imzalanmıştır fakat sözleşme gereği 1 Mayıs 1994'te yürürlüğe girmiştir. Uluslararası bir nitelik taşıması sebebiyle sözleşme, Türkiye'de yer alan tüm televizyon kurumlarını bağlamaktadır (Cankaya, 2015: 323, 324; İçel, 2017: 71). 11 bölüm ve 34 maddeden oluşan ASTS içerisinde, İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunması Sözleşmesi'nin 10. maddesi hükmünce ifade ve yayın izleme özgürlüğü güvence altına alınmış (m.4), program hizmetlerinin insan onuruna ve haklarına, edebe ve gerçeklere aykırı olmaması (m.7/1,2,3) hükme bağlanmıştır. Toplumun önemli olaylardan haberdar olmasını ve bilgi alma hakkından mahrum edilmemesini (m.9) de içeren ASTS, taraf ülkelerin ilgili konu hakkında gerekli hukuki tedbirleri almasını hükmetmiştir. Ayrıca, sözleşmede reklamları düzenleyen bazı hükümler de mevcuttur.

Ayrıca "Sınır Tanımayan Televizyon Yönergesi" bilinen adıyla "Television without Frontiers Directive" (TWF) televizyon yayınlarının yönergeye taraf ülkeler içerisinde serbest dolaşımını sağlamak, bireylerin ve çocukların yayın içerisinde bulunması muhtemel

zararlara maruz kalmasını önlemek gibi bir çok direktifi içeren bir yönerge olarak AB bünyesinde 1989 yılında çıkarılmıştır. Yönerge, yayıncılık sektöründeki gelişmelere ayak uydurmak bağlamında 1997 yılında revize edilmişse de, gelişmeler büyük bir ivmeyle devam etmiş ve bu sebeple yeni yönerge taslağı "Görsel İşitsel Medya Hizmetleri Yönergesi" (GİMHY) adını alarak öncelikle 18 Aralık 2007 tarihinde AB resmi gazetesinde yayımlanmış ve ardından 19 Aralık 2007 tarihinde yürürlüğe girmiştir. 3 Ekim 2005 tarihinde AB-Türkiye müzakereleri resmen başladığı ve hala devam ettiği için Türkiye yönerge şartlarına uymakla yükümlüdür ve bu durum 6112 sayılı Kanun'un çıkarılma sebeplerinden biri olarak gösterilebilir. AB'nin Görsel İşitsel Medya Hizmetleri için geçerli kuralların uygulanmasından sorumlu kurumu Temas Komitesi'dir. Komite toplantılarına ülkemizi temsilen 2006 yılından bu yana RTÜK Uluslararası İlişkiler Dairesi katılmaktadır. İfade, basın ve yayın özgürlüğünü güvence altına alan yönerge; küçüklerin korunmasına, kişinin milli, dini ve cinsi hiçbir aidiyeti sebebiyle ayrımcılığa maruz kalmamasına, kamu yararının, ulusal güvenliğin ve tüketicinin korunmasına yönelik önlemleri içerir (m.3). Üye devletlerin yayınlar içerisinde ırk, cinsiyet, din veya milliyete dayalı nefret ve kışkırtma olmaması hususunda güvence sağlaması gerekmektedir (m.6).

19 Aralık 2007 tarihi itibariyle yürürlüğe giren AB Görsel-İşitsel Medya Hizmetleri Yönergesi de, ilgili hizmetlerin ekonomik olduğu kadar kültürel birer hizmet olduklarının altını çizmesi ve bu hizmetlerin eğitim, kültür, haber alma ve düşünce çeşitliliği adına ne denli önemli olduğunu vurgulaması açısından önemli bir düzenlemedir. Yönerge içerisinde yeniden iletimin sınırlarının belirleyen (m.3/1), küçüklerin, kamu güvenliğinin ve tüketicinin korunmasını içeren (m.3/2) düzenlemeler yer almaktadır. Ek olarak Irk, cinsiyer, din veya milli temellere dayalı ayrımcılığın önüne geçilmesini hedefleyen düzenlemelere (m.3/2) de yer veren GİMYH içerisinde, ticari iletişime dair de ilkeler mevcuttur. Yönerge içerisinde ticari iletişimin ayırt edici nitelikte olması gerektiği belirtilmiş ve bilinçaltı tekniklerinin kullanımı açık bir biçimde yasaklanmıştır (m.9). GİMHY'nin temeli ise Sınır Tanımayan Televizyon Direktifi'ne dayanmaktadır. Yayın sinyallerinin ulusal sınırların ötesine geçmesi ve kanuni yapıların ülkeler arasında farklılıklar göstermesi özellikle 1980'lerde ABD'nin pazarda söz sahibi olmasına yol açmaya başlamış ve bu durum Avrupa Komisyonu'nun, Avrupa geneli için bir mevzuat oluşturma fikrinin itici gücü olmuştur.

1.3.2. Türkiye'de Gerçekleşmiş Düzenlemeler - 1982 Anayasası

Türkiye için ifade ve iletişim özgürlüğünün önemi, kamu yararını ve ortak iyiyi gözetecek belli sınırlar içerisinde herkes için eşit olması uluslararası düzenlemeler ile birlikte Anayasa içerisinde de güvence altına alınmıştır. 20 Ekim 1982 tarihli ve 17844 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren ve mevcut durumda hala yürürlükte olan 1982 Anayasası hükümlerinde herkesin dokunulamaz ve devredilemez temel hak ve özgürlükleri olduğu aynı zamanda topluma ve diğer kişilere karşı ödev ve sorumlulukları olduğu (m.12) belirtilmiştir. Kişinin özel hayatının gizliliğine, kanunda öngörülen haller ve kişinin açık rızası haricinde dokunulamayacağı (m.20) hükme bağlanmıştır. Herkesin vicdan, inanç, kanaat özgürlüğüne (m.24) sahip olduğu, her ne sebep ve amaçla olursa olsun kimsenin, düşünce ve kanaatlerini açıklamaya zorlanamayacağı; düşünce ve kanaatleri sebebiyle kınanamayacağı ve suçlanamayacağı (m.25) belirtilerek kişilerin düşünceleri sebebiyle toplumda herhangi bir dışlanma ve ayrımcılık unsuruna maruz kalması engellenmiştir. Bireylerin düşüncelerini açıklama ve yayma hakkına sahip olduğunun açıkça belirtildiği 26. madde içerisinde geçen "…Bu hürriyet resmî makamların müdahalesi olmaksızın haber veya fikir almak ya da vermek serbestliğini de kapsar. Bu fıkra hükmü, radyo, televizyon, sinema veya benzeri yollarla yapılan yayımların izin sistemine bağlanmasına engel değildir" ibaresi bireysel düşünce özgürlüğünü kamu izninden bağımsız kılsa da toplumu yönlendirme konusunda büyük bir güce sahip kitle iletişim araçlarının tabi olacağı izinleri kapsam dışı tutmuştur. Yapılan bu ayrım toplumun yanlış yönlendirilmesinin önüne geçmek adına önemli bir detaydır. Kişilerin bilim ve sanat yapma hakları da yine anayasa içerisinde güvence altına alınmıştır (m.27).

Basın ve radyo-televizyon için bakıldığında anayasa da farklı sistematikler göze çarpmaktadır. Anayasa'nın 28. maddesinde "Basın hürdür, sansür edilemez. Basımevi kurmak izin alma ve malî teminat yatırma şartına bağlanamaz" hükmü mevcut olup, ilgili hüküm 29. madde içerisinde yer alan "Süreli veya süresiz yayın önceden izin alma ve malî teminat yatırma şartına bağlanamaz" ibaresi ile desteklenmiştir. 30. madde de ise kanuna uygun şekilde basın işletmesi olarak kurulan basımevi ve eklentilerinin ve basın araçlarının, suç aleti olduğu gerekçesiyle zapt ve müsadere edilemeyeceği ve işletilmekten alıkonulamayacağı karara bağlanmıştır. Eklenilmesi gereken bir bilgi olarak 7 Mayıs 2004 tarihli ve 5170 sayılı Kanun'un çerçeve 4'üncü maddesinden önce 30. maddenin ilk hali "Kanuna uygun şekilde basın işletmesi olarak kurulan basımevi ve eklentileri, Devletin

ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğü, Cumhuriyetin temel ilkeleri ve millî güvenlik aleyhinde işlenmiş bir suçtan mahkûm olma hali hariç, suç aleti olduğu gerekçesiyle zapt ve müsadere edilemez ve işletilmekten alıkonulamaz." biçimindedir.

Radyo ve televizyon istasyonları kurmak ve işletmek ise kanuni şartlar çerçevesinde serbest bırakılmıştır (m.133). 26. madde içerisinde belirtildiği üzere radyo, televizyon, sinema veya benzeri yollarla yapılan yayımların izin sistemine bağlanması da radyo ve televizyon için basından farklı bir sistematiği öngörmüştür. Radyo ve televizyonların kişilerin haysiyet ve şereflerine dokunacak söz veya hareketler sergilemesi durumunda ise kişilerin cevap ve düzeltme hakları da yine kanunla güvence altına alınarak düzeltme ve cevabın yayımlanmadığı durumlarda, yayımlanmasının gerekip gerekmediğine hâkim tarafından ilgilinin müracaat tarihinden itibaren en geç yedi gün içerisinde karar verilmesine hükmedilmiştir (m.32). Kitle iletişim araçlarının kullanımı için ortak bir hüküm olarak anayasa içerisinde kişiler, siyasi partiler ve kamu tüzel kişilerinin kanun/milli güvenlik/kamu düzeni/genel ahlak ve sağlığa zarar verecek haller dışında kitle iletişim araçlarını kullanmakta özgür olduğu belirtilmiştir (m.31).

1.4. Genel Değerlendirme

Popper (2017: 164), "Aslında sadece iki devlet biçimi vardır: bir hükümetten kan dökmeden bir seçim aracılığıyla kurtulmanın mümkün olduğu ve bunun mümkün olmadığı devletler. Önemli olan budur, bu devlet biçiminin nasıl adlandırıldığı değil" cümlesiyle otorite biçimini iki gruba ayırmıştır. Elbette mevcut durumda devletleri ve toplumsal yapıları ikiye indirgeyerek incelemek mümkün değildir lakin ilgili düşünce otoriter ve totaliter kurama karşı liberal ve toplumsal sorumluluk kuramlarının bazı farklarını anlatmak adına yeterince açıklayıcıdır.

Otoriter Kuramın kendini gösterdiği yerler ve zaman dilimleri incelendiğinde, özgürlüğün değerinin toplumun genelinde anlaşılmadığı, bireylerin sınıfsal farklılıkları gözetilmeksizin eşit ahlaki değere sahip canlılar olarak görülmediği, bireyselliğin ve özel hayatın acımasızca bastırıldığı, otoriteye sınırsız bir güven sunulduğu ve otoriteden gittikçe artan taleplerin yöneltildiği kültürel ortamlar olduğu görülecektir. Böyle bir ortamda anayasalcılığın, özgür demokrasinin kurulmasını beklemek hayalcilikten öteye gidemeyecektir. Bunun tam tersi bir anlayışın da tutunamayacağını belirtmek gerekir. Siyasi sistemin temelini oluşturan değer yargıları, zaman içerisinde ilgili sistemin yönettiği

kitlelerce de benimsenebilir ve yaygınlaşabilir. Bu sebeple bazı ülkelerde başarıyla işleyen değer ve kurumların diğer ülkelerde başarısızlığa uğradığı gözlemlenmektedir. Örneğin otoriter ve totaliter rejimler içerisinde bireylerin geneli; inisiyatif ve sorumluluk almakta isteksiz, silik şahsiyetli, kuvvete itaatkar, maddi menfaatini fazlasıyla gözeten, slogan ve marşlarla kolayca mobilize ve manipüle edilebilen, muhakeme ve karşılaştırma ayrıca reddetme yetilerini kullanamayan insanlar olarak yetiştirilmektedir (Yayla, 2012: 159, 160). Bu sistem içerisinde şekillenmiş bir toplumun, liberal kuramı ya da toplumsal sorumluluk kuramının gereklerini hemen benimsemesi güçtür. Bu sebeple bireylerin kültürel temelleri, istekleri ve doğruları yapılandırılmadığı müddetçe "kusursuz bir özgürlük mekanizması" dahi bu bireylere hiçbir şey ifade etmeyecektir.

Toplumların içinde bulundukları tarihsel süreç, benimsedikleri ekonomik-sosyal-siyasal yapı ve coğrafi koşulları paralelinde gelişen, geliştirilen ya da benimsenen kitle iletişim sistemleri araştırmacılar için ilgili toplumun bir özeti niteliğindedir. Döngüsel bir etkileşim içerisinde toplum yapısı kitle iletişim sistemlerini, kitle iletişim sistemleri kanunları ve kanunlar da toplumları şekillendirmektedir. Bu sebeple topluma en uygun kitle iletişim sisteminin mi yoksa toplum için en iyi kitle iletişim sisteminin mi seçilmesi gerektiği bir sorun olmamalı ve birey, hane halkı ve ülke standartları, ülke içerisinde geçerli kurallar gözetilerek faydada maksimizasyon sağlanması yoluna gidilmelidir. Kitle iletişim araçlarının toplumun belli ihtiyaçlarını gidermekte olduğu, kişilere bilgi aktarımı, eğlence, doyum ve dolayısıyla fayda sağladığı ortadadır. Ancak açıklandığı üzere kitle iletişim araçları yalnızca bu özellikleriyle değerlendirilmesi mümkün olmayan, etki gücü yüksek ve bu sebeple kötüye kullanımı muhtemel araçlardır. Bireylerin bilinç seviyeleri, ilgili araçları hayatlarının neresine koydukları ve doyum noktaları, etkiye açıklık seviyelerini de belirlemektedir.

Farklı araştırmacılar, medya izleyicilerinin ilgili doyumlarını farklı şekilde sınıflandırmışlardır lakin yine de aralarında önemli ölçüde bir uyum mevcuttur. McQuail'in dört temel kategorisi, bu kategoriler adına çok az uzmanın karşı çıkabileceği temel bir örnektir. Dört temel kategorinin ilki oyalanma kategorisidir ve içerisinde gündelik yaşamın dışına çıkmak, sorunlardan kaçmak ve duygusal boşalma alt temellerini barındırır. İkinci kategori kişisel ilişkileri içermektedir ve içerisinde arkadaşlık etme ve toplumsal faydayı barındırır. Özellikle ev kadınlarının radyo ve televizyonlarını açık tutması, bazı insanların dizi karakterlerinin doğum günlerini kutlamaları, gerçek hayatta konuşulacak konuların

medyadan seçilerek toplumsal etkileşimde kolaylık sağlanması gibi durumlar ikinci kategoriye örnek gösterilebilir. Üçüncü temel kategori kişisel kimliktir ve kişisel referans, gerçekliğin keşfi ve değer pekiştirme alt başlıklarıyla açıklanmaktadır. Bu kategori kişilerin kendilerini televizyon karakterleriyle kıyaslamaları, karakterlerin sorunlarını ve yaşamlarını kendi yaşamlarıyla bağdaştırarak çözüm yollarını gerçek hayatta kullanmaları ve programlarda altı çizilen değerlerin önemini hatırlamaları gibi durumları açıklamak için kullanılmıştır. Son temel kategori ise gözetim işlevidir ve kitle iletişim araçları aracılığıyla hayata dair bilgi sağlamak ve gözlem yapmayı temsil etmektedir. "Kullanımlar ve Doyumlar" yaklaşımı kişilerin medyaya ve içeriklerine yüz yüze iletişime girmek, tatile çıkmak, spor yapmak gibi bir sosyal etkileşimmişçesine anlam yükleyebileceğini ortaya koymaktadır (Fiske, 2015: 268, 273). Özellikle radyo ve televizyon gibi kullanımı kolay, okuma yazma bilmeyen kesime de seslenebilen, bir kez satın aldıktan sonra gazete gibi her gün ücret ödeme zorunluluğu barındırmayan araçlar daha fazla kişiye hitap edebilmekte ve toplum üzerindeki etkinliği artmaktadır. Bu özellikleri sebebi ile radyo ve televizyon büyük bir çoğunluğun doyum kıstaslarına uymakta ve yalnızca gelişmiş/gelişmekte olan ülkelerin değil, eğitim seviyesi düşük ülkelerin de yararlanabileceği bir araç konumuna yerleşmektedir. Hatta ilgili özellikler radyo ve televizyonu eğitim seviyesi düşük ülkelerin yegâne bilgi kaynağı yapmaktadır. Bu tür ülkelerde sosyal aktivitelerin yetersizliği, ilgili araçlara ilgiyi ve araçların işlevselliğini iyice artırmakta ve bu durum düzenleme yapılmasını zorunlu kılmaktadır (Işık, 2017: 49). Ancak düzenlemelerin özgür iradeyi ve kitle iletişim özgürlüğünü engellemeyecek düzeyde olması, aynı zamanda da toplumun yararını gözetmesi gerekmektedir. Hem kısıtlayıcı olmaktan hem de vurdumduymazlıktan uzak olması gereken denetim organları ve kurallarının sergileyecekleri duruş ve tutumlar, kitle iletişim araçlarının toplum üzerinde açıklanmış etkileri sebebiyle çok kritik bir öneme sahiptir.

İlgili düzenlemeler yapılırken hukuka bağlı kalınmalı ve çift taraflı kazanım gözetilmelidir. Ne var ki hukuk olarak adlandırılan her kural demeti değil, yalnızca hukuk adını almaya layık hukuk kuralları demeti hukuk devletinin gerçekleştirilmesinde ve topluma entegre edilmesinde fonksiyonel olabilmektedir. Buradan hareketle denetimin de her çeşidi ve her seviyesi değil, "kamu yararı" ve "ortak iyi" için yapılanı makul sayılmalıdır (Yayla, 2012: 53).

İKİNCİ BÖLÜM
6112 SAYILI KANUN YÜRÜRLÜĞE GİRENE DEĞİN GEÇEN DÖNEMDE YAYINCILIK ALANINI DÜZENLEYEN İLKELER

Çalışmanın bu bölümünde, öncelikle çalışmanın yapı taşlarından olan Türkiye'de radyo ve televizyon yayıncılığına dair ilk düzenlemeler genel hatlarıyla incelenmiştir. Sonrasında Türkiye'de radyo ve televizyon yayıncılığının en köklü kurumu olan Türkiye Radyo Televizyon Kurumu (TRT); tarihsel, yapısal ve yasal yönleriyle açıklanarak bu bağlamda düzenlenen yayın esasları açıklanmış ve ilgili esaslar kategorize edilmiştir. Ardından mevcut durumda Türkiye'de radyo ve televizyon yayıncılığında denetimden sorumlu organ Radyo ve Televizyon Üst Kurulu (RTÜK); tarihsel, yapısal ve yasal yönleriyle incelenerek bu bağlamda düzenlenen yayın ilkeleri aktarılmış ve kategorize edilmiştir. Bu bölümün amacı, çalışmanın özünü oluşturan mukayese içerisinde yer alacak yayın ilke ve esaslarının nasıl, hangi süreçte ve ne amaçla çıkarıldığının aktarılması ve ilgili yayın ilkelerinin kapsamlı olarak anlaşılmasıdır.

2.1. İlk Dönemde Yayıncılık Alanını Düzenleyen İlkeler (1927-1964)

Önceki bölümde de bahsedildiği üzere medya araçlarının öneminin zamanla daha çok anlaşılmış olması ve güç sahibi olma ya da mevcut gücü elinde tutma bağlamında kişilere sağladığı avantajların anlaşılması, medya araçlarına iyi ve kötü birçok dengeyi değiştirme potansiyeli sağlamakta ve bu sebeple bir denetim mekanizmasının varlığını zorunlu kılmaktadır. Yapılacak olan denetimin özgürlüğü kısıtlamaması ve her kişi ve zümreye de eşit şartlar sağlayabilmesi adına, denetimi yapacak kişi ya da kurumların belli sınırlamalara tabi olması gerekmektedir.

Özellikle radyo ve televizyon gibi araçların sosyal, siyasi ve ekonomik anlamda olumsuz bir etki oluşturma riskini en aza indirmek için yapılması gereken düzenlemelerin gerekçeleri, kamu yararı, kanal kıtlığı sebebiyle oluşabilecek sıkıntıların giderilmesi, toplumda endişe ve korkuya sebebiyet verecek durumların önlenmesi, yayınlarda süreklilik ve tutarlılık olarak sıralanabilir. Yayıncılık alanında altyapıyı oluşturan kaynakların sonsuz olmaması ve herkesin dilediği gibi yayın dalgalarını kullanmasının kargaşaya yol açacak olması sebebiyle bir denetim sistemine bağlanması gereken radyo ve televizyon yayınları için ilgili denetim, ülkemizde mevcut duruma kadar farklı yöntemlerle yapılmıştır (Işık, 2017: 51).

Denetimi en genel biçimde "olması gereken ile olan arasında yapılan bir karşılaştırma" olarak tanımlamak mümkündür (Atay, 1999: 20). Tür ve metot olarak denetim; idari denetim, özel denetim, siyasi denetim, yargı denetimi, kamuoyu denetimi, ombudsman denetimi, uluslararası denetim, özdenetim ve ortak denetim olmak üzere dokuz alt başlığa ayrılmaktadır. (Baykal, 2015: 65-67; Maraşlı, 2017:90).

2.1.1. İlk Dönemde Yayıncılığın Yapısı

Türkiye'de radyo yayıncılığı, dünyadaki ilk yayınlardan 6-7 yıl gibi kısa bir süre sonra başlamış ve bu durum inkılâpların halka açıklanması ve benimsetilmesi açısından Türkiye'ye büyük yararlar sağlamıştır. Cumhuriyetin ilk yıllarında yeni bir teknoloji olan radyo yayıncılığı, Devlet girişimleriyle önce Ankara'da sonra İstanbul'da yayın hayatına başlamıştır. 6 Ocak 1926'da kurulan Türk Telsiz Telefon Anonim Şirketi (TTTAŞ) aynı yılın Eylül ayında 10 yıl süreyle radyo yayını yapma imtiyaz hakkını devralmış, böylece Türkiye'de radyo yayıncılığı devlet kontrolünde özel bir teşebbüse devredilmiştir. Radyodaki ilk naklen yayın Atatürk'ün isteği ile 1932 yılında Ayasofya Camii'nde okunan mevlidin yayınlanması ile gerçekleşmiştir. TTTAŞ ile yenilenmesine onay verilmeyen sözleşme neticesinde radyo yayınlarının, PTT'ye devredilmesi kararlaştırılmıştır. 1936 yılında alınan kararın uygulanması bağlamında yapılan devir işlemleri 1938 yılında tamamlanmış; PTT'ye devredilen yayınlar ile ülkede "Devlet Radyoculuğu" dönemi başlamıştır. 1940 yılına değin süren PTT süreci içerisinde yaşanmış en önemli gelişme 23 Haziran 1937 tarihinde yürürlüğe giren 3222 sayılı Telsiz Kanunu olup, kanun hükmüyle her türlü telsiz haberleşmesi devlet denetimi altına girmiştir. Yine aynı kanunla, radyo yayıncılığını da düzenlenmesi amaçlanmışsa da bu düzenleme yalnızca radyo verici ve alıcılarını kapsamıştır (Coşkun, 2018: 77-81; Sarmaşık, 2000: 6).

1940 yılından sonra radyoyla ilgili hizmetlerin yürütülmesi, 31 Mayıs 1940 tarihli 3837 sayılı Kanunla Başbakanlığa bağlı Matbuat Umum Müdürlüğü'ne teslim edilmiştir. Ancak 3 yıl sonra radyo yayıncılığının ayrı bir özene ihtiyaç duyduğuna karar verilmiş ve 16 Temmuz 1943 tarih ve 4475 sayılı Kanun ile Basın-Yayın Umum Müdürlüğü kurulmuştur. 1950'de iktidarın el değiştirmesinden kısa süre sonra devlet radyoculuğu sistemi katı biçimde uygulanmaya başlamıştır. 27 Mayıs askeri müdahalesi sonrasında hazırlanan 1961 Anayasası ise radyonun tarafsızlığını ilk kez anayasal güvence altına almıştır. 1961 Anayasası hükümlerinden hareketle 24 Aralık 1963'te 359 sayılı "Türkiye Radyo-Televizyon Kurumu Kanunu" kabul edilmiş ve Türkiye'de radyo ve televizyon

istasyonları kurma ve işletme hakkı yine aynı kanun ile kurulan TRT'ye verilmiştir. İlgili kanunun ilk maddesinde yer alan "Türkiye Radyo Televizyon Kurumu adıyla tüzel kişiliğe sahip özerk bir kamu iktisadi teşebbüsü kurulmuştur" ibaresinde kurumun özerk olduğu hükmü büyük önem arz etmektedir. Radyonun aksine televizyon yayınları ülkemizde diğer dünya ülkelerinden çok daha sonra başlamıştır. Ülkemizde televizyon ile ilgili çalışmalar, 1949 yılında İstanbul Teknik Üniversitesi (İTÜ) bünyesinde, öğrencilere uygulamalı eğitim vermek amacıyla başlatılmış ve ilk yayın 9 Temmuz 1952 tarihinde yapılmıştır. 1961 Anayasası'nın radyo ve televizyon ile ilgili hükümleri ve TRT süreci, kanuni açıdan radyo ve televizyon bağlamında aynı işlemiş fakat radyodan farklı olarak televizyon için TRT bünyesinde ayrıca bir Televizyon Daire Başkanlığı kurulmuş ve başına Mahmut Tali Öngören getirilmiştir (Coşkun, 2018: 81-88, 97-99).

Radyo yayınlarının başlangıcından, TRT'nin kurulmasına kadar geçen süre içerisinde (1927-1964 arası dönemde), ülkemizde doğrudan "yayın ilkeleri" ya da "yayın esasları" başlığını barındıran herhangi bir kanun yürürlüğe girmemiştir.

2.2. Türkiye Radyo Televizyon Kurumu ve Öngörülen Yayın Esasları

Dünyada yapılan ilk radyo yayınlarından çok kısa bir sonra ülkemizde 6 Mayıs 1927'de yapılan ilk düzenli radyo yayınları özel bir hizmet olarak başlamıştır fakat bu durumdan kısa süre içerisinde pişman olunarak 1930'larda radyonun "devletleştirilmesi" gündeme gelmiştir (Kejanlıoğlu, 2004: 170). 1936'da radyo yayıncılığı haklarını elinde bulunduran özel şirket TTTAŞ'nin 10 yıllık süresi dolduğunda, 18 Ağustos 1936 tarihli kararname ile radyo devlet aracı olmuştur (Kocabaşoğlu, 1980: 114). 1936'dan 1964'e kadar devlet tekelinde yapılan radyo yayınları 1 Mayıs 1964'te TRT'nin kurulması ile TRT'ye devredilmiştir. Televizyon ise radyonun aksine geç yakalanmış bir teknolojidir. 1954 yılında önemli bir atılım olarak renkli televizyon icat edilmeden yalnızca iki sene önce ülkemizde gerçekleştirilen ilk televizyon yayını, İTÜ tarafından 9 Temmuz 1952 tarihinde yapılmış ve 20 yıl boyunca sadece İstanbullulara kısmen ulaşmıştır. Ancak televizyon yayınları da TRT'nin kurulması ile kuruma devredilmiştir (Kejanlıoğlu, 2004: 174; Toraman, 2006: 26).

TRT; Türkiye radyo ve televizyon tarihindeki büyük önemi, uzun süren görsel-işitsel yayıncılıktaki devlet tekeli döneminde başlıca yayın organı olması sebebiyle mutlaka değinilmesi gereken bir konumdadır. TRT Kanunu vasfı taşıyan iki kanun mevcuttur. İlgili kanunların ilki olan 359 sayılı Türkiye Radyo-Televizyon Kurumu Kanunu (R.G. Tarih: 02.01.1964/ Sayı: 11596) devlet tekeli döneminde çıkarılması sebebi ile doğrudan TRT için

çıkarılmıştır. İlgili kanunların ikincisi olan 2954 sayılı Türkiye Radyo ve Televizyon Kanunu (R.G. Tarih: 14.11.1983/ Sayı:18221) ise çıkarıldıktan bir müddet sonra ilerleyen kısımlarda açıklanacak gelişmeler neticesinde TRT Kanunu vasfı kazanmıştır. Bahsi geçen kanunların; yayın ilkeleri, mevcut yayın ilkeleri ile mukayeseleri ve TRT-Radyo ve Televizyon Üst Kurulu (RTÜK) ilişkisi bağlamında incelenmesi elzemdir. TRT Kurumu'nun yapısı ile ilgili gerekli bilgiler bu kısımda kronolojik biçimde verilecektir. Ardından yayın ilkeleri açıklanarak mevcut durum ile mukayesesi bağlamında kategorize edilecektir.

2.2.1. TRT'nin Yapısı

TRT, TTTAŞ'den başlayan ve özel teşebbüslere değin devam eden bir değişim, dönüşüm ve adaptasyon sürecinin baş aktörlerindendir. İlgili sürecin gerekli detaylar ile açıklanması, hem geçmişten bugüne ilkelerin hem de üçüncü bölümde analiz edilecek mevcut durumun anlaşılması bağlamında büyük önem arz etmektedir.

TRT, kuruluşunda aldığı özerk sıfatı ve yüklendiği misyonlar sebebi ile kamu hizmeti yayıncılığı anlayışını benimsemesi beklenen bir kurumdur. Benzer bir biçimde 1936'da düzenli televizyon yayınlarının başladığı ülke olan İngiltere'de de BBC özerk bir yayın kuruluşu olarak yayın hayatına başlamış ve kamu hizmeti yayıncılığı anlayışını benimsemiştir. Toplumun sosyo-kültürel ihtiyaçlarını gidermeyi kendine hedef edinmiş olan kanalın halkı aydınlatması, yöneticiler arasında sürekli bir diyalog kurması, halkın yayıncılığa katılmasında aracı olması ve sorumluluk güdüsü taşıması hali kanalın kamu hizmeti yayıncılığını benimsediğini göstermektedir. İngiltere'de başlayan sonrasında günümüz Avrupa ülkelerine yayılan ve ardından içerisinde Türkiye'nin de olduğu global bir uygulama alanı bulan kamu hizmeti yayıncılığı elbette TRT'nin de yapısal düzeninde önemli bir etkiye sahip olmuştur. Kamu hizmeti yayıncılığı modeli; tarafsızlığı, siyaset ve partiler üstü yayıncılığı, eğitimi ve kültürel mirasları koruma faaliyetini içeren, kamunun doğru ve tarafsız bilgi alma hakkını, bireylerin temel hak ve özgürlüklerini ve elbette ulusal güvenliği gözeten bir yayın sistemidir (Sim, 2006: 12-13).

Ülke tarihi için de önemli bir olay olan 27 Mayıs askeri müdahalesinden sonra, Anayasa değişmiş ve 1961 Anayasası (R.G. Tarih:31.05.1961/ Sayı:10816) yürürlüğe girmiştir. Anayasanın en önemli getirilerinden biri, radyo ve televizyon yayıncılığını düzenleyen ve 1963 tarihli 359 sayılı TRT Kurumu Kanunu'na dayanak oluşturan 121. maddedir. İlgili madde "Radyo ve televizyon istasyonları, ancak Devlet eliyle kurulur ve

idarecileri tarafsız bir kamu tüzel kişiliği halinde kanunla düzenlenir. Kanun, yönetim ve denetimde ve yönetim organlarının kuruluşunda tarafsızlık ilkesini bozacak hükümler koyamaz." ibaresini barındırmaktadır. Anayasanın öngördüğü demokratik yapının bir sonucu olarak 1 Mayıs 1964'te, 359 sayılı Kanun ile TRT resmi olarak kurulmuştur. Kanunda TRT'nin özerk bir kurum olduğu açıkça belirtilmiş ve kuruma dair detaylar açıklanmıştır. Kanuna göre kurumun; Yönetim Kurulu, Genel Müdür, Danışma Kurulları ve Siyasi Yayınlar Hakem Kurulları olmak üzere dört ana organı vardır. 29 Nisan 1964'te TRT Yönetim Kurulu tarafından seçilen Adnan Öztrak ise TRT Kurumu'nun ilk Genel Müdürü olmuştur (Cankaya, 2015: 66-67)

TRT 359 sayılı Kanun ile yönetilmeye başlamadan önce hazırlanan programlar, Söz ve Temsil Yayınları Şeflikleri tarafından inceleniyordu ve yasal temele oturtulmuş bir denetim söz konusu değildi. 359 sayılı Kanun içerisinde de denetime dair bir düzenleme yapılmamış ve yayıncıdan; yayın özerkliğini ve sorumluluk duygusunu gözetmesi ve durumları buna göre yorumlaması beklenmiştir. 359 sayılı Kanun'un birinci maddesinde; TRT'nin tarafsızlığına ve program yapımı, yönetimi ve maliyetinde iktidara bağımlı olmaması için tesis edilmiş özerkliğine vurgu yapılmıştır. Bu iki kavramın önemi hem radyo yayıncılığı hem de iktidar bağlamında o denli önemlidir ki Yönetim Kurulu'nun görevlerinden bahsedilen 5. maddede de yayınlarda tarafsızlık ilkesi tekrarlanmıştır. Yine 5. madde içerisinde, haberlerin doğruluk çabukluk ve çağdaşlık ilkelerine uygun olması ve kaynakların belirtilmesi gerekliliği vurgulanmıştır. Ek olarak beşinci madde programların uzmanlara hazırlatılmasına yönelik hükmüyle de halkın yanlış yönlendirilmesinin önüne geçmeyi amaçlamıştır. 359 sayılı Kanun'da yayın ilkelerini içeren ayrıca bir madde bulunmamaktadır ve yayınlar belli başlı birkaç sınırlama dışında serbest bırakılmıştır.

İlgili sınırlamalar, ikinci maddenin "radyo ve televizyonla haber hizmetlerini görmek; eğitici, öğretici, kültür ve eğitime yardımcı, eğlendirici, yurdu içerde ve dışarda tanıtıcı, yeterli, doğru ve tarafsız yayın yapmak" hükmü ile çerçevesini çizdiği sınırlar ve 19. madde içerisinde "Kurum, bir şahsın haysiyet veya şerefine dokunulması veya kendisiyle ilgili olarak gerçeğe aykırı yayınlar yapılması halinde, o şahsın, yayın tarihinden başlayarak yedi gün içinde göndereceği düzeltme ve cevap metnini Genel Müdürlükçe alınmasından başlayarak üç gün içinde yayınlamakla yükümlüdür." hükmü ile belirtilmiş cevap ve düzeltme hakkı olarak açıklanabilir.

Yalnızca belli başlı konularda sınırlanmış olan TRT'nin serbestliği uzun sürmemiştir. Önce zaman içerisinde belirginleşen yorum ve anlayış farkları ardından ise yayınlanan "Cinsel Eğitim" konulu bir program neticesinde başlatılan eleştirel kampanyalar yayınların denetimi konusunun gündeme gelmesini sağlamıştır. Bunun sonucunda 1966 yılında Merkez program Dairesi Başkanlığı'nda denetim başlatılmış, Adalet Ağaoğlu, Sevgi Soysal (Sabuncu) ve Nurten Görün gibi birikimli uzmanlar denetim görevlileri olarak seçilmiştir (Cankaya, 2015: 74-75; İçel, 2017: 381).

İlk kez 1936 yılında İngiltere'de başlayan televizyon yayınlarının ülkemizde kamuoyunun ilgilisini çekmesi 1960'lı yıllardan sonra olmuştur. Bu bağlamda TRT Kurumu'nun kurulmasından on üç ay önce Federal Almanya Hükümeti ile imzalanan teknik anlaşma çerçevesinde kuruluşuna başlanan Televizyon Eğitim Merkezi, anlaşma gereği teknik donanımını Almanya'nın sağlayacağı bir yapı olarak televizyona gerekli personelin sağlanması için atılan ilk adımdır. Televizyonculuğun ilk yıllarında eğitim amacıyla hem yurt dışına personel gönderen hem de yurt dışından uzmanlar getiren TRT'nin 1968-1969 yıllarındaki televizyon yayınları henüz yetiştirilememiş personel ve diğer olanaksızlıklar sebebiyle "deneme yayınları" olarak adlandırılmıştır. Deneme yayınları dönemi birçok iç çekişmeye tanık olmuş, aynı süreçte gelen dış eleştiriler ve huzursuzluklar da kurumda yıpranmalara yol açmıştır. Siyasal çatışmalar, öğrenci olayları, siyasi partilerin TRT çevresinde dönen tartışmaları, yeni bir dönemin habercisi olmuş ve 12 Mart 1971 Muhtırasının bir sonucu olarak, 20 Eylül 1971'de 1961 Anayasası'nın 121. maddesi 1488 sayılı Kanun ile değiştirilerek TRT'nin özerkliği kaldırılmıştır. Ardından 1568 sayılı Kanun ile 359 sayılı TRT Kanunu'nun 19. maddesi değiştirilerek, dört ek ve beş geçici madde getirilmiştir. Maddelere daha resmi, siyasal, tanımlarının açıkça yapılması güç kavramlar eklenmiş ve TRT'nin özerk yapısının yerini siyasal iktidara bağımlı bir kurum almıştır. Buna ek olarak 1971 değişikliğinden önce, 359 sayılı Kanun'un 33. maddesi ile kanundaki özel hükümler dışında Kurum hakkında İktisadi Devlet Teşekkülleri için uygulanan genel hükümlerin uygulanması öngörülerek yetki Turizm ve Tanıtma Bakanlığına verilmiş iken değişiklikten sonra yetkilendirilen kurum Başbakanlık olmuştur (Cankaya, 2015: 75-79, 94-100; Coşkun, 2018: 87; İçel, 2017: 381-382).

Burada önemli nokta ise özerkliğin neden kaldırıldığına dair bir sebep belirtilmemesidir. İçel'e (2017: 382) göre sebep, 12 Mart 1971 günü Genel Kurmay Başkanı ile Kuvvet Komutanlarının verdiği muhtırada aranırsa, muhtıra üzerine kurulan partiler üstü

yönetimin muhtırada belirtilen istekleri yerine getirmek amacı ile bu değişimi gerçekleştirdikleri anlaşılacaktır.

Özerkliğin kaldırılmasından sonra kurumdaki en belirgin özellik "merkezi anlayışla yönetim" olmuş, özerklik gibi bir güvencenin bile yeterli olmaması sebebiyle tarafsızlık tabiri kurumun çağdaşlığı bağlamında yeterli tatmini sağlayamamıştır. Özerkliğin kaldırılmasının ardından 359 sayılı Kanun içerisinde yer alan düzenlemeler denetim için yeterli bulunmamış, TRT yönetimi kurum içi ilkeler ile yayınların nasıl olması gerektiğine dair düzenlemeler yapmıştır. Belirlenen yayın ilkeleri zamanla ülkenin siyasi koşullarına paralel biçimde gelenekçi ve milliyetçi bir yaklaşım taşımaya başlamış, nitekim 1975 düzenlemelerinde bulunan "kadın haklarının anlamını belirtmek", "kadınların toplumsal gelişmesine hizmet etmek", "demokrasi kavramının ulusça benimsenmesine yardımcı olmak" gibi kavramlar sonraki yıllarda kendilerine yer bulamamıştır. İlgili kavramların olmadığı programlarda "Türk milliyetçi şuurunun gelişmesi", "milli ahlak kaidelerinin her anlamda hakim olması" gibi milliyetçi-muhafazakar anlayışın getirdiği kavramlar kullanılmıştır. Türkiye'de televizyon yayıncılığı adına çok önemli bir isim olan Mahmut Tali Öngören 12 Mart'tan sonraki süreci "bir günde dersem belki biraz abartılı olur; ama bir hafta içinde TRT tamamen kabuk değiştirdi" diyerek özetlemiştir. (Cankaya, 2015: 105-107, 133)

TRT 1 Mayıs 1964'ten, 14 Kasım 1983 tarihine kadar 359 sayılı Kanun ile yönetilmiş ve ardından 1488 sayılı Kanun (R.G. Tarih: 22.09.1971 / Sayı: 13964) ve 1568 sayılı Kanun (R.G. Tarih: 08.03.1972 / Sayı: 14122) ile özerkliği kaldırılmıştır. 1982 Anayasası'nın 133. maddesine dayanılarak 11 Kasım 1983 tarihinde 2954 sayılı Kanun kabul edilmiştir.

TRT'nin yeni bir kanunla yönetilecek olmasının sebebi ise hükümet tasarısında şu şekilde açıklanmıştır (İçel, 2017: 395): "...Anayasanın… 133, 31, 26. maddelerinde belirlenen ilkeler ışığında ve ayrıca, her gün süratle gelişmekte ve değişmekte olan radyo ve televizyon işletmeciliği ve teknolojisi ile 359 sayılı Türkiye Radyo – Televizyon Kurumu Kanunu'nu uygulanmasında karşılaşılan güçlükler ve tesbit edilen eksiklikler de dikkate alınarak hazırlanmıştır..."

2954 sayılı Kanun da tekel sürecini devam ettirmiş fakat 359 sayılı Kanun'dan farklı olarak; TRT Kurumu Kanunu'ndan daha ziyade "radyo ve televizyon alanını düzenleyen kanun" niteliği taşımıştır. Bu sebeple kanunun ilk kısmı amaç, kapsam, tanımlar, temel ilkeler ve yayın esaslarına ayrılmış, ikinci kısımda ise yeni bir kuruluş olan "Radyo ve

Televizyon Yüksek Kurulu" (RTYK) düzenlemeleri yapılmıştır. RTYK bu kanunun getirdiği çok önemli bir değişiklik olmakla beraber Türkiye'deki yayıncılıkta ilk kez rastlanan bir kurumdur. Görev alanında TRT'den başka bir kanal olmaması sebebiyle kurum "TRT Yüksek Kurumu" olarak nitelendirilmiştir. RTYK'nın amacı yurt içine yapılacak yayınlar için ulusal siyasete uygun ilkeleri saptamak ve kanunda belirtilen görev ve ilkelerin uygulanmasının gözetim, denetim ve değerlendirmelerini yapmak olarak belirlenmiştir. On iki kişiden oluşan kurulun; üç üyesi Cumhurbaşkanı, dört üyesi Bakanlar Kurulu tarafından atanmaktadır ve TRT üzerinde önemli yetkileri mevcuttur (Cankaya, 2015: 213-218; Çaplı, 2008: 11; İçel, 2017: 399). 2954 sayılı Kanun, TRT Kurumu'nun örgütsel yapısını da değiştirmiştir. Kanunda madde 10'a göre göre kurumun yeni organları; Yönetim Kurulu, Genel Müdürlük ve Koordinasyon kurulu olarak değiştirilmiştir. 2954 sayılı Kanun'un getirdiği en önemli yenilik ise yayın ilkeleridir. Kanun içerisinde yayın ilkelerinin düzenlendiği beşinci madde, 13 fıkradan oluşmaktadır. İlkelere konu ile ilgili başlık altında çok daha detaylı değinilecektir.

Özel televizyonların ortaya çıkmasının hemen öncesinde TRT, parlamentoda grubu olmayan partilere tamamen kapalı olması sebebiyle siyasi partiler, sivil toplum örgütleri ve toplum tarafından fazlaca eleştirilmiştir. Öyle ki TRT kendi yaptırdığı anketlerden bile taraflı olduğu sonucunu almıştır (Çaplı, 2008: 18). 1990'ların başında, önce radyo ardından televizyon yayınları için devlet tekelinin fiilen delinmeye başlaması düzensiz bir yapıya sebebiyet vermiş ve yeni bir dönemin habercisi olmuştur. Radyoda devlet tekeli, 1990'larda Genç Radyo, Kent FM, Power FM, Number One, Radyo Tek, Süper FM, Best FM ve Show Radyo başta olmak üzere birçok özel radyo kurularak fiilen delinmiştir. Televizyon için ise süreç biraz daha karmaşık gerçekleşmiştir. Dönemin Cumhurbaşkanı Turgut Özal'ın oğlu Ahmet Özal'ın yasal ortağı olduğu, TRT Televizyon Dairesi eski başkanının genel müdürlüğünü ve TRT eski genel müdürlerinden Tunca Toskay'ın yönetim kurulu başkanlığını yaptığı "Magic Box Incorporated", televizyonda yayın tekelini fiilen kıran ilk şirkettir. Şirket 1 Mart 1990 tarihinde Star 1 kanalı olarak test yayınlarına, 7 Mayıs 1990 tarihinde ise yayın hayatına başlamıştır. Günden güne benimsenen özel yayıncılığa, 1992'de Teleon ikinci kanal olarak dahil olmuş ve özel yayıncılık gelişerek devam etmiştir (Cankaya, 2015: 306,311; Coşkun, 2018: 89, 104, 105; Nokta ve Star 1, 1991: 19; Yengin, 1994: 116).

Öncesinde rekabet kelimesi ile yüzleşmek zorunda kalmamış olan TRT'nin yaşadığı zorluklar günden güne artmış, 1992 yılında kurumun reklamdaki payı %43'ten %27'ye düşmüş, 1988 yılında 7500 olan personel sayısı %16 azalarak 6300'e gerilemiştir. Özel yayıncılığın artışı yalnızca özel şirketler tarafından değil, belediyeler tarafından da desteklenmiştir. Bazı belediyeler uydudan izlenebilen yabancı kanalları normal televizyon antenleriyle izlenebilecek hale getirmiştir. Bu kanallar öylesine ilgi görmüştür ki bazı bankalar çanak anten kredisi vermeye başlamışlardır. TRT yayınlarında sıkı bir denetim söz konusuyken uydu kanallarında erotik filmlerin bile izlenebilmesi, kablolu televizyon ve video-kaset gibi alternatif araçlar izleyici alışkanlıklarını ve tercihlerini belirgin ölçüde değiştirmiştir (Çaplı, 2008: 12-13, 139). 1993 yılında kendi kurdukları istasyonlarla gündeme gelen 20 belediye vardır. Ankara'da üç, İzmir'de üç ve Konya'da iki olmak üzere bazı şehirlerde birden çok istasyon mevcuttur. En düşüğü 44.800.000 olan istasyon harcamalarının en yükseği 18.700.000.000'dir ve yalnızca Bolu ve Muğla istasyonları için harcamalar belediyenin kendi bütçesinden yapılmamıştır (Kejanlıoğlu, 2004: 370-371; TBMM Tutanak Dergisi, 12.05.1993; 476).

Daha önce de belirtildiği gibi bu gelişmeler yaşanırken 1992'de ASTS imzalanmıştır. Resmi devlet tekeli dönemi içerisinde imzalanması fakat RTÜK'ün 20 Nisan 1994 tarihli ve 21911 sayılı Resmi Gazete ile kurulmasından sonra yürürlüğe girmesi bağlamında ASTS, tarihsel olarak hem TRT'yi hem özel televizyonları bağlamaktadır.

Özel yayıncılığın TRT yayınlarına tercihi, ASTS'nin yürürlüğe girmesi ve kanunların yayıncılar tarafından fiilen delinmesinde yaşanan artış neticesinde yeni bir dönemin ayak sesleri gelmeye başlamış, bu sebeple yeni düzenlemelere ihtiyaç duyulmuştur. 8 Temmuz 1993'te TBMM Genel Kurulu'nca verilen 50 red oyuna karşılık 313 kabul oyu ile Anayasa'nın 133. maddesi değişmiş, radyo ve televizyon yayıncılığı üzerindeki devlet tekeli resmi olarak kalkmıştır. 10 Temmuz 1993 tarihli ve 21633 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren değişmiş 133. madde "Radyo ve televizyon istasyonları kurmak ve işletmek kanunla düzenlenecek şartlar çerçevesinde serbesttir" ibaresini barındırmaktadır. Yine 133. maddeyle TRT yeniden özerk olmuştur. Anayasa'nın 133. maddesindeki ilgili değişiklik neticesinde 13 Nisan 1994'te TBMM'den geçen ve 20 Nisan 1994 tarihli ve 21911 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren 3984 sayılı Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayınları Hakkında Kanun ile tüm yayınların tabi olacağı bir denetim sistemi öngörülmüş ve bu denetimi yapmak üzere RTÜK kurulmuştur.

3984 sayılı Kanun'un getirdiği çok önemli bir diğer değişiklik ise 2954 sayılı Kanun'a "TRT Kanunu" niteliği kazandırmış olmasıdır. Ne var ki 3984 sayılı Kanun'un 35. maddesi TRT'nin de bu kanunda görülen yayın ilke ve esaslarına uygun yayın yapmakla yükümlü olduğunu vurgulamış, 2954 sayılı Kanun'da yer alan yayın ilke ve esaslarını içeren hükümlerin yürürlükten kalktığını ifade etmiştir. Ancak 15 Mayıs 2002 tarih ve Avrupa Birliği'ne uyum amacıyla çıkarılan 4756 sayılı Kanun'un 18. maddesi ile ilgili 35. madde yürürlükten kaldırılmıştır (Cankaya, 2015: 214, 321-324, 326; İçel, 2017: 420).

Bu karmaşıklık 15 Şubat 2011 tarihinde kabul edilen 6112 sayılı Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayın Hizmetleri Hakkında Kanun ile noktalanmıştır. 2002'de RTÜK denetiminden çıkarılan TRT, 2011 yılında tekrar RTÜK denetimine dahil edilmiştir.

6112 sayılı Kanun'un 45. maddesi içerisinde, 8. maddede belirtilen yayın ilkeleri ile kanunun yayın hizmetlerinde ticari iletişimi düzenleyen hükümlerine TRT'nin de uymakla yükümlü olduğu belirtilmiş ve aksi bir halde TRT'nin RTÜK tarafınca uyarılacağı ve ilgili bakanlığa bildirileceği öngörülerek TRT-RTÜK ilişkisi net bir biçimde açıklanmıştır. Yine 6112 sayılı Kanun'un 24. maddesi gereğince Koruyucu Sembol Sistemi'nin TRT hakkında da uygulanacağı belirtilerek sınırlar açıklayıcı şekilde çizilmiştir.

20 Ekim 2009 tarihli ve 27382 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan "Türkiye Radyo-Televizyon Kurumu Kuruluş ve Görevleri Hakkında Yönetmelik" içerisinde, yönetmeliğin Anayasa ve 2954 sayılı Kanun'da belirtilen ilke/esaslar kapsamında bir düzen oluşturmaya yönelik olduğu belirtilmiştir (m.1). Anlaşılacağı üzere TRT, 2954 sayılı Kanun'u esas almaktadır ancak 6112 sayılı Kanun'un belirtilen hükümleri gereğince 6112 sayılı Kanun içerisindeki yayın hizmeti ilkelerine uymak mecburiyetindedir. Burada yeniden altı çizilmelidir ki, aksi bir durumda TRT'ye özel yayıncılar ile aynı yaptırım uygulanmamaktadır. İlkelere uymaması durumunda TRT, ihlalin niteliği açıkça belirtilerek RTÜK tarafından uyarılır ve yükümlülüğünün yerine getirilmesi bağlamında ilgili Bakanlığa bildirilir.

Özetle mevcut durumda TRT, 11.06.2008 tarihinde kabul edilen 5767 sayılı Kanun'da belirtildiği üzere özerkliği ve tarafsızlığı Anayasa'da hükme bağlanmış (m.1) bir kurumdur ve 6112 sayılı Kanun içerisinde yer alan yayın hizmeti ilkelerine, cezai yaptırımı özel radyo-televizyon kanalları ile aynı olmamakla beraber TRT'de uymakla mükelleftir.

2.2.2. 359 Sayılı Türkiye Radyo-Televizyon Kurumu Kanunu'nda Yer Alan Yayın Esasları

İlk hali, 24 Aralık 1963 tarihinde kabul edilen 359 sayılı Türkiye Radyo-Televizyon Kanunu'nda, yayınlarla ilgili olarak yer alan birtakım temel esaslar, "yayın esasları" gibi bir başlık altında değil yönetim kurulunun görevleri olarak belirtilmiştir ve 1972 tarihinde ek ve geçici maddeler ilave edilmiştir (R.G.Tarih: 08.03.1972/ Sayı:14122). 359 sayılı Kanun'un ilk halinde mevcut olmayan ve 1972 tarihinde ilave edilen yayın esasları, mevcut durumda alışık olunan şekliyle fıkralar ve/veya bentlerle ayrılmış bir vaziyette kanunlaştırılmış olmasa dahi devlet tekelinde kanunlaştırılmış ilk yayın esasları olması sebebiyle önemlidir.

Kanun içerisinde yayın esasları alt başlığı altında verilmiş olan yayın esaslarının her paragrafı, esasların kategorize edilmesini kolaylaştırmak adına ayrı bir bent olarak değerlendirilmiştir ve aşağıdaki şekildedir:

a) "Her çeşit çalışma ve yayın faaliyetlerinde Anayasanın özüne ve sözüne bütünü ile bağlı olmak;"

b) "İnsan haklarına dayanan Millî, Demokratik, Lâik ve Sosyal Cumhuriyete;Türk Devletinin ülkesi ve Milleti ile bütünlüğüne bağlılığı güçlendirmek;"

c) "Atatürk Devrimlerinin, Türk toplumunun çağdaş uygarlık düzeyine erişmesini öngören dünya görüşünü yerleştirmek ve geliştirmek;"

d) "Milli Güvenlik ile genel ahlâkın gereklerini ve millî gelenekleri gözetmek;"

e) "Millî Kültür ve Eğitime yardımcılık görevinde, Türk Millî Eğitiminin temel görüş, amaç ve ilkelerine uymak;"

f) "Haberlerin toplanması, seçilmesi ve yayınlanmasmda tarafsızlık, doğruluk ve çabukluk ilkeleriyle çağdaş habercilik teknik ve metodlanna bağlı olmak;"

g) "Haberlerle yorumlan birbirinden açık olarak ayırmak;"

h) "18 inci madde kapsamı dışında kalan yorum niteliğindeki yayınları bu kanunda belirtilen esaslara uygun olarak ve Anayasaya aykırı olmayan karşıt görüşleri içine

alacak şekilde hazırlamak; kaynaklarını belirtmek ve yorumlan hazarlıyanlanın ad ve unvanlarını açıklamak;"

i) "Açık oturumlarda da karşıt görüşlere imkân ölçüsünde yer verilmesi esastır"

Anlaşılabileceği üzere esaslar çoğunlukla insan hakları, Atatürk ilke ve inklapları, Milli güvenlik, kamu düzeni ve milli eğitim gibi genel ve kritik konular üzerine yoğunlaşmış, doğru ve tarafsız haberciliğe vurgu yapmıştır.

Esasların yayımlandığı tarihte radyo ve televizyon yayıncılığı hem toplumun çoğunluğuna ulaşmamakta hem de radyo ve televizyonlarda haber dışında farklı içeriklere sıklıkla yer verilmemekteydi. İçeriğinden de anlaşılacağı üzere doğrudan radyo ve televizyon yayıncılığı özelinde olduğu belli olmayan esasların, mesleki ögeler barındıranları bile yalnızca "habercilik" başlığı altında değerlendirilebilecek kapsamdadır.

Buradan hareketle esaslar yapılacak toplu mukayeseye dahil edilmeyecek olmakla beraber, içeriğinin daha net analiz edilebilmesi ve oranların aynı başlıklar altında rahatlıkla kıyaslanabilmesi adına kategorize edilmesinde fayda olacağı düşünülmüştür.

2.2.2.1. Esasların Kategorileri ve Yapısal Dağılımı

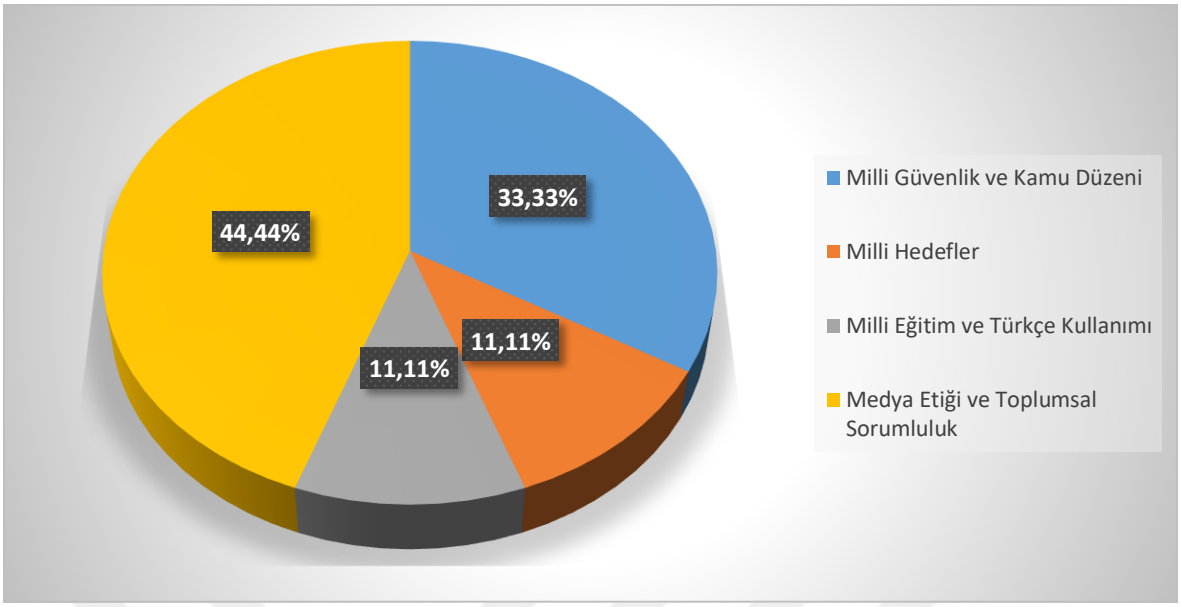
İlgili yayın esasları, içerikleri göz önüne alındığında, rahatlıkla mukayese edilebilmeleri açısından şu şekilde kategorize edilmiştir:

1) Milli Güvenlik ve Kamu Düzeni Bağlamında Düzenlenmiş Yayın Esasları
   Kanunda ilgili bağlamda düzenlenmiş ilkeler; a, b ve d ilkeleridir.
2) Milli Hedefler Bağlamında Düzenlenmiş Yayın Esasları
   Kanunda ilgili bağlamda düzenlenmiş ilke "c" ilkesidir.
3) Milli Eğitim ve Türkçe Kullanımı Bağlamında Düzenlenmiş Yayın Esasları
   Kanunda ilgili bağlamda düzenlenmiş ilke "e" ilkesidir.
4) Kişi Hak ve Özgürlüklerini Koruma Bağlamında Düzenlenmiş Yayın Esasları
   Kanunda ilgili bağlamda doğrudan düzenlenmiş bir ilke bulunmamaktadır.
5) Medya Etiği ve Toplumsal Sorumluluk Bağlamında Düzenlenmiş Yayın Esasları
   Kanunda ilgili bağlamda düzenlenmiş ilkeler; f.g.h ve i ilkeleridir.
6) Dezavantajlı Gruplar Bağlamında Düzenlenmiş Yayın İlkeleri
   Kanunda ilgili bağlamda doğrudan düzenlenmiş bir ilke bulunmamaktadır.

7) Bağımlılık Yapıcı Maddeler ve Kumarın Özendirilmemesi Bağlamında Düzenlenmiş Yayın İlkeleri
   Kanunda ilgili bağlamda doğrudan düzenlenmiş bir ilke bulunmamaktadır.
8) Müstehcenliği Yasaklamak Bağlamında Düzenlenmiş Yayın İlkeleri
   Kanunda ilgili bağlamda doğrudan düzenlenmiş bir ilke bulunmamaktadır.
9) Arkadaş ve Eş Bulmaya Yönelik Programları ve Sağlık Beyanlı Satışı Yasaklamak Bağlamında Düzenlenmiş Yayın İlkeleri
   Kanunda ilgili bağlamda doğrudan düzenlenmiş bir ilke bulunmamaktadır.

Esasların yüzdelik dağılımı şu şekildedir:

- Toplam 9 esas mevcuttur.
- Milli güvenlik ve kamu düzeni bağlamında düzenlenmiş 3 esas mevcuttur ve bu konu/kategori dahilinde düzenlenmiş esasların tüm esaslar içerisindeki yeri %33,33'tür.
- Milli hedefler bağlamında düzenlenmiş 1 esas mevcuttur ve bu konu/kategori dahilinde düzenlenmiş esasların tüm esaslar içerisindeki yeri %11,11'dir.
- Milli eğitim ve Türkçe kullanımı bağlamında düzenlenmiş 1 esas mevcuttur ve bu konu/kategori dahilinde düzenlenmiş esasların tüm esaslar içerisindeki yeri %11,11'dir.
- Kişi hak ve özgürlüklerini koruma bağlamında düzenlenmiş herhangi bir ilke mevcut değildir.
- Medya etiği ve toplumsal sorumluluk bağlamında düzenlenmiş 4 esas mevcuttur ve bu konu/kategori dahilinde düzenlenmiş esasların tüm esaslar içerisindeki yeri %44,44'tür.
- Dezavantajlı gruplar bağlamında düzenlenmiş herhangi bir ilke mevcut değildir.
- Bağımlılık yapıcı maddeler ve kumarın özendirilmemesi bağlamında düzenlenmiş herhangi bir ilke mevcut değildir.
- Müstehcenliği yasaklamak bağlamında düzenlenmiş herhangi bir ilke mevcut değildir.
- Arkadaş ve eş bulmaya yönelik programları ve sağlık beyanlı satışı yasaklamak bağlamında düzenlenmiş herhangi bir ilke mevcut değildir.

Şekil 1. 359 sayılı Kanun'da öngörülen yayın esasları

Esaslar, kamu düzeni ve milli konular çevresinde düzenlendiğinden ve buna ek olarak ilgili dönemde radyo ve televizyonlar daha çok habercilik temelli ilerlediğinden bu yönde şekillenmiştir. Esaslar, radyo ve televizyon için oluşturulmuş yayın ilke ve esaslarından ziyade, habercilik için belli başlı sınırlamaları barındıran bir metin niteliği taşımaktadır. 359 sayılı Kanun'un ilk halinde doğrudan yayın ilkeleri ya da yayın esasları gibi bir ana başlığın altında verilmemesi de önemli bir etken olup, bu sebepler dolayısı ile 359 sayılı Kanun toplu mukayeseye dahil edilmeyecektir.

2.2.3. 2954 Sayılı Türkiye Radyo ve Televizyon Kanunu'nda Yer Alan Yayın Esasları

Her ne kadar yayın ilke ve esasları 359 sayılı Kanuna sonradan eklenmiş olsa da, 2954 sayılı Kanun, bu ilke ve esasları doğrudan ve daha detaylı olarak bünyesinde barındırması dolayısıyla büyük önem taşımaktadır. 1983 tarihinde İkinci Mükerrer Resmi Gazete 'de (R.G. Tarih: 14.11.1983/ Sayı:18221) yayımlanan kanunda yer alan 13 yayın esası, beşinci madde içerisinde verilmiştir ve aşağıdaki şekildedir:

a) *Anayasanın sözüne ve ruhuna bağlı olmak; Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü, milli egemenliği, Cumhuriyeti, kamu düzenini, genel asayişi, kamu yararını korumak ve kollamak,*

b) *Atatürk ilke ve inkılaplarını kökleştirmek, Türkiye Cumhuriyetinin çağdaş uygarlık düzeyinin üstüne çıkmasını öngören milli hedeflere ulaşmayı gerçekleştirmek,*

c) *Devletin milli güvenlik siyasetinin, milli ve ekonomik menfaatlerinin gereklerine uymak,*

d) *Devletin bir kişi veya zümre tarafından yönetilmesini veya sosyal bir sınıfın diğer sosyal sınıflar üzerinde egemenliğini sağlamak yahut Devleti ve Devlet otoritesini ortadan kaldırmak veya dil, ırk, din ve mezhep ayırımı yaratmak yahut sair herhangi bir yoldan bu kavramlara ve görüşlere dayanan bir Devlet düzeni kurmak amacı güden rejim ve ideolojilerin propagandasına yer vermemek,*

e) *Genel ahlakın gereklerini, milli gelenekleri ve manevi değerleri gözetmek,*

f) *Türk milli eğitiminin temel görüş, amaç ve ilkelerine uymak,*

g) *Kolayca anlaşılabilir, doğru, temiz ve güzel bir Türkçe kullanmak,*

h) *Toplumun beden ve ruh sağlığına zarar verecek hususlara yer vermemek,*

i) *Karamsarlık, umutsuzluk, kargaşa, dehşet, saldırganlık gibi olumsuz duygular uyandırmak ve telkin etmek amacına yönelik yayın yapmamak,*

j) *Kişilerin özel hayatlarına, şeref ve haysiyetlerine saygılı olmak ve dürüstlük anlayışına bağlı kalmak,*

k) *Haberlerin toplanması, seçilmesi ve yayınlanmasında tarafsızlık, doğruluk ve çabukluk ilkeleri ile çağdaş habercilik teknik ve metotlarına bağlı olmak,*

l) *Haberler ile yorumları ayırmak ve yorumların kaynaklarını açıklamak,*

m) *Kamuoyunun sağlıklı ve serbestçe oluşabilmesi için kamuoyunu ilgilendirecek konularda yeterli yayın yapmak; tek yönlü, taraf tutan yayın yapmamak ve bir siyasi partinin, grubun, çıkar çevresinin, inanç veya düşüncenin menfaatlerine alet olmamak.*

2.2.3.1. Esasların Kategorileri ve Yapısal Dağılımı

İlke ve esasların tümü, öncesinde ve sonrasındaki düzenlemelerde var olan değişimler ile birebir kıyaslama yapılabilmesi açısından temel ve eş kategorilere ayrılmıştır. İlgili kategoriler, ilke ve esaslar içerisinde yer alan milli, manevi, toplumsal, kişisel ve çevresel değerler baz alınarak oluşturulmuştur. İlgili yayın esaslarının içerikleri göz önüne alındığında, yapılacak mukayeseye temel oluşturması açısından tarafımızca şu şekilde kategorize edilmiştir:

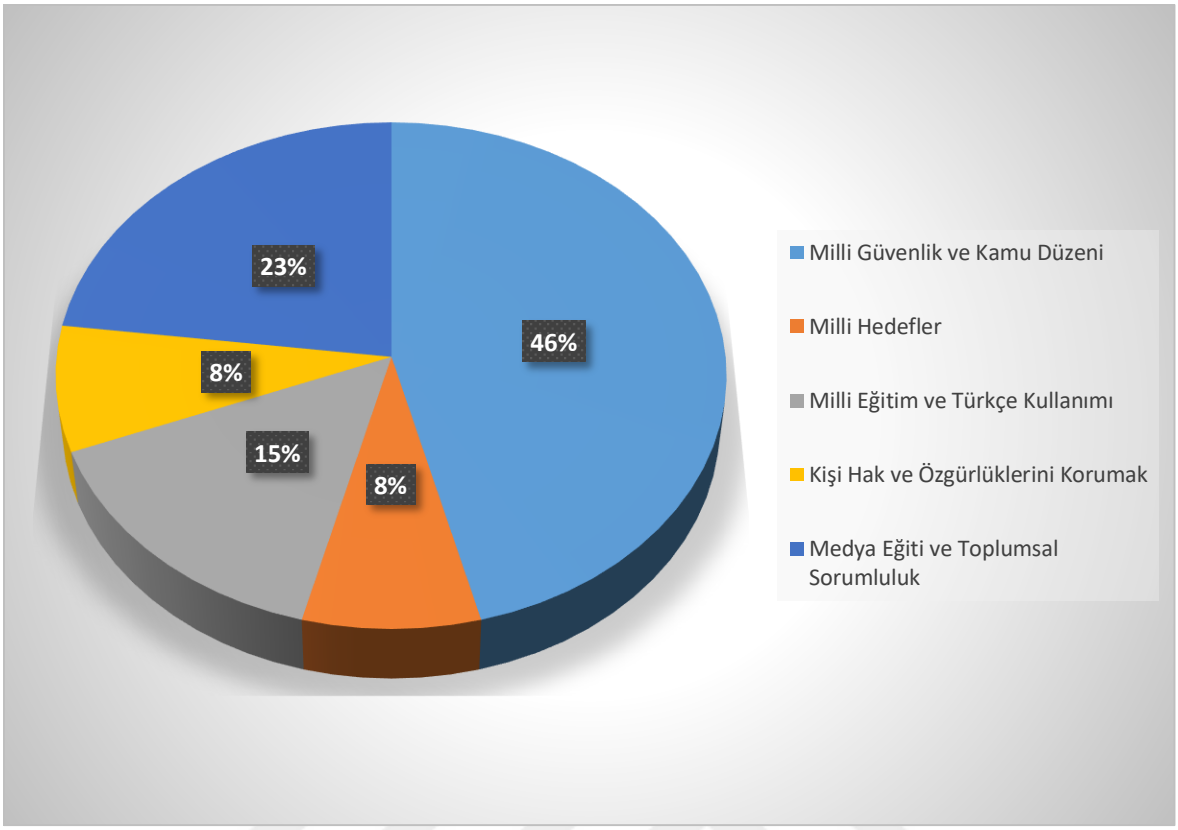
1) Milli Güvenlik ve Kamu Düzeni Bağlamında Düzenlenmiş Yayın Esasları
   Kanunda ilgili bağlamda düzenlenmiş ilkeler; a, c, d, e, h ve i ilkeleridir.
2) Milli Hedefler Bağlamında Düzenlenmiş Yayın Esasları
   Kanunda ilgili bağlamda düzenlenmiş ilke "b" ilkesidir.
3) Milli Eğitim ve Türkçe Kullanımı Bağlamında Düzenlenmiş Yayın Esasları
   Kanunda ilgili bağlamda düzenlenmiş ilkeler f ve g ilkeleridir.
4) Kişi Hak ve Özgürlüklerini Koruma Bağlamında Düzenlenmiş Yayın Esasları
   Kanunda ilgili bağlamda düzenlenmiş ilke "j" ilkesidir.
5) Medya Etiği ve Toplumsal Sorumluluk Bağlamında Düzenlenmiş Yayın Esasları
   Kanunda ilgili bağlamda düzenlenmiş ilkeler; k, l ve m ilkeleridir.
6) Dezavantajlı Gruplar Bağlamında Düzenlenmiş Yayın İlkeleri
   Kanunda ilgili bağlamda doğrudan düzenlenmiş bir ilke bulunmamaktadır.
7) Bağımlılık Yapıcı Maddeler ve Kumarın Özendirilmemesi Bağlamında Düzenlenmiş Yayın İlkeleri
   Kanunda ilgili bağlamda doğrudan düzenlenmiş bir ilke bulunmamaktadır.
8) Müstehcenliği Yasaklamak Bağlamında Düzenlenmiş Yayın İlkeleri
   Kanunda ilgili bağlamda doğrudan düzenlenmiş bir ilke bulunmamaktadır.
9) Arkadaş ve Eş Bulmaya Yönelik Programları ve Sağlık Beyanlı Satışı Yasaklamak Bağlamında Düzenlenmiş Yayın İlkeleri
   Kanunda ilgili bağlamda doğrudan düzenlenmiş bir ilke bulunmamaktadır.

Bu bölümden başlayarak ilerleyen kısımlarda da, yayın ilke ve esasları; madde sayıları, maddelerin dağılımları, yapıları ve kapsamları mukayese edilerek değerlendirilecektir. Mukayeseye tabi olacak kanunlar; 2954 sayılı Kanun, 3984 sayılı Kanun'un ilk metni, 3984 sayılı Kanun'un 2002 sonrası hali ve mevcut durumda yürürlükte olan 6112 sayılı Kanun olacaktır. Farklı kategorilerde yer alan aynı ilkeler/esaslar,

kategorilerin ilkeler/esaslar içerisindeki yüzdelik diliminin saptanması açısından yer aldıkları her kategoride mevcut sayılacaktır. Yüzdelik oranlar içerisinde, virgülden sonraki kısımlara çalışmanın akıcılığının zedelenmemesi amacı ile çok elzem olmadıkça yer verilmeyecek ve "buçuk" unsurunun bulunmadığı değerler, en yakın tam sayı biçiminde yazılacaktır.

Esasların yüzdelik dağılımı şu şekildedir:

- Toplam 13 esas mevcuttur.
- Milli güvenlik ve kamu düzeni bağlamında düzenlenmiş 6 esas mevcuttur ve bu konu/kategori dahilinde düzenlenmiş esasların tüm esaslar içerisindeki yeri %46'dır.
- Milli hedefler bağlamında düzenlenmiş 1 esas mevcuttur ve bu konu/kategori dahilinde düzenlenmiş esasların tüm esaslar içerisindeki yeri %8'dir.
- Milli eğitim ve Türkçe kullanımı bağlamında düzenlenmiş 2 esas mevcuttur ve bu konu/kategori dahilinde düzenlenmiş esasların tüm esaslar içerisindeki yeri %15'tir.
- Kişi hak ve özgürlüklerini koruma bağlamında düzenlenmiş 1 esas mevcuttur ve bu konu/kategori dahilinde düzenlenmiş esasların tüm esaslar içerisindeki yeri %8'dir.
- Medya etiği ve toplumsal sorumluluk bağlamında düzenlenmiş 3 esas mevcuttur ve bu konu/kategori dahilinde düzenlenmiş esasların tüm esaslar içerisindeki yeri %23'tür.
- Dezavantajlı gruplar bağlamında düzenlenmiş herhangi bir ilke mevcut değildir.
- Bağımlılık yapıcı maddeler ve kumarın özendirilmemesi bağlamında düzenlenmiş herhangi bir ilke mevcut değildir.
- Müstehcenliği yasaklamak bağlamında düzenlenmiş herhangi bir ilke mevcut değildir.
- Arkadaş ve eş bulmaya yönelik programları ve sağlık beyanlı satışı yasaklamak bağlamında düzenlenmiş herhangi bir ilke mevcut değildir.

Şekil 2. 2954 sayılı Kanun'da öngörülen yayın esasları

Esasların getirdiği ilkler ve diğer düzenlemelerden farkları ise şu şekildedir:

- 359 sayılı Kanun'un beşinci maddesinde yer alan sınırlı birkaç sınırlama doğrudan kanunun ilk halinde ve kapsamlı olarak verilmediğinden yayın ilke ve esasları bağlamında değerlendirilebilecek ilk kanundur.
- Milli hedefler bağlamında 359 sayılı Kanun sonrasında doğrudan düzenlenmiş ilk esas 2954 sayılı Kanun içerisinde yer almış ve sonrasında milli hedefler bağlamında herhangi bir ilke veya esas düzenlenmemiştir.
- Esaslar içerisinde çocuklara, gençlere, kadınlara ve engelli bireylere (dezavantajlı gruplara) dair bir hüküm mevcut değildir.
- Bağımlılık yapıcı maddeler, kumar, müstehcenlik, eş ve arkadaşa yönelik programlara ve sağlık beyanlı satışa dair bir hüküm mevcut değildir.

- "Karamsarlık, umutsuzluk, kargaşa, dehşet, saldırganlık gibi olumsuz duygular uyandırmak" örneğinde olduğu gibi, kanun içerisinde fazlasıyla muğlak ifade mevcuttur.
- Milli güvenlik ve kamu düzenini korumak esas alınmıştır.

2.3. Radyo ve Televizyon Üst Kurulu ve Öngörülen Yayın İlkeleri

Özel yayıncılığın 1982 Anayasası'nda ögörülen devlet tekelini fiili bir biçimde delme suretiyle başlaması yayıncılık alanında karmaşaya sebep olmuştur. Devlet tarafından yapılan müdahaleler durumun önüne geçememiş ve özel yayıncılık durdurulamamıştır. Sınırlı olan frekans kapasitesinin kuralsız kullanımı "frekans kirliliği"ne yol açmış, özel kanalların kullandığı güçlü vericiler diğer istasyonların yayınını bozmuştur. Daha da önemlisi bu kirlilik, hava trafik, deniz ulaşım, sahil güvenlik ve polis iletişimini de engellemiştir.

Özellikle televizyonların yaygınlık kazanmasıyla ikinci plana atılan radyoya yeni bir soluk getiren özel yayıncılık, karmaşaya yol açan radyo sayılarının günden güne katlanarak artmasına sebep olmuştur. Bu bağlamda TRT, polis radyoları ve meteoroloji radyoları dışında yayına geçen radyoları mühürleme kararı almıştır. TRT'nin mühürlediği ilk radyo 1989 yılında kanuna aykırı özel yayın yapmaya başlayan ilk radyo olan Bakırköy Belediye Radyosu olmuştur. Lakin 15 Mart 1992 yılında Kent FM yayın hayatına yine kanuna aykırı bir biçimde başlamış sonrasında onu diğer özel medya hizmet sağlayıcılar takip etmiştir ve özel radyo yayını yasağı fiilen bir çok farklı kanal ile delinmiştir. Bu kargaşanın önüne geçmesi gereken kurum Telsiz Genel Müdürlüğü (TGM) çaresiz kalarak suç duyurusunda bulunduysa da yerel mahkemeler yeni kanallara sıcak baktıkları için, bilirkişi raporları çoğunlukla vericilerin kapatılmaması yönünde olmuştur. 1993 yılında TGM ciddi bir tartışmaya yol açan özel radyoların kapatılmasına ilişkin bir genelge yayınlamıştır. İlgili genelge de 11 Haziran 1993'te Danıştay İdari Dava Daireleri Genel Kurulu tarafından onanmıştır. Ancak süreç durdurulamamıştır. Zira bazı sivil toplum kuruluşlarının önderliğinde otomobillerinin antenlerine siyah kurdele bağlayarak "radyomu geri istiyorum" kampanyası başlatılmıştır. (Çaplı, 2008: 140-141; Radyo ve Televizyon Yayıncılığı Sektör Raporu, 2014: 11). Toplum, siyasiler, sivil toplum kuruluşları ve özel şirketlerin istekleri, destekleri ve baskılarının bu denli yoğun ve kararlı olması neticesinde özel yayınlar 1993 yılında Anayasa'nın 133. maddesinin değiştirilmesi ile serbest bırakılmıştır. Önceki bölümlerde bahsedildiği üzere toplumsal faydanın gözetilmesi açısından denetimi gerekli görülen yayınları denetlemek üzere 20 Nisan 1994 tarih ve 21911 sayılı Resmi Gazete'de

yayımlanarak yürürlüğe giren 3984 sayılı Radyo ve Televizyonların Kuruluşu Hakkında Kanun ile RTÜK kurulmuştur.

Mevcut durumda özerk bir kuruluş olarak radyo ve televizyon yayınlarını denetleme yetkisini elinde bulunduran RTÜK'ün incelenmesi; kapsamının, görev ve yetkilerinin anlaşılması konunun devamı ve tezin üçüncü bölümünde yer alacak çıkarımlar bağlamında oldukça mühimdir. RTÜK tarihinde 3984 sayılı Kanun ve 6112 sayılı Kanun olmak üzere iki önemli kanun bulunmaktadır. Bu sebeple 3984 sayılı Kanun da, mevcut durumda yürürlükte olan 6112 sayılı Kanun ile yayın ilkeleri bağlamında bir sonraki bölümde mukayesesi yapılmak üzere bu bölümde incelenmiştir.

2.3.1. Radyo ve Televizyon Üst Kurulu'nun Yapısı

Mevcut durumda hem TRT'nin hem de özel radyo ve televizyon kuruluşlarının uymakla yükümlü olduğu yayın hizmeti ilkelerini denetleme yetkisi RTÜK'e verilmiştir. Bağımsız bir idari otorite olan RTÜK, bu vasfıyla mali ve idari özerkliğe sahiptir. Bu sebeple bu çalışma kapsamında RTÜK'e dair gerekli görülen bilgiler bu kısımda verilmiştir. Ancak, RTÜK'ün yapısının 2002 öncesi ve 2002 sonrası olarak ikiye ayrılarak incelenmesinin, işleyişin anlaşılması açısından daha sağlıklı olacağı kanaatine varılmıştır.

2.3.1.1. 2002 Öncesi RTÜK'ün Yapısı

1994 tarihinde 3984 sayılı Kanun'un yürürlüğe girmesi ile radyo ve televizyona dair faaliyetleri düzenlemek ve denetlemek amacı ile kurulan RTÜK, özerk ve tarafsız bir kamu tüzel kişiliğine sahiptir.

RTÜK'ün kurulması ile Radyo Televizyon Yüksek Kurulu'nun görevi sonlanmış, sahip olduğu TRT Genel Müdürü ve Yönetim Kurulu üyelerini atamaya dair yetkiler RTÜK'e devredilmiştir. 3984 sayılı Kanun'da RTÜK'e geçtiği belirtilen diğer yetkiler dışında kalan yetkiler ise TRT Yönetim Kurulu'na devredilmiştir (m.36).

RTÜK, hem düzenleyici hem de denetleyici bir kurumdur ve sahip olduğu yetkiler dolayısı ile bu iki işlevini de koordineli kullanması gerekmektedir. 3984 sayılı Kanun'da "Amaç" başlıklı birinci madde ve "Kuruluş" başlıklı beşinci madde içerisinde denetleyici unsurundan ziyade düzenleyici unsuruna vurgu yapılmış, kuruluş ve var oluş amacı düzenleyici olarak ön plana çıkarılmıştır. Denetleyici unsurunu da açıklayan maddeler mevcut olmakla birlikte düzenleyici niteliğin kanunun çatısını oluşturan iki ana maddede bu

denli önemsenmesinin sebebi, denetlenecek mekanizmanın henüz bir sisteme tam olarak oturtulmamış olmasından kaynaklanmaktadır (Yıldız, 2003: 66-67).

Yeni bir yapısal dönüşüm içerisine doğan RTÜK, teknik, teknolojik ve sistemsel sıkıntılara rağmen ülkemiz yayıncılık tarihi açısından önemli bir kurumdur. RTÜK kuruluşundan başlayarak, 6112 sayılı Kanun yürürlüğe girene değin 3984 sayılı Kanun'a bağlı kalmıştır.

3984 sayılı Kanun'un ilk haline binaen RTÜK, radyo ve televizyon faaliyetlerini düzenlemek ile görevli özerk ve tarafsız bir kamu tüzel kişiliğidir (m.5). Üst Kurul, basın, yayın, iletişim ve teknolojisi, kültür, din, eğitim, hukuk alanlarında birikimi olanlardan ve yükseköğretim görmüş, Devlet memuru olma niteliğine sahip, beşi iktidar partisi veya partilerinin, dördü muhalefet partilerinin göstereceği adaylar arasından Türkiye Büyük Millet Meclisince seçilen dokuz üyeden oluşur (m.6). Üst Kurul üyelerinin görev süresi altı yıldır ve üyelerin üçte biri iki yılda bir yenilenir (m.6). Üst Kurul, üyeleri içinden bir Başkan seçer. Başkanın görev süresi iki yıldır. Başkan, Üst Kurul üyeleri arasından kendine bir Başkan Yardımcısı seçer ve Üst Kurul'un onayına sunar. Başkan Yardımcısının görev süresi, Başkanın görev süresi ile sınırlıdır (m.7). Üst Kurul en az yedi kişi ile toplanır. Karar yeter sayısı beştir. Ancak, kanal tahsisinde karar yeter sayısı üye tamsayısının üçte ikisidir. Sürekli çalışan Üst Kurul, haftada en az bir defa toplanır (m.11).

RTÜK'ün sahip olduğu yaptırım gücü, RTÜK'ü ilk günden bu yana önemli bir konuma yerleştirmektedir. RTÜK'ün bağlı olduğu ilk yasal düzenleme olan 3984 sayılı Kanun'da yer alan ilgili yaptırımlar 2002 yılına değin hiçbir değişikliğe uğramadan "Müeyyideler" başlıklı 33. maddede verilmiştir. İlgili madde RTÜK'ün, öngördüğü kural ve ilkelere aykırı davranan radyo ve televizyon yayın kuruluşlarını önce ihlâlin niteliği, ağırlığı ve tekrarı halinde sonuçları açıkça belirterek uyaracağını ve ihlalin tekrarı halinde ise ihlalin ağırlığına göre izin uygulamasını bir yıla kadar durdurabileceğini veya yayın iznini tamamen iptal edebileceğini açıklamıştır.

RTÜK ve TRT arasındaki denetim ilişkisinin sınırları ise 35. madde içerisinde açıkça belirtilmiştir. TRT de, 3984 sayılı Kanun içerisindeki yayın ilke ve esaslarına uygun yayın yapmakla yükümlüdür. Yayın ilke ve esaslarının ihlali halinde TRT, ihlalin niteliği ve ağırlığı açıkça belirtilerek Üst Kurul tarafından uyarılır. Durdurmayı gerektirecek şekilde

yayın yapılması durumunda ise, RTÜK'ün kararı üzerine TRT Genel Müdürü ve Yönetim Kurulu'nun görevi düşer (m.35).

2.3.1.2. 2002 Sonrası RTÜK'ün Yapısı

3984 sayılı Kanun'da ve RTÜK'ün yapısında gerçekleştirilen esas düzenleme 15 Mayıs 2002 tarihinde yürürlüğe giren 4756 sayılı Kanun (R.G. Tarih: 21.05.2002/Sayı:24761) ile yapılan değişiklikler ve getirilen ilaveler ile yapılmış olsa da 3984 sayılı Kanun, yerini 15 Şubat 2011 tarihinde 6112 sayılı Kanun'a bırakana değin beş kez değişikliğe uğramıştır.

4756 sayılı Kanun neticesinde RTÜK'ün yapısını oluşturan maddelerde de belli değişimlere gidilmiştir. Yapılan değişikliğe göre Üst Kurul, en az dört yıllık yüksek öğrenim görmüş, meslekleriyle ilgili konularda kamu veya özel kuruluşlarda en az on yıl görev yapmış, meslekî açıdan yeterli bilgiye, deneyime ve Devlet memuru olma niteliğine sahip, otuz yaşını doldurmuş kişiler arasından seçilecektir (m.6). Üst Kurul'u oluşturacak toplam 9 üyenin sayısal dağılımı 6. maddede;

a) Siyasî parti gruplarınca, Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlık Divanı oluşum formülüne göre belirlenecek kontenjan doğrultusunda gösterilecek ve Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Kurulunca seçilecek beş,
b) Yükseköğretim Kurumu Genel Kurulunun, Kurul üyesi olmayan elektrik-elektronik, iletişim, kültür-sanat ve basın-yayın dallarından göstereceği dört aday arasından Bakanlar Kurulunca seçilecek iki,
c) En çok sarı basın kartı sahibi üyesi bulunan iki gazeteciler cemiyeti ile Basın Konseyinin ortaklaşa göstereceği iki aday arasından Bakanlar Kurulunca seçilecek bir,
d) Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliğinin kamu görevlileri arasından göstereceği iki aday arasından Bakanlar Kurulunca seçilecek bir kişi olarak belirlenmiştir.

Üst Kurul üyeleri, seçim sonuçlarının Resmî Gazetede yayımlandığı tarihten itibaren on beş gün içinde toplanarak kendi aralarından bir başkan ve bir başkan vekili seçerler (m.7). Düzenlemeden önce başkan vekili başkan tarafından seçilmekteyken, düzenlemeden sonra başkan vekilinin de seçimle belirlenmesi önemli bir değişim iken, başkanlık süresi değişmeyerek iki yıl kalmıştır (m.7). Kanuna göre Üst Kurul, tam gün esasına göre çalışır,

haftada birden az olmamak üzere en az beş üye ile toplanır ve en az beş üyenin aynı yönde oyuyla karar alır. Geçerli mazereti olmaksızın üst üste üç kez toplantıya katılmayan Üst Kurul üyeleri çekilmiş sayılır (m.11).

RTÜK'ün yaptırım uygulamaları yine 33. maddede verilmiştir. Kanuna göre RTÜK, öngördüğü yükümlülükleri yerine getirmeyen, izin şartlarını ihlâl eden, yayın ilkelerine ve bu Kanunda belirtilen diğer esaslara aykırı yayın yapan özel radyo ve televizyon kuruluşlarını uyarır veya aynı yayın kuşağında açık şekilde özür dilemesini ister. Bu talebe uyulmaması veya aykırılığın tekrarı halinde ihlâle konu olan programın yayını, bir ilâ on iki kez arasında durdurulur. Bu süre içinde programın yapımcısı ve varsa sunucusu hiçbir ad altında başka bir program yapamaz. Yayını durdurulan programların yerine, aynı yayın kuşağında ve reklamsız olarak, Üst Kurulca hazırlattırılacak eğitim, kültür, trafik, kadın ve çocuk hakları, gençlerin fiziksel ve ahlaki gelişimi, uyuşturucu ve zararlı alışkanlıklarla mücadele, Türk dilinin güzel kullanımı ve çevre eğitimi konularında programlar yayınlanır. Aykırılığın tekrarı halinde ulusal kanallara yüz yirmi beş milyar liradan az olmamak kaydıyla iki yüz elli milyar liraya kadar para cezası öngörülürken yerel, bölgesel ve kablo ortamından yayın yapan kuruluşlara kapsadığı yayın alanına göre değişmekle beraber beş milyar liradan yüz milyar liraya kadar para cezası öngörülmüştür. Yine aynı madde içerisinde radyo yayınları için ilgili cezaların yarı tutarda uygulanması hükme bağlanmıştır.

Yaptırımla ile ilgili en belirgin detay, yaptırımların kanallara değil cezai yaptırımı doğuran programlara uygulanacak olmasının hükme bağlanmasıdır. Ek olarak düzenlemeden önce RTÜK para cezasını yalnızca, detayları 34. maddede açıklanan iki durum için uygulamaktaydı. Bunlardan ilki Üst Kuruldan izni olmadan radyo ve televizyon yayını yapan ya da izni Üst Kurul tarafından geçici ya da sürekli iptal edilmesine rağmen yayında bulunan kişi veya kuruluşların sahip ve yöneticilerine kesilen para cezası, ikincisi ise yayın bantlarını bir yıl süre ile muhafaza etmeyen ve bu süre içerisinde Cumhuriyet Savcılığınca istenmesine rağmen sesli ve görüntülü olarak teslim etmeyen yayın kuruluşlarının sahip veya yöneticilerine kesilen para cezasıydı. Yayın ilke ve esaslarının ihlali para cezasına konu olmamaktaydı. Ancak önemli bir değişim olarak düzenlemeler ile birlikte yayın ilke ve esaslarının ihlali için para cezası da öngörülmüş ve yaptırım uygulanan programın yayın saatleri içerisinde halkı bilinçlendirecek programlara yer verilerek toplumsal kazanım sağlanmaya çalışılmıştır.

4756 sayılı Kanun, TRT ve RTÜK ilişkisini de daha önce bahsedildiği üzere tamamen yeniden şekillendirmiştir. 4756 sayılı Kanun, 3984 sayılı Kanun'un 35. maddesini yürürlükten kaldırmış ve böylece TRT'nin RTÜK'ün yayın ilke ve esaslarına uyma zorunluluğu ortadan kalkmıştır (m.18). Ek olarak yürürlükten kalkan madde ile birlikte RTÜK, TRT'yi uyarma ve Türkiye Radyo Televizyon Kurumu Genel Müdürü ve Yönetim Kurulu'nun görevini düşürme yetkilerini kaybetmiştir. Böylelikle denetim ve yaptırım bağlamında TRT ve RTÜK arasında bir bağıntı kalmamıştır.

2.3.2. 3984 Sayılı Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayınları Hakkında Kanun'da Yer Alan Yayın İlkeleri

2002'de yürürlüğe giren 4756 Kanun neticesinde, 3984 sayılı Kanun'un 4. maddesinde yer alan "Yayın İlkeleri" de bazı değişikliklere uğramıştır. Bu sebeple yayın ilkeleri ilk metinde yer alan hali ve ilgili değişiklik sonrasındaki hali olarak başlık altında incelenecektir.

2.3.2.1. 3984 Sayılı Kanun'un İlk Metninde Yer Alan Yayın İlkeleri

3984 sayılı Kanun'un 1994 yılında yayımlanmış ilk metninde yer alan yayın ilkeleri (m.4) şu şekildedir:

a) Türkiye Cumhuriyetinin varlık ve bağımsızlığına, Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğüne,

b) Toplumun millî ve manevî değerlerine,

c) Anayasanın Genel Esaslar kısmında yer alan ilkelere, demokratik kurullara ve kişi haklarına,

d) Genel ahlâk, toplum huzuru ve Türk aile yapısına,

e) Anlatım özgürlüğüne, iletişim ve yayında çoğulculuk esasına,

f) İnsanların ırk, cinsiyet, sosyal sınıf veya dinî inançları dolayısıyla hiçbir şekilde kınanmaması ilkesine,

g) Toplumu şiddet, terör ve etnik ayrımcılığa sevkeden ve toplumda nefret duyguları oluşturacak yayınlara imkân verilmemesi ilkesine,

Aykırı olmamak;

h) Türk milli eğitiminin genel amaçlarına, temel ilkelerine ve milli kültürün geliştirilmesi ilkesine,

ı) Yayınlarda adalet ve tarafsızlığa, yasalara saygılı olma esasına,

j) Kişi ya da kuruluşları eleştiri sınırları ötesinde küçük düşürücü, aşağılayıcı veya iftira niteliği taşıyan yayın yasaklarına,

k) Özel amaç ve çıkarlara hizmet eden ve haksız rekabete yol açıcı yayın yapılmaması esasına,

l) Haber ve olayların çabuk ve doğru bir şekilde sunulması ilkesine,

m) Çocukların ve gençlerin fiziksel, zihinsel, ruhsal ve ahlakî gelişimini olumsuz yönde etkileyebilecek yayın yapılmaması esasına.

n) Aksi, yargı kararıyla kesinleşmedikçe hiç kimsenin suçlu olarak ilan edilemeyeceği ilkesine,

o) Kişi ya da kuruluşların cevap ve tekzip haklarına saygılı olunması ilkesine,

p) Haberlere, spor programlarına ve reklamlara ayrılmış zamanlar hariç olmak üzere, yayıncıların, yayın zamanlarının en az yarısının yerli yapımlara ayrılmasını sağlamak, bu oranı, seyircilerin taleplerini göz önüne alarak veya yayıncının haber verme, eğitim, kültür ve eğlendirme sorumluluklarını dikkate alarak, yayın türleri ve süreleri ile asgari niteliklerini de öngörmek suretiyle, aşamalı bir biçimde gerçekleştirmeleri hususlarına,

r) Bilgi iletişim telefonları yoluyla yarışma ve benzeri yöntemlere başvurulmamak ve bunların sonucunda dinleyici veya seyircilere ikramiye vermemek veya ikramiye verilmesine aracılık yapmamak, lotaryaya fırsat bırakmamak esaslarına,

s) Demokratik kurallar çerçevesinde, kamunun siyaset, eğitim ve kültürel alanlardaki beklentilerine cevap verecek şekilde, demokratik gruplar ve siyasî partiler arasında fırsat eşitliğinin sağlanması esasına,

t) Radyo ve televizyon yayınlarının Türkçe yapılması, ancak, evrensel kültür ve bilim eserlerinin oluşmasında katkısı olan yabancı dillerin öğretilmesi veya bu dillerde haber iletilmesi amacıyla bu dillerin kullanılabilmesi,

Türkçeyi aşırılığa kaçmadan, özellikleri ve kuralları bozulmadan konuşma dili olarak kullanmak; millî birlik ve bütünlüğün temel unsurlarından biri olarak çağdaş eğitim ve bilim dili halinde gelişmesini ve zenginleşmesini sağlamak esasına,

u) Türk müzik sektörünün gelişimine katkıda bulunmak ilkesinden hareketle, müzik yapımcıları ve telif hakkı sahiplerinin haklarını tanımak ve ihlâl etmemek esasına,

Uygun olmak suretiyle yapılır.

İlgili yayın ilkeleri, özel yayıncılığı da kapsayan ilk yayın ilkeleri olması dolayısıyla ülkemiz radyo ve televizyon yayıncılığı için önemli bir yere sahiptir. Ne var ki ilkeler, belli başlı eksikleri dolayısıyla büyük eleştiri almış ve yetersiz bulunduğu birçok nokta olmuştur.

İlkelerin karışıklığı ve muğlaklığı dolayısıyla yoruma açık olmasının büyük sorunlara yol açması ilkelerin eleştirildiği başlıca noktalardan biridir. Kanunun maddeleri itibariyle 60 yıllık tekelciliğin izlerini taşımaya devam ettiği, özel yayıncılığa da tekel mantığı ile yaklaştığı, yayın ilkelerinin yaptırım yağdırmak amacıyla kullanıldığı yönündeki eleştiriler bunlardan bazılarıdır. Ayrıca ilgili dönemde frekans tahsisinde yaşanan problemler RTÜK'ü zor durumda bırakırken, kanunu da yetersiz göstermiştir (Aziz, 1996: 362- 363). Vuran (1996: 369) kanunu "prematüre bir yasa" olarak özetlerken, Aziz (1996: 367) yayın ilkelerinin yeniden düzenlenmesi gerektiğini savunmuştur. Bu gereksinimi, ilkelerin farklı görüşte olan kişilerin sübjektif yorumlarla karar almasına mahal verecek ölçüde olduğu, somutluktan uzak ve yayınlarda çokseslilige karşı bir tavır içinde bulunduğu gerekçelerine dayandırarak bazı ilkelerin değişmesi bazı ilkelerin ise tamamen kaldırılması gerektiğini dile getirmiştir. İlkelerde geniş kapsamlı ifadelerin yanında birbiriyle çelişen ifadelerin de mevcut olduğunu belirtmiştir.

2.3.2.1.1. İlkelerin Kategorileri ve Yapısal Dağılımı

İlgili yayın ilkeleri, içerikleri göz önüne alındığında, yapılacak mukayeseye temel oluşturması açısından tarafımızca şu şekilde kategorize edilmiştir:

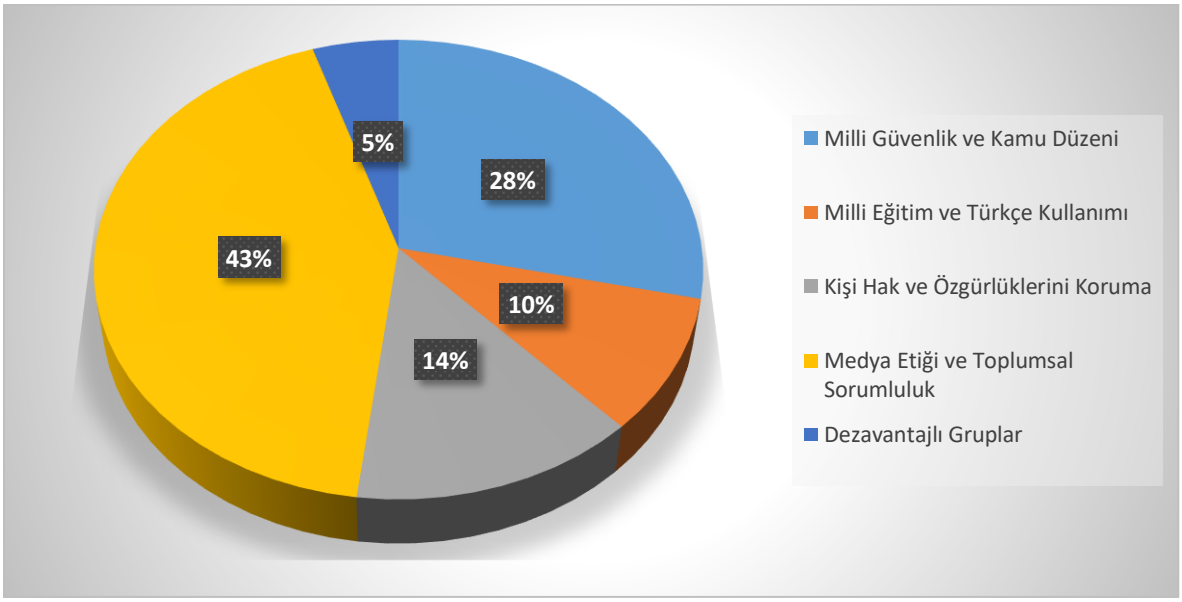
1) Milli Güvenlik ve Kamu Düzeni Bağlamında Düzenlenmiş Yayın İlkeleri
   Kanunda ilgili bağlamda düzenlenmiş ilkeler; a, b, c, d, f ve g ilkeleridir.
2) Milli Hedefler Bağlamında Düzenlenmiş Yayın İlkeleri
   Kanunda ilgili bağlamda doğrudan düzenlenmiş bir ilke bulunmamaktadır.
3) Milli Eğitim ve Türkçe Kullanımı Bağlamında Düzenlenmiş Yayın İlkeleri
   Kanunda ilgili bağlamda düzenlenmiş ilkeler; h ve t ilkeleridir.
4) Kişi Hak ve Özgürlüklerini Koruma Bağlamında Düzenlenmiş Yayın İlkeleri
   Kanunda ilgili bağlamda düzenlenmiş ilkeler; c, e ve j ilkeleridir.
5) Medya Etiği ve Toplumsal Sorumluluk Bağlamında Düzenlenmiş Yayın İlkeleri
   Kanunda ilgili bağlamda düzenlenmiş ilkeler; ı, j, l, n, o, p, r, s ve u ilkeleridir.
6) Dezavantajlı Gruplar Bağlamında Düzenlenmiş Yayın İlkeleri
   Kanunda ilgili bağlamda düzenlenmiş ilke "m" ilkesidir.
7) Bağımlılık Yapıcı Maddeler ve Kumarın Özendirilmemesi Bağlamında Düzenlenmiş Yayın İlkeleri
   Kanunda ilgili bağlamda doğrudan düzenlenmiş bir ilke bulunmamaktadır.
8) Müstehcenliği Yasaklamak Bağlamında Düzenlenmiş Yayın İlkeleri
   Kanunda ilgili bağlamda doğrudan düzenlenmiş bir ilke bulunmamaktadır.
9) Arkadaş ve Eş Bulmaya Yönelik Programları ve Sağlık Beyanlı Satışı Yasaklamak Bağlamında Düzenlenmiş Yayın İlkeleri
   Kanunda ilgili bağlamda doğrudan düzenlenmiş bir ilke bulunmamaktadır.

Belirtilmesi gereken bir durum olarak "c" bendi, içerdiği anlam dolayısıyla iki farklı kategoride de yazılmıştır.

İlkelerin yüzdelik dağılımı şu şekildedir:

- Toplam 20 ilke mevcuttur.
- Milli güvenlik ve kamu düzeni bağlamında düzenlenmiş 6 ilke mevcuttur ve bu konu/kategori dahilinde düzenlenmiş ilkelerin tüm ilkeler içerisindeki yeri %28,5'tir.

- Milli hedefler bağlamında düzenlenmiş herhangi bir ilke mevcut değildir.
- Milli eğitim ve Türkçe kullanımı bağlamında düzenlenmiş 2 ilke mevcuttur ve bu konu/kategori dahilinde düzenlenmiş ilkelerin tüm ilkeler içerisindeki yeri %9,5'tir.
- Kişi hak ve özgürlüklerini koruma bağlamında düzenlenmiş 3 ilke mevcuttur ve bu konu/kategori dahilinde düzenlenmiş ilkelerin tüm ilkeler içerisindeki yeri %14'tür.
- Medya etiği ve toplumsal sorumluluk bağlamında düzenlenmiş 9 ilke mevcuttur ve bu konu/kategori dahilinde düzenlenmiş ilkelerin tüm ilkeler içerisindeki yeri %43'tür.
- Dezavantajlı Gruplar bağlamında düzenlenmiş 1 ilke mevcuttur ve bu konu/kategori dahilinde düzenlenmiş ilkelerin tüm ilkeler içerisindeki yeri %5'tir.
- Bağımlılık yapıcı maddeler ve kumarın özendirilmemesi bağlamında düzenlenmiş herhangi bir ilke mevcut değildir.
- Müstehcenliği yasaklamak bağlamında düzenlenmiş herhangi bir ilke mevcut değildir.
- Arkadaş ve eş bulmaya yönelik programları ve sağlık beyanlı satışı yasaklamak bağlamında düzenlenmiş herhangi bir ilke mevcut değildir.

Şekil 3. 3984 sayılı Kanun'un ilk halinde öngörülen yayın ilkeleri

İlkelerin getirdiği ilkler ve diğer düzenlemelerden farkları şu şekildedir:

- İlgili ilkeler ile Türkiye'de ilk kez, özel radyo ve televizyon yayınlarını düzenleyecek hükümler yürürlüğe girmiştir.
- İlk kez çocuklara ve gençlere yönelik hükümler eklenmiştir.
- Bu kanun içerisinde de kadınlara ve engelli bireylere dair herhangi bir hüküm bulunmamaktadır.
- Bağımlılık yapıcı maddeler, kumar, müstehcenlik, eş ve arkadaşa yönelik programlara ve sağlık beyanlı satışa dair bir hüküm mevcut değildir.
- Kanun içerisinde "kişi hak ve özgürlüklerini koruma" adına düzenlenmiş hükümler, 2954 sayılı Kanun içerisindekilere oranla artış göstermiştir.
- Kanun içerisinde "medya etiği ve toplumsal sorumluluk" adına düzenlenmiş hükümler, 2954 sayılı Kanun içerisindekilere oranla önemli bir artış göstermiştir.

2.3.2.2. 3984 Sayılı Kanun'da Yapılan Değişiklikler Sonrası Öngörülen Yayın İlkeleri

3984 sayılı Kanun'un yayın ilkelerini düzenleyen dördüncü maddesi sırasıyla (İçel, 2017: 420):

- 15.05.2002 tarihli ve 4756 sayılı Kanun
- 03.08.2002 tarihli ve 4771 sayılı Kanun
- 15.07.2003 tarihli ve 4928 sayılı Kanun
- 03.03.2004 tarihli ve 5101 sayılı Kanun
- 01.07.2005 tarihli ve 5378 sayılı Kanun

ile revize edilerek, nihayetinede 3984 sayılı Kanun uyarınca yapılacak yayınlarda dikkate alınacak esaslar 23 bent halinde düzenlenmiştir. Öncesinde 4756 sayılı Kanunla en önemli değişimi geçiren kanun, sonrasında 4771 sayılı Kanun ile reklamlar, tele alışveriş, küçüklerin korunması, başka dil ve lehçelerde yayın, yeniden iletim ve benzeri konularda yeniden düzenlenmiş fakat yine de AB müktesebatına uyumlu bulunmamıştır. AB'nin Türkiye ile ilgili hazırlamış olduğu 2004 İlerleme Raporu'nda; dil ve lehçe konuları adına ilave tedbirlere ihtiyaç bulunduğu yazılmış ve ek olarak bağımsız yapımların desteklenmesi, önemli olayların yayınlanması, yayınları alma ve yabancı sermaye üzerindeki sınırlamalar gibi konularda uyumun yetersiz kaldığı belirtilmiştir. Ayrıca tekelin 10 yıl kadar önce kaldırılmasına ve düzenleyici bir kurumun oluşturulmasına rağmen hala etkili, istikrarlı ve

şeffaf bir düzen oluşturulamadığının altı çizilerek RTÜK'ün bağımsızlığının güçlendirilmesi gerektiğine vurgu yapılmıştır (Sim, 2006: 202-203). Önemli çoğunluğu 15 Mayıs 2002'de yürürlüğe giren 4756 sayılı Kanun ile yapılan değişiklikler ve ilaveler neticesinde değişmiş yayın ilkelerinin 2002 sonrasındaki hali dördüncü maddede şu şekilde düzenlenmiştir:

a) Türkiye Cumhuriyeti Devletinin varlık ve bağımsızlığına, Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğüne, Atatürk ilke ve inkılâplarına aykırı yayın yapılmaması.

b) Toplumu şiddete, teröre, etnik ayrımcılığa sevk eden veya halkı sınıf, ırk, dil, din, mezhep ve bölge farkı gözeterek kin ve düşmanlığa tahrik eden veya toplumda nefret duyguları oluşturan yayınlara imkân verilmemesi.

c) Yayıncılığın gerek yayın organı, gerekse hisse sahipleri ve üçüncü derece dahil olmak üzere üçüncü dereceye kadar kan ve sıhrî hısımları veya bir başka gerçek veya tüzel kişinin haksız çıkarları doğrultusunda kullanılmaması.

d) İnsanların dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasî düşünce, felsefî inanç, din, mezhep ve benzeri nedenlerle hiçbir şekilde kınanmaması ve aşağılanmaması.

e) Yayınların toplumun millî ve manevî değerlerine ve Türk aile yapısına aykırı olmaması.

f) Özel hayatın gizliliğine saygılı olunması,

g) Türk millî eğitiminin genel amaçlarının, temel ilkelerinin ve millî kültürün geliştirilmesi.

h) Türkçenin; özellikleri ve kuralları bozulmadan konuşma dili olarak kullanılması; millî birlik ve bütünlüğün temel unsurlarından biri olarak çağdaş kültür, eğitim ve bilim dili halinde gelişmesinin sağlanması.

ı) Kişilerin manevî şahsiyetlerine eleştiri sınırları ötesinde saldırıda bulunulmaması, cevap ve düzeltme haklarına saygılı olunması, soruşturulması basın meslek ilkeleri çerçevesinde mümkün olan haberlerin soruşturulmaksızın veya doğruluğuna emin olunmaksızın yayınlanmaması, saklı kalması kaydıyla verilen bilgilerin kamu yararı ciddî bir biçimde gerektirmedikçe yayınlanmaması.

j) Yayıncılığın haksız bir amaç ve çıkara alet edilmemesi ve haksız rekabete yol açılmaması, ilân ve reklam niteliğindeki yayınların bu niteliklerinin şüpheye yer bırakmayacak şekilde açıklanması, bir basın organının özel çabalarla yarattığı ürünün kendi ürünüymüş gibi sunulmaması, ajanslardan veya başka bir medya kaynağından alınan haberlerin kaynağının belirtilmesine özen gösterilmesi.

k) Suçlu olduğu yargı kararı ile kesinleşmedikçe hiç kimsenin suçlu ilân edilmemesi veya suçluymuş gibi gösterilmemesi; kişileri suç işlemeye yönlendirecek veya korku salacak yayın yapılmaması.

l) Haberlerin yayınlanmasında tarafsızlık, gerçeklik ve doğruluk ilkelerine bağlı olunması; özgürce kanaat oluşumunun engellenmemesi, haber kaynaklarının kamuoyunun yanıltılmasının amaçlandığı haller dışında gizliliğinin korunması.

m) Halkı aldatacak, yanıltacak veya haksız rekabete yol açacak reklam yayınlarına yer verilmemesi.

n) Siyasî partiler ve demokratik gruplar arasında fırsat eşitliği sağlanması; tek yönlü, taraf tutan yayın yapılmaması; seçim dönemlerinde belirlenen seçim yasaklarıyla ilgili ilkelere aykırı davranılmaması.

o) Yayınlarda, eser ve bağlantılı hak sahiplerini 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu ile tanınan hakların ihlâl edilmemesi.

p) Bilgi iletişim telefonları yoluyla yarışma ve benzeri yöntemlere başvurulmaması ve bunların sonucunda dinleyici ve seyircilere ikramiye verilmemesi veya ikramiye verilmesine aracılık edilmemesi, lotarya yapılmaması, bilgi iletişim telefonları yoluyla yapılacak anket ve kamuoyu yoklamalarının, hazırlık aşamasından sonuçlarının ilânına kadar noter nezaretinde gerçekleştirilmesi.

r) Televizyonda bölünür ekran yoluyla ana program ile ilgili veya ilgisiz bilgiler veren konuları işleyen yayınların yapılmaması, çerçeveler veya alt yazı tekniği kullanılarak sürekli yayın yapılmaması, haberde konu ile ilgili olmayan görüntülerin verilmemesi, haberle benzerlik arz eden görüntülerin arşiv niteliğinin belirtilmesi.

s) Program hizmetlerinin bütün unsurlarının insan onuruna ve temel insan haklarına saygılı olması.

t) Yayınların müstehcen olmaması.

u) Kadınlara, güçsüzlere, özürlülere ve çocuklara karşı şiddetin ve ayrımcılığın teşvik edilmemesi.

v) Yayınların şiddet kullanımını özendirici veya ırkçı nefret duygularını kışkırtıcı nitelikte olmaması.

y) Suç örgütlerinin korkutucu ve yıldırıcı özelliklerinin yansıtılmaması.

z) Gençlerin ve çocukların fiziksel, zihinsel ve ahlakî gelişimini zedeleyecek türden programların, bunların seyredebileceği zaman ve saatlerde yayınlanmaması.

2.3.2.2.1. İlkelerin Kategorileri ve Yapısal Dağılımı

İlgili yayın ilkeleri, içerikleri göz önüne alındığında, yapılacak mukayeseye temel oluşturması açısından tarafımızca şu şekilde kategorize edilmiştir:

1) Milli Güvenlik ve Kamu Düzeni Bağlamında Düzenlenmiş Yayın İlkeleri
   Kanunda ilgili bağlamda düzenlenmiş ilkeler; a, b, e, v ve y ilkeleridir.
2) Milli Hedefler Bağlamında Düzenlenmiş Yayın İlkeleri
   Kanunda ilgili bağlamda doğrudan düzenlenmiş bir ilke bulunmamaktadır.
3) Milli Eğitim ve Türkçe Kullanımı Bağlamında Düzenlenmiş Yayın İlkeleri
   Kanunda ilgili bağlamda düzenlenmiş ilkeler; g ve h ilkeleridir.
4) Kişi Hak ve Özgürlüklerini Koruma Bağlamında Düzenlenmiş Yayın İlkeleri
   Kanunda ilgili bağlamda düzenlenmiş ilkeler; d, f, ı ve s ilkeleridir.
5) Medya Etiği ve Toplumsal Sorumluluk Bağlamında Düzenlenmiş Yayın İlkeleri
   Kanunda ilgili bağlamda düzenlenmiş ilkeler; c, ı, j, k, l, m, n, o, p, r, ve s ilkeleridir.
6) Dezavantajlı Gruplar Bağlamında Düzenlenmiş Yayın İlkeleri
   Kanunda ilgili bağlamda düzenlenmiş ilkeler; z ve u ilkeleridir.
7) Bağımlılık Yapıcı Maddeler ve Kumarın Özendirilmemesi Bağlamında Düzenlenmiş Yayın İlkeleri

Kanunda ilgili bağlamda doğrudan düzenlenmiş bir ilke bulunmamaktadır.

8) Müstehcenliği Yasaklamak Bağlamında Düzenlenmiş Yayın İlkeleri
Kanunda ilgili bağlamda düzenlenmiş ilke "t" ilkesidir.

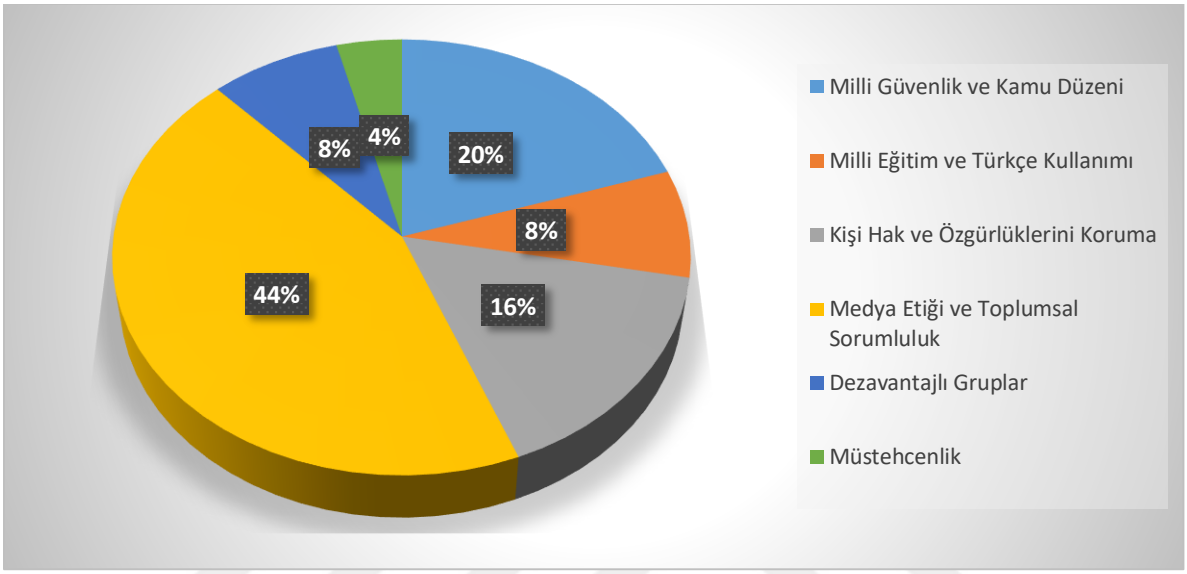
9) Arkadaş ve Eş Bulmaya Yönelik Programları ve Sağlık Beyanlı Satışı Yasaklamak Bağlamında Düzenlenmiş Yayın İlkeleri
Kanunda ilgili bağlamda doğrudan düzenlenmiş bir ilke bulunmamaktadır.

Belirtilmesi gereken bir durum olarak "ı" bendi ve "s" bendi, içerdiği anlam dolayısıyla iki farklı kategoride de yazılmıştır. Buna ek olarak kadınlar ve engelli bireyler bağlamında ayrıca bir ilke olmaması ancak ilgili konulara ilkeler dâhilinde ilk kez değinilmesi sebebiyle ilgili terimler altıncı kategoriye eklenmiştir.

İlkelerin yüzdelik dağılımı şu şekildedir:

- Toplam 23 ilke mevcuttur.
- Milli güvenlik ve kamu düzeni bağlamında düzenlenmiş 5 ilke mevcuttur ve bu konu/kategori dahilinde düzenlenmiş ilkelerin tüm ilkeler içerisindeki yeri %20'dir.
- Milli hedefler bağlamında düzenlenmiş herhangi bir ilke mevcut değildir.
- Milli eğitim ve Türkçe kullanımı bağlamında düzenlenmiş 2 ilke mevcuttur ve bu konu/kategori dahilinde düzenlenmiş ilkelerin tüm ilkeler içerisindeki yeri %8'dir.
- Kişi hak ve özgürlüklerini koruma bağlamında düzenlenmiş 4 ilke mevcuttur ve bu konu/kategori dahilinde düzenlenmiş ilkelerin tüm ilkeler içerisindeki yeri %16'dır.
- Medya etiği ve toplumsal sorumluluk bağlamında düzenlenmiş 11 ilke mevcuttur ve bu konu/kategori dahilinde düzenlenmiş ilkelerin tüm ilkeler içerisindeki yeri %44'tür.
- Dezavantajlı Gruplar bağlamında düzenlenmiş 2 ilke mevcuttur ve bu konu/kategori dahilinde düzenlenmiş ilkelerin tüm ilkeler içerisindeki yeri %8'dir.
- Bağımlılık yapıcı maddeler ve kumarın özendirilmemesi bağlamında düzenlenmiş herhangi bir ilke mevcut değildir.

- Müstehcenliği yasaklamak bağlamında düzenlenmiş 1 ilke mevcuttur ve bu konu/kategori dahilinde düzenlenmiş ilkelerin tüm ilkeler içerisindeki yeri %4'tür.
- Arkadaş ve eş bulmaya yönelik programları ve sağlık beyanlı satışı yasaklamak bağlamında düzenlenmiş herhangi bir ilke mevcut değildir.

Şekil 4. 3984 sayılı Kanun'da yapılan değişiklikler sonrası öngörülen yayın ilkeleri

İlkelerin getirdiği ilkler ve diğer düzenlemelerden farkları şu şekildedir:

- Avrupa Birliği'ne uyum süreci içerisinde revize edilmiş ilk yayın ilkeleridir.
- Kadınlara ve engelli bireylere yönelik hükümler eklenmiştir.
- Müstehcenliğin yasaklandığı ilk yayın ilkesi bu kanun içerisinde yer almıştır.
- Bağımlılık yapıcı maddeler, kumar, eş ve arkadaşa yönelik programlara ve sağlık beyanlı satışa dair bir hüküm mevcut değildir.
- Kanun içerisinde "kişi hak ve özgürlüklerini koruma" adına düzenlenmiş hükümlerin yeri, 2954 sayılı Kanun içerisindekileri ikiye katlamış, 3984 sayılı Kanun'un ilk metnine oranla ise artış göstermiştir.
- Kanun içerisinde "medya etiği ve toplumsal sorumluluk" adına düzenlenmiş hükümler, 2954 sayılı Kanun içerisindekilere oranla ciddi, 3984 sayılı Kanun'un ilk metnine oranla ise küçük bir artış göstermiştir.

2.4. Genel Değerlendirme

Teknolojinin çok çabuk değişmesi ve dönüşmesi, daha kolay ulaşılabilir hale gelmesi gündemle paralel bir süreci yansıtmaktadır. Halkın gündemindeki olaylar da zamanla daha muhtelif hale gelmekte ve gündemde kalma süreleri azalmaktadır. Yenilik, geçicilik, çeşitlilik ve ivme uygar bir var oluşun öncelikli göstergelerindendir; zira bunu mevcut medya araçlarında da net bir biçimde gözlemlemek mümkündür. Bilginin ve tercih edilebilecek seçeneklerin artışı, iletişim teknolojilerinin gelişmesi, depolama ve erişim imkânlarının artması toplumsal yapının değişmesiyle yakından ilişkilidir. Önceden, bir gelişmenin sonuçları yalnızca devlet kurumları ve güçlü şirketlerin kapsama alanında iken telekomünikasyon teknolojisindeki gelişmelerle bireyler de artık bu bilgilere erişebilmektedir (Cialdini, 2018: 356-357).

Time Dergisi'nin henüz 1982'de bir makinayı, kişisel bilgisayarı "yılın adamı" olarak seçmesi mevcut durumun bir öngörüsü niteliğindedir. Dünyayı tamamen değiştiren ve günden güne etkileri artan iletişim teknolojilerinin çoğunlukla bilinenler dışında birey yaşamına kattığı yeni bir kavram da "modern otomatiklik"tir. İletişim araçları, bireylerin fizyolojik sınırlarından daha hızlı ilerlediği için insanlar, değişim-tercih-mücadele üçlüsü için gün geçtikçe iletişim araçlarının daha da gerisinde kalmaktadır. Bu durum, sisteme alışan bireylerin bir karar verirken gündemin tam gözden geçirilmiş analizine daha az bağlı kalması ile sonuçlanmaktadır. "Analiz Felci" olarak adlandırılan ilgili durumda birey, üzerinde düşünülmesi gereken konuların tek bir güvenilir özelliğinde yoğunlaşmaktadır (Cialdini, 2018: 358-359). Reklamlar, diziler, haberler, röportajlar ve bireylerin kitle iletişim araçları sayesinde her gün karşılaştıkları gündem maddeleri, bireylerin daha standart ve otomatik tepkiler ve davranışlar sergilemesine yol açmaktadır. Her yaştan, her kesimden ve eğitim seviyesinden bireye ulaştığı düşünüldüğünde yönlendirme yeteneği bu denli yüksek olan araçların denetlenmesi zaruridir. Ancak bu denetimin insanların hür iradelerini kısıtlamaması ve aşırıya kaçmaması da gerekir. İlgili durum, hem kamu yayınları için hem de özel yayınlar için geçerlidir.

İster özel yayınlar olsun ister kamu yayınları olsun, halka arz edildiği müddetçe yayınların bir soruna ya da tehlikeye yol açmaması, halkın güvenliği bağlamında devlet yönetiminin sorumluluğunda olmalıdır. Ayrıca radyo ve televizyonlar ortaya çıktığı tarihten bu yana frekansların kamu malı olarak değerlendirilmesi, bu dalgaları kullanan yayınların da kamu kaynağını kullanması anlamına gelmektedir (Pember, 1987: 546). Kamu malını

kullanarak, kamuya hizmet veren yayıncıların yayınlarında halkın özgür iradesine yardımcı, ahlaklı, tarafsız, doğru ve anlaşılabilir olması gerekmektedir. Bu gereksinimler radyo ve televizyonun etki alanı sebebiyle yayıncının inisiyatifine bırakılamayacak kadar mühimdir. Buradan hareketle kamu yararı denetim yapılması için en haklı gerekçe olarak gösterilebilir (Işık, 2017: 54).

Yeni teknolojilere rahatlıkla entegre olan, kendini yenilemek konusunda direnç göstermeyen bir kitle iletişim aracı olan radyo ve bugün hala işlevselliğini koruyan ve kitle iletişim aracı denediğinde ilk akla gelen cihazlardan biri olan televizyon da yukarıda bahsedildiği üzere her kesime hitap edebilmeleri açısından önemli araçlardır. İçeriklerin çeşitliliği ve kolay kullanımları başta olmak üzere birçok özellikleri sayesinde evlere girmeye başladıkları tarihlerden bu yana öncelikle yükselen ardından da bulundukları konumda kalmak için çabalamaya devam eden bir ivmeye sahiplerdir. Böylesine aygıtların yönetimi ve denetimi de haliyle hem iletişim pazarı içerisinde bulunan diğer sektörler hem de bilgi ve eğlence ihtiyacını ilgili araçlardan sağlayan kitleler için büyük önem arz etmektedir. Ülkemizde çok büyük zaman aralıkları olmaksızın yakalanan iki teknoloji de toplumun gelişim, değişim ve dönüşüm süreçlerinde büyük rol oynamıştır ve oynamaya devam etmektedir. İlgili teknolojilerin sınırlarının fazlasıyla geniş olması, toplumlara hitap edebilmeleri ve toplumları yönlendirme kabiliyetine sahip olmaları bu teknolojilerin denetlenmesi gereksinimini de beraberinde getirmiştir. Ne var ki belli şartlar çerçevesinde bir gereksinim olan denetim, zamanın koşullarına bağlı olarak farklı sınırlar ve yöntemler ile gerçekleştirilmiştir. Yayıncılığın uzunca bir süre devlet tekelinde yapılması, ilgili yayıncı kurumun özerkliğinin sabit kalmaması ve özel yayıncılığın geç başlaması gibi sebepler radyo ve televizyon yayıncılığı sürecini ülkemiz için karmaşık bir hale getirmiştir. Önce TRT ardından RTÜK kurumsal hayatlarına başladıkları günden bu yana ülkemizde yayıncılığın gidişatını fazlasıyla etkileyen kurumlar olmuşlardır ve mevcut durumda da birbirlerine kısmi bağlı iki kurum olarak varlıklarını sürdürmektedirler.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
MEVCUT DURUM; ÖNCEKİ DÖNEMLERLE MUKAYESELİ OLARAK 6112 SAYILI KANUN ÇERÇEVESİNDE YAYIN HİZMETİ İLKELERİ, İHLALLERİ VE İSTATİSTİKSEL ANALİZLERİ

Bu bölüm içerisinde, önceki bölümlerde temeli atılmış ve tarihsel olarak incelenmiş yayın ilke ve esaslarının en kapsamlısı olarak mevcut durumda yürürlükte yer alan 6112 sayılı Kanun içerisindeki Yayın Hizmeti İlkeleri incelenmiş, ardından önceki dönemler ile mukayesesi yapılarak ihlaller ve ihlaller bağlamında çıkarılmış olan istatistiksel veriler paylaşılmıştır.

3.1. Nedenler ve Veriler ile Mevcut Durum

Önceki bölümlerde de açıklandığı üzere AB'ye giriş süreci içerisinde öngörülen yenilikler, küresel çapta etkili teknolojik bir değişim ve dönüşüm süreci ve son olarak medyanın küresel düzeyde sürekli yükselen etkisi ve konumu sebepleri ile ülkemiz radyo ve televizyon yayıncılığı mevzuatında yeni düzenlemelere ihtiyaç duyulmuş ve bu bağlamda 15 Şubat 2011 tarihinde 6112 sayılı Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayın Hizmetleri Hakkında Kanun çıkarılmıştır. Bu kısımda öncelikli olarak açıklanması gereken konu ise, kanun içerisinde yer alan ve çalışmanın temel taşı olan Yayın Hizmeti İlkeleri'nin denetimdeki yerinin ne olduğudur.

Türkiye Cumhuriyeti sınırları içinde faaliyette bulunan tüm radyo ve televizyon kuruluşlarının yayınlarının denetimi, 6112 sayılı Kanun'un 37. maddesindeki hükümler gereğince aynı Kanun'un 8/1-a maddesindeki yayın hizmeti ilkelerine ve Türkiye'nin taraf olduğu milletlerarası antlaşmalara göre RTÜK tarafından yapılmaktadır. Yayın içeriklerinin denetimi üç koldan yürütülmektedir ve bunlar; RTÜK uzmanlarınca yapılan doğrudan denetim, 444 1 178 RTÜK İletişim Merkezi, RTÜK web ve e-posta kanallarından gelen izleyici şikâyetlerinin değerlendirilmesi sile yapılan izleyici denetimi ve yayıncılık etik ilkeleri ile izleyici temsilcilikleri aracılığıyla kurumların yaptığı özdenetimdir (RTÜK, 2017: 64).

Yayın Hizmeti İlkeleri, yayınların uygunluğunu ve genel ahlaki çerçevesini düzenler. Teknolojiye erişimin kolaylaşması ile sayısı fazlasıyla artan izleyicilerin zihinsel sağlığını ve buradan hareketle toplumsal düzeni korumayı amaçlar. Mikro yapıdan hareketle makro yapıda ahlaki düzen ve faydayı, makro yapıdan hareketle ise mikro yapıda huzur ve refah

ortamını sağlamayı amaçlayan yayın ilkelerinin ilk hedefi kötü davranış ve yanlış eylemi önlemek olsa da, iyileştirmeye yönelik birçok tutumu da mevcuttur.

Burada akıllara gelen ve cevaplandırılması gereken sorulardan birkaçı ise şu şekildedir:

- Toplumsal bir iyi olma halini amaçlayan ve düzensizliğe karşı bir tutum sergileyen ilgili yayın ilkeleri neden ve hangi sebeplerden dolayı ihlal edilmektedir?
- Medya hizmet sağlayıcılar ilgili ihlalleri yaparken hangi amacı gütmekte ve sonrasında gelecek yaptırımlara dair hangi kaygıları taşımaktadır?
- İlkeler gerçek hayat ile bağdaşmayacak kadar ütopik bir "iyi olma hali" için mi tasarlanmıştır?
- İhlallerin altında yatan asıl sebep, ilkeler değil yaptırımlar olabilir mi?
- Her medya hizmet sağlayıcı aynı oranda mı denetlenmektedir?
- En çok hangi yayın hizmeti ilkeleri ihlal edilmektedir?

İlgili sorular ve benzerlerinin cevaplandırılması; hem ülkemizde mevcut radyo ve televizyon denetiminin sistematiğine ışık tutulması hem de saptanacak eksiklerin giderilmesi bağlamında büyük önem taşımaktadır. Çalışmanın bu bölümü, ilgili soruların ve fazlasının yanıtlanması, bu yanıtların saptanmış istatistiksel veriler ile desteklenmesi ve konunun ilgililerin de yararlanması bağlamında bir kaynak oluşturma amacı gütmektedir. Bunlar yapılırken de ilk hedef toplumun bütünlüğü ve huzurudur. Bu sebeple bu soruları yanıtlamadan evvel toplumun radyo ve televizyon yayın hizmeti denetimine dair ne düşündüğünü, nelerden rahatsız olduğunu, nelerin düzeltilmesini istediğini belirtmek faydalı olacaktır zira ileri teknoloji bilgisi ve hatta çoğu zaman okuma yazma becerisi gerektirmemesi sebebiyle radyo ve televizyon yayınları toplumun büyük bir kesimine hitap etmektedir.

3.1.1. Kamuoyu Verileri

Toplumsal refah ve huzur amaçlanarak yapılan düzenlemeler, gözetilen sınırlamalar ve uygulanan yaptırımlar çerçevesinde mutlaka danışılması ve değerlendirmeye alınması gereken bir veri olarak toplumun düşüncesi, yol haritasının belirlenmesi bağlamında da önemli bir rehberdir. Danışılan sınırlı sayıda bireyin kararları, istekleri ve düşünceleri

doğrultusunda toplumun tümü hakkında net bir karar verilemeyecek olmakla birlikle anketler hâkim olan genel kanının saptanabilmesi için önemli ve verimli bir yöntemdir.

Bu kısımdaki istatistiksel veriler RTÜK'ün 2018 yılı için yayımladığı Televizyon İzleme Eğilimleri Araştırması'ndan (RTÜK, 2018: 25-176) derlenmiştir.

Yapılan anket araştırmaları sonucu ülkemizde hanelerin televizyon sahiplik oranları %94,3'tür. Türkiye'de günlük ortalama televizyon izleme süresi 3 saat 34 dk olup, televizyonun en çok izlendiği saat aralığı %75,7 gibi yüksek bir oranla 18:01-21:00 saatleri arasıdır.

Aylık ortalama gün sayısı baz alınarak yapılan araştırmalar sonucunda Türkiye'de en çok izlenen program türlerinde ilk dört sırasıyla; %24,2 oranla Haberler, %15,6 oranla Yerli Diziler, %13,5 oranla Spor Programları ve %12,8 ile Kuşak Programları'dır. Ne var ki en çok izlenen dört program türünden üç tanesi en çok rahatsız eden program türlerinde de yer almış ve sıralama; %44,3 oranla Kuşak Programları, %21,6 oranla Yerli Diziler, %6,8 oranla Haberler, %5,5 oranla Magazin Programları şeklinde olmuştur.

En çok izlenenler arasında yer almasına rağmen en çok rahatsız olunan program türü olarak saptanan kuşak programlarında, en çok rahatsız olunan konular ise şu şekilde sıralanmıştır;

- %73,4 oran ile "Genel Ahlak ve Aile Yapısına Aykırılık"
- %48,3 oran ile "Çocuk ve Gençlere Olumsuz Örnek Oluşturma"
- %39,4 oran ile "Özel Hayatın Gizliliğine Aykırılık"
- %35,1 oran ile "Milli ve Manevi Değerlere Aykırılık"
- %17,8 oran ile "Ayrımcı ve Kutuplaştırıcı Olması"

Bu ve benzeri araştırmalarda birden fazla cevap verilebilmesi mümkün olduğundan toplam oran yüzü geçmektedir.

En rahatsız olunanlar listesinde yer alan dizilerde rahatsız olunan konular ise yüzdeleriyle şu şekilde sıralanmıştır;

- %62,0 oran ile "Çocuk ve Gençlere Olumsuz Örnek Oluşturma"
- %48,8 oran ile "Şiddet"
- %46,3 oran ile "Genel Ahlak ve Aile Yapısına Aykırılık"

- %40,5 oran ile “Argo/Küfür”
- %34,7 oran ile “Kadınlara Yönelik İstismar”

Haberler için rahatsız olunan konular ve oranlar ise şu şekildedir;

- %55,3 oran ile “Ayrımcı ve Kutuplaştırıcı Olması”
- %44,7 oran ile “Milli ve Manevi Değerlere Aykırılık”
- %13,2 oran ile “Çocuk ve Gençlere Olumsuz Örnek Oluşturma”
- %13,2 oran ile “Argo/Küfür”
- %10,5 oran ile “Genel Ahlak ve Aile Yapısına Aykırılık”

Rahatsız olunan konular içerisinde yer bulmamasına karşın, toplumun Türkçe kullanımına dair duyarlılığı da oldukça fazladır. “Sizce Televizyon Yayını Yapan Kanallarda Türkçenin İyi Kullanılması Ne kadar Önemli?” soru başlığına %91,2 oranıyla önemli yanıtını veren izleyici Türkçeyi en iyi kullanan televizyon kanalını ise TRT Kanaları olarak seçmiştir.

İnsan doğası gereği, rahatsız olduğu şeylere tepki vermekte ya da tepkisiz kalmak için çaba harcamak durumunda kalmaktadır. İzleyicinin yukarıda belirttiği rahatsızlıklar karşısında verdiği tepkiler ise şu şekildedir;

- %78,3 oranında izleyici “Kanalı değiştiririm”
- %23,5 oranında izleyici “İzlemeye devam ederim/Hiçbir şey yapmam”
- %8,9 oranında izleyici “Televizyon izlemeyi bırakırım/Cihazı kapatırım”
- %2,1 oranında izleyici “RTÜK’e şikâyette bulunurum”
- %0,5 oranında izleyici “Yayıncı kuruluşun izleyici temsilcisine başvururum”

Görüldüğü üzere RTÜK’e ya da izleyici temsilcisine başvurma oranı fazlasıyla düşüktür. Bunun sebebini bir başka istatistik ise oldukça net bir biçimde ortaya koymaktadır. 2018 yılı verilerine göre %64,4 oranında izleyici RTÜK’ İletişim Merkezi’nden haberdar değildir.

Peki yayınların denetimi hususunda izleyici olarak öneri ve şikayet hakkının bulunduğundan ya da konuyla ilgili sorumlu kurumun varlığından haberdar olma oranı oldukça düşük olan izleyicinin denetim hakkındaki düşünceleri nedir?

"Sizce Televizyon Programları Denetleniyor mu?" sorusuna %66,6 oranında "Evet", %16,4 oranında "Hayır" cevabı veren izleyicilerden %17'lik bir oran ise konu hakkında bilgisi olmadığını belirtmiştir. Bir başka araştırmada ise bireylere denetimin ne zaman yapıldığına dair, farkındalığa yönelik bir soru yöneltilmiş ve %45,8 oranında izleyici denetimin yayınlardan önce, %25,8 oranında izleyici denetimin yayın esnasında, %28,4 oranında izleyici ise denetimin yayın sonrasında yapıldığını düşündüklerini belirtmişlerdir. 6112 sayılı Kanun ve taraf olunan uluslararası sözleşmeler çerçevesinde Üst Kurul'un yayınları ancak yayından sonra denetleyebiliyor olduğunu bilen oran %50 bandına bile ulaşamamıştır.

Araştırma dâhilinde izleyicilere yöneltilen bir başka sorunun ortaya çıkardığı sonuçlar neticesinde, izleyicilerin yalnızca %48,4'ü denetimi yeterli bulurken, %30,4'ü kısmen yeterli bulmuş ve %21,2'lik oran ise denetimleri yetersiz bulduğunu açıklamıştır. Bu araştırmayı destekler nitelikteki bir diğer araştırma sonucu göstermektedir ki bahsedilen denetimi sağlayan kurum olan RTÜK dendiğinde bireylerin aklına gelenler sırasıyla şu şekildedir;

- %41,7 oran ile "Denetim/Kontrol"
- %17,4 oran ile "Kapatma/Sansür/Ceza/Yasak"
- %13,9 oran ile "Bilmiyorum/Fikrim Yok"
- %12,8 oran ile "Televizyon/Radyo"
- %7,5 oran ile "Diğer"
- %6,7 oran ile "Doğru Yayın Akışı Sağlamak"

Son olarak yine ortaya konan veriler ışığında izleyiciler 5 yıl öncesine kıyasla televizyon programlarının iyi yönde ilerleyişinin %10,1 oranında olumlu denetim uygulamaları ile bağdaştırırken kötü yönde ilerleyişi %21,6 oranında olumsuz denetim uygulamaları ile ilişkilendirmiştir.

3.2. 6112 Sayılı Radyo ve Televizyonların Yayın Hizmetleri Hakkında Kanun

TBMM Genel Kurulunda 15 Şubat 2011 tarihinde kabul edilerek kanunlaşan ve Cumhurbaşkanı tarafından onaylanmasına istinaden 3 Mart 2011 tarihli ve 27863 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren 6112 sayılı Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayın Hizmetleri Hakkında Kanun, Türkiye Cumhuriyeti içerisinde radyo,

televizyon ve isteğe bağlı yayın yapan medya hizmet sağlayıcıların teknik, hukuki ve yayına dair süreçlerini düzenlemek ve denetlemek amacıyla çıkarılmıştır. Ayrıca kanun, çağın getirdiği yeniliklere ve global düzendeki değişimlere uyumlu bir sistematiğe sahiptir.

RTÜK'ün dört yıl süren çalışmaları sonucunda, kamu kurumlarının, radyo ve televizyon kuruluşlarının, üniversitelerin, sivil toplum kuruluşlarının da görüşleri alınarak hazırlanan 6112 sayılı Kanun, sektörün sorunlarına getirilen çözümleri barındırmaktadır. Ayrıca düzenleme konusundaki yetki karmaşasını ortadan kaldırmaktadır; yayın denetimi konusunda RTÜK'ü daha etkin kılmakta ve yayıncılık sektöründe rekabeti artırıcı bir nitelik taşımaktadır. Kanunda yer alan tanımlar 2007 yılı Aralık ayında AB Resmi Gazetesinde yayınlanarak yürürlüğe girmiş ve AB Sınırötesi Televizyon Direktifini değiştirmiş AB GİMHY hükümleri dikkate alınarak yenilenmiştir. AB müktesebatına uyum çerçevesinde 35 fasıldan biri olan Bilgi Toplumu ve Medya Faslının kapanış kriterlerinden birinin, 3984 sayılı Kanun'un yönergeye uyumlaştırılması olması sebebiyle 6112 Sayılı Kanun'un yürürlüğe girmesiyle bu kriterin yerine getirilmiş olması amaçlanmıştır. Kanunun içeriği birçok kriter için yenilikçi olması ile birlikte tezin ana konusunu oluşturan ve RTÜK'ün gerçekleştirdiği yayın denetiminin temel dayanağı olan yayın ilkelerini de kanun ile, AB GİMHY esas alarak yeniden düzenlemiştir. Yine kanun ile yaptırım sistemi daha etkin hale getirilmekte ve yayın ilkeleri toplumsal etkileri açısından gruplandırılarak kuruluşların ticari iletişim gelirlerine orantılı idari para cezası uygulaması öngörülmektedir. Ayrıca idari para cezasıyla birlikte ihlalin ağırlığı dikkate alınarak idari tedbir niteliğinde program durdurma yaptırımı getirilmektedir. Cevap ve düzeltme hakkı, Basın Kanunu'na paralel olarak yeniden düzenlenmiştir. Burada ilgili tarafa, mahkemeye başvurmadan önce yayın kuruluşundan cevap ve düzeltme hakkının kullandırılmasını isteme imkânı sağlanmaktadır. Yapılan yeniliklerin yanında, kanun içerisinde TRT özelinde eskiye dönüş de söz konusu olmakta ve kamu yayıncısı olan TRT'nin yayınlarının yeniden RTÜK tarafından denetlenmesi öngörülmektedir. Ek olarak RTÜK'ün 2005 yılından bugüne hayata geçirdiği, fakat bir mevzuata bağlı bulunmayan; Koruyucu Sembol Sistemi, İzleyici Temsilciliği, Görsel İşitsel Medya Etik İlkeleri gibi uygulamalar da kanun kapsamında düzenlenmiştir ("6112 Sayılı Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayın Hizmetleri Hakkında Kanun Yürürlüğe Girdi", 2011)

Kanunun amacı, kanunda açıkça "radyo, televizyon ve isteğe bağlı yayın hizmetlerinin düzenlenmesi ve denetlenmesi, ifade ve haber alma özgürlüğünün sağlanması,

medya hizmet sağlayıcıların idari, mali ve teknik yapıları ve yükümlülükleri ile Radyo ve Televizyon Üst Kurulunun kuruluşu, teşkilatı, görev, yetki ve sorumluluklarına ilişkin usul ve esasları belirlemek" ibaresi ile belirtilmiştir. Kapsamı ise kanunda, ikinci maddenin birinci fıkrasında yer almıştır ve ilgili şekildedir:

"Bu Kanun, Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin yargı yetkisi altında, her türlü teknik, usul ve araçlarla ve her ne isim altında olursa olsun elektromanyetik dalgalar veya diğer yollarla yapılan radyo, televizyon ve isteğe bağlı yayın hizmetleriyle ilgili hususları kapsar. Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin yargı yetkisi altındaki medya hizmet sağlayıcılar, ikinci fıkra gereğince Türkiye'de yerleşik kabul edilenler ile üçüncü ve dördüncü fıkra hükümlerine tabi olanlardır"

12 bölüm ve 50 maddeden oluşan kanun; genel esaslar, yayın hizmeti ilkeleri, ticari iletişim, yayın hizmeti içeriği, özel medya hizmet sağlayıcılar, özel dönem yayınları ve RTÜK gibi süreç içerisinde yer alabilecek her konu, kurum, koşul ve durumu ele almakta ve hem teknik hem de hukuki süreçleri düzenlemektedir.

Ek olarak 6112 sayılı Kanun, denetim sürecini diğer belli başlı kanunlar, mevzuatlar, sözleşmeler, protokoller ve benzeri resmi kararlar ile paralel ilerletmek durumundadır. 6112 sayılı Kanun'un RTÜK ve denetim bağlamında paralel ilerlediği kanunlardan bazıları şu şekildedir;

- 5326 sayılı Kabahatler Kanunu
- 4207 sayılı Tütün Ürünlerinin Zararlarının Önlenmesi ve Kontrolü Hakkında Kanun
- 3915 sayılı Avrupa Sınırötesi Televizyon Sözleşmesinin Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun
- 2954 sayılı Türkiye Radyo ve Televizyon Kanunu

Ayrıca Kanun, RTÜK'ün bağlı bulunduğu diğer ulusal ve uluslararası antlaşmalar ile de çelişmemek durumundadır. RTÜK'ün resmi mevzuat listesinde bağlı bulunduğu uluslararası tek anlaşma Avrupa Sınırötesi Televizyon Sözleşmesi'dir. RTÜK'ün başka ülkeler ve kurumlar ile arasında bulunan 9 sözleşme ve protokol mevcuttur. Bunların dışında 19 Kurum Yönetmeliği, 4 Tebliğ, 9 Yönerge ve Radyo ve Televizyon Üst Kurulu İlke Kararı gibi resmi belgeler mevcuttur.

Buradan hareketle 6112 sayılı Kanun'un kapsamının her anlamda diğer kanunlara kıyasla daha geniş olduğunu saptamak mümkündür. 6112 sayılı Kanun'un kapsamını genişleten önemli bir diğer husus ise 2019 tarihinde Resmi Gazete'de (R.G. Tarih: 01.08.2019 /Sayı: 30849) yayımlanarak yürürlüğe girmiş "Radyo, Televizyon ve İsteğe Bağlı Yayınların İnternet Ortamından Sunumu Hakkında Yönetmelik" tir. Yönetmelik ile internet ortamından sunulan ilgili yayınların da denetime tabi olması kararı alınmış ve denetlenmesine ilişkin usul ve esaslar belirlenmiştir.

Yönetmelik içerisinde tezin ana çatısını oluşturan sekizinci maddeyi doğrudan işaret eden bir hüküm bulunmamaktadır. Ancak yönetmelik içerisinde internet ortamında yayın yapan medya hizmet sağlayıcı kuruluşların yükümlülükleri hakkında madde 16/1 fıkrasının -b bendinde yer alan hükme göre, ilgili kuruluşlar ve internet ortamında yayın yapan platform işletmecileri 5651 sayılı Kanun ve 6112 sayılı Kanunlarda, bu Yönetmelikte, ilgili diğer mevzuatta ve Türkiye'nin taraf olduğu milletlerarası antlaşmalarda öngörülen yükümlülükleri yerine getirmek zorundadır. Dolayısıyla 6112 sayılı Kanun'un 8. maddesinde belirtilen yayın hizmeti ilkelerine, internet ortamında yayın yapan radyo, televizyon ve isteğe bağlı yayın hizmetleri sunan medya hizmet sağlayıcıların da uyması gerekmektedir. Ek olarak aynı madde içerisinde ikinci fıkrada yer alan "Üst Kurul tarafından yayın içerikleri nedeniyle uygulanan program durdurma, yayın durdurma ve lisans iptali yaptırımları medya hizmet sağlayıcı kuruluşun yayın yaptığı bütün iletim ortamlarını kapsar." ibaresi, yaptırımların ne şekilde uygulanacağını belirtmiştir.

Aynı şekilde internet yayın platform işletmecilerinin yükümlülüklerinin yer aldığı madde 17 içerisinde, "b" bendinde işletmecilerin 5651 sayılı Kanun ve 6112 sayılı Kanunlarda, bu Yönetmelikte, İdari ve Mali Şartlar Yönetmeliğinde, ilgili diğer mevzuatta ve Türkiye'nin taraf olduğu milletlerarası antlaşmalarda öngörülen yükümlülükleri yerine getirmek zorunda oldukları belirtilmiştir.

Denetimin müşterekliği ise ortak bir hüküm olarak 22. maddenin ikinci bendinde şu şekilde yer almıştır;

"İnternet ortamından radyo, televizyon ve isteğe bağlı yayın hizmetlerinin denetlenmesine ilişkin merkez, mülkiyeti Üst Kurula ait olmak üzere, Üst Kurul ve Kurum tarafından müştereken kurulabilir."

3.3. Önceki Dönemlerle Mukayeseli Olarak 6112 Sayılı Kanun Çerçevesinde Yayın Hizmeti İlkeleri, İhlalleri ve İstatistiksel Analizleri

6112 sayılı Kanun'un sekizinci maddesinde yer alan yayın ilkeleri; radyo, televizyon ve medya hizmet sağlayıcı kuruluşların yaptığı yayınların denetlenmesi için çizilmiş sınırları, verilmiş hükümleri, usul ve esasları barındırır. Bu bölüm içerisinde ilkeler, ilkelerin kategorileri, yapısal dağılımları ve ilkelere uyulmaması halinde gerçekleştirilmesi hükme bağlanmış yaptırımlar incelenecektir.

3.3.1. 6112 sayılı Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayın Hizmetleri Hakkında Kanun'da Yer Alan Yayın Hizmeti İlkeleri

Yayın Hizmeti İlkeleri, radyo ve televizyon yayın hizmetini sağlayan tüm kuruluş ve platformların yayınlarının denetiminde geçerlidir ve uygulanmaktadır. İlkelerin ve bu ilkeler bağlamında yapılan denetimin asıl amacı çalışmanın başından bu yana belirtildiği üzere yayın özgürlüğünü kısıtlamak ya da sınırlamak değildir. Aksine asıl amaç etki alanı bu denli yüksek olan iletişim araçlarının toplumu yasak ve yanlıştan uzaklaştırarak huzur ve refaha yönlendirilmesine aracılık etmesini, toplumun birlik ve bütünlüğünün muhafazasında destekleyici bir rol oynamasını sağlamaktır. Bu nihai amaç gerçekleştirilirken de yetişkin bireylerin hâlihazırda iyi ve kötü ayrımını yapabiliyor olduklarının göz önünde bulundurulması ile ülke ve dünya gerçeklerinden uzak hayalperest bir yayın anlayışının da benimsenmemesi gerekmektedir. Yayın hizmeti ilkeleri, bahsedilen bu iki ana majör parametreyi dengede tutarken, aynı zamanda istisnai halleri, ekstra özen gösterilmesi gereken grupları ve olağan üstü durumları da göz önünde bulunduran bir çizgi belirlemeli ve bu ilkelerin tüm kurum, kuruluş ve yayınlara istisnasız uygulanabilirliği olması gerekmektedir.

6112 sayılı Kanun'un Üçüncü Bölümü içerisinde Yayın Hizmeti İlkeleri başlığı altında 8. maddede yer alan ve ilk hali 2011 yılında yayımlanmış yayın ilkelerinin son hali şu şekildedir;

(1) Medya hizmet sağlayıcılar, yayın hizmetlerini kamusal sorumluluk anlayışıyla bu fıkrada yer alan ilkelere uygun olarak sunarlar. Yayın hizmetleri;

a) Türkiye Cumhuriyeti Devletinin varlık ve bağımsızlığına, Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğüne, Atatürk ilke ve inkılâplarına aykırı olamaz.

b) *Irk, dil, din, cinsiyet, sınıf, bölge ve mezhep farkı gözeterek toplumu kin ve düşmanlığa tahrik edemez veya toplumda nefret duyguları oluşturamaz.*

c) *Hukukun üstünlüğü, adalet ve tarafsızlık esasına aykırı olamaz.*

ç) *İnsan onuruna ve özel hayatın gizliliğine saygılı olma ilkesine aykırı olamaz, kişi ya da kuruluşları eleştiri sınırları ötesinde küçük düşürücü, aşağılayıcı veya iftira niteliğinde ifadeler içeremez.*

d) *Terörü övemez ve teşvik edemez, terör örgütlerini güçlü veya haklı gösteremez, terör örgütlerinin korkutucu ve yıldırıcı özelliklerini yansıtıcı nitelikte olamaz. (Mülga ikinci cümle: 2/1/2017-KHK-680/18 md.; Aynen kabul: 1/2/2018-7072/17 md.) (...)*

e) *Irk, renk, dil, din, tabiiyet, cinsiyet, engellilik, siyasî ve felsefî düşünce, mezhep ve benzeri nedenlerle ayrımcılık yapan ve bireyleri aşağılayan yayınları içeremez ve teşvik edemez.*

f) *Toplumun millî ve manevî değerlerine, genel ahlaka ve ailenin korunması ilkesine aykırı olamaz.*

g) *Suç işlemeyi, suçluyu ve suç örgütlerini övücü, suç tekniklerini öğretici nitelikte olamaz.*

ğ) *Çocuklara, güçsüzlere ve engellilere karşı istismar içeremez ve şiddeti teşvik edemez.*

h) *Alkol, tütün ürünleri ve uyuşturucu gibi bağımlılık yapıcı madde kullanımı ile kumar oynamayı özendirici nitelikte olamaz.*

ı) *Tarafsızlık, gerçeklik ve doğruluk ilkelerini esas almak ve toplumda özgürce kanaat oluşumuna engel olmamak zorundadır; soruşturulması basın meslek ilkeleri çerçevesinde mümkün olan haberler, soruşturulmaksızın veya doğruluğundan emin olunmaksızın yayınlanamaz; haberin verilişinde abartılı ses ve görüntüye, doğal sesin dışında efekt ve müziğe yer verilemez; görüntülerin arşiv veya canlandırma niteliği ile ajanslardan veya başka bir medya kaynağından alınan haberlerin kaynağının belirtilmesi zorunludur.*

i) Suçlu olduğu yargı kararı ile kesinleşmedikçe hiç kimse suçlu ilân edilemez veya suçluymuş gibi gösterilemez; yargıya intikal eden konularda yargılama süresince, haber niteliği dışında yargılama sürecini ve tarafsızlığını etkiler nitelikte olamaz.

j) Haksız çıkarlara hizmet eden ve haksız rekabete yol açan unsurlar içeremez.

k) Siyasî partiler ve demokratik gruplar ile ilgili tek yönlü veya taraf tutar nitelikte olamaz.

l) Genel sağlığa, çevrenin ve hayvanların korunmasına zarar verecek davranışları teşvik edemez.

m) Türkçenin, özellikleri ve kuralları bozulmadan doğru, güzel ve anlaşılır şekilde kullanılmasını sağlamak zorundadır; dilin düzeysiz, kaba ve argo kullanımına yer verilemez.

n) Müstehcen olamaz.

o) Kişi veya kuruluşların cevap ve düzeltme hakkına saygılı olmak zorundadır.

ö) Bilgi iletişim araçları yoluyla yarışma veya lotarya içeremez, dinleyici ve seyircilere ikramiye verilemez veya ikramiye verilmesine aracılık edemez.

p) Medya hizmet sağlayıcı tarafından yapılan veya yaptırılan anket ve kamuoyu yoklamalarının, hazırlık aşamasından sonuçların ilânına kadar noter nezaretinde gerçekleştirilmesi zorunludur.

r) Kişileri fal veya batıl inançlar yoluyla istismar edemez.

s) Toplumsal cinsiyet eşitliğine ters düşen, kadınlara yönelik baskıları teşvik eden ve kadını istismar eden programlar içeremez.

ş) Şiddeti özendirici veya kanıksatıcı olamaz.

t) (Ek: 2/1/2017-KHK-680/18 md.; Aynen kabul: 1/2/2018-7072/17 md.) Terör eylemini, faillerini ve mağdurlarını terörün amaçlarına hizmet edecek sonuçlar doğuracak şekilde sunamaz.

(2) Radyo ve televizyon yayın hizmetlerinde, çocuk ve gençlerin fiziksel, zihinsel veya ahlakî gelişimine zarar verebilecek türde içerik taşıyan programlar bunların izleyebileceği zaman dilimlerinde ve koruyucu sembol kullanılsa dahi yayınlanamaz.

(3) İsteğe bağlı yayın hizmeti sağlayıcıları, çocuk ve gençlerin fiziksel, zihinsel veya ahlakî gelişimini olumsuz etkileyebilecek nitelikteki yayın hizmetlerinin, bunların bu tür hizmetleri normal şartlar altında duymayacakları ve görmeyecekleri şekilde sunulmasını sağlamakla yükümlüdür.

(4) (Ek: 17/4/2017-KHK-690/60 md.; Aynen kabul: 1/2/2018-7077/50 md.) Radyo ve televizyon yayın hizmetlerinde, arkadaş bulma amacıyla kişilerin tanıştırıldığı ve/veya buluşturulduğu türden programlara, takviye edici gıdalar ve benzeri destekleyici ürünler de dâhil olmak üzere herhangi bir ürünün ilgili mevzuatına aykırı olarak sağlık beyanıyla satışına, pazarlanmasına ve/veya reklamına, sohbet, arkadaşlık ve eş bulma hatlarının ve hizmetlerinin tanıtımına yer verilemez. Katma değerli elektronik haberleşme hizmet numaraları, yerel aranır numaralar, benzeri özel içerikli hizmetlere ilişkin numaralar ile özel ücrete tabi diğer sabit ve mobil numaralar kullanılmak suretiyle, izleyici ve dinleyicileri yanıltıcı ve/veya haksız kazanca neden olacak şekilde yarışma, çekiliş, lotarya ve benzeri adlar altında ödül ve ikramiye taahhüt edilemez ve bu yöntemle ürün tanıtımı, satışı ve pazarlaması yapılamaz.

6112 sayılı Kanun'un önceki halinde birinci fıkranın "e" bendinde "özürlülük", "ğ" bendinde "özürlülere" ibareleri yer alırken bu ifadeler 25.04.2013 tarihli ve 6462 sayılı Engelliler Hakkında Kanun'un 1'inci maddesi ile değiştirilmiş ve "e" bendinde "engellilik", "ğ" bendinde ise "engellilere" ibarelerine yer verilmiştir.

Ayrıca ikinci fıkrada yer alan "koruyucu sembol kullanılsa dahi" ibaresi öncesinde "koruyucu sembol kullanılmadan" olarak yer almakta iken, bu hüküm 17.04.2017 tarihli ve 690 sayılı Kanun Hükmünde Kararname'nin 60'ıncı maddesiyle değiştirilmiştir. Sonrasında ilgili değişim, 01.02.2018 tarihli ve 7077 sayılı Olağanüstü Hal Kapsamında Bazı Düzenlemeler Yapılması Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin Değiştirilerek Kabul Edilmesine Dair Kanun'un 50'inci maddesiyle aynen kabul edilerek kanunlaşmıştır.

İlkeler ile ilgili bugüne değin belirlenmiş ilke ve esaslar içerisinde değerlendirildiğinde en kapsamlı metin olduğunu söylemek mümkündür. İlkeler hem TRT'nin hem özel medya hizmet sağlayıcı kuruluşların yaptığı yayınları kapsamaktadır. Kanun'un bahsedildiği üzere dört yıl süren çalışmalar nihayetinde ortaya çıkmış olması, Kanun'un 3984 sayılı Kanun'un ilk yayın ilkeleri gibi "prematüre" olarak

nitelendirilmesinden kaçınmasına yetse de, hala özellikle ilkeler bağlamında eleştirildiği noktalar mevcuttur.

3.3.1.2. İlkelerin Kategorileri ve Yapısal Dağılımı

İlgili yayın hizmeti ilkeleri içerikleri göz önüne alındığında, yapılacak mukayeseye temel oluşturması açısından tarafımızca şu şekilde kategorize edilmiştir:

1) Milli Güvenlik ve Kamu Düzeni Bağlamında Düzenlenmiş Yayın İlkeleri

   Kanunda ilgili bağlamda düzenlenmiş ilkeler; a, b, c, d, f, g, ş ve t ilkeleridir.

2) Milli Hedefler Bağlamında Düzenlenmiş Yayın İlkeleri

   Kanunda ilgili bağlamda doğrudan düzenlenmiş bir ilke bulunmamaktadır.

3) Milli Eğitim ve Türkçe Kullanımı Bağlamında Düzenlenmiş Yayın İlkeleri

   Kanunda ilgili bağlamda düzenlenmiş ilke; m ilkesidir.

4) Kişi Hak ve Özgürlüklerini Koruma Bağlamında Düzenlenmiş Yayın İlkeleri

   Kanunda ilgili bağlamda düzenlenmiş ilkeler; ç, e ve i ilkeleridir.

5) Medya Etiği ve Toplumsal Sorumluluk Bağlamında Düzenlenmiş Yayın İlkeleri

   Kanunda ilgili bağlamda düzenlenmiş ilkeler; ı, i, j, k, l, o, ö, p ve r ilkeleridir.

6) Dezavantajlı Gruplar Bağlamında Düzenlenmiş Yayın İlkeleri

   Kanunda ilgili bağlamda düzenlenmiş ilkeler; ğ, l, ş ilkeleri, 2. ve 3. fıkralardır.

7) Bağımlılık Yapıcı Maddeler ve Kumarın Özendirilmemesi Bağlamında Düzenlenmiş Yayın İlkeleri

   Kanunda ilgili bağlamda düzenlenmiş ilke; h ilkesidir.

8) Müstehcenliği Yasaklamak Bağlamında Düzenlenmiş Yayın İlkeleri

   Kanunda ilgili bağlamda düzenlenmiş ilke; n ilkesidir.

9) Arkadaş ve Eş Bulmaya Yönelik Programları ve Sağlık Beyanlı Satışı Yasaklamak Bağlamında Düzenlenmiş Yayın İlkeleri

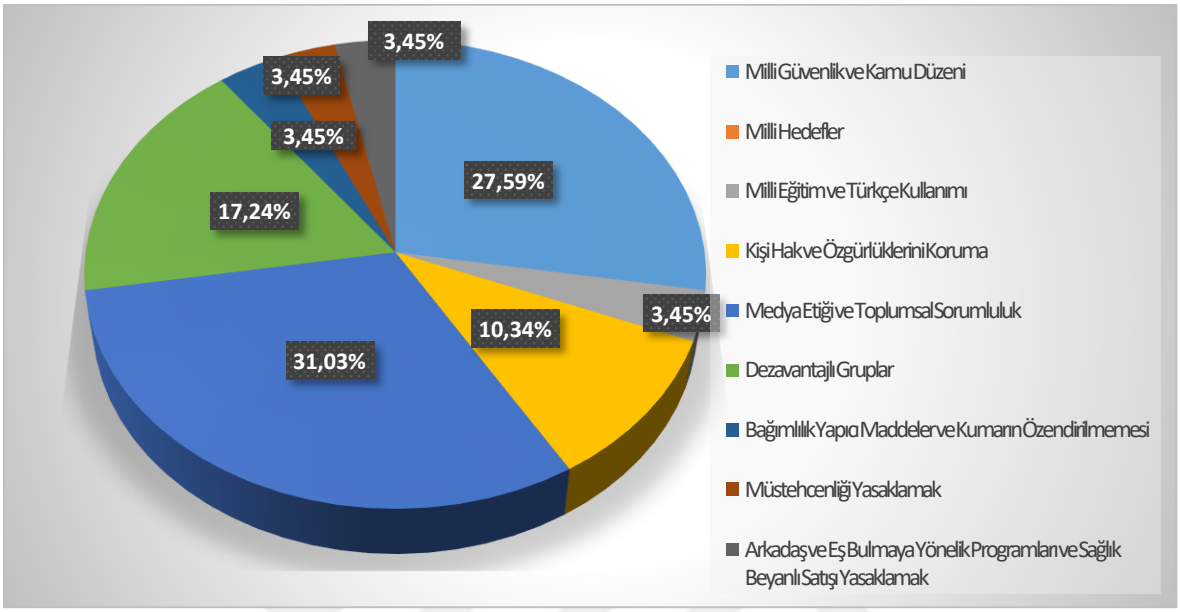
   Kanunda ilgili bağlamda düzenlenmiş ilke; dördüncü fıkradır.

Belirtilmesi gereken bir durum olarak "i" bendi ve "l" bendi, içerdiği anlam dolayısıyla iki farklı kategoride de yazılmıştır. Buna ek olarak kadınlar ve engelli bireyler bağlamında ayrıca bir ilke olmaması ancak ilgili konulara ilkeler dâhilinde ilk kez değinilmesi sebebiyle ilgili terimler altıncı kategoriye eklenmiştir.

İlkelerin yüzdelik dağılımı şu şekildedir:

- Toplam 27 ilke mevcuttur.
- Milli güvenlik ve kamu düzeni bağlamında düzenlenmiş 8 ilke mevcuttur ve bu konu/kategori dahilinde düzenlenmiş ilkelerin tüm ilkeler içerisindeki yeri %27,59'dur.
- Milli hedefler bağlamında düzenlenmiş herhangi bir ilke mevcut değildir.
- Milli eğitim ve Türkçe kullanımı bağlamında düzenlenmiş 1 ilke mevcuttur ve bu konu/kategori dahilinde düzenlenmiş ilkelerin tüm ilkeler içerisindeki yeri %3,45'tir.
- Kişi hak ve özgürlüklerini koruma bağlamında düzenlenmiş 3 ilke mevcuttur ve bu konu/kategori dahilinde düzenlenmiş ilkelerin tüm ilkeler içerisindeki yeri %10,34'tür.
- Medya etiği ve toplumsal sorumluluk bağlamında düzenlenmiş 9 ilke mevcuttur ve bu konu/kategori dahilinde düzenlenmiş ilkelerin tüm ilkeler içerisindeki yeri %31,03'tür.
- Dezavantajlı Gruplar bağlamında düzenlenmiş 5 ilke mevcuttur ve bu konu/kategori dahilinde düzenlenmiş ilkelerin tüm ilkeler içerisindeki yeri %17,24'tür.
- Bağımlılık yapıcı maddeler ve kumarın özendirilmemesi bağlamında düzenlenmiş 1 ilke mevcuttur ve bu konu/kategori dahilinde düzenlenmiş ilkelerin tüm ilkeler içerisindeki yeri %3,45'tir.
- Müstehcenliği yasaklamak bağlamında düzenlenmiş 1 ilke mevcuttur ve bu konu/kategori dahilinde düzenlenmiş ilkelerin tüm ilkeler içerisindeki yeri %3,45'tir.

- Arkadaş ve eş bulmaya yönelik programları ve sağlık beyanlı satışı yasaklamak bağlamında düzenlenmiş 1 ilke mevcuttur ve bu konu/kategori dahilinde düzenlenmiş ilkelerin tüm ilkeler içerisindeki yeri %3,45'tir.

Şekil 5. 6112 sayılı Kanun'da öngörülen yayın hizmeti ilkeleri

İlkelerin getirdiği ilkler ve diğer düzenlemelerden farkları şu şekildedir:

- Avrupa Birliği'ne uyum süreci içerisinde sıfırdan yayınlanmış ilk yayın ilkeleridir.
- İlkeler tek fıkradan değil, dört fıkradan oluşmaktadır.
- Bağımlılık yapıcı maddeler, kumar, hayvan hakları konularının yanısıra eş ve arkadaşa yönelik programlara ve sağlık beyanlı satışa dair ilkeler eklenmiştir.
- İlk kez ilkeler içerisinde koruyucu sembol sistemi ibaresine yer verilmiştir.
- Dezavantajlı gruplara yönelik ilkeler, diğer ilkelere kıyasla artırılmıştır.

İlke sayıları ve kategorilerin ilkeler içerisindeki hacmini gösteren yüzdelik oranlar önceki kanunlar ile mukayese edildiğinde ise ortaya aşağıdaki tablolardaki sayı ve oranlar çıkmaktadır;

Tablo 1

Tüm yayın ilke ve esaslarının kategoriler arasında sayısal dağılımları

İlke Kategorileri	6112 Sayılı Kanun	3984 Sayılı Kanun (2002 Sonrası)	3984 Sayılı Kanun (2002 Öncesi)	2954 Sayılı Kanun
Milli Güvenlik ve Kamu Düzeni	8	5	6	6
Milli Hedefler	0	0	0	1
Milli Eğitim ve Türkçe Kullanımı	1	2	2	2
Kişi Hak ve Özgürlüklerini Koruma	3	4	3	1
Medya Etiği ve Toplumsal Sorumluluk	9	12	9	3
Dezavantajlı Gruplar	5	2	1	0
Bağımlılık Yapıcı Maddeler ve Kumarın Özendirilmemesi	1	0	0	0
Müstehcenliği Yasaklamak	1	1	0	0
Arkadaş ve Eş Bulmaya Yönelik Programları ve Sağlık Beyanlı Satışı Yasaklamak	1	0	0	0
Toplam İlke Sayıları	27	23	20	13

Burada dikkat edilmesi gereken en önemli detaylardan biri, toplam ilke sayılarının kategorideki ilke sayılarının toplamlarına eşit olmamasıdır. Bu durum, daha öncesinde de bahsedildiği üzere, bazı ilkelerin içeriklerinin iki kategoriye de dahil edilmesi gereksiniminden kaynaklanmaktadır. Burada görülmek ve gösterilmek istenen sonuç, kategorilerin ilkeler içerisindeki hacimleri olduğu için ve bu durumun ilkelerin önem derecelerinin saptanmasında bir veri sağlayabileceği düşünüldüğünden aynı ilkenin farklı kategorilere dahil edildiği yerler mevcuttur.

Yukarıdaki tablodan da tasdik edilebileceği üzere toplam ilke sayıları, kronolojik olarak artmıştır. Ek olarak dikkat çeken ikinci bir durum olarak, 2954 sayılı Kanun içerisinde yer almayan ve sonrasında eklenen kategoriler içerisindeki ilkeler hiç azalmadan artarak devam etmiştir ki bu da değişen toplum düzeni ve gündem içerisinde yeni ortaya çıkan konu ve olayların kamuoyundaki öneminin gitgide arttığını anlamamız için bize net bir veri akışı sağlamaktadır. Örneğin kültürel koşullar sebebiyle kadınlar, çocuklar, gençler, engelli bireyler ve hayvanlar gibi ne yazık ki dezavantajlı olarak değerlendirilmek durumunda olan gruplar için farkındalık ilkeler içerisinde artarak devam etmiştir. Kronolojik olarak bakıldığında da gitgide artan feminist hareketler, çocukların zihinsel sağlığı ve gelişimi için

yapılan çalışmalar, hayvan haklarını savunan dernek ve kuruluşların sayıları da bunun gündemde karşılığı olduğunu ve kategorilerdeki özellikle yüzdelik artışın gündemin bir yansıması olduğunu göstermektedir.

İlkeler içerisinde, kategorilerin hacimlerini belirlemek için bakılması gereken asıl veri ise yüzdeler olmalıdır. Kategorilerin ilkeler içerisindeki yüzdeleri, yorumlamak için en net veri olacaktır ve kategoriler bağlamında yüzdeler, yayınlanmış tüm yayın ilke ve esasları için aşağıdaki tabloda yer almaktadır;

Tablo 2

Tüm yayın ilke ve esaslarının kategoriler arasında yüzdelik dağılımları

İlke Kategorileri	**6112 Sayılı Kanun**	**3984 Sayılı Kanun (2002 Sonrası)**	**3984 Sayılı Kanun (2002 Öncesi)**	**2954 Sayılı Kanun**
Milli Güvenlik ve Kamu Düzeni	27,59%	20,00%	28,50%	46,00%
Milli Hedefler	0,00%	0,00%	0,00%	8,00%
Milli Eğitim ve Türkçe Kullanımı	3,45%	8,00%	9,50%	15,00%
Kişi Hak ve Özgürlüklerini Koruma	10,34%	16,00%	14,00%	8,00%
Medya Etiği ve Toplumsal Sorumluluk	31,03%	44,00%	43,00%	23,00%
Dezavantajlı Gruplar	17,24%	8,00%	5,00%	0,00%
Bağımlılık Yapıcı Maddeler ve Kumarın Özendirilmemesi	3,45%	0,00%	0,00%	0,00%
Müstehcenliği Yasaklamak	3,45%	4,00%	0,00%	0,00%
Arkadaş ve Eş Bulmaya Yönelik Programları ve Sağlık Beyanlı Satışı Yasaklamak	3,45%	0,00%	0,00%	0,00%

Tablo 2'de yer alan yüzdelik oranlar incelendiğinde, birkaç detay doğrudan dikkat çekmektedir ve ilkelerin hacimlerinin toplumsal olayların bir yansıması olduğuna dair veriler sunulmaktadır. Milli güvenlik ve kamu düzeni bağlamında düzenlenmiş ilkeler 2954 sayılı Kanun içerisinde en yüksek yüzdelik orana sahiptir ve sonrasında ilkeler içerisinde hiçbir zaman bu denli yüksek bir orana ulaşılmamıştır. Bunun sebebi kategorinin ülke çapında önemini yitirmesi değil, dönüşen dünya düzeni içerisinde dikkat edilmesi gereken yeni hususların varlığının ortaya çıkmasıdır. Yüzdelerden gündemin küresel değişimlere entegre bir biçimde şekillendiği, toplumsal ve bireysel kaygıların ve kamuoyunun ilgisinin yoğunluğunun farklı alanlara dağıldığı gözlemlenebilmektedir. Askeri darbeden kısa bir süre sonra çıkarılması sebebiyle içerisinde yakın geçmişin izlerini taşıyan 2954 sayılı Kanun,

milli hedeflere değinerek medyanın da, mevcut siyasi düzen içerisinde ülke geleceğine dair planlarda etkili bir araç olarak kullanılmasını hükmetmiştir. Sonrasındaki kanunlarda görüleceği üzere bu durum ilkeler içerisinde doğrudan bir hüküm olarak yer almamış, hükümler daha çok koruyucu ve bireysel/toplumsal hakları destekleyici minvalde olmuştur.

Global dünya düzeninde, ülkeler ve toplumlar arası iletişimin gelişmesi ve veri akışının hızlanması ile birlikte önceden hata olarak görülmeyen ya da mevcut durumda olduğu kadar tepki çekmeyen bazı konular önem kazanmaya başlamıştır. Refah seviyesi yüksek toplumlarda; savaş, açlık, işsizlik ve fakirlik gibi genel ve önem düzeyi çok yüksek sorunlar üçüncü dünya ülkelerine kıyasla çok düşüktür. Bu toplumlarda daha iyiyi hedeflemek, detay sorunlara yönelmek ve azınlık grupların taleplerine cevap vermek için gerekli süreçleri ilerletmek üçüncü dünya ülkelerine oranla çok daha yüksek seviyelerdedir. Buradan hareketle, refah seviyesi yüksek toplumların gündeminde yer bulmuş ve sonrasında medya araçları aracılığıyla dünya genelinde etki ve faaliyet alanını genişletmiş belli başlı toplumsal hareketler mevcuttur. Toplumsal cinsiyet eşitliği, hayvan hakları, çocukların zihinsel ve psikolojik gelişimleri, engelli bireylerin hakları gibi belli başlı birçok konu dünya geneli ile birlikte Türkiye gündeminde de yer bulmuş ve ilgili konular dâhilinde bilinç seviyesi gitgide artmıştır. Buradan hareketle, ilgili konularda hem bilincin hem de zıttı yönde gerçekleşen eylemlere gösterilen tepkilerin paralel bir biçimde artmasının bir sonucu ve yansıması olarak bu konular yayın ilkelerinde de kendilerine yer bulmuş ve hem madde sayıları hem de yüzdelik oranları kronolojik olarak artmıştır.

Yine yoğunlaşan bir sorun olarak, özellikle genç nüfusu fazlasıyla olumsuz etkileyen, iletişim araçlarının hızlı gelişimi ile birlikte hem kullanım oranı artan hem de ulaşımı kolaylaşan bağımlılık yapıcı maddeler de 6112 sayılı Kanun içerisinde yer alan ilkeler de gündemin bir aynası olarak kendine yer bulmuştur. Benzer bir durum olarak, online bahis siteleri ve çevrimiçi uygulamalar ile birlikte etki alanı oldukça genişleyen kumar konusu da yine ilkeler içerisinde yer almıştır.

Arkadaş ve eş bulmaya yönelik programların, ilgili hükmün getirilmesi öncesinde çok yoğun talep görmesi ve birçok kanalın yayın akışı içerisine dahil edilmiş olması, program türünün dikkat çekmesinde ve ilgili hükmün çıkarılmasında etkili olmuştur. Hüküm, ilkelere eklenmesinin akabinde uzun bir süre tartışılmış ve gündemi meşgul etmiştir. Yine koruyucu sembol sistemi 6112 sayılı Kanun öncesinde kullanılmaya başlanmış bir uygulama olmasına karşın, ilk kez yayın ilkeleri içerisinde ismi 6112 sayılı Kanun dahilinde

kullanılmıştır. Koruyucu sembollerin ne denli etkin kullanıldığı tartışmaya açık bir konu olmakla beraber, çoğunluğu çocuk ve gençlerin zihinsel sağlıklarını korumaya yöneliktir.

Mukayeseyi kolaylaştırmak ve değişimlerin daha açık bir biçimde sunulması için, 6112 sayılı Kanun içerisinde yer alan ilkeler ile diğer kanunlar içerisinde yer alan ilke ve esasların yüzdelik oranları karşılaştırılmış ve sonuçlara aşağıdaki tabloda yer verilmiştir;

Tablo 3

Kategoriler bağlamında 6112 sayılı kanun içerisinde yer alan yayın hizmeti ilkelerinin önceki ilkeler ile mukayesesi

İlke Kategorileri	**3984 Sayılı Kanun (2002 Sonrası)**	**3984 Sayılı Kanun (2002 Öncesi)**	**2954 Sayılı Kanun**
Milli Güvenlik ve Kamu Düzeni	7,59%	-0,91%	-18,41%
Milli Hedefler	0,00%	0,00%	-8,00%
Milli Eğitim ve Türkçe Kullanımı	-4,55%	-6,05%	-11,55%
Kişi Hak ve Özgürlüklerini Koruma	-5,66%	-3,66%	2,34%
Medya Etiği ve Toplumsal Sorumluluk	-16,97%	-11,97%	8,03%
Dezavantajlı Gruplar	9,24%	12,24%	17,24%
Bağımlılık Yapıcı Maddeler ve Kumarın Özendirilmemesi	3,45%	3,45%	3,45%
Müstehcenliği Yasaklamak	-0,55%	3,45%	3,45%
Arkadaş ve Eş Bulmaya Yönelik Programları ve Sağlık Beyanlı Satışı Yasaklamak	3,45%	3,45%	3,45%

Tablo 3'te 6112 sayılı Kanun içerisinde yer alan ilkelerden yola çıkılmış ve mukayese de bu temel üzerinden gerçekleştirilmiştir. Pozitif yüzdeler, yüzdelik oranın ait olduğu kanun içerisinde yer alan ilkelerin ilgili kategori içerisinde 6112 sayılı Kanun'a kıyasla daha çok ilkeye sahip olduğunu göstermektedir. Negatif yüzdeler ise, yüzdelik oranın ait olduğu kanun içerisinde yer alan ilkelerin ilgili kategori içerisinde 6112 sayılı Kanun'a kıyasla daha eksik sayıda ilkeye sahip olduğunu göstermektedir.

3.3.2. Yayın İlkeleri Bağlamında 6112 Sayılı Kanun İçerisinde Yer Alan Yaptırımlar

Önceki bölümlerde de detaylı açıklandığı üzere, medya sektörü içerisinde yer alan kollar dahilinde medya hizmet sağlayıcı kuruluşlar ve ilgili kuruluşlarda hizmet veren medya mensupları toplum üzerinde bireysel iletişime kıyasla çok geniş bir etki alanına sahiptirler. Bu sebeple hem kamu hem özel sektör içerisinde medya araçlarının kullanımının ve bu araçlar aracılığıyla topluma ulaşan bireylerin belli ilkeler, kurallar, sınır ve sorumluluklar çerçevesinde hareket etmesi ve sürecin bu kıstaslar paralelinde yürütülmesi gerekmektedir. Toplumun çoğunluğunda yeterli medya okuryazarlığı ve toplumsal sorumluluk bilinci yerleşmeden, yürütme sürecinin de hiçbir birey ya da kuruluşun doğrudan inisiyatifine bırakılması doğru gözükmemektedir. Bu sebeple bir denetim sürecine ve ilgili sürecin yönetimi için ehil kişi ve kurumlara ihtiyaç duyulmaktadır. Bu denetim ve takip sürecinde ise, ilke-kural ve sınırlar dışına çıkan, suç unsuru sayılabilecek, bireyleri ya da toplumu olumsuz etkileyebilecek durumların önüne geçilmesi ve tekrarının önlenmesi elzemdir.

İlgili denetim sürecinde ilkeleri, kuralları ve sorumluluklarını ihlal eden ve akabinde ihlalinde devamlılık arz eden kuruluşlara belli yaptırımlar uygulanması gerekmektedir. Genele bakıldığında da açıkça görülebilecektir ki, toplumsal ve bireysel gruplar da dahil olmak üzere her kural beraberinde bir yaptırımı da getirmektedir. Yaptırım kınama ya da uyarı gibi daha manevi ve psikolojik dayanakları olan tepkiler biçiminde de, maddi ve bazı haklardan men edilme gibi daha idari boyutlu da olabilmektedir. Aksi halde bir yaptırımla desteklenmeyen kurallar, resmi olmaktan ziyade öğüt/tavsiye kategorisinde değerlendirilecek ve kültürel görgü kurallarına daha paralel bir hal alacaktır. Yaptırım kavramı genelinde değerlendirildiğinde öncelikli olarak aranması gereken şart, misyonunu gerçekleştirebilmesi için mantık, ahlak ve hukuk temelli olarak, haklı dayanaklar ile desteklenecek biçimde caydırıcı olmasıdır. Elbette caydırıcılığın da yapılan ihlale paralel oranda artması ya da azalması gerekmektedir.

15 Şubat 2011 tarihinde kabul edilen ve 3 Mart 2011 tarihli ve 27863 sayılı Resmi Gazete içerisinde yayımlanarak yürürlüğe giren 6112 sayılı Kanun'da yer alan yayın hizmeti ilkelerinin uygulanmaması halinde uygulanacak yaptırımlar öngörülmüştür. Yaptırımlar başlıklı Onuncu Bölüm'de, 32. maddede yer alan ve 11 fıkradan oluşan yaptırımların yayın ilkeleri ihlallerini kapsayan kısımları şu şekilde özetlenmiştir;

- 8 inci maddesinin birinci fıkrası içerisinde yer alan (a), (b), (d), (f), (g), (ğ), (h), (n), (ö), (s), (ş) ve (t) bentlerindeki yayın hizmeti ilkeleri ve aynı maddenin dördüncü fıkrasına aykırı yayın yapan medya hizmet sağlayıcı kuruluşlara, ihlalin ağırlığı, yayının ortamı ve alanı göz önünde bulundurularak, ihlalin tespit edildiği aydan bir önceki aydaki brüt ticari iletişim gelirinin yüzde ikisinden beşine kadar idarî para cezası verilir. Ayrıca, idarî tedbir olarak, ihlale konu programın yayınının beş keze kadar durdurulmasına, isteğe bağlı yayın hizmetlerinde ihlale konu programın katalogdan çıkarılmasına karar verilir. İhlale bağlı olarak yalnızca tedbire, yalnızca idari para cezasına ya da her ikisine birden karar verilebilir.
- 8 inci maddenin birinci fıkrasının diğer bentleri ile ikinci ve üçüncü fıkralarında ve bu Kanunun diğer maddelerinde belirlenen ilke, yükümlülük veya yasaklara aykırı yayın yapan medya hizmet sağlayıcıya ise ihlalin ağırlığı ve yayın ortamı dikkate alınarak ihlalin tespit edildiği aydan bir önceki aydaki brüt ticari iletişim gelirinin yüzde birinden yüzde üçüne kadar idari para cezası verilir.
- İdarî para cezası miktarı, radyo kuruluşları için bin Türk Lirasından, televizyon kuruluşları ve isteğe bağlı medya hizmet sağlayıcıları için onbin Türk Lirasından az olamaz.
- İdarî tedbir uygulanması sonucu yayını durdurulan programların yerine kamuya yararlı konularda programlar yayınlanır. Bu süre zarfında ihlalde sorumluluğu olan programın yapımcısı veya varsa sunucusu aynı veya farklı medya hizmet sağlayıcı kuruluşta başka bir program yapamaz veya sunamaz.
- 8 inci maddenin birinci fıkrasının (a), (b) ve (d) bentlerindeki ilkelerle dördüncü fıkrasına aykırı yayın yapılmasını müteakip verilecek yaptırım kararının tebliğinden itibaren bir yıl içinde aynı ihlalin tekrarı halinde, medya hizmet sağlayıcı kuruluşun yayınının on güne kadar durdurulmasına; ikinci tekrarı halinde ise, yayın lisansının iptaline karar verilir.
- 8 inci maddenin birinci fıkrasının (a), (b) ve (d) bentleri dışındaki bentlerini, aynı maddenin ikinci fıkrasını ve bu Kanunun yayın hizmetlerinde ticari iletişimi düzenleyen hükümlerinden herhangi birini yaptırım kararının tebliğinden itibaren bir yıl içinde yirmiden fazla ihlal eden medya hizmet sağlayıcı kuruluşun yayını

beş güne kadar durdurulur. Bir yıl içinde aynı ihlalin tekrarı halinde, medya hizmet sağlayıcı kuruluşun yayınının beş günden on güne kadar durdurulmasına; ihlalin ikinci tekrarı halinde ise yayın lisansının iptaline karar verilir. Programlarının yayını veya yayınları süreli durdurulan medya hizmet sağlayıcı kuruluşun yaptırım kararının tebliğine rağmen kararın gereklerine aykırı olarak yayınlarına devam etmesi halinde yayın lisansının iptaline karar verilir.

- Bu Kanun hükümlerine göre idarî para cezasına veya idarî tedbire karar vermeye Üst Kurul yetkilidir. Üst Kurul; ihlalin ağırlığı ve diğer şartlar gözetilmek suretiyle Kanun'un 8'inci maddesinde yer alan birinci fıkranın (a), (b), (d), (f), (g), (ğ), (h), (n), (ö), (s), (ş) ve (t) bentleri hariç diğer bentleri ile ikinci ve üçüncü fıkraları bağlamında gerçekleşmiş her bir ihlal için bir defaya mahsus olmak üzere, idarî para cezası uygulamak yerine medya hizmet sağlayıcı kuruluşu uyarabilir.
- Ayrıca, TRT de 6112 sayılı Kanun'un 8. maddesindeki ilkelere uymakla yükümlüdür. Uymadığı takdirde, TRT'ye Üst Kurul tarafından uyarı yaptırımı uygulanır (m.45).

Yaptırımlar içinde de açıkça görülmektedir ki, her bent ve fıkranın ihlali aynı şekilde cezalandırılmamaktadır ve yaptırımlar için de bir kategori unsuru mevcuttur. İstatistiksel veri analizinin yapılacağı bir sonraki bölümde pratikteki uygulaması daha net gözlemlenebilecek olmakla beraber burada da belirtilmesi gereken birkaç unsur söz konusudur.

Yaptırımlar bahsedildiği üzere caydırıcılığı sebebiyle, ihlallerin önlenmesini destekleyici bir unsurdur. Ancak yaptırımların caydırıcılık misyonunu tamamlaması, kamuoyunda oluşması muhtemel tartışmalara temel oluşturmaması ve yaptırımlar içerisinde belli açıklar bulunması halinde cezai yaptırıma tabi kişi ya da kuruluşların bu açıktan yararlanmaması için net, kesin çizgiler dahilinde ve mümkün olduğunca eksiksiz olması gerekmektedir. Ek olarak yaptırıma tabi, muhatap kişi ve kurumlar için standart bir prosedür oluşturularak ayrıcalık düşüncesine mahal verilmemesi gerekmektedir. Buradan hareketle, kişi inisiyatifine bırakılan durumların ve muğlak ifadelerin mümkün olduğunca minimize edilmesi önemlidir. Öte yandan 32. maddenin birinci fıkrası içerisinde yer alan "bir önceki aydaki brüt ticari iletişim gelirinin yüzde ikisinden beşine kadar idarî para cezası verilir" ve "ihlale konu programın yayınının beş keze kadar durdurulmasına" ibarelerinde

görülebileceği üzere sınırları üst kurul inisiyatifine bağlı yaptırımlar mevcuttur. Yine aynı şekilde ikinci fıkra içerisinde "bir önceki aydaki brüt ticari iletişim gelirinin yüzde birinden yüzde üçüne kadar idari para cezası verilir" ibaresi de sınırları üst kurul inisiyatifine bağlı bir yaptırımdır. Bu gözlem, aynı maddenin sekizinci fıkrası içerisinde yer alan "Bu Kanun hükümlerine göre idarî para cezasına veya idarî tedbire karar vermeye Üst Kurul yetkilidir." ibaresiyle tasdik edilmiştir. Yine 8. Fıkra içerisinde yer alan "Üst Kurul; ihlalin ağırlığı, haksız ekonomik kazancın ve tekrarın varlığı ile son beş yılda uygulanan idarî yaptırımlar gözetilmek suretiyle ikinci fıkrada belirtilen her bir ihlal için bir defaya mahsus olmak üzere, idarî para cezası uygulamak yerine medya hizmet sağlayıcı kuruluşu uyarabilir." ibaresinde inisiyatif unsuru açıkça göze çarpmaktadır.

Yine birinci ve ikinci fıkralar içerisinde yer alan "İdarî para cezası miktarı, radyo kuruluşları için bin Türk Lirasından, televizyon kuruluşları ve isteğe bağlı medya hizmet sağlayıcıları için onbin Türk Lirasından az olamaz" ibaresi de uygulama içerisinde RTÜK'ün inisiyatif kullandığı bir diğer durumdur. RTÜK kararlarında belirtilen bir unsur olan ve istatistiksel analiz kısmından da tasdik edilebilecek bir durum olarak idari para cezaları RTÜK'ün içinde bulunulacak yıl için belirlediği yeniden değerleme oranına göre verilmektedir. Örneğin 2019 yılı dâhilinde televizyon için idari para cezası oranı 10.000,00 TL'nin altında kalan medya hizmet dağlayıcılar için bu tutar 21.114,00 TL iken 2020 için 25.881,00 TL'dir. Burada ilgili fıkralara "RTÜK'ün her yılın ilk toplantısında belirleyeceği yeniden değerleme oranına göre" gibi bir ibare eklenmesi daha açıklayıcı olacaktır.

Yine netlik açısından muğlak bir durum da, 32. madde içerisinde yer alan yaptırımlar dahilinde, ilkelerin yer aldığı sekizinci madde üçüncü fıkra için gerçekleşecek bir ihlal tekrarı halinde, ihlali gerçekleştiren medya hizmet sağlayıcıya uygulanacak yaptırıma dair bir ibare olmamasıdır.

Analiz kısmı içerisinde, uygulamada gerçekleşmiş olan muğlaklıklara örnekler üzerinden daha detaylı değinilecek olmakla birlikte teorik olarak dikkat çekilmesi gereken son durum ise ilkelerin kategorileri kısmında belirtilmiş olan toplumsal gündem ve bilinç seviyesinin 6112 sayılı Kanun içerisinde kendine yer bulması düşüncesi yaptırımlar dahilinde de desteklenmiş olmasıdır. 32. maddenin dördüncü fıkrasında yer alan "İdarî tedbir uygulanması sonucu yayını durdurulan programların yerine, aynı yayın kuşağında ve ticarî iletişim yayını içermeksizin, Üst Kurulca temin edilen eğitim, kültür, trafik, kadın ve çocuk hakları, gençlerin fiziksel ve ahlakî gelişimi, uyuşturucu ve zararlı alışkanlıklarla mücadele,

Türk dilinin güzel kullanımı, çevre eğitimi, engelli sorunları, sağlık ve benzeri kamuya yararlı konularda programlar yayınlanır." ibaresinin benzeri ne 2954 sayılı Kanun içerisinde ne de 3984 sayılı Kanun'un ilk yayımlandığı halinde mevcut değildir. Sonrasında 3984 sayılı Kanun'a eklenen ve 33. madde içerisinde yer alan ibare ise şu şekildedir "Yayını durdurulan programların yerine, aynı yayın kuşağında ve reklamsız olarak, ilgili kamu kurum ve kuruluşlarına Üst Kurulca hazırlattırılacak eğitim, kültür, trafik, kadın ve çocuk hakları, gençlerin fiziksel ve ahlakî gelişimi, uyuşturucu ve zararlı alışkanlıklarla mücadele, Türk dilinin güzel kullanımı ve çevre eğitimi konularında programlar yayınlanır.". İlgili hükme "engelli sorunları, sağlık ve kamuya yararlı konular" ifadesi eklenmiştir ki bu ilkeler içerisinde değinilen yansımanın bir sonucu olarak düşünülebilir.

Buradan hareketle bölüm içerisinde sırasıyla incelenen izleyici yaklaşımları, ilkeler ve yaptırımlar neticesinde ilkelerin ihlallerinin ve pratikte yaşanan durumun sayısal veriler ile sunulmasının konunun detaylarına daha hâkim olunması açısından faydalı olacağı düşünülmektedir.

3.3.3. İstatistiksel Veriler İle Yayın İlkeleri İhlalleri ve Yaptırımlar: 2020 Yılı Örneği

Bu çalışmanın, önceki çalışmalardan farklı bir veri sunmak ve sonraki çalışmalara ışık tutmak bağlamında ortaya koymayı hedeflediği en önemli kısımlardan biri de istatistiksel veri analizidir. Bu kısımda, kurum ve kuruluşların teoride incelenen ilke ve amaçlarının, pratiğe yansıtılmış hallerinin uygulamada incelenmesi ve okuyuculara aktarılması hedeflenmektedir.

Bölüm dâhilinde, 2020 içerisinde hükme bağlanmış ve RTÜK tarafından kamuoyuna arz edilmiş kararların tümü incelenerek derlenmiş veriler ve bu verilerden süzülerek elde edilmiş istatistiksel sonuçlar paylaşılmıştır. Çalışmanın kapsamı, yalnızca 2020 içerisinde karara bağlanmış yayın ilkeleri ihlalleri ile sınırlıdır. Bölüm içerisinde aktarılacak veriler, 2020 içerisinde yapılmış 53 toplantı ve kamuoyu ile paylaşılmış 2311 karar incelenerek elde edilmiştir.

Bu veriler içerisinde radyo için 8, televizyon için 1723 olmak üzere yayın ilkeleri ihlalini konu alan toplam 1731 karar mevcut olup, takip eden analizler ve grafiklerin tümü bu kararlar dahilinde derlenmiştir. Analiz içerisinde incelenmiş ve işlenmiş veriler;

- Toplantı Verileri: Her toplantı için toplantı numarası, tarihi ve karar numarası aktarılmıştır.
- Yaptırım Verileri: Uygulanması hükmedilmiş ceza ve/veya cezaların detaylarına ek olarak idari para cezası hükmedilmiş kararlar için ilgili cezanın tutarı aktarılmıştır.
- Medya Hizmet Sağlayıcı ve Kanal Verileri: İhlalin gerçekleştiği kanal ve bağlı bulunduğu medya hizmet sağlayıcı aktarılmıştır.
- Program Verileri: Program türü ve adı aktarılmıştır.
- İhlale Konu Yayın İlkeleri Verileri: İhlale konu olan fıkra ve/veya bent aktarılmıştır.
- Saptanma Biçimi Verileri: İhlalin saptanma biçimi aktarılmıştır.

  olarak sıralanabilir.

Daha anlaşılabilir ilerlenmesi ve ulaşılmak istenen bilgilerin belli başlıklar altında toplanabilmesi açısından veriler alt başlıklar altında toplanacaktır. Başlıklar özelinde aktarıldığında konunun akışını etkileyeceği düşünülen tespit ve öneriler ise ayrı bir başlık altında yorumlanacaktır.

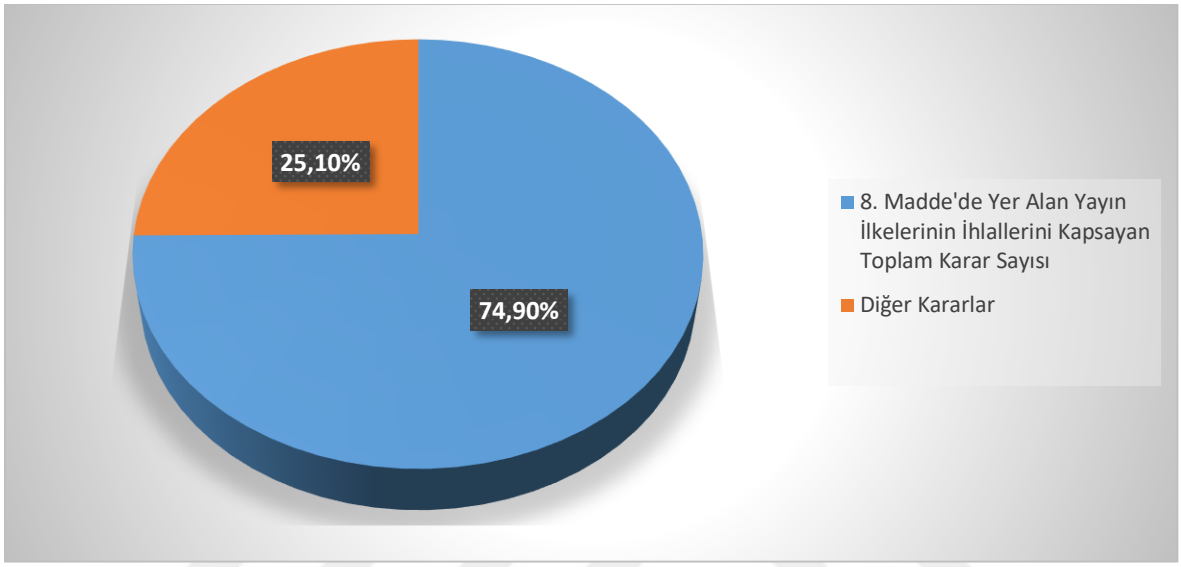
Burada nerelerde "karar", nerelerde "hüküm" kavramlarının kullanılmış olduğu değinilmesi gereken çok önemli bir noktadır. Hüküm kelimesi de her ne kadar karar anlamı taşıyor olsa da buna ek olarak bir yargı anlamı da mevcuttur (Türk Dil Kurumu Sözlükleri, 2021). 2020 yılı içerisinde yapılan her toplantının ve verilen her kararın bir numarası mevcuttur. Ancak her karar numarası içerisinde tek bir ihlal değerlendirilip, ilgili tek ihlali bağlayan tek bir yaptırım kararı verilmemiştir. Burada tek bir karar numarası içerisinde verilen bazen bir bazen birden çok yaptırım kararına, karışıklıkları önlemek bağlamında hüküm ya da hükümler denmiştir.

3.3.3.1. Toplantı Verileri

2020 yılı içerisinde toplam 53 toplantı yapılmış ve 2311 karar kamuoyu ile paylaşılmıştır. Paylaşılan kararlar alışılageldiği üzere 1'den başlamamaktadır. Kararlar kimi zaman 6. karardan, kimi zaman 38. karardan başlanılarak paylaşılmıştır. Genellikle başlanılan sayıdan sırasıyla devam edilmiş olmasına karşın bazı toplantılarda kamuoyu ile

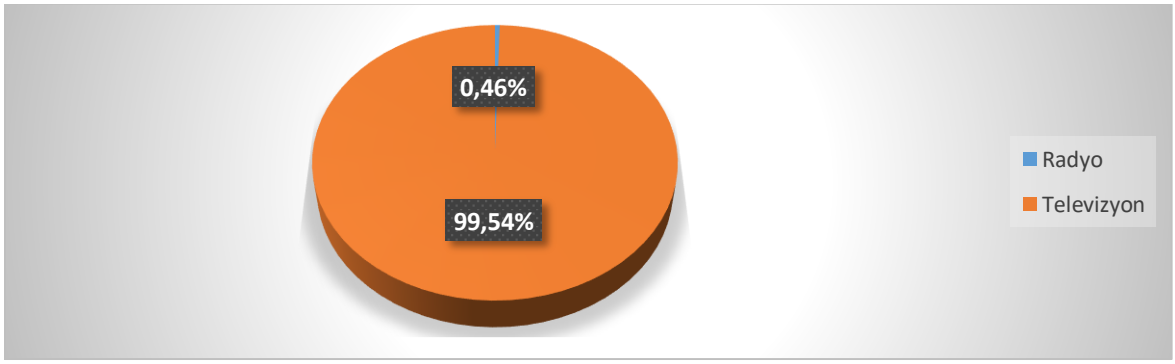
paylaşılmayan ara kararlar ya da yayın ilkelerini içeren 8. madde haricinde başka bir maddenin ihlalini konu edinen kararlar olmuştur.

Kamuoyu ile paylaşılan 53 toplantı ve 2311 karar içerisinden 8. madde içerisinde yer alan yayın hizmeti ilkelerinin ihlallerini kapsayan toplam karar sayısı 1731'dir.

Şekil 6. RTÜK'ün kamuoyu ile paylaştığı toplam kararlar içerisinde yayın hizmeti ilkeleri ihlallerinin oranı

RTÜK'ün 2020 içerisinde verdiği kararların önemli bir kısmı yayın ilkeleri ihlallerini kapsamaktadır. Toplam 1731 kararın 8 tanesi Radyo ve kalan 1723 tanesi televizyon içindir.

Şekil 7. RTÜK'ün kamuoyu ile paylaştığı yayın hizmeti ilkeleri ihlallerinin radyo ve televizyon arasındaki dağılımı

Radyo ve televizyon kuruluşları arasındaki dağılımı içerisinde televizyonun payı görüleceği üzere çok büyüktür. Ancak RTÜK'ün verdiği her karar numarası içerisinde yalnızca bir karar mevcut değildir. Toplam karar sayıları baz alındığında görülecektir ki, radyonun payı televizyona istinaden görünenden çok daha azdır. Hükümler ile ilgili verilere geçilmeden önce arasındaki bağlantının net olarak kurulabilmesi adına ilerleyen kısımlarda detaylandırılmak üzere belirtilmesi gereken belli başlı bilgiler mevcuttur ve şu şekilde sıralanabilir:

- Bazı kararlar içerisinde, aynı ilkenin ihlalini gerçekleştirdiği tespit edilen ve aynı kanalda yayınlanan farklı programlar için tek cezaya hükmedilmiştir.
- Örnek 1: 2020/20 toplantı numaralı 16. karar içerisinde TV100 logosuyla yayın yapan medya hizmet sağlayıcı bünyesinde yayın yapan Haber Bülteni, Gün Uyanıyor, Gün Ortası, Ana Haber isimli 4 haber programı da 8. madde 1. fıkra içerisinde yer alan i bendini ihlal etmiş olmasına rağmen kanala yalnızca 1 uyarı cezası verilmiştir.
- Bazı kararlar içerisinde, birden fazla ilke ihlali gerçekleştirdiği tespit edilen aynı program için tek cezaya hükmedilmiştir.
- Örnek 2 : 2020/11 toplantı numaralı 20. karar içerisinde KANAL ÇAY logosuyla yayın yapan medya hizmet sağlayıcı bünyesinde yayınlanan TİCARİ İLETİŞİM YAYINI içerisinde 8. madde içerisindeki 2. fıkra ve 4. fıkra aynı anda ihlal edilmiş olmasına rağmen kanala yalnızca 1 idari para cezası hükmü verilmiştir.
- Bazı kararlar içerisinde, birden fazla ilke ihlali gerçekleştirdiği tespit edilen aynı program için ihlaller gruplandırılarak birden fazla cezaya hükmedilmiştir.
- Örnek 3 : 2020/10 toplantı numaralı 18. karar içerisinde PLUS MUSİC logosuyla yayın yapan medya hizmet sağlayıcı bünyesinde yayınlanan TİCARİ İLETİŞİM YAYINI içerisinde 8. madde içerisinde yer alan 2. fıkra, 4. fıkra aynı anda ihlal edilmiştir. Kanala 4. fıkra için 10 gün yayın durdurma hükmü, 2. fıkra için idari para cezası hükmü verilmiştir.
- Bazı kararlar içerisinde, birden fazla ilke ihlali gerçekleştirdiği tespit edilen aynı program için ihlaller gruplandırılarak birden fazla cezaya hükmedilmiş olmasına rağmen cezalar birleştirilmiştir.

- Örnek 4: 2020/10 toplantı numaralı 25. karar içerisinde VADİM TV logosuyla yayın yapan medya hizmet sağlayıcı bünyesinde yayınlanan TİCARİ İLETİŞİM YAYINI içerisinde 8. madde 1. fıkra içerisinde yer alan f bendi, 2. fıkra, 4. fıkra aynı anda ihlal edilmiş olmasına rağmen kanala; f bendi ve 4. fıkra için idari para cezası ve 5 kez program yayını durdurma hükmü, 2. fıkra için idari para cezası hükmü verilmiştir. Ancak iki idari para cezası hükmü olmasına rağmen tek idari para cezası uygulanmıştır.

Yukarıda belirtilen sebepler dolayısıyla yaptırımlar için yapılan yüzdelik ve istatistiksel hesaplamalarda, en gerçek ve en sağlıklı sonuca ulaşılabilmesi adına uygulanmış her yaptırım dahil edilerek bu sayı üzerinden ilerlenecektir. Yine ilkeler için yapılan yüzdelik ve istatistiksel hesaplamalarda, en gerçek ve en sağlıklı sonuca ulaşılabilmesi adına ilkelerin her ihlali ayrıca takip edilmiştir, raporlanmış ve toplanmıştır. İlkeler ile ilgili yapılacak hesaplamalar için bu toplam üzerinden ilerlenecektir. Açıklandığı üzere yayınlanan her karar içerisinde yalnızca bir hüküm mevcut değildir. Aynı karar içerisinde birden fazla hüküm ya da ilke ihlali söz konusu olabilmektedir. Her toplantı için 8. madde dahilinde kamuoyu ile paylaşılmış karar ve kararlar okunarak hesaplanmış hüküm sayıları şu şekildedir:

Tablo 4

Üst kurul toplantılarında alınmış karar ve verilmiş hüküm sayıları

TOPLANTI NUMARASI	KARAR SAYISI	HÜKÜM SAYISI
2020/1	10	13
2020/2	17	24
2020/3	21	29
2020/4	17	28
2020/5	12	14
2020/6	17	20
2020/7	14	16
2020/8	23	28
2020/9	17	19
2020/10	16	19
2020/11	18	18
2020/12	23	25
2020/13	24	26
2020/14	14	16
2020/15	15	16
2020/16	19	21
2020/17	14	17
2020/18	21	24
2020/19	23	26
2020/20	22	22
2020/21	26	26
2020/22	21	21
2020/23	20	20

Tablo 4 Devamı

Üst kurul toplantılarında alınmış karar ve verilmiş hüküm sayıları

TOPLANTI NUMARASI	KARAR SAYISI	HÜKÜM SAYISI
2020/24	50	51
2020/25	62	65
2020/26	52	52
2020/27	78	78
2020/28	85	87
2020/29	84	89
2020/30	64	70
2020/31	48	54
2020/32	44	50
2020/33	45	49
2020/34	54	59
2020/35	44	44
2020/36	58	58
2020/37	46	46
2020/38	59	59
2020/39	49	49
2020/40	52	52
2020/41	49	49
2020/42	25	25
2020/43	26	26
2020/44	22	22
2020/45	32	32
2020/46	20	20
2020/47	19	19
2020/48	19	19
2020/49	16	16
2020/50	17	17
2020/51	21	21
2020/52	31	31
2020/53	36	36
TOPLAM	1731	1833

Hüküm sayıları ile karar sayıları arasındaki fark 102'dir ve buradan hareketle yalnızca karar sayıları üzerinden ilerlenmesi halinde sağlıklı verilere ulaşılamayacağı için yaptırımlar adına hüküm sayıları üzerinden ilerlenmesi gerektiği düşünülmüştür.

3.3.3.2. Yaptırım Verileri

Tez çalışması kapsamında incelenmiş yaptırımlar, bahsedildiği üzere öncesinde belli kültürel ve toplumsal temellere dayanılarak belirlenmiş yayın hizmeti ilkelerinin uygulanmaması durumunda uygulanmakta ve caydırıcılık misyonunu taşıması gereken yaptırımlardan oluşmaktadır. 2020 yılı içerisinde yayın hizmeti ilkeleri ihlallerini kapsayan 1825 tanesi televizyon ve 8 tanesi radyo için olmak üzere toplam 1833 yaptırım hükmü mevcuttur.

2020 yılı içerisinde radyo ve televizyon için yayın hizmeti ilkeleri bağlamında uygulanmış yaptırımlar şu şekildedir;

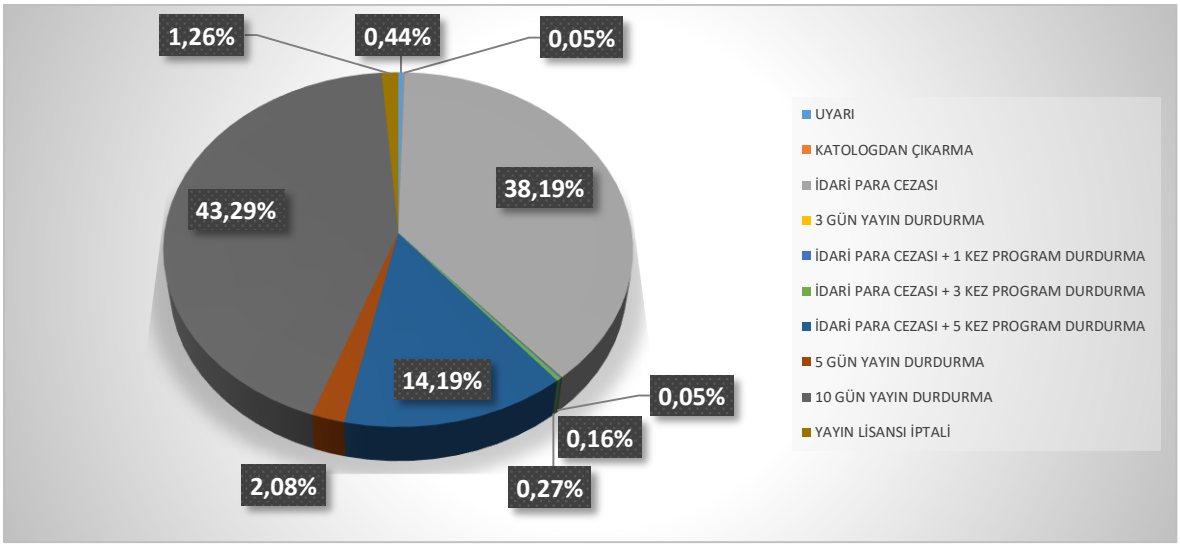
- Uyarı
- Katologdan Çıkarma
- İdari Para Cezası
- 3 Kez Yayın Durdurma
- İdari Para Cezası + 1 Kez Program Durdurma
- İdari Para Cezası + 2 Kez Program Durdurma
- İdari Para Cezası + 3 Kez Program Durdurma
- İdari Para Cezası + 5 Kez Program Durdurma
- 5 Gün Yayın Durdurma
- 10 Gün Yayın Durdurma
- Yayın Lisansı İptali

İlgili yaptırımların sayısal ve yüzdelik olarak dağılımları televizyon için şu şekildedir;

Tablo 5

Yaptırımların sayısal dağılımı - televizyon

UYARI	8
KATOLOGDAN ÇIKARMA	1
İDARİ PARA CEZASI	697
3 KEZ YAYIN DURDURMA	1
İDARİ PARA CEZASI + 1 KEZ PROGRAM DURDURMA	3
İDARİ PARA CEZASI + 3 KEZ PROGRAM DURDURMA	5
İDARİ PARA CEZASI + 5 KEZ PROGRAM DURDURMA	259
5 GÜN YAYIN DURDURMA	38
10 GÜN YAYIN DURDURMA	790
YAYIN LİSANSI İPTALİ	23

Şekil 8. Yaptırımların yüzdesel dağılımı - televizyon

Sayısal verilerden ve yüzdelik oranlardan da anlaşılacağı üzere, 10 gün yayın durdurma cezasının %43,29 gibi bir oranda olması, cezaların kanallar arasında eşit dağılmadığının bir göstergesidir. 10 gün yayın durdurma cezası, yaptırım uygulamalarının ilk aşaması olmaması sebebiyle öncesinde başka cezaların da uygulanmasını beraberinde getirmektedir ve buradan elde edilecek çıkarım da bazı medya hizmet sağlayıcılar için oranların, diğer kuruluşlara nazaran daha yüksek olacağıdır. Buradan hareketle hükümlerin medya hizmet sağlayıcılar arasındaki dağılımları şu şekildedir;

Tablo 6

Hüküm sayılarının medya hizmet sağlayıcılar arasındaki dağılımı – televizyon

MEDYA HİZMET SAĞLAYICI	KANAL İSMİ	HAKKINDAKİ TOPLAM HÜKÜM SAYISI
1 NUMARA MEDYA GRUBU	NR1 TÜRK	1
ABC RADYO TELEVİZYON VE DİJİTAL YAYINCILIK A.Ş.	TELE 1	19
ADIYAMAN RADYO TELEVİZYON TİCARET A.Ş.	ALASKA TV	185
AKİT TELEVİZYON VE RADYO A.Ş.	AKİT TV	3
AKS TELEVİZYON REKLAMCILIK VE FİLMCİLİK SAN. VE TİC. A.Ş.	SHOW TV	4
AKSİYON PAZARLAMA RADYO VE TELEVİZYON YAYINCILIK A.Ş.	SHOPPİNG CHANNEL	41
ANADOLU İLETİŞİM HİZMETLERİ A.Ş.	TV 5	1
ANTARES TELEVİZVON YAYINCILIK A.Ş.	beIN Movies HD Premier 2	1

Tablo 6 Devamı - 1

Hüküm sayılarının medya hizmet sağlayıcılar arasındaki dağılımı - televizyon

MEDYA HİZMET SAĞLAYICI	KANAL İSMİ	HAKKINDAKİ TOPLAM HÜKÜM SAYISI
ARMA BERAT TELEVİZYON YAYINCILIK A.Ş.)	BERAT	3
ARMA SEBİL TELEVİZYON YAYINCILIK A.Ş.	CANLAR TV	16
BAŞAKKENT RADYO VE TELEVİZYON YAYINCILIK SANAYİ VE TİCARET A.Ş.	DOLUNAY INT	137
BAYRAM RADYO VE TELEVİZYON YAYINCILIK A.Ş.	YASİN TV	26
BER RADYO TELEVİZYON A.Ş.	BER TV	119
BESLEN TELEVİZYON YAYINCILIK A.Ş.	TVO	7
BEYAZ İLETİŞİM A.Ş.	ÜLKE TV	2
BRAVO TELEVİZYON YAYINCILIK YAPIMCILIK SAN. VE TİC. A.Ş.	S SPORT	3
CİNER MEDYA TV HİZMETLERİ A.Ş.	HABER TÜRK	7
DORUK TELEVİZYON VE RADYO YAYINCILIK A.Ş.	CNN TÜRK	1
ENFORMASYON REKLAMCILIK VE FİLMCİLİK SANAYİ VE TİCARET A.Ş.	TLC	3
FUL YAYINCILIK MEDYA HİZMETLERİ A.Ş.	FUL TV	10
GLOBAL MEDİA GROUP PRODÜKSİYON TELEVİZYON YAYINCILIK	HABER GLOBAL	1
LOS GATOS TURKEY YAYIN HİZMETLERİ A.Ş.	NETFLIX	1
MELTEM RADYO VE TELEVİZYON YAYINCILIK A.Ş.	MELTEM TV	1
MERCEK RADYO TELEVİZYON YAYINCILIK A.Ş.	EVİN TV	11
MNG TV YAYINCILIK A.Ş.	TV8	3
NİSA RADYO TELEVİZYON YAYINCILIK A.Ş.	NİSA TV	25
ON TV RADYO VE TELEVİZYON YAYINCILIĞI A.Ş.	TV 100	1
PALMİYE TV YAYIN MEDYA HİZMETLERİ A.Ş.	SÜPER TV	143
PMC RADYO VE TELEVİZYON YAYINCILIK A.Ş.	PLUS MUSİC	13
SAT BROADCAST RADYO VE TELEVİZYON A.Ş.	ANADOLU TV	58

Tablo 6 Devamı - 2

Hüküm sayılarının medya hizmet sağlayıcılar arasındaki dağılımı - televizyon

MEDYA HİZMET SAĞLAYICI	KANAL İSMİ	HAKKINDAKİ TOPLAM HÜKÜM SAYISI
SEBİL TELEVİZYON YAYINCILIK A.Ş.	MAXİ TV	7
STÜDYO MODERNA RADYO TELEVİZYON PRODÜKSİYON A.Ş.	TOP SHOP TV	145
SÜPER KANAL TELEVİZYON VE RADYO YAYINCILIK A.Ş.	DREAM	1
ŞU TELEVİZYON VE YAYINCILIK A.Ş.	ŞU TV	41
TEKMEN RADYO VE TELEVİZYON GAZETECİLİK VE YAYINCILIK A.Ş.	KANAL TEK	19
TORU MEDYA TELEVİZYON RADYO VE REKLAMCILIK HİZMETLERİ A.Ş.	NEHİR	131
TRİTON TELEVİZYON YAYINCILIK A.Ş.	beIN Movies HD Stars	2
TURKUVAZ AKTİF TELEVİZYON PRODÜKSİYON A.Ş.	ATV	2
TÜRKİYE RADYO TELEVİZYON KURUMU	TRT HABER	2
TÜRKÜ YAYINCILIK A.Ş.	GÜÇLÜ TV	44
TV8 TV YAYINCILIK A.Ş.	TV8	1
ULUSAL KANAL İLETİŞİM HİZMETLERİ SANAYİ VE TİCARET A.Ş.	ULUSAL 1	2
VADİ KELKİT RADYO TELEVİZYON YAYINCILIK ORGANİZASYON A.Ş.	VADİM TV	76
VOLGA YAYINCILIK A.Ş.	1 AN TV	71
YELDA HABER VE GÖRSEL YAYINCILIK A.Ş.	KANAL D	2
TOPLAM		1825

Görüldüğü üzere Alaska TV logosu ile yayın yapan medya hizmet sağlayıcı Adıyaman Radyo Televizyon Ticaret A.Ş. 185 ceza ile toplam yaptırımların %10,14'ünü oluştururken, ikinci sırada 145 ceza ile toplam yaptırımların %7,95'ini oluşturan ve Top Shop TV logosu ile yayın yapan Stüdyo Moderna Radyo Televizyon Prodüksiyon A.Ş. yer almaktadır. Analiz içerisinde her bir yaptırım türünün medya hizmet sağlayıcılar arasındaki sayısal dağılımı hesaplanmış olmakla birlikte veri akışını bozmamak ve bilgi kirliliği oluşturmamak adına burada yalnızca en çok uygulanan üç yaptırımın dağılımlarının ve tüm medya hizmet sağlayıcılar dâhilinde uygulanmış toplam idari para cezalarının toplamlarının

paylaşılması uygun görülmüştür ve sonrasında yapılacak yorumlara temel oluşturması açısından şu şekildedir;

Tablo 7

En çok uygulanan yaptırımların medya hizmet sağlayıcılar arasındaki dağılımı ve idari para cezası toplamları - televizyon

MEDYA HİZMET SAĞLAYICI	KANAL İSMİ	İDARİ PARA CEZASI SAYISI	IDARİ PARA CEZASI + 5 KEZ PD SAYISI	10 GÜN YAYIN DURDURMA SAYISI	MADDİ CEZA TUTAR TOPLAMI
1 NUMARA MEDYA GRUBU	NR1 TÜRK		1		₺25.881,00
ABC RADYO TELEVİZYON VE DİJİTAL YAYINCILIK A.Ş.	TELE 1	15	1		₺428.794,00
ADIYAMAN RADYO TELEVİZYON TİCARET A.Ş.	ALASKA TV	39	21	123	₺1.552.860,00
AKİT TELEVİZYON VE RADYO A.Ş.	AKİT TV	3			₺86.495,00
AKS TELEVİZYON REKLAMCILIK VE FİLMCİLİK SAN. VE TİC. A.Ş.	SHOW TV	3			₺1.431.014,00
AKSİYON PAZARLAMA RADYO VE TELEVİZYON YAYINCILIK A.Ş.	SHOPPİNG CHANNEL	13	4	23	₺439.977,00
ANADOLU İLETİŞİM HİZMETLERİ A.Ş.	TV 5	1			₺25.881,00
ANTARES TELEVİZVON YAYINCILIK A.Ş.	beIN Movies HD Premier 2				₺25.881,00
ARMA BERAT TELEVİZYON YAYINCILIK A.Ş.)	BERAT	3			₺77.643,00
ARMA SEBİL TELEVİZYON YAYINCILIK A.Ş.	CANLAR TV	9		4	₺204.327,00
BAŞAKKENT RADYO VE TELEVİZYON YAYINCILIK SANAYİ VE TİCARET A.Ş.	DOLUNAY INT	112	2	3	₺2.950.434,00
BAYRAM RADYO VE TELEVİZYON YAYINCILIK A.Ş.	YASİN TV	4	10	12	₺357.567,00
BER RADYO TELEVİZYON A.Ş.	BER TV	18	10	87	₺724.668,00
BESLEN TELEVİZYON YAYINCILIK A.Ş.	TVO		1	6	₺25.881,00
BEYAZ İLETİŞİM A.Ş.	ÜLKE TV				Uygulanmamıştır
BRAVO TELEVİZYON YAYINCILIK YAPIMCILIK SAN. VE TİC. A.Ş.	S SPORT				₺131.817,00

Tablo 7 Devamı - 1

En çok ihlal edilen hükümlerin medya hizmet sağlayıcılar arasındaki dağılımı ve idari para cezası toplamları - televizyon

MEDYA HİZMET SAĞLAYICI	KANAL İSMİ	İDARİ PARA CEZASI SAYISI	IDARİ PARA CEZASI + 5 KEZ PD SAYISI	10 GÜN YAYIN DURDURMA SAYISI	MADDİ CEZA TUTAR TOPLAMI
CİNER MEDYA TV HİZMETLERİ A.Ş.	HABER TÜRK	5	1		₺707.110,00
DORUK TELEVİZYON VE RADYO YAYINCILIK A.Ş.	CNN TÜRK				Uygulanmamıştır
ENFORMASYON REKLAMCILIK VE FİLMCİLİK SANAYİ VE TİCARET A.Ş.	TLC	3			₺206.805,00
FUL YAYINCILIK MEDYA HİZMETLERİ A.Ş.	FUL TV	10			₺258.810,00
GLOBAL MEDİA GROUP PRODÜKSİYON TELEVİZYON YAYINCILIK	HABER GLOBAL				₺25.881,00
GM RADYO TELEVİZYON YAYINCILIK A.Ş.	BLD	28	32	38	₺1.548.093,00
GONCA RADYO VE TELEVİZYON YAYINCILIK A.Ş.	GONCA TV		1		₺25.881,00
HALK RADYO VE TELEVİZYON YAYINCILIK A.Ş.	HALK TV	11	2		₺339.826,00
HUZUR RADYO TV A.Ş.	FOX	10			₺11.511.604,00
İSTANBUL DOLUNAY RADYO TELEVİZYON YAYINCILIK VE REKLAMCILIK A.Ş.	DOLUNAY TV	12			₺310.572,00
KAFKAS RADYO TELEVİZYON YAYINCILIK A.Ş.	DORUK TV	12	12	12	₺754.924,00
KANAL BEYAZ TELEVİZYON RADYO YAYINCILIK SANAYİ VE TİCARET A.Ş.	BEYAZ TV	4			₺223.897,00
KANAL ÇAY DİJİTAL TV VE RADYO HİZMETLERİ A.Ş.	KANAL ÇAY	17		12	₺439.977,00
KANAL YALOVA TELEVİZYON VE YAYINCILIK A.Ş.	KANAL YALOVA	17		86	₺439.977,00
KARADENİZ RADYO VE TELEVİZYON YAYINCILIĞI A.Ş.	KARADENİZ TV	12		9	₺301.038,00

Tablo 7 Devamı - 2

En çok ihlal edilen hükümlerin medya hizmet sağlayıcılar arasındaki dağılımı ve idari para cezası toplamları - televizyon

MEDYA HİZMET SAĞLAYICI	KANAL İSMİ	İDARİ PARA CEZASI SAYISI	IDARİ PARA CEZASI + 5 KEZ PD SAYISI	10 GÜN YAYIN DURDURMA SAYISI	MADDİ CEZA TUTAR TOPLAMI
KIZILIRMAK YAYINCILIK A.Ş.	ARAFAT TV	3	18	68	₺543.501,00
KÜLTÜR RADYO VE TELEVİZYON YAYINCILIĞI A.Ş.	KRT	3			₺42.946,00
LOS GATOS TURKEY YAYIN HİZMETLERİ A.Ş.	NETFLIX				Uygulanmamıştır
MELTEM RADYO VE TELEVİZYON YAYINCILIK A.Ş.	MELTEM TV				₺25.881,00
MERCEK RADYO TELEVİZYON YAYINCILIK A.Ş.	EVİN TV	10		1	₺249.276,00
MNG TV YAYINCILIK A.Ş.	TV8	3			₺2.012.761,00
NİSA RADYO TELEVİZYON YAYINCILIK A.Ş.	NİSA TV	5	1	19	₺155.286,00
ON TV RADYO VE TELEVİZYON YAYINCILIĞI A.Ş.	TV 100				Uygulanmamıştır
PALMİYE TV YAYIN MEDYA HİZMETLERİ A.Ş.	SÜPER TV	106	10	13	₺3.002.196,00
PMC RADYO VE TELEVİZYON YAYINCILIK A.Ş.	PLUS MUSİC	3		10	₺72.876,00
SAT BROADCAST RADYO VE TELEVİZYON A.Ş.	ANADOLU TV	15	15	27	₺776.430,00
SEBİL TELEVİZYON YAYINCILIK A.Ş.	MAXİ TV			7	Uygulanmamıştır
STÜDYO MODERNA RADYO TELEVİZYON PRODÜKSİYON A.Ş.	TOP SHOP TV	32	48	65	₺2.070.480,00
SÜPER KANAL TELEVİZYON VE RADYO YAYINCILIK A.Ş.	DREAM	1			₺21.114,00
ŞU TELEVİZYON VE YAYINCILIK A.Ş.	ŞU TV	11	25	5	₺931.716,00
TEKMEN RADYO VE TELEVİZYON GAZETECİLİK VE YAYINCILIK A.Ş.	KANAL TEK	14	5		₺491.739,00
TORU MEDYA TELEVİZYON RADYO VE REKLAMCILIK HİZMETLERİ A.Ş.	NEHİR	30	20	80	₺1.294.050,00

Tablo 7 Devamı - 3

En çok ihlal edilen hükümlerin medya hizmet sağlayıcılar arasındaki dağılımı ve idari para cezası toplamları - televizyon

MEDYA HİZMET SAĞLAYICI	KANAL İSMİ	İDARİ PARA CEZASI SAYISI	IDARİ PARA CEZASI + 5 KEZ PD SAYISI	10 GÜN YAYIN DURDURMA SAYISI	MADDİ CEZA TUTAR TOPLAMI
TRİTON TELEVİZYON YAYINCILIK A.Ş.	beIN Movies HD Stars		2		₺51.762,00
TURKUVAZ AKTİF TELEVİZYON PRODÜKSİYON A.Ş.	ATV	1			₺463.332,00
TÜRKİYE RADYO TELEVİZYON KURUMU	TRT HABER				Uygulanmamıştır
TÜRKÜ YAYINCILIK A.Ş.	GÜÇLÜ TV	44			₺1.138.764,00
TV8 TV YAYINCILIK A.Ş.	TV8	1			₺1.361.863,00
ULUSAL KANAL İLETİŞİM HİZMETLERİ SANAYİ VE TİCARET A.Ş.	ULUSAL 1	2			₺51.762,00
VADİ KELKİT RADYO TELEVİZYON YAYINCILIK ORGANİZASYON A.Ş.	VADİM TV	34	8	34	₺879.954,00
VOLGA YAYINCILIK A.Ş.	1 AN TV	16	9	46	₺647.025,00
YELDA HABER VE GÖRSEL YAYINCILIK A.Ş.	KANAL D	2			₺906.903,00
TOPLAM		**697**	**259**	**790**	**₺42.775.132,00**

Dolunay INT logosuyla yayın yapan medya hizmet sağlayıcı 112 adet idari para cezası ile idari para cezalarının %16,07'lik payını oluşturmaktadır. Top Shop TV logosuyla yayın yapan medya hizmet sağlayıcı ise 48 idari para cezası ve beş kez yayın durdurma cezası ile ilgili cezanın %18,53'lük payını kapsamaktadır. Bu durumlara ek olarak her iki yaptırım türü için de sayıları ilk sırada yer alan kanallara çok yakın başka medya hizmet sağlayıcılar da mevcuttur. Ancak ne var ki, idari para cezaları toplamları incelendiğinde ilk sırada FOX logosuyla yayın yapan ve tüm yaptırım türleri dâhil edildiğinde toplam 11 kez ceza almasına hükmedilmiş başka bir medya hizmet sağlayıcı mevcuttur. Yine idari para cezaları bağlamında en büyük tutarı ödeyen beşinci kanal olan ve TV8 logosuyla yayın yapan medya hizmet sağlayıcının, beşinci sırada olmasını sağlayan cezalar yalnızca MNG TV Yayıncılık A.Ş. dâhilindeyken aldığı cezalardır ve toplam ceza sayısı 3'tür. İlgili kanal

yıl içerisinde bağlı olduğu medya hizmet sağlayıcısını değiştirdiği için sıralama bu şekilde olup, hesaplamalar yapılırken kanal üzerinden ilerlenmiş olsaydı TV8 toplamda 4 cezası olmasına rağmen ikinci sırada yer alacaktı. İdari para cezaları kanalın brüt ticari iletişim geliri ile paralel ilerliyor olsa da, ihlal sayıları ve ödenen tutarlar göz önüne alındığında aradaki büyük farkın çözümlenmesi gereken bir sorun teşkil ettiği düşünülmektedir. Daha rahat anlaşılabilmesi için toplam idari para cezaları dahilinde ilk beş şu şekildedir;

Tablo 8

Ödenen idari para cezaları bağlamında ilk beş medya hizmet sağlayıcı – televizyon

MEDYA HİZMET SAĞLAYICI	**KANAL İSMİ**	**MADDİ CEZA TUTAR TOPLAMI**
HUZUR RADYO TV A.Ş.	FOX	₺11.511.604,00
PALMİYE TV YAYIN MEDYA HİZMETLERİ A.Ş.	SÜPER TV	₺3.002.196,00
BAŞAKKENT RADYO VE TELEVİZYON YAYINCILIK SANAYİ VE TİCARET A.Ş.	DOLUN AY INT	₺2.950.434,00
STÜDYO MODERNA RADYO TELEVİZYON PRODÜKSİYON A.Ş.	TOP SHOP TV	₺2.070.480,00
MNG TV YAYINCILIK A.Ş.	TV8	₺2.012.761,00

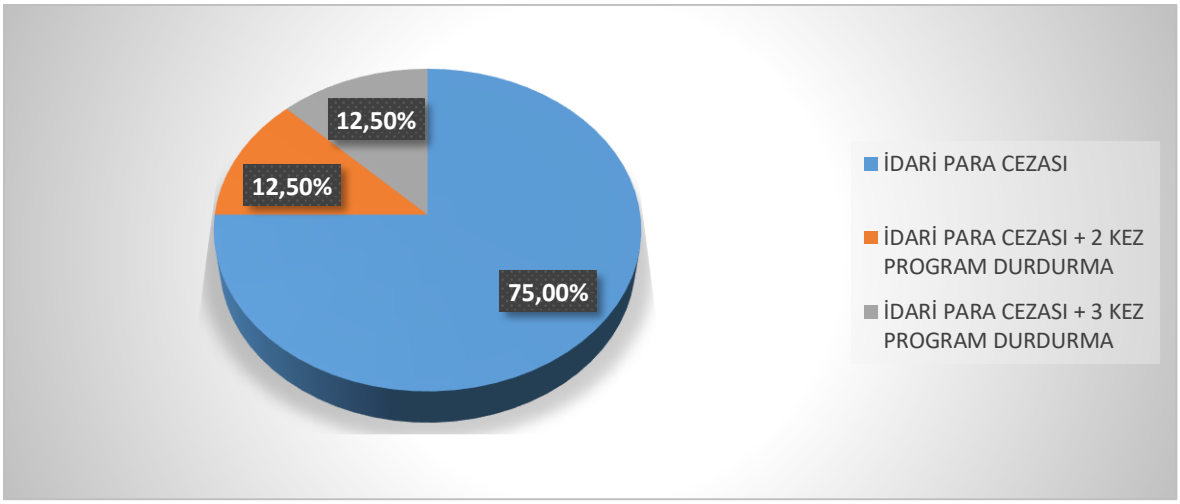
Ek olarak ilgili maddi tutar farklarının yayın hizmeti ilkeleri verileri içerisinde bahsedildiği üzere radyo ve televizyon arasında da var olması rekabeti maddi açıdan olumsuz etkilemektedir. Örnek vermek gerekirse, cezai yaptırım aşamalarının olmadığını varsaydığımız bir sistemde FOX TV'nin 11 yaptırım için ödediği tutarı ödemesi için gelir düzeyi düşük bir radyo kanalının aynı ihlali yaklaşık 4.464 kez işlemesi gerekecekti.

Daha detaylı anlatım ve karşılaştırma için zemin oluşturması bağlamında radyo dahilinde yaptırımların sayısal ve yüzdelik olarak dağılımları şu şekildedir;

Tablo 9

Yaptırımların sayısal dağılımı - radyo

İDARİ PARA CEZASI	6
İDARİ PARA CEZASI + 2 KEZ PROGRAM DURDURMA	1
İDARİ PARA CEZASI + 3 KEZ PROGRAM DURDURMA	1

Şekil 9. Yaptırımların sayısal dağılımı - radyo

Tüm cezaların sayısal dağılımları ise aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tablo 10

Hüküm sayıları, türleri ve idari para cezaları toplamlarının medya hizmet sağlayıcılar arasındaki dağılımı – radyo

MEDYA HİZMET SAĞLAYICI	KANAL İSMİ	HAKKINDAKİ TOPLAM KARAR SAYISI	İDARİ PARA CEZASI SAYISI	İDARİ PARA CEZASI + 2 KEZ PD SAYISI	İDARİ PARA CEZASI + 3 KEZ PD SAYISI	MADDİ CEZA TUTAR TOPLAMI
CANLI RADYO TELEVİZYON REKLAM PAZARLAMA A.Ş.	RADYO HARMAN	1		1		₺2.579,00
EFEM MEDYA RADYO VE TELEVİZYON A.Ş.	KAFA RADYO	2	1		1	₺6.234,00
PENDİK PRODÜKSİYON VE RADYO TELEVİZYON YAYINCILIK A.Ş.	BAYRAM FM	3	3			₺7.737,00
TATLISES RADYO TELEVİZYON VE MEDYA HİZMETLERİ A.Ş.	RADYO SPOR	2	2			₺11.428,00
TOPLAM		**8**	**6**	**1**	**1**	**₺27.978,00**

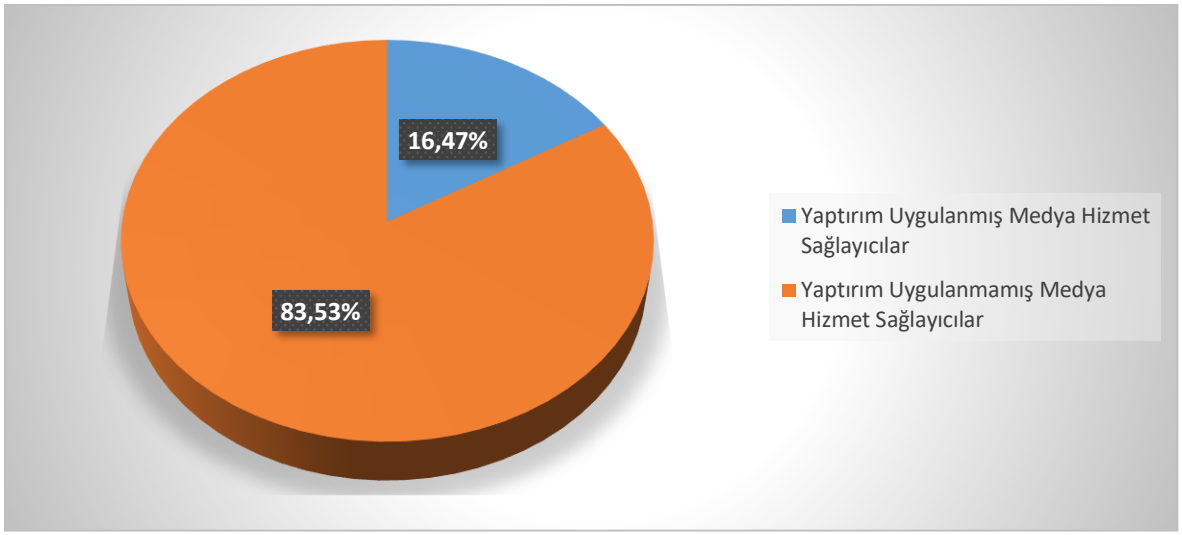
Görülmektedir ki, radyo dâhilinde bir sene içerisinde kesilmiş tüm idari para cezalarının toplamı 2020 yeniden değerleme oranına göre bir televizyon kanalına kesilen en az cezadan yalnızca %8,10 fazladır. Radyonun da birey ve toplumlara ulaşmak konusundaki etkisi oldukça fazladır ve dönüşen teknolojik sistemler içerisine adaptasyon sürecini gayet

olumlu sürdürerek etkisini kaybetmemiş bir iletişim aracıdır. Yayınların radyo ile eş zamanlı olarak internette ve mobil uygulamalarda da dinlenebilmesi, radyonun eski görüntüsünde olmasa da işlevinin ve ulaştığı kitlenin azalmamasında büyük bir rol oynamıştır. Buradan hareketle, radyonun da etki alanı yüksek bir medya aracı olduğu ve denetim sürecinde aynı hassasiyetin gösterilmesi gerektiği düşünülmektedir. Ek olarak cezai yaptırımlarda radyo ve televizyonlar bağlamında rekabet için adil koşullar sağlanması gerektiği gözlemlenmekte, haksız rekabete yol açmayacak şekilde bir denetim ve yaptırım mekanizması oluşturulması için iyileştirme çalışmalarına ihtiyaç olduğu düşünülmektedir.

3.3.3.3. Medya Hizmet Sağlayıcı ve Kanal Verileri

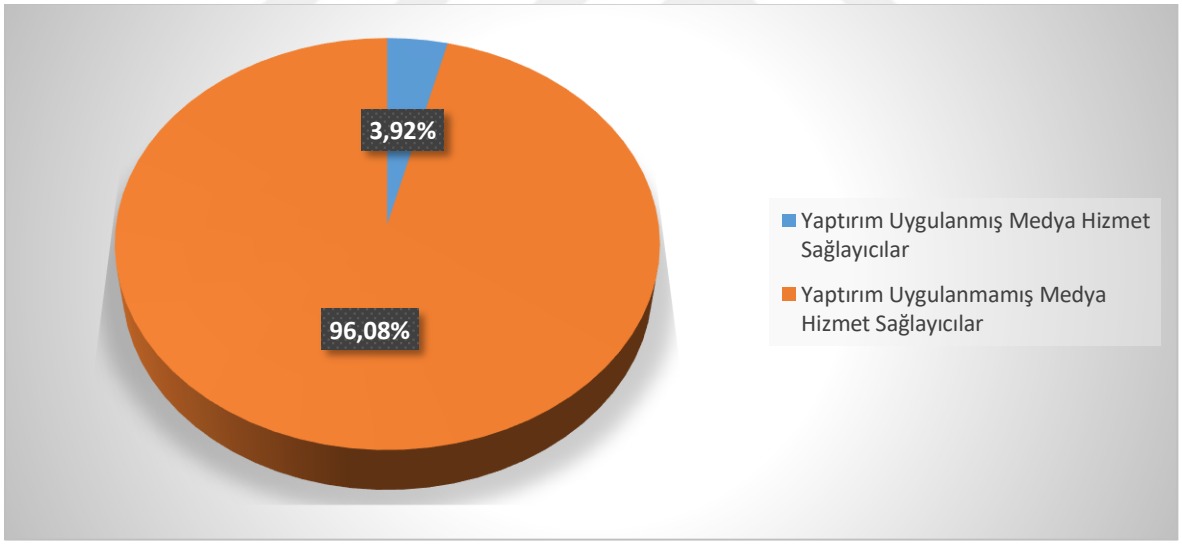
Bu kısımda medya hizmet sağlayıcılar ve kanal verilerinin sunulması amaçlanmaktadır. Medya hizmet sağlayıcılar için kararlarda herhangi bir sınırlama unsuru belirlenmemiştir. En sağlıklı ve kapsamlı verilere ulaşılması için tüm hükümler ayrım yapılmaksızın incelenmiş ve işlenmiştir. Belirtilmesi gereken tek durum olarak, 2020 yılı içerisinde aynı kanalın mevcutta bağlı olduğu medya hizmet sağlayıcıdan bir başka medya hizmet sağlayıcı bünyesine geçtiği yalnızca bir durum mevcuttur. TV8 logolu kanal, aynı yıl içerisinde iki medya hizmet sağlayıcı bünyesinde bulunmuştur. İlgili durumda incelemeler kanallar üzerinden değil medya hizmet sağlayıcılar üzerinden listelendiği için herhangi bir sorun unsuru oluşturmamıştır. Her iki veri demeti de hesaplamaya dahil edilmiştir.

Yaptırım uygulanan medya hizmet sağlayıcıların sayılarının ne denli sınırlı olduğunun gösterilmesi için hesaplanmış olan bu oran içerisinde, lisans tipleri içerisinde lisans sayısı en fazla olan uydu lisansı türü baz alınmıştır. Ancak ne var ki, yaptırım uygulanan medya hizmet sağlayıcıları içerisinde uydu lisansı olmayan medya hizmet sağlayıcılar da mevcuttur zira tüm kararlar lisans ayrımı yapılmaksızın analiz edilmiştir. Televizyon yayını yapmak için uydu lisansı olan toplam medya hizmet sağlayıcı sayısı 346, ceza alan toplam medya hizmet sağlayıcı sayısı 57'dir.

Şekil 10. 2020 yılı içerisinde yayın ilkeleri ihlali bağlamında ceza alan ve almayan medya hizmet sağlayıcıların oranı – televizyon

Aynı şekilde radyo yayını yapmak için uydu lisansı olan toplam medya hizmet sağlayıcı sayısı ise 102, ceza alan toplam medya hizmet sağlayıcı sayısı dörttür.

Şekil 11. 2020 yılı içerisinde yayın ilkeleri ihlali bağlamında ceza alan ve almayan medya hizmet sağlayıcıların oranı - radyo

Oranlar arasındaki fark, yalnızca hüküm uygulanan ve uygulanmayan medya hizmet sağlayıcılar arasında değil, hüküm uygulanmış medya hizmet sağlayıcılar arasında da oldukça yüksek olabilmektedir. Radyo ve televizyon için ayrı ayrı incelenen yaptırımlar bağlamında enler ve yüzdelik oranları, televizyon için şu şekildedir:

Tablo 11

Hükümlerin en çok uygulandığı medya hizmet sağlayıcılar ve tüm medya hizmet sağlayıcılar içerisindeki oranı – televizyon

Sayısal Olarak En Çok Ceza Alan Kanal	ALASKA TV - ADIYAMAN RADYO TELEVİZYON TİCARET A.Ş.
İlgili Kanalın Ceza Sayısı	185
Tüm Kanallar İçin Verilmiş Toplam Hüküm Sayısı	1825
Tüm Kanallar İçin Verilmiş Toplam Hüküm Sayısı İçerisindeki Yüzdesi	10,14%
En Çok Uyarı Cezası Alan Kanal Ve Medya Hizmet Sağlayıcısı	TRT HABER - TÜRKİYE RADYO TELEVİZYON KURUMU
İlgilli Kanalın Ceza Sayısı	2
Toplam Uyarı Cezası Sayısı	8
İlgili Kanalın Cezasının Toplam Uyarı Cezası İçerisindeki Yüzdesi	25,00%
En Çok İdari Para Cezası Cezası Alan Kanal Ve Medya Hizmet Sağlayıcısı	DOLUNAY INT - BAŞAKKENT RADYO VE TELEVİZYON YAYINCILIK SANAYİ VE TİCARET A.Ş.
İlgilli Kanalın Ceza Sayısı	112
Toplam İdari Para Cezası Cezası Sayısı	697
İlgili Kanalın Cezasının Toplam İdari Para Cezası Cezası İçerisindeki Yüzdesi	16,07%
En Çok İdari Para Cezası + 1 Kez Program Durdurma Cezası Alan Kanal Ve Medya Hizmet Sağlayıcısı	S SPORT - BRAVO TELEVİZYON YAYINCILIK YAPIMCILIK SAN. VE TİC. A.Ş.
İlgilli Kanalın Ceza Sayısı	3
Toplam İdari Para Cezası + 1 Kez Program Durdurma Cezası Sayısı	3
İlgili Kanalın Cezasının Toplam İdari Para Cezası + 1 Kez Program Durdurma Cezası İçerisindeki Yüzdesi	100,00%
En Çok İdari Para Cezası + 2 Kez Program Durdurma Cezası Alan Kanal Ve Medya Hizmet Sağlayıcısı	İlgili Ceza 2020 Yılı İçerisinde Televizyon İçin Uygulanmamıştır
En Çok İdari Para Cezası + 3 Kez Program Durdurma Cezası Alan Kanal Ve Medya Hizmet Sağlayıcısı	5 Kanal Hakkında Birer Kez Uygulanmıştır
İlgilli Kanalın Ceza Sayısı	1
Toplam İdari Para Cezası + 3 Kez Program Durdurma Cezası Sayısı	5
İlgili Kanalın Cezasının Toplam İdari Para Cezası + 3 Kez Program Durdurma Cezası İçerisindeki Yüzdesi	20,00%

Tablo 11 Devamı

Hükümlerin en çok uygulandığı medya hizmet sağlayıcılar ve tüm medya hizmet sağlayıcılar içerisindeki oranı - televizyon

En Çok İdari Para Cezası + 5 Kez Program Durdurma Cezası Alan Kanal Ve Medya Hizmet Sağlayıcısı	TOP SHOP TV - STÜDYO MODERNA RADYO TELEVİZYON PRODÜKSİYON A.Ş.
İlgilli Kanalın Ceza Sayısı	48
Toplam İdari Para Cezası + 5 Kez Program Durdurma Cezası Sayısı	259
İlgili Kanalın Cezasının Toplam İdari Para Cezası + 5 Kez Program Durdurma Cezası İçerisindeki Yüzdesi	18,53%
En Çok 5 Gün Yayın Durdurma Cezası Alan Kanal Ve Medya Hizmet Sağlayıcısı	DOLUNAY INT - BAŞAKKENT RADYO VE TELEVİZYON YAYINCILIK SANAYİ VE TİCARET A.Ş.
İlgilli Kanalın Ceza Sayısı	20
Toplam 5 Gün Yayın Durdurma Cezası Sayısı	38
İlgili Kanalın Cezasının Toplam 5 Gün Yayın Durdurma Cezası İçerisindeki Yüzdesi	52,63%
En Çok 10 Gün Yayın Durdurma Cezası Alan Kanal Ve Medya Hizmet Sağlayıcısı	ALASKA TV - ADIYAMAN RADYO TELEVİZYON TİCARET A.Ş.
İlgilli Kanalın Ceza Sayısı	123
Toplam 10 Gün Yayın Durdurma Cezası Sayısı	790
İlgili Kanalın Cezasının Toplam 10 Gün Yayın Durdurma Cezası İçerisindeki Yüzdesi	15,57%
En Çok Yayın Lisansı İptali Cezası Alan Kanal Ve Medya Hizmet Sağlayıcısı	KARADENİZ TV - KARADENİZ RADYO VE TELEVİZYON YAYINCILIĞI A.Ş.
İlgilli Kanalın Ceza Sayısı	5
Toplam Yayın Lisansı İptali Cezası Sayısı	23
İlgili Kanalın Cezasının Toplam Yayın Lisansı İptali Cezası İçerisindeki Yüzdesi	21,74%
En Çok 3 Kez Program Durdurma Cezası Alan Kanal Ve Medya Hizmet Sağlayıcısı	ÜLKE TV - BEYAZ İLETİŞİM A.Ş.
İlgilli Kanalın Ceza Sayısı	1
Toplam 3 Gün Yayın Durdurma Cezası Sayısı	1
İlgili Kanalın Cezasının Toplam 3 Gün Yayın Durdurma Cezası İçerisindeki Yüzdesi	100,00%
En Çok Katalogdan Çıkarma Cezası Alan Kanal Ve Medya Hizmet Sağlayıcısı	NETFLIX - LOS GATOS TURKEY YAYIN HİZMETLERİ A.Ş.
İlgilli Kanalın Ceza Sayısı	1
Toplam Katalogdan Çıkarma Cezası Sayısı	1
İlgili Kanalın Cezasının Toplam Katalogdan Çıkarma Cezası İçerisindeki Yüzdesi	100,00%

Radyo için ise derlenmiş veriler ise aşağıdaki gibidir:

Tablo 12

Hükümlerin en çok uygulandığı medya hizmet sağlayıcılar ve tüm medya hizmet sağlayıcılar içerisindeki oranı - radyo

Sayısal Olarak En Çok Ceza Alan Kanal	BAYRAM FM - PENDİK PRODÜKSİYON VE RADYO TELEVİZYON YAYINCILIK A.Ş.
İlgili Kanalın Ceza Sayısı	3
Tüm Kanallar İçin Verilmiş Toplam Hüküm Sayısı	8
Tüm Kanallar İçin Verilmiş Toplam Hüküm Sayısı İçerisindeki Yüzdesi	37,50%

En Çok İdari Para Cezası Cezası Alan Kanal Ve Medya Hizmet Sağlayıcısı	BAYRAM FM - PENDİK PRODÜKSİYON VE RADYO TELEVİZYON YAYINCILIK A.Ş.
İlgilli Kanalın Ceza Sayısı	3
Toplam İdari Para Cezası Cezası Sayısı	6
İlgili Kanalın Cezasının Toplam İdari Para Cezası Cezası İçerisindeki Yüzdesi	50,00%

En Çok İdari Para Cezası + 2 Kez Program Durdurma Cezası Alan Kanal Ve Medya Hizmet Sağlayıcısı	RADYO HARMAN - CANLI RADYO TELEVİZYON REKLAM PAZARLAMA A.Ş.
İlgilli Kanalın Ceza Sayısı	1
Toplam İdari Para Cezası + 2 Kez Program Durdurma Cezası Sayısı	1
İlgili Kanalın Cezasının Toplam İdari Para Cezası + 2 Kez Program Durdurma Cezası İçerisindeki Yüzdesi	100,00%

En Çok İdari Para Cezası + 3 Kez Program Durdurma Cezası Alan Kanal Ve Medya Hizmet Sağlayıcısı	KAFA RADYO - EFEM MEDYA RADYO VE TELEVİZYON A.Ş.
İlgilli Kanalın Ceza Sayısı	1
Toplam İdari Para Cezası + 3 Kez Program Durdurma Cezası Sayısı	1
İlgili Kanalın Cezasının Toplam İdari Para Cezası + 3 Kez Program Durdurma Cezası İçerisindeki Yüzdesi	100,00%

3.3.3.4. Program Verileri

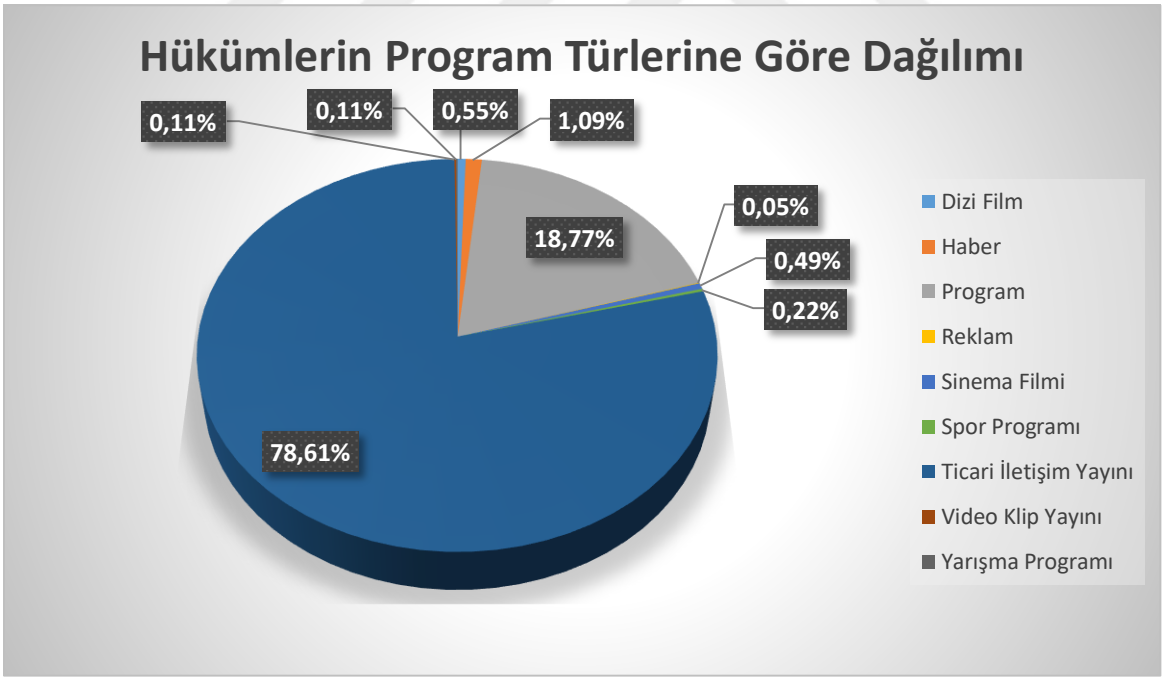
Çalışmaya başlanırken, analiz aşamasında yararlı bir veri demeti sunulabileceği düşünülen kategorilerden biri olan program türleri ve bu konu üzerinden ulaşılması planlanan verilere dair istenilen sonuca ulaşılamamıştır. Fakat yine de edinilen verilerin tümü kullanılarak olabildiğince çok istatistiksel veri sunulmaya çalışılmıştır. Bunun başlıca sebebi ise RTÜK'ün kararlar içerisinde birçok programın türünü belirtmeden yalnızca "program" ibaresiyle nitelendirmesidir. Bazı program türleri kişisel çabalar ile bulunmuş ya da öncesinde programların hâlihazırda bilinen bir programlar olması neticesinde betimlenebilmiştir. Ancak çok bilinmeyen ya da türünden net biçimde emin olunamayan programlar, çalışmanın olumsuz etkilenmemesi bağlamında RTÜK'ün belirttiği üzere

“program” biçiminde aktarılmıştır. Programların tüm hükümler içerisindeki payları sayısal ve yüzdesel olarak şu şekildedir:

Tablo 13

Hükümlerin program türlerine göre sayısal dağılımı

PROGRAM TÜRÜ	**Hüküm Sayısı**
Dizi Film	10
Haber	20
Program	344
Reklam	1
Sinema Filmi	9
Spor Programı	4
Ticari İletişim Yayını	1441
Video Klip Yayını	2
Yarışma Programı	2

Şekil 12. Hükümlerin Program Türlerine Göre Yüzdesel Dağılımı

Buradan hareketle incelenmesi gerektiği düşünülen bir diğer konu ise her program türü içerisinde gerçekleşen ihlallerin, ilke ve yaptırım bazında dağılımları olacaktır. Her program türü bazında öncelikle yaptırım hükümlerinin ardından da ihlal edilen ilkelerin yüzdelik oranları verilecektir. Burada belirtilmesi gereken bir husus var ki o da aynı yaptırım

kararı içerisinde ihlal edilen birden çok ilkenin olduğu kararlardır. Burada doğru sonuçların elde edilmesi bağlamında yine hükümler kendi içlerinde incelenmiştir. Ancak ilkelerin dağılımları için kararların içerisinde yer alan ve ihlal edilmiş her bir ilke hesaba katılarak ayrı bir veri demeti oluşturulmuştur. Hem yaptırımlar, hem de ilkelerin dağılımları için aynı sıra ile gidilecek olmakla beraber yaptırımlar için program türleri özelinde dağılımlar ile başlanacaktır.

"Dizi Film" türü için toplam 10 yaptırım uygulanmıştır ve yüzdeleri şu şekildedir;

Tablo 14

Dizi film türü için uygulanan yaptırımların yüzdesel dağılımı

UYARI	10,00%
İDARİ PARA CEZASI	90,00%

"Haber" türü için toplam 20 yaptırım uygulanmıştır ve yüzdeleri şu şekildedir;

Tablo 15

Haber türü için uygulanan yaptırımların yüzdesel dağılımı

UYARI	30,00%
İDARİ PARA CEZASI	60,00%
İDARİ PARA CEZASI + 3 KEZ PROGRAM DURDURMA	5,00%
5 GÜN YAYIN DURDURMA	5,00%

"Program" türü için toplam 344 yaptırım uygulanmıştır ve yüzdeleri şu şekildedir;

Tablo 16

Program türü için uygulanan yaptırımların yüzdesel dağılımı

UYARI	0,29%
İDARİ PARA CEZASI	81,40%
3 GÜN YAYIN DURDURMA	0,29%
İDARİ PARA CEZASI + 2 KEZ PROGRAM DURDURMA	0,29%
İDARİ PARA CEZASI + 3 KEZ PROGRAM DURDURMA	1,16%
İDARİ PARA CEZASI + 5 KEZ PROGRAM DURDURMA	1,45%
5 GÜN YAYIN DURDURMA	10,47%
10 GÜN YAYIN DURDURMA	4,65%

"Reklam" türü için toplam 1 yaptırım uygulanmıştır ve yüzdeleri şu şekildedir;

Tablo 17

Reklam türü için uygulanan yaptırımların yüzdesel dağılımı

İDARİ PARA CEZASI	100,00%

"Sinema Filmi" türü için toplam 9 yaptırım uygulanmıştır ve yüzdeleri şu şekildedir;

Tablo 18

Sinema filmi türü için uygulanan yaptırımların yüzdesel dağılımı

KATOLOGDAN ÇIKARMA	11,11%
İDARİ PARA CEZASI	44,44%
İDARİ PARA CEZASI + 2 KEZ PROGRAM DURDURMA	11,11%
İDARİ PARA CEZASI + 3 KEZ PROGRAM DURDURMA	11,11%
İDARİ PARA CEZASI + 5 KEZ PROGRAM DURDURMA	22,22%

"Spor Programı" türü için toplam 4 yaptırım uygulanmıştır ve yüzdeleri şu şekildedir;

Tablo 19

Spor programı türü için uygulanan yaptırımların yüzdesel dağılımı

İDARİ PARA CEZASI	100,00%

"Ticari İletişim Yayını" türü için toplam 1441 yaptırım uygulanmıştır ve yüzdeleri şu şekildedir;

Tablo 20

Ticari iletişim yayını türü için uygulanan yaptırımların yüzdesel dağılımı

İDARİ PARA CEZASI	27,06%
İDARİ PARA CEZASI + 1 KEZ PROGRAM DURDURMA	0,21%
İDARİ PARA CEZASI + 5 KEZ PROGRAM DURDURMA	17,35%
5 GÜN YAYIN DURDURMA	0,07%
10 GÜN YAYIN DURDURMA	53,71%
YAYIN LİSANSI İPTALİ	1,60%

"Video Klip Yayını" türü için toplam 2 yaptırım uygulanmıştır ve yüzdeleri şu şekildedir;

Tablo 21

Video klip yayını türü için uygulanan yaptırımların yüzdesel dağılımı

İDARİ PARA CEZASI	50,00%
İDARİ PARA CEZASI + 5 KEZ PROGRAM DURDURMA	50,00%

"Yarışma Programı" türü için toplam 2 yaptırım uygulanmıştır ve yüzdeleri şu şekildedir;

Tablo 22

Yarışma programı türü için uygulanan yaptırımların yüzdesel dağılımı

İDARİ PARA CEZASI	100,00%

Burada açıkça fark edilecek ve daha öncesinde de belirtilmiş bir detay olarak 2020 yılında verilmiş hükümler içerisinde tüm program türleri yer almamaktadır. Burada sorgulanması gereken konu ise bu durumun, RTÜK'ün yer almayan program türleriyle ilgili yeterince araştırma yapmamış olmasından mı yoksa ilgili programların hiçbir ihlal yapmamış olmasından mı kaynaklı olduğudur. Ek olarak incelemede yer almış program türleri içerisinde de dizi film, yarışma ve sinema filmi gibi türler özellikle televizyonda sıkça karşılaşılan türler olmasına karşın hükümler içerisindeki yeri bu sıklığa paralel

ilerlememektedir. Bu durum da RTÜK'ün hep aynı kanallar ve programlar üzerinden mi ilerlediği sorusunu akıllara getirmektedir. Bu soruya olumlu destek sağlayacak bir durum olarak ise program kategorisi içerisinde yer alan 344 yaptırım hükmünün 196 tanesi "Mücahid Han ve Diğerleri", "Mücahid Han ile Sohbet-i İhvan" ve "Mücahid Han ile Metafizik Aleme Yolculuk" isimli aynı kişi tarafından sunulan üç program arasında dağılmaktadır. Ek olarak yine aynı kişi tarafından sunulan "Mücahid Han ve Diğerleri" isimli program aynı ay içerisinde üç farklı kanalda yayınlanmış ve ihlale sebep olmuş; bir kanaldan diğerine geçerek yayın hayatına devam etmiştir ve incelenmek istenmesi halinde ihlal tarihleri ile birlikte karar numaraları şu şekildedir;

1- İlgili ihlallerin ilkinin detayları şu şekildedir;

İhlal Tarihi: 22.05.2020

Toplantı: 2020/24

Karar Numarası : 49

2- İlgili ihlallerin ikincisinin detayları şu şekildedir;

İhlal Tarihi: 29.05.2020

Toplantı: 2020/24

Karar Numarası : 50

3- İlgili ihlallerin üçüncüsünün detayları şu şekildedir;

İhlal Tarihi: 2.06.2020

Toplantı: 2020/24

Karar Numarası : 55

Üçüncü Bölüm'ün başında aktarılan veri yinelendiğinde görülmektedir ki, aylık ortalama gün sayısı baz alınarak yapılan araştırmalar sonucunda Türkiye'de en çok izlenen program türlerinde ilk dört sırasıyla; %24,2 oranla haberler, %15,6 oranla yerli diziler, %13,5 oranla spor programları ve %12,8 ile kuşak programları'dır. Yine aynı bölümde aktarılan bir diğer veri, kamuoyunun en çok rahatsız olduğu program türünün kuşak programları olduğunu göstermektedir. Ancak hem en çok izlenenler arasında yer alan hem de kamuoyunun en çok rahatsız olduğunu bildirdiği program türü için, 2020 yılı içerisinde türü belirtilerek hiçbir yaptırım uygulanmamıştır. Dahil edilebileceği en yakın tür olan

“Program” kategorisinin de büyük bir kısmını yukarıda belirtildiği üzere aynı kişi tarafından sunulan bir program türü oluşturmaktadır.

Oranlar arasındaki büyük farkların ihlallerde de geçerli olup olmadığının incelenmesi adına, ihlal edilen ilkelerin dağılımları yine program türleri bağlamında aşağıda verilmiştir.

“Dizi Film” türü için 4 yayın hizmeti ilkesi toplamda 11 kez ihlal edilmiştir ve yüzdeleri şu şekildedir;

Tablo 23

Dizi film türü dâhilinde ihlal edilen yayın ilkelerinin yüzdesel dağılımı

1-f	45,45%
1-m	9,09%
1-ş	27,27%
2. fıkra	18,18%

“Haber” türü için 7 yayın ilkesi toplamda 20 kez ihlal edilmiştir ve yüzdeleri şu şekildedir;

Tablo 24

Haber türü dâhilinde ihlal edilen yayın hizmeti ilkelerinin yüzdesel dağılımı

1-b	10,00%
1-ç	15,00%
1-e	5,00%
1-ı	40,00%
1-i	20,00%
1-j	5,00%
1-m	5,00%

“Program” türü için 13 yayın hizmeti ilkesi toplamda 347 kez ihlal edilmiştir ve yüzdeleri şu şekildedir;

Tablo 25

Program türü dâhilinde ihlal edilen yayın hizmeti ilkelerinin yüzdesel dağılımı

1-a	1,15%
1-b	1,73%
1-c	0,86%
1-ç	4,61%
1-e	1,15%
1-f	1,44%
1-h	0,29%
1-ı	4,32%
1-j	0,29%
1-m	0,58%
1-r	82,42%
2. fıkra	0,29%
4. fıkra	0,86%

"Reklam" türü için 1 yayın hizmeti ilkesi toplamda 1 kez ihlal edilmiştir ve yüzdeleri şu şekildedir;

Tablo 26

Reklam türü dâhilinde ihlal edilen yayın hizmeti ilkelerinin yüzdesel dağılımı

1-d	100,00%

"Sinema Filmi" türü için 8 yayın hizmeti ilkesi toplamda 11 kez ihlal edilmiştir ve yüzdeleri şu şekildedir;

Tablo 27

Sinema filmi türü dâhilinde ihlal edilen yayın hizmeti ilkelerinin yüzdesel dağılımı

1-ğ	9,09%
1-h	18,18%
1-m	18,18%
1-n	9,09%
1-s	9,09%
1-ş	18,18%
2. fıkra	9,09%
4. fıkra	9,09%

“Spor Programı” türü için 3 yayın hizmeti ilkesi toplamda 4 kez ihlal edilmiştir ve yüzdeleri şu şekildedir;

Tablo 28

Spor programı türü dâhilinde ihlal edilen yayın hizmeti ilkelerinin yüzdesel dağılımı

1-ç	25,00%
1-ı	25,00%
1-m	50,00%

“Ticari İletişim Yayını” türü için 5 yayın hizmeti ilkesi toplamda 1481 kez ihlal edilmiştir ve yüzdeleri şu şekildedir;

Tablo 29

Ticari iletişim yayını türü dâhilinde ihlal edilen yayın hizmeti ilkelerinin yüzdesel dağılımı

1-f	2,57%
1-h	0,20%
1-r	0,07%
2. fıkra	7,36%
4. fıkra	89,80%

“Video Klip Yayını” türü için 3 yayın ilkesi toplamda 3 kez ihlal edilmiştir ve yüzdeleri şu şekildedir;

Tablo 30

Video klip yayını türü dâhilinde ihlal edilen yayın ilkelerinin yüzdesel dağılımı

1-f	33,33%
1-m	33,33%
2. fıkra	33,33%

“Yarışma Programı” türü için 2 yayın hizmeti ilkesi toplamda 2 kez ihlal edilmiştir ve yüzdeleri şu şekildedir;

Tablo 31

Yarışma programı türü dâhilinde ihlal edilen yayın hizmeti ilkelerinin yüzdesel dağılımı

1-ç	50,00%
2. fıkra	50,00%

İhlale konu olan yayın ilkeleri verileri içerisinde daha detaylı incelenecek olmakla birlikte, ilkelerin ihlalleri bağlamında en büyük yüzde açıkça görüleceği üzere ticari iletişim yayınlarına aittir. Ticari iletişim yayınları içerisinde de 4. Fıkra %89,80 gibi salt çoğunluktadır ki bu tek başına bile yayın hizmeti ilkeleri verileri içerisindeki yüzdeler bağlamında büyük bir ipucu içermektedir. Fakat tür bazında bakıldığında, belli ilkelerin belli türlerde daha yoğun ihlal edildiği görülmektedir. İhlal sayıları az olmasına rağmen, farklı ihlallerin saptanmış olması kısmen olumlu bir durum olarak nitelendirilebilir lakin ihlal edilen ilkeler bağlamında daha sağlıklı sonuçlara ulaşmak adına konunun detaylı incelenmesi önemlidir.

3.3.3.5. İhlale Konu Yayın Hizmeti İlkeleri Verileri

Bu çalışmanın da temellerinden birini oluşturan yayın hizmeti ilkelerinin ihlalleri, yukarıda da bahsedildiği üzere kamuoyu ile paylaşılan tüm kararların %74,90'ı gibi büyük bir çoğunluğunu oluşturmaktadır. Hal böyle olunca ilkelerin dağılımlarını incelemek, ihlallerin sebeplerini anlamak ve radyo ve televizyon genelinde en çok ihlal edilen kurallar üzerinde yapılacak yorumları daha verimli kılmak adına önem arz etmektedir. Tüm ilkelerin toplumsal sorumluluk kuramına hizmet ettiği ve RTÜK'ün tüm yayınları ve medya hizmet sağlayıcıları denetlediği varsayıldığında, en çok ihlal edilen ilkelerin oranları toplumun radyo ve televizyon aracılığıyla en çok maruz kaldığı sorunları ve yanlışları saptamak anlamına gelmektedir.

Bahsedildiği üzere bir karar içerisinde birden çok yaptırıma hükmedilen kararlar olmuştur. Aynı şekilde birden çok ihlal için tek hüküm verildiği durumlar da mevcuttur. Buradan da anlaşılacağı üzere ihlal edildiği tespit edilen ilke sayıları, hüküm sayılarından da karar sayılarından da fazladır. Hem radyo hem televizyon için karar, hüküm ve ilke ihlali sayıları şu şekildedir;

Tablo 32

Yayın ilkeleri ihlalleri bağlamında 2020 yılı içerisinde alınmış karar ve içerisinde verilmiş hüküm sayıları

2020	**RADYO**	**TELEVİZYON**	**TOPLAM**
Karar Sayısı	8	1723	1731
Yaptırım Hükmü Sayısı	8	1825	1833
İlke İhlali Sayısı	8	1876	1884

Televizyon için yaptırım hükmü sayısı, karar sayısından %5,92 fazladır. Yine televizyon için ilke ihlali sayısı yaptırım hükmü sayısından %2,79 fazladır. Ancak toplama bakıldığında radyo için alınmış kararlar ile kararların içeriğini oluşturan yaptırım ve ihlal sayıları eşit olduğu için, radyo toplam oranlarda radyo farkları düşüren bir unsur olmaktadır. Ne var ki 2020 yılı içerisinde radyo için alınmış yalnızca 8 karar olması sebebiyle oranlarda büyük bir değişim mevcut değildir. Toplamda yaptırım hükmü sayısı, karar sayısından %5,89, ilke ihlali sayısı ise yaptırım hükmü sayısından %2,79 fazladır.

Buradan hareketle, ilke ihlal sayıları üzerinden ihlal edildiği tespit edilen tüm ilkeler hesaba katılarak hesaplanmış veriler televizyon için şu şekilde derlenmiştir;

Tablo 33

Yayın hizmeti ilkeleri ihlallerinin içerisinde yer alan maddelere göre dağılımı – televizyon

	8. MADDE	**İHLAL SAYISI**	**YÜZDELİK ORAN**
1	1-a	3	0,16%
2	1-b	8	0,43%
3	1-c	3	0,16%
4	1-ç	21	1,12%
5	1-d	1	0,05%
6	1-e	5	0,27%
7	1-f	49	2,61%
8	1-ğ	1	0,05%
9	1-h	5	0,27%
10	1-ı	22	1,17%
11	1-i	7	0,37%
12	1-j	3	0,16%
13	1-m	8	0,43%

Tablo 33 Devamı

Yayın hizmeti ilkeleri ihlallerinin içerisinde yer alan maddelere göre dağılımı – televizyon

	8. MADDE	İHLAL SAYISI	YÜZDELİK ORAN
14	1-n	1	0,05%
15	1-r	287	15,30%
16	1-s	1	0,05%
17	1-ş	5	0,27%
18	2. fıkra	115	6,13%
19	4. fıkra	1331	70,95%
TOPLAM		1876	100,00%

Yukarıda yer alan yayın hizmeti ilkeleri dahilinde, birinci fıkra içerisinde en çok ihlal edilen ilke 287 ihlal sayısı ve %15,30'luk genel oranıyla "r" bendidir. İlgili bent kişilerin fal veya batıl inançlar yoluyla istismar edilmesinin önüne geçmek ve kişileri bu yollar ile istismar etmeye çalışan kişi ya da kuruluşlar için radyo ve televizyonun bir araç olarak kullanılmasını önlemek içindir.

Batıl inançlar veya fal yoluyla kişilerin sağlık, para, iş, şöhret ve benzeri beklentilerini kullanarak gelir elde edilmesini yasaklamak için konulmuş ilke, yıl içerisinde yüksek bir ihlal sayısına sahiptir. Burada medya hizmet sağlayıcıların toplumsal sorumluluk anlayışına ek olarak irdelenmesi gereken bir diğer faktör ise toplumun ilgili konular hakkındaki bilinç seviyesidir.

287 adet ihlal başlı başına yüksek bir sayı olmakla beraber, ihlalin 284 tanesinin Mücahid Han ve Diğerleri", "Mücahid Han ile Sohbet-i İhvan", "Mücahid Han ile Metafizik Aleme Yolculuk" ve "Hakan Kenan'la Matefizik Alemi" isimli dört program tarafından gerçekleştirildiği göz önüne alındığında, mevcut önlemlerin yeterliliği sorgulanmakta ve ilgili ilkenin ihlali durumunda uygulanan yaptırımların caydırıcılığı yetersiz bulunmaktadır.

Tüm ilke ihlalleri içerisinde 1331 ihlal sayısı ve %70,95'lik oranıyla ihlale konu olan ilke ise 4. fıkra'dır. İlgili fıkranın içeriği diğerlerine oranla kapsamlı olmakla beraber, çoğunlukla maddi amaçlara yönelik olarak ticari iletişim yayınlarında ihlal edilmiştir. Burada gündeme alınması gereken bir diğer soru da yaptırımlar ve kanalların yaptırıma konu ihlallerden sağladığı kazançlar arasında ne yönde bir orantı olduğudur. dördüncü fıkra, 2020 içerisinde televizyonda toplam 28 medya hizmet sağlayıcı tarafından 1331 kez ihlal

edilmiştir ve belli başlı kanallar ihlallerin çoğunluğunu oluşturmaktadır. Durumun ciddiyetinin anlaşılması açısından ihlallerin ilgili 28 medya hizmet sağlayıcı arasında eşit dağıldığı varsayılsa bile, hesaplama nihayetinde bu oran her kuruluşun bir yıl içerisinde ilkeyi 47,5 kez ihlal etmesi sonucunu vermektedir. Sayıların ne denli yüksek olduğunun anlaşılması adına hatırlatılması gereken bir durum olarak, bu durum normal şartlarda ilgili 28 kuruluşun her biri için yayın lisansı iptali anlamına gelmektedir. İhlallerini istikrarlı bir biçimde sürdüren bu kuruluşlar, maddi getiri hedefledikleri ve nihayetinde ticari olarak varlıklarını sürdürdükleri için ihlalden elde edilen kazancın ceza giderinden fazla olması gerekmektedir. Buradan hareketle, yaptırım uygulamasında düzenlemeye gidilmesi ve caydırıcılığın arttırılması gereksinimi açıkça gözlemlenmektedir.

Radyo için ihlaller de televizyona kıyasla, kanunda geçen maddi cezai yaptırımlara paralel bir şekilde düşüktür. İlke ihlal sayıları üzerinden ihlal edildiği tespit edilen tüm ilkeler hesaba katılarak hesaplanmış veriler radyo için şu şekilde derlenmiştir;

Tablo 34

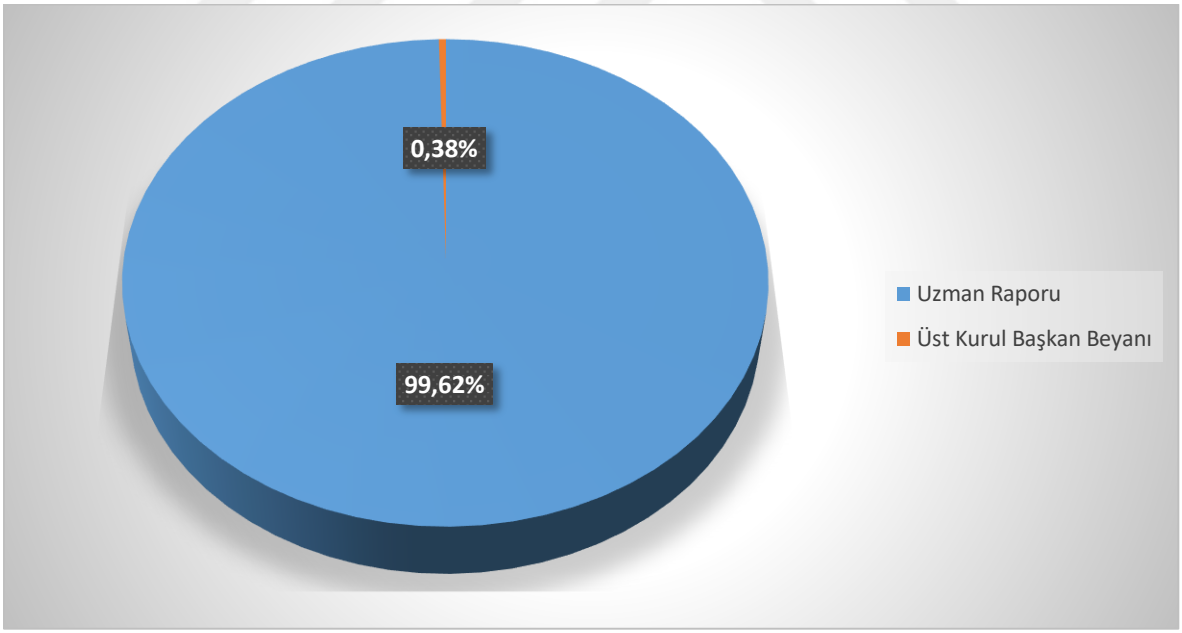
Yayın hizmeti ilkeleri ihlallerinin içerisinde yer alan maddelere göre dağılımı - radyo

	8. MADDE	İHLAL SAYISI	YÜZDELİK ORAN
1	1-a	1	12,50%
2	1-b		
3	1-c		
4	1-ç		
5	1-d		
6	1-e		
7	1-f		
8	1-ğ		
9	1-h	1	12,50%
10	1-ı	2	25,00%
11	1-i		
12	1-j		
13	1-m	1	12,50%
14	1-n		
15	1-r		
16	1-s		
17	1-ş		
18	2. fıkra		
19	4. fıkra	3	37,50%
TOPLAM			100,00%

Radyolar da topluma ulaşma gücü ve etki alanı açısından çok etkili araçlar olmasına karşın, hem cezai yaptırımlar hem de tespit edilen ihlal sayıları açısından televizyona kıyasla daha düşük oranlara sahiptir. Özellikle yaptırımların maddi boyutu açısından yükümlülükleri televizyona kıyasla yaklaşık %90 daha azdır zira 2020 yılı için hükmedilecek idari para cezaları bağlamında yeniden değerleme oranı radyo için 2.579,00 TL iken televizyon için 25.881,00 TL'dir. Yaptırımlarda durumun maddi boyutu daha detaylı incelenmiş olmakla beraber, radyonun da televizyon kadar etki alanı yüksek bir araç olduğunun göz önünde bulundurulması gerektiği düşünülmektedir.

3.3.3.6. Saptama Biçimi Verileri

Yalnızca 7 yaptırım hükmünü kapsayan tek bir istisnai durum mevcut olmakla beraber kararların tümünde saptama biçimi uzman raporu olarak belirtilmiştir. İstisnai durum olarak bahsi geçen konu ise, yedi yaptırım hükmünü içeren toplam altı karar içerisinde geçen ve konunun Üst Kurul Başkanı Ebubekir Şahin'in gündeme alınmasını öneren beyanına istinaden değerlendirmeye alındığını bildiren ibaredir. Buna istinaden saptama verileri ile ilgili olan şu şekildedir;

Şekil 13. Yayın hizmeti ilkeleri ihlallerinin saptanma biçimlerine göre dağılımı

Kararlarda geçen saptama biçimi verileri ile ilgili, özdenetim sonuçları ya da izleyici şikâyetlerine istinaden incelenen veriler nihayetinde alınmış kararlarda da uzman raporu ibaresi geçmekte midir yoksa 2020 yılı içerisindeki kararların %99,62'si gerçekten yalnızca RTÜK bünyesindeki uzmanların çabaları nihayetinde mi saptanmıştır bilinmemektedir.

Ancak her iki durum için de yapılabilecek geliştirme çalışmaları olduğu düşünülmektedir. Eğer uzman raporu kaynakları dışındaki kaynaklar tarafından tespit edilmiş ve RTÜK'e bildirilmiş ihlaller söz konusu ise, kaynağın rızasına istinaden kararın içerisinde kaynağa yer verilmesinin sorumluluk bilincini artırabileceği düşünülmektedir. Ek olarak tüm saptamalar RTÜK tarafından yapıldı ise, bu kez de kamuoyunun sorumluluk bilincini artırabilecek yayınlar ile toplumdan destek alınmasının faydalı olabileceği öngörülmektedir.

Tüm medya hizmet sağlayıcılar için, maddi kazanç sağlamanın temel şartı ve itici gücü yayınlarının ulaştığı kişi sayısıdır. Buradan hareketle RTÜK'ün temel amacının da toplumun ilkeler dışında yapılan yayınlardan olumsuz etkilenmemesi olduğu düşünüldüğünde, bilinci artan kamuoyunun kural dışı yayınlarla ilgili tepkisi RTÜK'e şikayet etmek ve ilgili yayını izlemeyi/dinlemeyi durdurmak olduğunda RTÜK'ün de asli amacı kısmi olarak gerçekleştirilmiş olacaktır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
SONUÇ

Bazı mesleklerin, kurum ya da kuruluşların önemleri dönemsellik göstermeksizin her zaman devam eder. Bu meslekler, bireylerin ve toplumların gereksinimlerini karşılamak için misyonlarına durmaksızın ve hatasız biçimde devam etmek durumundadırlar.

Radyo ve televizyon yayıncılığı da bu mesleklerin önde gelenlerinden biridir. Yapacakları mesleki bir hata, mümkün olan en kısa süre içerisinde düzeltilmediği takdirde yalnızda içinde bulundukları grubu ya da kurumu değil toplumsal hayatı da olumsuz etkileme kabiliyetine sahiptir. İlgili kişi, kurum ya da kurumlar her an toplumsal sorumluluk bilinci taşımak mecburiyetindedirler. Radyo ve televizyon yayıncılığı etki alanı sebebiyle ne kişilerin ne de kuruluşların etik değerlerine veya inisiyatiflerine bırakılamayacak kadar önemlidir ve yayıncılar kadar onları denetleyen kurumların ve denetim kriterlerinin belirlendiği yasaların da özenle takip edilmesi ve işinin ehli kişiler tarafından küresel standartlara uygun biçimde oluşturulması gerekmektedir.

Çalışma içerisinde aktarılmış olduğu üzere Türkiye'de hem radyo hem televizyon yayıncılığı, küresel gelişmelere kıyasla daha geç başlamıştır. Sonrasındaki uygulamalar da arada geçen kayıp zamanı kapatmak adına değil yayıncılık sisteminden siyasi propaganda aracı olarak fayda sağlamak yönünde olmuştur. Özel radyo ve televizyonların 3984 sayılı Kanun ile yasal olarak serbest bırakılmasının ardından küresel standartları yakalamaya başlayan radyo ve televizyon yayıncılığı 2002 yılında AB'ye uyum süreci dahilinde yasal olarak da bu seviyeyi yakalamaya başlamıştır. Ne var ki hala muğlak ifadeler bulunan ve otoriteler tarafından yetersiz görülen kanunun uygulamasında, denetiminde, yaptırımlarında ve yaptırımların yasal süreçlerinde yaşanan sorunlar da devam etmiştir.

Mevcut durumda yürürlükte olan 6112 sayılı Kanun'un yayın hizmeti ilkeleri bağlamında diğer kanunlar ile mukayesesi, denetimi ve uygulamada ortaya çıkan sorunlarını saptamak için gerçekleştirilmiş bu çalışmada ortaya çıkan sonuçlar, önceki dönemler göz önüne alındığında gerçekleştirilmiş belli başlı iyileştirmeleri betimlemekle birlikte toplumsal sorumluluk standartları ölçek alındığında yine son derece yetersiz kalındığını ortaya koymuştur.

6112 sayılı Kanun içerisinde yer alan yayın hizmeti ilkeleri önceki dönemlerde uygulanmış yayın ilke ve esaslarına kıyasla daha kapsamlıdır. Ek olarak "özürlü" yerine

"engelli" kelimesinin kullanılması gibi hassas ve önemli değişimlerin varlığı da ilkelerin belli değerler konusunda farkındalığının daha yüksek olduğunu göstermektedir. Ancak ne var ki gerçekleştirilmiş iyileştirmelerin küçük ölçekli olması, asli sorunların ne denli büyük olduğunu daha da göze çarpmaktadır.

Sorunların değerlendirilmesinde konuları ilkeler, yaptırımlar ve uygulama olarak üç başlık olarak ele almanın daha yararlı olacağı düşünülmektedir. Burada sorulması gereken ilk ve tüm başlıklar için geçerli soru toplumsal bir iyi olma halini amaçlayan ve düzensizliğe karşı bir tutum sergileyen yayın hizmeti ilkelerinin medya hizmet sağlayıcılar tarafından neden bu kadar çok ihlal edildiği olmalıdır. Eğer gerçekten ilkeler, kitle iletişim özgürlüğünü kati suretle sınırlandırmadan toplumun zihinsel ve fiziksel sağlığını korumayı hedefleyen sınırlar dâhilinde belirlenmiş ise ilkelere uyulmamasının sebebi ancak toplumsal kargaşaya sebep olmak ya da toplumsal refahı hiçe saymak pahasına kişisel/maddi çıkarlarını gözetmek olabilir ki bu durumda yaptırımlar fazlasıyla yetersizdir.

İlkeler Bağlamında Mevcut Sorunlar

Yayın hizmeti ilkeleri, çalışma içerisinde de sıklıkla bahsedilmiş olduğu üzere ortak iyinin ve sürdürülebilir iyileştirmenin sağlanabilmesi adına toplumsal sorumluluk kuramı çerçevesinde şekillendirilmesi gereken sınırlardan oluşmalıdır. Tarihsel örnekleri aktarıldığı üzere; otoriter kitle iletişim sistemleri kitle iletişim özgürlüğünü kısıtlamakta, liberal kitle iletişim sistemleri ise denetim olgusunu benimsememesi sebebiyle etki kuvveti çok yüksek olan radyo ve televizyonlar için uygulandığı taktirde olumsuz sonuçlara yol açabilme kapasitesini bünyesinde barındırmaktadır. Sovyet Totaliter Medya Kuramını da döneminin şartları, siyasal yapısı ve teknolojik altyapısı düşünüldüğünde yayıncılık bağlamında otoriter kuramın yakın tarihteki yansıması olarak nitelendirmek mümkündür. Her iki kitle iletişim sisteminde de nihai amaç otoritenin stratejilerini ve politikalarını destekleyen ve toplumdan gelecek cılız ya da karşıt seslere tahammülü olmayan bir yayıncılık sistemi oluşturmaktır. Sonradan ortaya çıkan iki kitle iletişim sisteminden biri olan Gelişme Aracı Medya Kuramı, gelişmekte olan ülkelerin medya rehberi olma niyetindedir ve yer yer ifade özgürlüğünü sınırlandırması, yer yer sansürü meşrulaştırması ve bütünden bireye bir anlayış izlemesi sebebiyle ilkeler bağlamında savunulması mümkün olmayan bir kitle iletişim sistemidir. Son olarak Katılımcı Demokratik Medya Kuramı da medya içerisindeki yanlışların genelini tekelleşme ile açıklamakta ancak çözümü sorundan bağımsız bir biçimde izleyici katılımında

bulmaktadır. Bunların yanında ilgili kuram, izleyicinin zihinsel sağlığını gözetmemesi sebebiyle de ilkeler için uygun değildir.

Öncelikle belirtilmesi gereken bir husu olarak, 6112 sayılı Kanun içerisinde yer alan yayın hizmeti ilkelerinin sayıca diğer kanunlar içerisinde yer alan ilkelerden fazla olmaları ve farklı konular dahilinde yeni sınırlamalar getirmeleri, ilkelerin toplumsal fayda adına daha fazla sorumluluk bilinci taşıdığı yanılgısını oluşturmamalıdır. İncelenmiş olduğu üzere 6112 sayılı Kanun içerisinde yer alan ilkeler diğerlerine kıyasla daha kapsamlı ve detaylıdır ve öncesinde değinilmemiş birçok alan, konu ve haklara dair ilkelere yer verilmiştir. Ancak lüzumsuz konulan her yeni sınırlamanın ve sebep sonuç ilişkisi içerisinde değerlendirilmeksizin, kuramsal dayanakları oluşturulmaksızın yasaklanan her bir yayın içeriğinin kitle iletişim özgürlüğüne vurulmuş birer darbe olduğunun bilincinde olunması gerekmektedir.

Yayın hizmeti lkelerinin ihlal oranları göz önüne alındığında %70,95'lik oranla ihlal edilen dördüncü fıkrayı, %15,30'luk oranla "r" bendi ve %6,13'lük oranla ikinci fıkra takip etmektedir. 2020 yılı içerisinde gerçekleşmiş olan toplam ihlallerin %92,38'ini oluşturan bu üç ilke de, toplum geneline yerleştirilecek medya okur-yazarlığı bilinci ile önüne geçilmesi kuvvetle muhtemel istismarların ve olumsuz yönlendirmelerin önlenmesi adına konulmuş ilkelerdir. Dördüncü fıkra, 2020 yılı içerisinde en çok ihlal edilen yayın hizmeti ilkesi olmakla beraber ihlalin büyük bir çoğunluğu ticari kazanç amacı doğrultusunda toplumun sağlık ve benzeri konularda yanlış yönlendirilmesi ve hassasiyetlerinin istismar edilmesi sebebiyle gerçekleştirilmiştir. "r" bendi ise, kişilerin fal ve batıl inançlar yolu ile istismar edilmesi suretiyle ihlal edilmiştir ve yine bu şekilde ticari kazanç sağlanılması amaçlanmıştır. İkinci fıkra bağlamında saptanmış ihlaller de çocukların ve gençlerin zihinsel veya ahlaki gelişimlerini olumsuz etkileyecek yayınlar yapılarak ya da bu durumun önüne geçilecek önlemlerin alınmaması sebebiyle olmuştur. Yayınlardan faydalanan kişilerin ya da yayınları gerçekleştiren medya hizmet sağlayıcıların medya okur-yazarlığından uzak ve toplumsal sorumluluk bilinci dışında hareket etmeleri sebebiyle gerçekleşen bu ihlallerin önüne üç şekilde geçilmesi mümkün görünmektedir. Bu seçeneklerin ilki yayıncıların sorumluluk bilinci doğrultusunda bu tarz yayınları gerçekleştirmeyi tercih etmeyen medya hizmet sağlayıcılardan oluşturması, ikincisi bu tarz yayınları izlemeyi tercih etmeyen bilinçli bir toplum ve bu sayede yayıncılar tarafından ulaşılamayan bir ticari getiri hedefi, üçüncüsü ise gerçekçi ilkeler ve caydırıcı yaptırımlardır.

Yine bu temelde göze çarpan bir diğer durum, ilkelerin medya okur-yazarlığı bağlamında hiçbir altyapısı olmayan bir topluma hizmet vereceği düşünülen bir radyo ve televizyon yayıncılığı hizmeti için tasarlanmış olmasıdır. İlkeler bazı noktalarda gerçekle bağdaşmayacak kadar hayalî bir iyi olma hali için tasarlanmıştır ve ne var ki gerçekle bağdaşmayan her ilke için uygulanan denetim ve gösterilen hassasiyet aynı değildir. Mevcut durumda birinci fıkra içerisinde alkol ve tütün ürünlerinin kullanımının özendirilmesini engellemek için yasalaştırılmış "h" bendi ve şiddetin özendirilmesini engellemek için yasalaştırılmış "ğ" ve "ş" bentleri için aynı yaptırımlar öngörülmüş iken uygulamada durum aynı şekilde işlememektedir. 2020 yılı içerisinde popülaritesi ve talebi günden güne artmış ve toplumda "mafya dizileri" olarak nitelendirilen dizi filmlerde gayet açık biçimde ve mozaikleme tekniği uygulanmaksızın gösterilen silahlar, çatışma ve şiddet sahneleri için uygulanmış toplam üç yaptırım mevcuttur. Ancak televizyonda yer alan alkol ve tütün ürünleri, ya sembol uygulanarak gösterilmekte ya da mozaikleme tekniği uygulanmaktadır.

Koruyucu sembol kullanımı uygulamasının temel amaçlarından biri, çocuk ve gençlerin zihinsel gelişimlerinin olumsuz etkilenmemesi adına programı izleyebilecek yaş grubunun program öncesinde belirtilmesidir. Hal böyle iken koruyucu sembol kullanılmasına rağmen, gerçek hayatta yasal olan ve sürekli karşılaşılması muhtemel alkol ve tütün ürünlerinin üst yaş grubunun izlemesi gereken bir program içerisinde sansürlenmesi ve/veya silahların sansürlenmemesi tartışılması gereken bir husustur. Çocuklar ve gençlere izlememeleri koruyucu semboller ile öğütlenmiş programlara, yine de ya çocuklar ve gençler izliyormuşçasına sansür uygulanmasını beklemek fazlasıyla çelişki barındırmaktadır. Buradaki ana sorunun medya okur-yazarlığı bağlamında güvenilmeyen toplum mu yoksa risk alınmaksızın korunmak istenen bir toplum için aynı hassasiyetle yaklaşılmayan bu ve bu gibi ilkeler mi olduğuna karar vermek güçtür ve iki durum da başlı başına önemli sorunlardır. İlk kez yayın ilkelerinde kendine yasak statüsünde yer bulan "arkadaş ve eş bulmaya yönelik programlar" ve "müstehcenlik" için de bu durum geçerlidir.

Son olarak, radyo ve televizyonlar için yürürlükte olan bir kanun içerisinde yer alan yayın hizmeti ilkelerinin hem televizyon hem de radyo yayınlarını aynı oranda kapsayacak ve her iki yayın türü için de oluşması muhtemel olumsuz senaryolar adına gerekli önlemleri içerecek donanımda olması gerektiği düşünülmektedir. Mevcut durumda ilkelerin büyük bir çoğunluğu televizyon yayıncılığı çevresinde şekillenmiştir.

Yaptırımlar Bağlamında Mevcut Sorunlar

Elde edilen veriler dahilinde yaptırımlar için fark edilebilecek ilk sorun radyo, televizyon ve isteğe bağlı yayın hizmetleri yayınları için eşit olmayan şartlardır. Uygulamada da göze çarpan bir sorun olarak radyo ve televizyona uygulanmış yaptırımlar arasındaki sayısal uçurum oldukça büyüktür. Televizyon yayınları hakkında yayın hizmeti ilkeleri ihlali sebebiyle verilmiş hüküm sayısı 1825 iken, radyo yayınları için bu sayı 8'dir. Yine radyo yayınları için 1 yıl içerisinde verilmiş toplam idari para cezalarının maddi tutarı 27.978,00 Türk Lirasıdır ve bu tutar bir televizyon kuruluşuna yalnızca bir ihlali için 2020 yeniden değerleme oranına göre uygulanmış en düşük cezadan yalnızca %8,10 fazladır. Örnek ile açıklandığında, cezai yaptırım aşamalarının olmadığını varsaydığımız bir sistemde FOX TV'nin 11 yaptırım için ödediği tutarı ödemesi için gelir düzeyi düşük bir radyo kanalının aynı ihlali yaklaşık 4.464 kez işleme hakkı olacaktı. Televizyon kadar radyo da dinleyicilerine doğrudan ulaşma, büyük ölçekte topluluklara hitap etme yeteneğini bünyesinde barındıran bir kitle iletişim aracıdır ve toplumsal sorumluluk bilincine uygun hareket etmek zorundadır. Yalan, yanlış ya da manipülatif bir haberin kitlelere radyo ya da televizyondan ulaşması arasında oluşacak toplumsal kaos bağlamında bir fark yoktur, oluşması muhtemel tek fark yayılım hızı olacaktır. Buradan hareketle eğer ortada radyo, televizyon ve isteğe bağlı yayın hizmetleri için belirlenmiş ortak yayın ilkeleri ve ortak bir denetim sistemi mevcut ise bunun denetim uygulamalarında da aynı dengede gerçekleşmesi gerekmektedir. Kanunda yaptırım olarak uygulanması öngörülmüş idari para cezaları da medya hizmet sağlayıcılar arasında ciddi bir ortaklaştırma sorununa işaret etmektedir. Kanunda açıkça belirtilmektedir ki idari para cezaları televizyon kuruluşları ve isteğe bağlı medya hizmet sağlayıcılar için on bin Türk Lirası'ndan radyolar için bin Türk Lirası'ndan az olamaz ve bu durum net bir biçimde televizyonlar aleyhine negatif bir ayrımcılığı işaret etmektedir.

Yaptırımlar hakkında saptanmış bir diğer sorun ise, bir çok kez belirtildiği üzere kişilerin inisiyatifine ya da etik değerlerine bırakılmaması gereken radyo, televizyon ve isteğe bağlı yayın hizmetleri yayıncılığı için uygulanacak yaptırımlarda RTÜK üyelerinin yorumuna açık alanların bulunmasıdır. 32. maddenin birinci fıkrasında yer alan "yüzde ikisinden beşine kadar idarî para cezası verilir" ibaresi ve ikinci fıkrasında yer alan "yüzde birinden yüzde üçüne kadar idari para cezası verilir" ibareleri ile nihai yaptırım hükmünün nasıl şekilleneceği Üst Kurul üyelerinin kararına bırakılmıştır. Konuyla bağlantılı başka bir

sorun olarak kanunda, radyo ve televizyonlar için geliri asgari ceza düzeyinin altında kalan medya hizmet sağlayıcılara uygulanacak idari para cezası tutarının nasıl hesaplanacağına dair bir ibare mevcut değildir. Her yıl RTÜK tarafından, idari para cezası yaptırımı tutarı asgari düzeyin altında kalan medya hizmet sağlayıcılar için, yeniden değerleme oranı olarak adlandırılan bir idari para cezası tutarı belirlemektedir.Yeniden değerleme oranı her yıl RTÜK üyelerinin kararına bağlı olarak değişmektedir. Kanunda bu oranın nasıl belirleneceğine yönelik bir hesaplama bulunmamaktadır. Yeniden değerleme oranı hesaplamasının hangi kriterlere ve ekonomik göstergelere bağlı olarak değişeceğinin belirlenmesi ya da her yıl sabit olarak kullanılacak bir yüzdelik artış oranının belirlenmesi konu ile ilgili oluşması muhtemel tüm tartışmaların önüne geçecektir.

Yaptırımlara dair göze çarpan bir eksiklik ve muğlaklık olarak, yaptırımların kamuoyu ile paylaşıldığı 32. maddede yer alan beşinci fıkra içerisinde, ilkelerin yer aldığı sekizinci madde üçüncü fıkra için gerçekleşecek bir ihlal tekrarı halinde, ihlali gerçekleştiren medya hizmet sağlayıcıya uygulanacak yaptırıma dair bir ibare yoktur.

Denetim uygulamaları sonucunda 2020 yılı içerisinde gerçekleştirildiği saptanmış ihlallere yönelik kamuoyu ile paylaşılmış kararların %99,54'lük kısmını televizyon yayınlarında gerçekleşmiş ihlaller oluşturmaktadır. 2020 yılı içerisinde gerçekleştirilmiş tüm ihlallerin saptandığı düşünüldüğünde televizyon yayını yapan medya hizmet sağlayıcıların ihlalleri gerçekleştirmemek adına taşıması gereken sorumluluk bilinci, radyo yayıncılarına oranla oldukça düşüktür. Televizyon yayıncıları, radyo yayıncılarına oranla tarafına uygulanacak yaptırımlar için daha az kaygı taşımakta ve toplumsal faydadan ziyade ticari kazanç amacı gütmektedir. Buradan hareketle ihlallerin altında yatan önemli bir diğer etkenin caydırıcı olmayan yaptırımlar olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır.

Veriler üzerinden ilerlendiğinde 2020 yılı içerisinde verilmiş toplam 1825 hükmün %10,14'ü hakkında uygulanmış olan ve 184 adet yaptırıma tabi ihlal gerçekleştiren Adıyaman Radyo Televizyon Ticaret A.Ş., caydırıcı olması gereken bu yaptırımlarla karşılaşmayı en az 184 kez göze almıştır. Bu örnekten de anlaşılacağı üzere yaptırımların caydırıcılığı bağlamında iki net sonuca ulaşılmaktadır. İlki, yaptırımların içeriğinin 2020 yılı içerisinde aynı medya hizmet sağlayıcıya ilkeleri 184 kez ihlal edebilecek serbestiyi veriyor olması ve bu durumun önüne geçilmesi adına ek bir ibare barındırmıyor olmasıdır. İkinci sonuç ise, aynı medya hizmet sağlayıcının ihlaller ile gerçekleştirdiği yayınlardan sağladığı gelir ile bu yaptırımların maddi götürüsünü karşılayabiliyor olmasıdır. Bu iki sonuçtan elde

edilebilecek ortak çıkarım ise yaptırımların caydırıcı olmadığı ve ihlallerin devamlılığını kıracak bir temel üzerine inşa edilmediğidir.

Kanun içerisinde uygulanacak olan idari para cezalarının medya hizmet sağlayıcı kuruluşların gelir yüzdelerine göre belirlenmesi öngörülmektedir. Bu durumun da cezaların bazı medya hizmet sağlayıcılar için caydırıcılığını azalttığı söylenebilir. Keza cezaların caydırıcılığı kanallar üzerine tesir etmiş olsaydı, bu yaptırımın kendilerine tekrar uygulanmasını göze alamayacak olan medya hizmet sağlayıcı kuruluşlar, ilgili yaptırım ile tekrar yüzleşmemek için gerekli tüm önlemleri almak durumunda kalacaklardı. Ancak özellikle ilkeleri sıkça ihlal eden kuruluşlar için açıkça gözlemlenebilmektedir ki, yaptırımların götürüsünün ihlallerin getirisi ile yarışamayacağı bir kazanç hali mevcuttur. Tüm bunlara ek olarak uygulanan yaptırımların maddi götürüsü yüzdesel olarak bakıldığında denk gözükse de özellikle idari para cezaları için toplamda göze çarpan uçurum haksız bir rekabeti işaret etmektedir. 2020 yılı içerisinde hakkında verilen toplam hüküm sayısı 11 olan FOX TV'nin ödemek ile yükümlü olduğu idari para cezası toplamı 11.511.604,00 Türk Lirası iken, Alaska TV'nin 185 yaptırım hükmü için toplam idari para cezası 1.552.860,00 Türk Lirası'dır.

Yaptırımların aşamalı arttırılan sistematiğinin de uygulamada ortaya çıkardığı sorunlar mevcuttur. 2020 yılı içerisinde uygulanması karara bağlanmış yaptırımların %45,29'unu "10 gün yayın durdurma" cezası oluşturmaktadır. Buradan hareketle sorgulanması gereken bir diğer konu yaptırımların aşamalı sisteminde var olan ve uygulamada kendini gösteren bir mantık hatasının varlığıdır. Yaptırımlar içerisinde açıkça belirtilmektedir ki 10 gün yayını durdurulan bir medya hizmet sağlayıcının bir yıl içerisinde aynı ihlali tekrar etmesinin sonucu yayın lisansı iptalidir. 2020 yılı içerisinde verilmiş yayın lisansı iptali hükmü 23'tür ve bu hükmün aynı medya hizmet sağlayıcı için birden çok kez verildiği de olmuştur. Yaptırımlarda ve uygulamasında mevcut bu sistemsel hatanın ortaya çıkmasındaki bir diğer bileşenin de işin yargısal boyutundaki yavaş işleyiş olduğu düşünülmektedir.

Uygulamada Mevcut Sorunlar

Uygulamada ortaya çıkan sorunları, yaptırımlar kaynaklı ve doğrudan uygulamaya dair sorunlar olarak değerlendirmek mümkündür. Yaptırımlar kaynaklı ortaya çıkan uygulama sorunlarına yaptırımları bağlamında mevcut sorunlar içerisinde değinilmiştir.

Belirtilen sorunlara ek olarak doğrudan uygulama kısmında meydana gelen sorunlara ise bu kısımda yer verilmiştir.

İhlaller için gerekli yaptırım sürecinin başlatılması ve düzeltici faaliyetler için harekete geçilmesi için öncelikle ihlalin uzmanlar ya da kamuoyu tarafından saptanması gerekmektedir. 2020 içerisinde yaptırım uygulanmış tüm ihlaller içerisinde saptama biçiminin %99,62'lik kısmını uzman raporları oluşturmaktadır. Kamuoyu tarafından RTÜK'e bildirilen şikayetler sonucunda uzmanlar tarafından değerlendirilen ihlallerin varlığı ya da oranı bilinmemekle birlikte, bu durumun kamuoyunun hassasiyetini arttırmaya yardımcı olmadığı aşikardır. Kamuoyu tarafından bildirilen bir ihlal, yaptırım kararı ile neticelendirildiğinde bunun karar içerisinde belirtilmesi ihlali saptayan bireyi onure edecek ve diğer bireylerin de hassasiyetlerini arttıracaktır. Eğer tüm saptamalar RTÜK tarafından yapıldı ise, bu durum da başlı başına bir sorun teşkil etmektedir zira bu veri kamuoyunun ihlaller konusunda yeterince sorumluluk hissetmediğini göstermektedir. Bu kez de kamuoyunun sorumluluk bilincini artırabilecek yayınlar ile toplumdan destek alınmasının faydalı olabileceği öngörülmektedir.

Saptanan bir başka sorun olarak, istatistiksel olarak paylaşıldığı üzere yaptırım hükümlerinin %78,61'i ticari iletişim yayınları bağlamında verilmiş ve en çok ihlal edilen yayın hizmeti ilkesinin %70,95 oran ile 4. fıkra olduğu saptanmıştır. Ticari iletişim yayınları ve bu yayınlar ile ihlal edilen ilkelerden de net olarak anlaşılacağı üzere bu ihlallerin ana sebebi taşınılan ticari ve maddi kaygılardır. RTÜK'ün yaptığı anketlerde en çok izlenen program türlerinde ilk dördü sırasıyla; Haberler, Yerli Diziler, Spor Programları ve Kuşak Programları almakta ve yine aynı anketler içerisinde kamuoyu en çok rahatsız olduğu programı Kuşak Programı olarak beyan etmektedir. Hal böyle iken en çok izlenen ve en çok rahatsız olunan program türlerinin tümü için verilmiş tüm yaptırım kararlarının toplamının, ticari iletişim yayınları için verilmiş yaptırım kararlarının yarısı kadar bile olmaması düşündürücüdür. Burada eldeki veriler değerlendirildiğinde ortaya çıkması muhtemel iki ana sorun türü mevcuttur. İlki denetimin ticari iletişim yayınları üzerinde ve aynı medya hizmet sağlayıcılar çevresinde şekillendiğidir ki çocuklar ve gençlerin gelişimini böylesine önemseyen bir yayıncılık anlayışı dâhilinde çocuk ve gençlerin izlemeyi tercih etmedikleri ticari iletişim yayınları üzerindeki bu hassasiyet, ilkeler ile uygulamanın çeliştiğini göstermektedir. Yaptırımlar ile ilgili sorunlar içerisinde de varılan bir sonuç olarak ikinci sorun, ticari kaygıların yaptırımlara karşı duyulan çekinceden çok daha fazla olması

sebebiyle özellikle küçük ve orta ölçekli medya hizmet sağlayıcılar tarafından ilkelerin yeterince önemsenmemesidir.

RTÜK'ün tüm medya hizmet sağlayıcıları eşit denetlediği düşünüldüğünde, eldeki veriler ışığında ihlallerin salt çoğunluğunun ticari kaygılar sebebiyle ve çoğunlukla ticari iletişim yayınları içerisinde gerçekleştiği sonucu ortaya çıkmaktadır. Bu bilgi, ticari iletişim yayınlarına kıyasla diğer türlerin yayın hizmeti ilkelerine büyük oranda uyum sağladığını göstermektedir. Ancak bu sonuçlar RTÜK'ün izleyici anketleri ile çelişmektedir zira en çok rahatsız olunan program türleri ile en çok ihlal gerçekleştiren program türleri birbiriyle örtüşmemektedir.

Çalışma içerisinde belirtildiği üzere 6112 sayılı Kanun'un kapsamı 2019 yılında yayımlanan "Radyo, Televizyon ve İsteğe Bağlı Yayınların İnternet Ortamından Sunumu Hakkında Yönetmelik" ile genişletilmiştir. İnternet ortamında yayınlanan program türleri, içerikleri ve yayıncıların sayıları günden güne artmaktadır. Buna rağmen 2020 yılı içerisinde internet ortamından sunulan yayınlar için uygulanmış yalnızca bir yaptırım kararı mevcuttur. İnternet ortamında yayın yapan platformların birçoğu içeriklerinin reklamlarını, içeriklerinde sansür olmamasına vurgu yaparak gerçekleştiriyorken 2020 yılı içerisinde uygulanmış yalnızca bir yaptırım olması çelişkili bir durumdur.

Uygulamada ortaya çıkan bir diğer çelişki sorunu da uygulamanın, kanunda geçen yaptırımlar ile çeliştiği hallerdir. Tüm yaptırım kararlarının toplum refahı için zaruri olduğu varsayıldığında bu durumlar aşağıdaki şekilde sıralanabilir:

- Birden fazla ihlal için verilmiş birden fazla yaptırım hükmünün aynı karar içerisinde yer alması bir sorundur ve bu duruma örnek olarak 2020/10 numaralı toplantı içerisinde verilmiş 18 numaralı karar gösterilebilir. Bu karar içerisinde PMC Radyo ve Televizyon Yayıncılık A.Ş.'ye ticari iletişim yayını içerisinde dördüncü ve ikinci fıkrayı ihlal ettiği gerekçesiyle; hem 10 gün yayın durdurma cezası hem de idari para cezası verilmiştir. İlgili durum, kararların takibini ve düzeltme faaliyetleri için gerçekleştirmesi gereken çalışmaları zorlaştıracaktır.
- Birden fazla ihlal için tek yaptırım hükmü verildiği durumlar da bir sorundur ve bu duruma örnek olarak 2020/11 numaralı toplantı içerisinde verilmiş 20 numaralı karar gösterilebilir. Bu karar içerisinde, Kanal Çay Dijital Radyo ve TV Hizmetleri A.Ş.'ye ticari iletişim yayını içerisinde dördüncü ve ikinci fıkrayı ihlal ettiği gerekçesiyle; yalnızca tek bir idari para cezası uygulanmıştır. İlgili durum

her ihlalin gerekli yaptırım ile cezalandırılmasının önüne geçmekte ve halihazırda saptanmış birden fazla ihlal söz konusu iken yaptırım tek bir ihlal gerçekleşmiş gibi uygulanmaktadır.

- Aynı karar içerisinde birden fazla programda gerçekleştirilmiş ihlaller için tek yaptırım uygulandığı durumlar başka bir sorundur ve bu duruma örnek olarak 2020/20 numaralı toplantı içerisinde verilmiş 16 numaralı karar gösterilebilir. Bu karar içerisinde, On TV Radyo ve Televizyon Yayıncılığı A.Ş.'ye Haber Bülteni, Gün Uyanıyor, Gün Ortası ve Ana Haber isimli dört programda gerçekleştirilmiş ihlaller için tek bir uyarı yaptırımı uygulanmıştır. İlgili sorun da yine, ihlallere uygulanması gereken yaptırım sayılarının gereğinden az uygulanmasına sebep olmaktadır.
- Aynı karar içerisinde birden çok idari para cezasına hükmedilmiş olmasına rağmen, cezaların birleştirilerek tek bir idari para cezası tutarının yansıtılması bir sorundur ve bu duruma örnek olarak 2020/10 numaralı toplantı içerisinde verilmiş 25 numaralı karar gösterilebilir. Bu kararda, Vadi Kelkit Radyo Televizyon Yayıncılık Organizasyon A.Ş.'ye ticari iletişim yayını içerisinde; ihlal ettiği birinci fıkranın "f" bendi ve dördüncü fıkra için idari para cezası ve beş kez program durdurma yaptırımlarının uygulanmasına, ihlal ettiği ikinci fıkra için ise idari para cezası uygulanmasına karar verilmiştir. Ne var ki karar içerisinde uygulanması hükmedilmiş iki ayrı idari para cezası olmasına rağmen, uygulamada yayıncıya yalnızca tek bir idari para cezası tutarı olan 25.881,00 TL yansıtılmıştır. İlgili sorun yaptırım uygulanması gereken bir halin ve halihazırda uygulanmasına hükmedilmiş bir yaptırımın görmezden gelinmesine sebep olmaktadır.

Çözüm Önerileri

Yukarıda açıklandığı üzere ilkeler, yaptırımlar ve yaptırımların uygulanması sürecinde ortaya çıkan sorunlar ihlallerin gerçekleşmesinde etkilidir. Yaptırımlar içerisinde yoruma açık ibareler, hem radyo ve televizyon yayıncıları arasında hem de televizyon yayıncılarının kendi arasında haksız rekabet oluşturabilecek yaptırım sistematiği yaptırımların etkisini ve caydırıcılığını azaltmaktadır. Denetimler tüm medya hizmet sağlayıcı kuruluşlar ve tüm program türleri için aynı düzende ve sıklıkta işlememektedir, yaptırımlar belli kuruluşlar ve program türleri çevresinde toplanmıştır. Çalışmanın giriş

kısmında yer alan varsayımlar, çalışma içerisinde aktarılan veriler ışığında test edilmiş ve doğrulanmıştır.

Bu çalışmanın varsayımlarını doğrulayan ve istatistiksel veriler ile desteklenmiş sorunlar için yapılması gereken belli başlı iyileştirme çalışmaları mevcuttur. Bu çalışmaların başında topluma ve medya hizmet sağlayıcılara gerekli toplumsal sorumluluk bilincinin yerleştirilmesi gelmektedir. Medya okur-yazarlığının her yaş grubu için gerekli eğitimler ve yayınlar ile desteklenerek, toplumun geneline yayılması için gerekli faaliyetlere zaman kaybetmeksizin başlanılması gerekmektedir. Bu şekilde toplum denetime dolaylı şekilde dahil edilmesine rağmen bir ihlal halinde tepkisini doğrudan ve zaman aşımına uğramaksızın gösterebilecektir. Yayıncılar için kaybedilecek izleyici/dinleyici oranları, hem maddi hem de itibari kayıp olarak göze almak istemeyecekleri bir risktir ve bu sebeple toplumun tepkisi en hızlı ve kesin çözümlerden biri olacaktır. Bununla beraber doğru bir medya-okur yazarlığı altyapısına sahip her yaştan birey, kendisine uygun program türlerine ve içeriklerine hakim olacağı için böyle içeriklerde ek önlemlerin alınmasına gerek duyulmayacaktır.

Toplumsal eğitime ek olarak radyo, televizyon ve isteğe bağlı yayın hizmeti sunma talebi olan medya hizmet sağlayıcılarda, çalışacak basın yayın mensuplarında toplumsal sorumluluk bilinci ve sunulacak yayın hizmetlerinde ise kamu yararı şartı aranmalıdır. Toplumsal kaygıların, ticari kaygıların önünde tutulacağı bir yayıncılık sistemi benimsetilmelidir. Ancak unutulmaması gereken bir detay olarak yasal sınırlar dâhilinde eğlendirme de bir kamu yararıdır.

Öte yandan yayın hizmeti ilkeleri gerçek hayattan uzak bir yayın anlayışı benimsememelidir. Sonrasında düzenlenecek ilkeler içerisinde de mevcut durumdaki hatalara yer verilmemeli ve tüm ilkeler için aynı hassasiyetler gösterilmelidir. İlkeler ifade özgürlüğünü kısıtlamayan ve tamamen toplumsal sorumluluk bilinci dâhilinde öngörülmüş bir kamu yararı için konulmuş sınırları kapsayan kurallardan oluşmalıdır.

Yaptırımlar tüm yayıncılar için eşit ve daha caydırıcı olmalı, uygulanma süreleri kısaltılmalıdır. Medya hizmet sağlayıcı kuruluşlar, ihlaller ile sağladıkları gelirlerin ceza giderlerini karşılayabileceği rahatlığından men edilmelidir. Yaptırımlar içerisinde bahsedilmiş olan yoruma açık alanlar kaldırılmalı, asgari idari para cezası için yapılan yeniden değerleme her yıl belli bir yüzdede arttırılmalıdır ve bu oran kanunda açıkça belirtilmelidir.

Radyo televizyon ve isteğe bağlı yayın hizmetleri arasındaki negatif ayrımcılığın önüne geçilmeli, radyoların ulaştıkları kitlelerin de büyüklüğü azımsanmamalıdır. Eğer radyolar için yayın ilkeleri bağlamında gerçekleştirilen denetimin televizyona istinaden daha serbest olması gerektiği düşünülüyor ise, ilkeler içerisinde bu duruma istinaden gerekli düzenlemeler yapılmalıdır.

Denetim yalnızca aynı medya hizmet sağlayıcılar ve programlar çevresinde şekillenmemelidir. Tüm program türleri ve medya hizmet sağlayıcıların aynı oranda denetleneceği bir sistematik benimsenmeli, eğer bu imkânlar dâhilinde mümkün değil ise denetim; en çok izlenen, çocuklar ve gençleri olumsuz etkileme kapasitesi en yüksek program türlerinde yoğunlaştırılmalıdır.

RTÜK kararları, hem her ihlal için gerekli yaptırımın uygulanabilmesi hem de takibinin kolaylaştırılması için ihlal edilen ilke bazında ilerlemeli ve ihlal edilmiş her bir ilke ayrı bir kararda incelenmelidir.

KAYNAKÇA

6112 Sayılı Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayın Hizmetleri Hakkında Kanun Yürürlüğe Girdi. (2011, 3 Mart). Erişim adresi: https://www.rtuk.gov.tr/haberler/3787/158/6112-sayili-radyo-ve-televizyonlarin-kurulus-ve-yayin-hizmetleri-hakkinda-kanun-yururluge-girdi.html

Ağaoğulları, M. A. (1989). "Fransız Devriminde Birey-Devlet İlişkisi (1789-1794)". *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi,* 195-228.

Ak, G. (2015, Haziran). "John Stuart Mill Düşününde Bireyin Özgürlüğü". *EUL Journal of Social Sciences*, 37-61.

Alemdar, K. (1999). *Medya Gücü ve Demokratik Kurumlar*. Afa Yayınları: İstanbul.

Alemdar, K., & Erdoğan, İ. (1990). *İletişim ve Toplum*. Bilgi Yayınevi: Ankara.

Alemdar, K., & Kaya, R. (1983). *Kitle İletişiminde Temel Yaklaşımlar*. Savaş Yayını: Ankara.

Altschull, J. H. (1984). *Agents of Power: The Role of The News Media in Human Affairs*. Anneberg-Longman Communication Books: New York.

Aral, B. (2013, Eylül). *Birleşmiş Milletler ve Uluslararası Eşitsizlik.* (72). Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı: Ankara.

Aristoteles. (2014). *Nikomakhos'a Etik*. F. Akderin, (çev). Say Yayınları: İstanbul

Arslan, A. (2017). *Felsefeye Giriş*. BB101 Yayınları: Ankara.

Atay, C. (1999). *Devlet Yönetimi ve Denetimi.* Alfa Basım Yayın Dağıtım: İstanbul.

Ateş, T. (1989). *Siyasal Tarih I*. İstanbul Üniversitesi Yayını: İstanbul.

Avşar, Z. (2005, Haziran). "Kamu Hizmeti Yayıncılığı, Uluslararası Yaklaşımlar ve Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu". *Yeni Düşünceler*, 93-124.

Aziz, A. (1996). "3984 Sayılı Radyo ve Televizyon Kuruluşları Hakkında Kanunun Uygulanmasına İlişkin Sorunlar ve Öneriler". *Yeni Türkiye*, 362-368.

Barnouw, E. (1956). *Mass Communication*. Rinehart: New York-Toronto.

Baykal, K. C. (2008). Radyo ve Televizyon Yayıncılığında Yayın İlkelerinin İhlali ile Yaptırım Uygulamasında Ortaya Çıkan Sorunlar. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Ankara.

Baykal, K. C. (2015, Mart). Avrupa Birliği'ne Uyum Sürecinde 5224 Sayılı Kanun Çerçevesinde Sinema Filmlerinin Denetlenmesi ve Ortaya Çıkan Sorunlar. Doktora Tezi. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Ankara.

Briggs, A., & Burke , P. (2004). *Medyanın Toplumsal Tarihi*. İ. Şener (çev). İzdüşüm Yayınları: İstanbul.

Can Maraşlı, M. (2017, Mayıs). Avrupa Birliği'ne Uyum Bağlamında Radyo ve Televizyon Yayınlarında Denetim, Uygulamada Ortaya Çıkan Sorunlar ve Özdenetim. Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Ankara.

Cankaya, Ö. (2015). *Bir Kitle İletişim Kurumunun Tarihi: TRT 1927-2000*. İmge Kitabevi Yayınları: Ankara.

Childe, V. G. (2017). *Tarihte Neler Oldu? Araçların Öyküsü*. A. Şenel (çev.). Kırmızı Yayınları: İstanbul.

Cialdini, R. B. (2018). *İknanın Psikolojisi*. Y. Fletcher, (çev). MediaCat Kitapları: İstanbul.

Coşkun, S. (2018). *Radyo ve Televizyon Yayın Hizmetlerinde Denetim*. Adalet Yayınevi: Ankara.

Creech, C. K. (2000). *Electronic Media Law and Regulation*. Focal Press: Massachusetts.

Curran , J., & Seathon, J. (2003). *Power Without Responsibility: The Press, Broadcasting and New Media in Britain*. Routledge: Londra ve New York.

Çankaya, A. (2019, Nisan). "Sokrates'in Yaşam Öyküsü". *Düşünbil*, 22-26.

Çaplı, B. (2008). *Fili Tarif Etmek: Özel Televizyonlara Beş Kala*. İmge Kitabevi Yayınları: Ankara.

Daban, C. (2019). "Küresel İlişkiler Çağında İnsan Haklarının Önemi ve Tarihsel Gelişimi". *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 6(3), 164-186.

Dönmezer, S., & Bayraktar, K. (2016). *Basın Hukuku*. Beta Yayınları: İstanbul.

Eroğlu, M. (2010). "John Locke'un Devlet Teorisi". *Akademik Bakış Dergisi*, (21), 1-15.

Fiske, J. (2015). *İletişim Çalışmalarına Giriş.* S. İrvan, (çev). Pharmakon Yayınevi: Ankara.

Giritli, İ. (1994). "İletişim Dünyasında Olaylar ve Gelişmeler". *Marmara İletişim Dergisi*, 7(7), 5-14.

Göze, A. (2011). *Siyasal Düşünceler ve Yönetimler*. Beta Yayınları: İstanbul.

Grossberg, L., Wartella, E., & Whitney, D. (1998). *Media Making, Mass Media in Popular Culture*. Londra: Sage Publications.

Güngör, N. (2016). *İletişim Kuramlar Yaklaşımlar*. Siyasal Kitabevi: Ankara.

Hunt, G. (1917, Ekim). *The Virginia Declaration of Rights and Cardinal Bellarmine*. The Catholic Historical Review, 3(3), 276-289.

Hutchinson, D. (1999). *Media Policy: An Introduction*. Blackwell: Oxford.

İçel, K. (2017). *Kitle İletişim Hukuku*. Beta Yayınları: İstanbul.

İsbir, B. (2007). "Kamu Hizmeti İlkeleri Işığında Özel Radyo-Televizyon Yayıncılığının Değerlendirilmesi". *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 815-835.

Işık, M. (2017). *Dünya ve Türkiye Bağlamında Kitle İletişim Sistemleri*. Eğitim Yayınevi: Konya.

Karagöz, Y. (2002, Aralık). "Liberal Öğretide Adalet, Hak ve Özgürlük". *C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi*, 26.

Kaya, A. R. *(2016). İktidar Yumağı : Medya Sermaye Devlet.* İmge Kitabevi Yayınları: Ankara.

Kaya, A. R. (1985). *Kitle İletişim Sistemleri*. Teori Yayınları: Ankara.

Kaya, A. R. (1999). *Medya, Toplum, Siyaset. K. Alemdar içinde, Medya Gücü ve Demokratik Kurumlar*. Afa Yayınları: İstanbul.

Kejanlıoğlu, D. B. (2004). *Türkiye'de Medyanın Dönüşümü*. İmge Kitabevi Yayınları: Ankara.

Keskin, F. (1998). *Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanma: Savaş, Karışma ve Birleşmiş Milletler*. Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları: Ankara.

Kocabaşoğlu, U. (1980). *Şi*rket Telsizinden Devlet Radyosuna. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi: Ankara.

Locke, J. (2003). *Two Treatises of Government and A Letter Concerning Toleration*. Yale University Press: New Haven ve Londra.

Machiavelli, N. (1998). *Hükümdar II Principe.* H. K. Karabulut, (çev). Sosyal Yayınlar: İstanbul.

McQuail, D. (1994). *Kitle İletişim Kuramı.* A. H. Yüksel (çev). Anadolu Üniversitesi: Eskişehir.

Mill, J. S. (2009). *On Liberty*. The Floating Press.

Milton, J. (2018). *Areopagitica*. D. Kızılay, (çev.). Pinhan Yayıncılık: İstanbul.

Mora, N. (2008). "Medya, Toplum ve Haber Kaynağı Olarak Sembolik Seçkinler". *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi,* 1-25.

Nokta ve Star 1. (1991, 25 Eylül). *Cumhuriyet.*

Pember, D. R. (1987). *Mass Media Law*. William C. Brown: Dubuque.

Platon. (1993). *Diyaloglar 1*. Remzi Kitabevi: İstanbul.

Platon. (1995). *Devlet.* Remzi Kitabevi: İstanbul.

Poe, M. T. (2015). *İletişim Tarihi*. Islık Yayınları: İstanbul.

Popper, K. R. (2017). *Hayat Problem Çözmektir*. A. Nalbant, (çev). Yapı Kredi Yayınları: İstanbul.

Radyo ve Televizyon Üst Kurulu. (2017). *2016 Yılı Faaliyet Raporu*. Radyo ve Televizyon Üst Kurulu: Ankara.

Radyo ve Televizyon Üst Kurulu. (2018). *Televizyon İzleme Eğilimleri Araştırması - 2018*. Radyo ve Televizyon Üst Kurulu: Ankara.

RTÜK. (2014). *Radyo ve Televizyon Yayıncılığı Sektör Raporu.* RTÜK Strateji Geliştirme Dairesi: Ankara.

Sarmaşık, J. (2000). *Türkiye'de Radyo ve Televizyon Düzeni (1927-2000)*. Maltepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayını: İstanbul.

Sartre, J.-P. (1960). *l'Existantialisme est un Humanisme.* Gallimard: Paris.

Scheer, B. (1966). *Deutsche Presserecht.* Kommentar: Hamburg.

Sennett, R. (2011). *Otorite*. K. Durand (çev.). Ayrıntı Yayınları: İstanbul.

Siebert, F., Peterson, T., & Schramm, W. (1984). *Four Theories of the Press*. University of Illinois Press: Urbana and Chicago.

Sim, Ş. (2006). Doktora Tezi. Avrupa Birliği Uyum Sürecinde Türkiye'de Özel Televizyon Yayıncılığı ve RTÜK Olgusu. T.C. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: İstanbul.

Terzi, M. (2017, 12). İnsan Haklarının Bölgesel Düzeyde Korunması Üzerine Bir İnceleme: İnsan Hakları ve Amerika. *Kara Harp Okulu Bilim Dergisi*, 27(2), 53-92.

Toraman, C. (2006). *Türk Hukukunda Radyo ve Televizyon Yoluyla Kişilik Haklarının İhlali ve Korunması*. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: İstanbul.

Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) (1993, 2 Mayıs). *TBMM Tutanak Dergisi (19. Dönem 2. Yasama Yılı)*. 35. Ankara.

Türk Dil Kurumu Sözlükleri. (2021, 31 Temmuz). Türk Dil Kurumu Sözlükleri. Erişim adresi: https://sozluk.gov.tr

Ulusoy, A. (2004). *Kamu Hizmeti İncelemeleri.* Ülke Kitapları: İstanbul.

Vivian, J. (2014). *Media of Mass Communication*. Harlow: Pearson Education Limited.

Vural, S. (1994). *Kitle İletişiminde Denetim Stratejileri*. Özışık Matbaacılık: Ankara.

Vuran, A. (1996). "Prematüre Bir Yasa: RTÜK Yasası". *Yeni Türkiye,* 2(11), 369-371.

Yayla, A. (2000). *Liberalizm*. Liberte Yayınları: Ankara.

Yayla, A. (2008). "İfade Hürriyeti Nedir ve Niçin Gereklidir?". *Liberal Düşünce*(50), 159-175.

Yayla, A. (2012). *Siyaset Teorisine Giriş*. Kesit Yayınları: İstanbul.

Yengin, H. (1994). *Ekranın Büyüsü, Batıda Değişen Televizyon Yayıncılığının Boyutları ve Türkiye'de Özel Televizyonlar*. Der Yayınları: İstanbul.

Yıldız, A. (2003). Yüksek Lisans Tezi. Bir Düzenleyici Kurul Analizi: Radyo Televizyon Üst Kurulu. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Ankara.